

ΙΣΤΟΡΙΑ

3805

ISTOPIA

3805

3805

B. 100

100

100

ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΟΥ ΦΡΑΓΚΙΣΤΑ Δ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ 9/6τ. 3805

ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΜΕΧΡΙΣ

ΟΘΩΝΟΣ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΜΕΤΑ ΠΟΛΛΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΕΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΘΗΚΩΝ

ΤΟΜΟΣ Β'.
ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

1335/92

Κ. Ν. Π.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1892

Πᾶν ἀντίτυπον, μὴ φέρον τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφήν μου, εἶναι μετατόπισις
παρὰ τὴν θελήσιν μου γενομένη, καὶ τιμωρεῖται κατὰ τὸ 432 ἄρθρον τοῦ Ποι-
νικοῦ νόμου.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ Α'. ΕΚΔΟΣΕΩΣ

Πολλοὶ Ἕλληνες καὶ ξένοι συνέγραψαν τὴν τε γενικὴν καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν τοῦ Μεσαίωνος, ἀλλ' οἱ τὴν ἱστορίαν τῶν πατέρων μας συντάξαντες ἔγραψαν ἐπὶ τῇ βάσει παλαιότερων ἐργασιῶν, μὴ στηριζομένων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς ἰδίαν ἀντίληψιν· διὸ πλείσθ' ὅσα μετὰ τὰς συγγραφὰς ταύτας ἐξηλέγχθησαν ὡς ἡμαρτημένα· ἀλλ' οὐχ ἦττον καὶ οἱ μεταγενέστεροι οὗτοι συγγραφεῖς, ὡς περιορισθέντες εἰς πληροφορίας ληφθείσας μακρὰν τῶν μερῶν, ἔνθα διεδραματίσθησαν τὰ σπουδαιότερα γεγονότα, ἢ ὑπέπεσον ἐνιαχοῦ εἰς πλάνας, ἢ παρέλιπον συμβάντα μεγίστης σπουδαιότητος.

Τὴν ἑλλείψιν ταύτην προτιθέμενος νὰ ἐπανορθώσω, δὲν ὤκνησα νὰ μεταβῶ εἰς τόπους, ἔνθα ὑπόκεινται αἱ σκηναὶ τῶν ἡρωϊκωτέρων πράξεων, ὡς εἰς Καρπενήσιον, Ὑπάτην, Ἀλαμάναν, Χάνι τῆς Γραβιάς, Βασιλικά, Ἀμπλιανην, Ἀράχωβαν, Μεσολόγγιον, Δερβενάκια, Κόρινθον, Ναύπλιον, Πάτρας, Ψαρά, Ὑδραν καὶ Σπέτσας· ἐκεῖ δὲ μετεβάς, οὐ μόνον ἀντελήφθην τῶν διαφορῶν θέσεων, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν σχετικὴν πληροφορίαν ἐκ τῶν ἐπιζώντων ἀγωνιστῶν καὶ τῶν υἱῶν αὐτῶν συνέλεξα, καὶ οὕτω συνεκομίσάμην ἄφθονον ἀνέχδοτον ὕλικόν, καὶ ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὰς μάχας Ἀγίου Βλασίου, Βαρνακόβης, Μεσολογγίου κλπ., καρπωθεὶς οὐκ ὀλίγον τοιοῦτο καὶ ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ μακαρίτου πατρός μου Ἰωάννου Φραγκίστα, τοῦ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἀχωρίστου συντρόφου τοῦ Κατσαντώνη καὶ ὑποστρατήγου τοῦ Καραϊσκάκη· διότι, ὡς γνωστόν, πολλὰ τῶν ἱστορικῶν συμβάντων οὐ μόνον ἐν ταῖς τότε

ἐκθέσασιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἐπισήμοις ἐγγράφοις, πολλῶν λόγων ἔνεκα, πλημμυλῶς διευτυπώθησαν.

Εἵτα συνεβουλεύθην καὶ τὰ μέχρι τοῦδε ἱστορικὰ συγγράμματα τοῦ Καρόλου Μενδελσῶνος Βαρθόλδη, τοῦ Γερβίνου, τοῦ Πρόκενς-Όστεν, τοῦ Αὐγούστου Φάβρη, τοῦ Σπυρίδωνος Τρικούπη, τοῦ Κ. Παππαρηγοπούλου, τὰς Ἱστορικὰς Ἀναμνήσεις τοῦ Ν. Δραγούμη, Σπηλιάδου, Γερμανοῦ, τὸ Ἱστορικὸν Δοκίμιον τοῦ Φιλήμονος, τὰ Νεο-ελληνικά τοῦ Πολυζωΐδου, τὰ Πολεμικά Ἀπομνημονεύματα Περραιβοῦ, τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Φωτάκου, τὰ τοῦ Γ. Π. Φωτοπούλου, τὰ ναυτικά τοῦ Ἀναστασίου Κ. Ὁρλάνδου, τὴν Βιογραφίαν τοῦ Κατσῶνη, κλπ.

Ταύτας τὰς πηγὰς καὶ ἄλλας τινὰς μονογραφίας ἔχων ὑπ' ὄψει ἔγραψα τὴν σύντομον μὲν, περιεκτικὴν δέ, ὡς πέποιθα, ταύτην ἱστορίαν, ὠφέλιμον οὖσαν οὐ μόνον εἰς τοὺς μαθητάς, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντα θέλοντα περιληπτικῶς νὰ σπουδάσῃ τὴν Μεσαιωνικὴν ἱστορίαν, καὶ μάλιστα τὴν νεωτέραν.

Κατὰ τὴν συγγραφὴν ταύτην τὴν μὲν κυρίως Μεσαιωνικὴν ἱστορίαν ἐφρόντισα νὰ σαφηνίσω καὶ ἀπλοποιήσω κατὰ τὸ δυνατόν, ἀποφεύγων τὰ περιττὰ καὶ ἀνωφελῆ. Τὴν δ' ἐπανάστασιν τοῦ 1821 διήρξατο ἐν πρώτοις εἰς δύο μεγάλα τμήματα· εἰς τὰ κατὰ γῆν, καὶ εἰς τὰ κατὰ θάλασσαν κατορθώματα· ἐν ἰδίῳ δὲ κεφαλαίῳ προσέθηκα τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος κατὰστασιν, διαρκούντος τοῦ ἀγῶνος, καὶ μέχρις Ὁθωνος, ὡσαύτως καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴν διπλωματίαν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος μέχρι τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπίσης ἀπεχώρισά τὴν ἐσωτερικὴν τῆς χώρας διοργάνωσιν ἀπὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Καποδιστρίου, ὡς καὶ τὴν πολιτικὴν μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, καὶ ἐφεξῆς μέχρι τῆς ἐνηλικιότητος τοῦ Ὁθωνος. Ἐν τέλει δ' ἐπραγματεύθην διὰ βραχείων τὰ περὶ Μεσαιων-

νικοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἑλλάδος μέχρι τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Πρὸς εὐκολωτέραν δ' ἐκμάθησιν τῆς ἱστορίας διήρεσα τὴν ὕλην εἰς ζητήματα, περιληπτικῶς περιέχοντα τὸ σύνολον ἐκάστης παραγράφου ὅπως καὶ ἐν τῇ β' ἐκδόσει τοῦ Α' τόμου. Ἐπὶ τούτῳ προσεκόλλησα ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ καὶ τὰς εἰκόνας τῶν διαπρεπεστέρων ἀνδρῶν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 καὶ τῶν προδρόμων αὐτῶν. Μετεχειρίσθη δὲ γλῶσσαν σαφεῇ καὶ καθαρεύουσιν, οἷαν καὶ ἐν τῷ Α' τόμῳ, ἐπιμελέστερον ὅμως ἐπεξεργασθεῖσαν, χάριν αὐτῆς τῆς νεολαίας, ὑπὲρ ἧς ἀκαμάτως ἐπὶ τετραετίαν ὄλην εἰργάσθην.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 20 Ἰουνίου 1886.

ΕΠ. Ι. ΦΡΑΓΚΙΣΤΑΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ Β'. ΕΚΔΟΣΕΩΣ.

Ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ ἐκδόσει ἐγένοντο αἱ ἐξῆς μεταβολαί· ἐνῷ περιωρίσθη ὁ ὄγκος τοῦ βιβλίου σχεδὸν κατὰ τὸ ἡμισυ, κατωρθώθη οὐ μόνον νὰ μὴ παραλειφθῇ τι οὐσιῶδες τῶν ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει περιεχομένων, ἀλλὰ καὶ νὰ συμπληρωθῶσι τὰ ἐλλιπῆ, νὰ σαφηνισθῶσι δὲ τὰ ἀμφιβαλλόμενα οἷον τὰ περὶ τῶν Βουλγάρων ἀνέκαθεν πολεμίων τοῦ ἐλληνισμοῦ, ἀνέπτυξα καὶ συνεπλήρωσα ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεώς των μέχρι σήμερον χάριν τῆς νεολαίας ἣτις τάχιον ἢ βραδύτερον κατ' αὐτῶν θέλει πολεμήσῃ, ὡς θελόντων ν' ἀφαιρέσωσι γνησίας πατρογονικάς τῶν Ἑλλήνων χώρας· τὰ περὶ τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου Ῥήγα τοῦ Φερραίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μαρτυρησάντων ἅτινα διώρθωσα κατὰ τὰ ἄρτι ἀνευρεθέντα ἀνέκδοτα ἔγγραφα ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Βιέννης, δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ Αἰμιλίου Λέγγρανδ, καὶ ἄλλα. Ἐν τέλει δὲ προστετέθη καὶ πίναξ τῶν περιεχομένων μετὰ τῶν σχετικῶν χρονολογιῶν.

Ἀθῆναι 15 Μαΐου 1892.

ΕΠ. Ι. ΦΡΑΓΚΙΣΤΑΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

§ 1

ΑΓΩΝΕΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΤΟΥ ΗΝΩΜΕΝΟΥ
ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΤΕΛΕΥΤΩΝΤΟΣ

Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης. — Θεοδοσίος ὁ Μέγας. — Διαίρεσις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. — Βυζαντινὸν κράτος ἢ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία. — Συμφοραὶ ἐκ τῆς διαιρέσεως τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης (361—363 μ. Χ.). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίου, προεχειρίσθη αὐτοκράτωρ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ὁ Ἰουλιανός. Οὗτος, μετὰ τὴν ἐξ Ἀθηνῶν ἐπάνοδόν του, ἐνθα διέτριψεν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον χάριν τῶν σπουδῶν αὐτοῦ, ἀπέστη τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, ἐν ᾗ ἀνετράφη, καὶ ἐπειράθη νὰ ἐπαναγάγῃ εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος τὴν παλαιὰν θρησκείαν, ἐλπίζων διὰ τῆς ἐπάνοδου ταύτης νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν πολιτισμόν, ἐφ' ᾧ καὶ ἐπωνομάσθη „Παραβάτης“, ἀλλ' ἀπέτυχε τοῦ σκοποῦ του, διότι ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία, ἐπὶ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἠθικῆς στηριζομένη, ἤρξατο ῥιζοβολοῦσα καὶ ἀντέχουσα κατὰ τῶν διωκτῶν αὐτῆς. Δὲν ἐπέζησε δ' ἐπὶ πολὺ, φονευθεὶς ἐν τινὶ κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείᾳ (363 μ. Χ.).

Θεοδοσίος ὁ Μέγας (379). Οὗτος ὑπῆρξεν εἰς τῶν ἐπισημοτέρων αὐτοκρατόρων, διότι ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ κατεδιώχθη ἡ πολυθεία, ἐπροστατεύθη καὶ ἐκραταιώθη ὁ Χριστιανισμὸς, ἐξεδόθη ὁ Θεοδοσιανὸς λεγόμενος Κῶδιξ, ἡτοι ἡ συλλογὴ ἀπάντων τῶν νόμων τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλευσάντων διὰ τῆς προσωπικῆς δ' ἀνδρείας καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν αὐτοῦ τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος διετήρησε, ζῶντος αὐτοῦ, φαινομένην τινὰ ἀκμὴν καὶ λαμπρότητα.

Διαίρεσις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ἀποθνήσκων ἐν ἔτει 395 ὁ Θεοδοσίος, διένειμε τὸ κράτος εἰς τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ Ἀρκάδιον

καὶ Ὀνώριον, καὶ εἰς μὲν τὸν Ἀρκάδιον τὸν καὶ πρεσβύτερον ἔδωκε τὰ ἀνατολικά μέρη τοῦ κράτους, ἐν οἷς περιελαμβάνετο καὶ ἡ Ἑλλάς μετὰ τῆς Μακεδονίας 395-408, εἰς δὲ τὸν Ὀνώριον τὰ δυτικά μέρη αὐτοῦ καὶ οὕτω διηρέθη τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος εἰς Ἀνατολικὸν ῥωμαϊκὸν κράτος ἢ Βυζαντινόν, ἔχον πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς Δυτικὸν ῥωμαϊκὸν κράτος, ἔχον πρωτεύουσάν τὴν Ρώμην.

Βυζαντινὸν κράτος ἢ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία. Τὸ ἀνατολικὸν ῥωμαϊκὸν κράτος ἐκλήθη Βυζαντινόν ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως, ἣτις πρὶν ἢ ὀνομασθῇ Κωνσταντινούπολις ἔφερε τὸ ὄνομα Βυζάντιον (ὡς ἀλλαχοῦ ἐν τῷ ἁ' τόμῳ εἶδομεν), ἐκ τοῦ Βύζαντος, ἀρχηγοῦ ἀποικίας Μέεγαρων, αὐτόθι ἀποκατασταθείσης. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πόλις κατοικεῖτο τὸ πλεῖστον ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ ἐπεκράτουν τὰ Ἑλληνικά ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἔλαβε μετέπειτα ἡ αὐτοκρατορία τὴν ἐπωνυμίαν „Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία“.

Συμφοραὶ ἐκ τῆς διαιρέσεως τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατερίας. Ἡ διαίρεσις αὕτη τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατερίας ἐγένετο παραίτιος μεγάλων συμφορῶν, ἅς μετὰ ταῦτα ὑπέστη. Διότι ἕκτοτε ἤρχισεν ἡ ἀντιζήλια τῶν δύο κρατῶν, ἐξ ἧς οὐ μόνον πᾶσα κοινὴ ἐνέργεια πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ὅλης αὐτοκρατερίας ἀπέβαινεν ἀδύνατος, ἀλλ' ἕκαστον τῶν κρατῶν τούτων, καὶ ἰδίως τὸ δυτικόν, ἐπέδωκε πᾶσαν εὐκαιρίαν, τείνουσαν εἰς τὴν κραταίωσιν αὐτοῦ καὶ ἐξασθένεισιν τοῦ ἐτέρου κράτους· τὰ αἷτια ταῦτα καὶ ἄλλα δὲν ἐβράδυνον ἵνα φέρωσι σὺν τῷ χρόνῳ τὴν παρακμὴν ἀμφοτέρων τῶν κρατῶν καὶ καταστήσωσιν αὐτὰ ἀνίσχυρα εἰς τελεσφόρον ἀντίστασιν κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν βαρβάρων φυλῶν.

§ 2.

ΕΠΙΔΡΟΜΑΙ ΒΑΡΒΑΡΩΝ.

Γότθοι. — Βανδῆλοι. — Βούλγαροι. — Σλαῦοι. — Οὔνοι. — Ἀβαροι.

Γότθοι. Οἱ Γότθοι, κατοικοῦντες τὰ βόρεια τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, ἐνθαρρυνθέντες ἐκ τῆς ἀγγελίας τοῦ θανάτου τοῦ ἀνδρείου αὐτοκράτορος Θεοδοσίου, ἐπανέστησαν καί, ἀναγορεύσαντες ἀρχηγὸν τὸν Ἀλάριχον, προήλασαν, λεηλατοῦντες μέχρι Κωνσταντινουπόλεως (395)· ἐστερημένοι ὅμως τῶν μέσων τῆς πολιορκίας.

ἐτράπησαν διὰ τῆς Θράκης πρὸς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν καίοντες δέ, φονεύοντες καὶ λεηλατοῦντες ἀφίκοντο μέχρι Θερμοπυλῶν καὶ διελθόντες αὐτὰς διὰ προδοσίας τοῦ αὐτόθι φρουρούτος ἀρχηγοῦ τῶν Ἑλλήνων Γεροντίου, ἀποχωρήσαντος εἰς τὸν ἰσθμὸν πρὸς φρούρησιν δῆθεν τῆς Πελοποννήσου, ἐληλάτησαν τὴν Λοκρίδα, Φωκίδα καὶ Βοιωτίαν πλὴν τῆς ἰσχυρᾶς πόλεως τῶν Θηβῶν, τὴν ὁποίαν παρῆλθον οἱ βάρβαροι, μὴ θέλοντες νὰ χρονοτριβῶσι διὰ μακρᾶς πολιορκίας· διὰ τῶν κοιλάδων δὲ τοῦ Κιθαίρωνος εἰσέβαλον εἰς τὴν ἀνυπεράσπιστον Ἀττικὴν καί, δραμόντες εἰς Ἐλευσίνα, ἐβεβήλωσαν καὶ ἀνέτρεψαν τὸν περίφημον ναὸν τῆς Δήμητρος ἔνθα ἐτελοῦντο τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια, τὴν δὲ πόλιν τῶν Ἀθηναίων εὗρον τετειχισμένην καί, μὴ θέλοντες νὰ ὑποστῶσι τὰς βραδύτητας τῆς πολιορκίας, εἰσῆλθον εἰς αὐτὴν φιλικῶς καὶ ἠρκέσθησαν εἰς τὰ δῶρα, ἅτινα ἔλαβον παρὰ τῶν Ἀθηναίων, σεβασθέντες τὴν περὶ τούτου συνθήκην γενομένην, μετὰ τῆς πόλεως καὶ αὐτῶν ἄλλ' ἢ λοιπὴ χώρα τῆς Ἀττικῆς διηρπάγη. Ἀκολούθως κατέστρεψαν τὰ Μέγαρα καὶ μετὰ τοῦτο διὰ νέας προδοσίας τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἑλλήνων Γεροντίου, καταλιπόντος τὴν φρούρησιν τοῦ ἰσθμοῦ, διελθόντες οἱ βάρβαροι καὶ πολιορκήσαντες τὴν Κόρινθον ἐκυρίευσαν ἐξ ἐφόδου, εἴτα εἰσῆλασαν ἄνευ ἀντιστάσεως εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔνθα ἐγένετο ἡ μεγαλειτέρα καταστροφή, ἐκ δὲ τῶν κατοίκων ἄλλοι μὲν ἐσφάγησαν, ἄλλοι δ' ἐξηνδραποδίσθησαν, κατέστρεψαν δὲ καὶ ἐσύλησαν τὸν ἐν Ὀλυμπίᾳ περιώνυμον ναὸν τοῦ Διὸς καὶ τὸ ἐν αὐτῷ κολοσιαῖον ἄγαλμα τοῦ θεοῦ, ὅπερ ἦν ἔργον τοῦ Φειδίου, καὶ συνίστατο ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους καὶ μετὰ ἐνιαύσιον διαμονὴν ἐν τῇ πολυπαθεῖ Ἑλλάδι, κυκλωθέντες ὑπὸ τοῦ Στελίουχonos, στρατηγοῦ τοῦ δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἐλθόντος ἐκ τῆς Ἰταλίας μετὰ πολυαρίθμου στρατοῦ καὶ στόλου καὶ ἀποβιβασθέντος εἰς Κόρινθον πρὸς βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων, ἠναγκάσθησαν νὰ καταλίπωσι τὴν Ἑλλάδα καὶ διὰ τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, κακῶς ἔχοντες, ἀφίκοντο εἰς Ἡπειρον καὶ ἐκεῖθεν διεπεραιώθησαν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην.

Βανδῆλοι. (465—475). Οἱ Βανδῆλοι ὑπὸ τὸν Γενζερῆχον, ὁρμώμενοι ἀπὸ τῆς βορείας Ἀφρικῆς, ἐπῆρχοντο διὰ θαλάσσης κατὰ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ εἴτα τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν νήσων ὡς πειραταὶ καὶ πολλὰς τῶν δυτικῶν τῆς Ἑλλάδος ἀκτῶν καὶ νήσων ἐληλάτησαν, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ, προσβληθέντες ἰδίως

ὑπὸ τῶν Λακώνων καὶ στενοχωρηθέντες, ἐπανῆλθον εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν.

Βούλγαροι. Οἱ Βούλγαροι, ἔθνος Τουρανοφινικῆς φυλῆς, λαβόντες τὸ ὄνομα τοῦτο, διότι κατόικουν παρὰ τὸν ποταμὸν Βόλγαν, ἐν ἔτει 499 ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀναστασίου Α' εἰσέβαλον τὸ πρῶτον εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος διὰ τοῦ Ἰστρου καὶ Αἴμου προσελάσαντες μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ, καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια, ἡττηθέντος τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Ἰλλυρικοῦ Ἀρίστου.

Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 502 εἰσβαλόντες προήλασαν μέχρι τῆς Θράκης· εἶτα δὲ (517) προῦχώρησαν μέχρι Μακεδονίας, Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας καὶ ἐπήνεγκον μεγάλας καταστροφάς.

Τῷ δὲ 679 διελθόντες ἐκ νέου τὸν Ἰστρον, κατέλαβον τὴν Βάρναν καὶ πᾶσαν τὴν πέριξ χώραν καὶ καθυπέταζαν τὰς αὐτόθι Σλαυϊκὰς φυλάς, ἡττηθέντος τοῦ Βυζαντινοῦ στρατοῦ, καὶ οὕτως ἐγκυστεστάθησαν ὀριστικῶς εἰς τὴν εὐρείαν μεταξύ Ἰστρου, Αἴμου, Εὐξείνου πόντου καὶ Σερβίας χώραν, ἥτις ἀπ' αὐτῶν ὠνομάσθη Βουλγαρία. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰ πέριξ τοῦ μέρους, ἐνθα ἐγκυστεστάθησαν, ἦσαν ἰδρυμέναι Σλαυϊκαὶ φυλαί, σὺν τῷ χρόνῳ ἐσλαυώθησαν, δεξάμενοι τὴν γλῶσσαν αὐτῶν· οὕτω δὲ ἐκ τῆς ἀναμιξεως τῶν δύο λαῶν παρήχθη ὁ νῦν βουλγαρικὸς λαός· ὁ δὲ τότε βασιλεὺς τοῦ Βυζαντίου Κωνσταντῖνος ὁ Πρωγωνᾶτος συνωμολόγησε πρὸς αὐτοὺς εἰρήνην ἐπὶ πληρωμῇ ἑτησίου φόρου. Ἐπειδὴ δὲ κατόπιν οἱ βυζαντινοὶ ἐπαυσαν τὴν πληρωμὴν τοῦ φόρου. (758) οἱ Βούλγαροι ἐπεχείρησαν νέας ἐπιδρομὰς καὶ λεηλασίας εἰς Θράκην, ὅτε Κωνσταντῖνος ὁ Πρωγωνᾶτος, βασιλεὺς τοῦ Βυζαντίου, ἐστράτευσε κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς κατετρόπωσε κατὰ τὰς λεγομένας "Μαρκέλλας", φρούριον πλησιέστατον εἰς τὴν χώραν αὐτῶν κείμενον, καὶ τοὺς ἡνάγκασε νὰ ζητήσωσιν εἰρήνην, δίδοντες ὁμήρους περὶ τῆς διατηρήσεως αὐτῆς (759).

Μάχη περὶ Μεσημβρίαν.

Μετὰ παρέλευσιν δὲ πολλῶν ἐνιαυτῶν (813) εἰσβαλόντες καὶ πάλιν οἱ Βούλγαροι ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Κροῦμμον ἐπολιόρκησαν τὸ Βυζάντιον· ἀλλ' ἰδόντες τὸ ἀδύνατον τῆς ἀλώσεως αὐτοῦ, λεηλατήσαντες καὶ πυρπολήσαντες τὰ περίχωρα, ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια.

Εἶτα ὁ Κροῦμμος, παραλαβὼν νέας ἐπικουρίας Σλαύων καὶ

Ἀβάρων καὶ κατασκευάσας πολιορκητικὰς μηχανάς, εἰσέβαλεν αὐθις εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος, ὅπως προσβάλῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ μάχης συναφθεῖσης περὶ Μεσημβρίαν (814) κατὰ τοῦ βασιλέως Λέοντος τοῦ Ε', ὁ Κροῦμμος ὑπέστη πανωλεθρίαν καὶ ἡνυχάσθη νὰ κλείσῃ μετὰ τοῦ βασιλέως τοῦ Βυζαντίου εἰρήνην. Ὀλίγιστοι τῶν Βουλγάρων διεσώθησαν, πληρωθέντος καὶ αὐτοῦ τοῦ Κροῦμμου, ὅστις μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν ἐκ τῆς πληγῆς.

Μάχη παρὰ τὸν Σπερχεῖον (Νικηφόρος ὁ Οὐρανός).

Κατὰ τὸ ἔτος 995 ὁ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων Σαμουήλ διενόηθη νὰ καταλύσῃ τὸ Βυζαντινὸν κράτος καὶ ἐπεκτείνῃ τὴν κυριαρχίαν του μέχρι Πελοποννήσου· διό, διαβάς τὰ Θεσσαλικά Τέμπη καὶ τὸν Πηνειὸν, προήλασεν ἀκωλύτως εἰς Θεσσαλίαν, Βοιωτίαν καὶ Ἀττικὴν καὶ πέραν τοῦ ἰσθμοῦ δῆων καὶ λαφυραγωγῶν πανταχοῦ. Ἐνῶ δ' ἡτοιμάζετο νὰ ἐπανέλθῃ μετὰ τῶν λαφύρων εἰς τὰ ἴδια, τὰ ὑπὸ τῶν ὑετῶν ἐξογκωθέντ' ὕδατα τοῦ Σπερχεῖου τὸν ἡνάγκασαν νὰ στρατοπεδεύσῃ παρὰ τὴν δεξιὰν τοῦ ποταμοῦ ὄχθην· ταῦτοχρόνως δ' ὁ Βασίλειος, βασιλεὺς τοῦ Βυζαντίου, μαθὼν τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπιδρομὴν τῶν Βουλγάρων, ἀνέθηκε τὴν σωτηρίαν τῶν Ἑλληνικῶν Ἐπαρχιῶν εἰς ἓνα τῶν ἀρίστων αὐτοῦ στρατηγῶν, Νικηφόρον τὸν Οὐρανόν, ἐκστρατεύσαντα μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως. Οὗτος ἀφικόμενος διὰ τῆς Θεσσαλίας κατεσκήνωσεν εἰς τὴν ἀριστερὰν τοῦ Σπερχεῖου ὄχθην ὡς μὴ δυνάμενος νὰ διαβῇ αὐτὸν πλημμυροῦντα καὶ διαβάς κρύφιδόν τινα πόρον δι' ἀνεκάλυψε ἐπέπεσεν ἐν ὥρᾳ βαθείας νυκτὸς κατὰ τῶν βαρβάρων, κοιμωμένων, καὶ κατέσφαξεν ἅπαντας (995), μόλις διασωθέντος τοῦ βασιλέως αὐτῶν Σαμουήλ καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ῥωμανοῦ, οἵτινες, βαρέως πληγωθέντες, ἤθελον αἰχμαλωτισθῇ, ἐὰν μὴ ἔκειντο ὡς τεθνεῶτες, μετὰ τῶν νεκρῶν, μέχρις οὗ ἐπιγενομένης νυκτὸς διέφυγον τὸν κοινὸν ὄλεθρον καὶ διὰ τῶν ἀτραπῶν τῶν Αἰτωλικῶν ὁρέων καὶ τῆς Πίνδου διεσώθησαν εἰς Βουλγαρίαν.

Μάχη παρὰ τὸ ὄρος Βαλαθίστα

Ἐν ἔτει δὲ 1014 ὁ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων Σαμουήλ, εἰσβαλὼν διὰ τῆς κλεισοῦρας τῆς ὀνομαζομένης “Κλειδίον,” παρὰ τὸ ὄρος Βαλαθίστα, δι' ἧς ἐνέβαλε πάντοτε εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος,

ώχυρώθη, περιμένων ἐκεῖ τὸν ἀντίπαλον Βασίλειον, ὅστις δραμὼν ἐπολιόρκησε τὸ ὀχύρωμα καὶ μάχης πεισματῶδους συναφθείσης, οἱ Βούλγαροι ἡττήθησαν κατὰ κράτος· πλείστοι τῶν Βουλγάρων ἐφονεύθησαν καὶ 15,000 ἡχμαλωτίσθησαν. Ἐκδικούμενος δ' ὁ Βασίλειος τὴν ὀμότητα αὐτῶν παρέταξε τοὺς αἰχμαλώτους εἰς λόχους ἀνδρῶν 100 καὶ διέταξεν ὥς λέγεται νὰ τυφλωθῶσιν οἱ 99 ἐκάστου λόχου, τοῦ δὲ ἐκατοστοῦ νὰ ἐξορυχθῇ ὁ ἕτερος μόνον ὀφθαλμός, ἵνα δυνηθῇ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὁδηγὸς τῶν λοιπῶν οὕτω δ' ἔχοντας τοὺς ἀπέπεμψε πρὸς τὸν Σαμουήλ, ὅστις εἰς τὴν θέαν αὐτῶν ἐπὶ τοσοῦτον συνεκινήθη, ὥστε μετὰ δύο ἡμέρας ἀπέθανεν ἐκ καρδιακῶν παλμῶν· ἕκτοτε δ' ὁ Βασίλειος ἔλαβε τὴν προσω-
νυμίαν "Βουλγαροκτόνος".

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σαμουήλ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ Γαβριήλ, Ῥωμανὸς καὶ Ἰωάννης Βλατισλαῦος ἀντέστησαν ἐπὶ τινὰ χρόνον πεσόντος δὲ τοῦ Ἰωάννου ἐν τῇ πολιορκίᾳ τοῦ Δυρραχίου καὶ ὑπὸ τὰ τεῖχη αὐτοῦ, ὁ Βασίλειος ἐτράπη πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ πορευ-
θεὶς εἰς Ἀχρίδα (παλαιὰ Λυχνίς), ἦτις, κειμένη εἰς τὰ μεθόρια τῆς Μακεδονίας καὶ Ἀλβανίας, ἦτο μητρόπολις τῆς Βουλγαρίας, εἰσῆλθεν εἰς αὐτὴν θριαμβευτικῶς, εὔρε δ' ἐν αὐτῇ, ἔνθα ἦσαν ἱδρυμένα καὶ τὰ ἀνάκτορα τῶν βασιλέων τῶν Βουλγάρων, πολὺν χρυσὸν καὶ νομίσματα 10,800,000 δραχμῶν, τὰς ὁποίας διέ-
νειμεν εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ, ἀπήγαγεν ὥς αἰχμαλώτους τοὺς τελευταίους γόνους τῆς πεσούσης δυναστείας, ἐπιστήσας ἄρχοντα τὸν Εὐστάθιον Δαφνομήλην καὶ ἔταξε φρουρὰν Βυζαντινὴν ἐν τῷ φρούριῳ· ἐκείθεν ἐπορεύθη εἰς Πρέσπαν καὶ ἐπιστήσας ἄρ-
χοντας τῶν διαφόρων μερῶν, διὰ τῆς Καστορίας ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐπισκεφθεὶς τὸ παρὰ τὸν Σπερχειὸν πεδῖον τῆς μάχης, καθ' ἣν πρὸ 24 ἐτῶν ὁ στρατηγὸς Οὐρανὸς κατέστρεψε τοὺς Βουλγάρους καὶ προχωρῶν ἀφίκετο εἰς Ἀθήνας (1019), ἔνθα ἐπεσκέφθη τὸν Παρθενῶνα καὶ τὰς λοιπὰς ἀρχαιοτάτας καὶ εἶτα κατῆλθεν εἰς Πειραιᾶ καὶ ἀπέπλευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα εἰσῆλθε διὰ τῆς χρυσῆς πύλης ἐστεφανωμένος διὰ στεφάνου χρυσοῦ, κεκοσμημένον δι' ἀδαμάντων ὑπὸ τὰς ἐπευφημίας τοῦ λαοῦ (1019).

Καὶ οὕτως ἡ Βουλγαρία διωκεῖτο ἐπὶ δύο περίπου αἰῶνας ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει κυβερνήσεως. Ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΑ. μ. Χ. αἰῶνος ἐπαναστάντες πάλιν οἱ Βούλγαροι ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου ἱδρυσαν νέον

βουλγαρικὸν κράτος ὅπερ διήρκεσε μέχρι τοῦ 1386 ὁπότε κατελύθη ὑπὸ τοῦ Ὁσμάνου ἐπὶ Σουλτάνου Μουράτ τοῦ Α'. Ἐκτοτε ἡ Βουλγαρία ἐκυβερνᾶτο ὡς ἀπλὴ ἐπαρχία Τουρκικὴ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ὁπότε λήξαντος τοῦ ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου (1877—1878) διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου (18 Φεβρουαρίου 1878) καὶ τῆς Βερολινείου συνόδου (Ἰούνιος 1878) ἐγένετο τὸ μὲν πέραν τοῦ Αἴμου ἡγεμονία ὑποτελῆς τοῦ Σουλτάνου, τὸ δὲ πρὸς νότον τοῦ Αἴμου ὅπερ ἐκλήθη Ἀνατολικὴ Ῥωμυλία ἐγένετο ἐπαρχία μετὰ διοικητικῆς αὐτονομίας καὶ ὑπὸ κυβερνήτην διοριζόμενον ἐπὶ πενταετίαν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου. Ἀλλὰ τῷ 1885 διὰ τοῦ τολμήματος τῆς Φιλίππουπόλεως 6 Σεπτεμβρίου ἐκηρύχθη ἡ ἑνωσις τῆς Ἀνατολικῆς Ῥωμυλίας μετὰ τῆς Βουλγαρίας ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα Αλέξανδρον ἔκτοτε ἡ Βουλγαρία διατελεῖ ὑπὸ τὴν ψιλὴν κυριαρχίαν τῆς Πύλης καὶ ὑπὸ ἡγεμόνα τὸν Φερδινάνδον.

Σλαῦοι. Ἀρχομένης τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Ἰουστινιανοῦ (527—568) ἐνέσκηψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἑτέρα ἀγριωτέρα φυλὴ ἢ τῶν Σλαύων, οἵτινες προσλαβόντες καὶ ἄλλα γένη Οὐνους καὶ Ἄντας προήλασαν εἰς τὰ ἐνδότερα, τῷ δὲ 540 ἐκπορθήσαντες τὴν Κασσάνδρειαν, ἐτράπησαν πρὸς τὴν Θεσσαλίαν, καὶ προήλασαν μέχρι Θερμοπυλῶν ἐν Θερμοπύλαις ἡ ὁρμὴ τῶν βαρβάρων εὔρε μεγίστην ἀντίστασιν, ἀλλ' ἀτυχῶς προδοσίᾳ, ὁμοίᾳ μὲ τὴν τοῦ Ἐφιάλτου, ἔδειξεν αὐτοῖς τὴν ἀπόκρυφον ἀτραπὸν, τὴν φέρουσιν διὰ τοῦ ὄρους τῆς Οἴτης, καὶ δι' αὐτῆς διελθόντες, κατέστρεψαν τὰ περὶ χώρα· πάντες δὲ σχεδὸν οἱ Ἕλληνες μέχρι τοῦ ἰσθμοῦ, ὑπέκυψαν εἰς τὸ πεπρωμένον. Πόσον δὲ χρόνον διέμειναν ἐν Ἑλλάδι οἱ βάρβαροι τὴν φορὰν ταύτην καὶ πότε καὶ ἀν' ἐπαγγέλθον εἰς τὰ ἴδια, ἄδηλον.

Ἐν ἔτει δὲ 578 δεκακισμῦριοι Σλαῦοι διαβάντες τὸν Ἰστρον ἐλεηλάτησαν τὴν Μοισίαν, Θράκην, καὶ Μακεδονίαν. Εἰσβαλόντες δὲ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐπὶ ἡγεγονοῦ μεγάλης καταστροφᾶς περὶ δὲ τῆς τύχης αὐτῶν οὐδὲν ἀκριβῶς γινώσκουμεν, βέβαιον ὁμῶς εἶναι, ὅτι Σλαυικὰ φύλα κατώκησαν ἔκτοτε εἰς τινὰ ἀκατοίκητα μέρη τῆς Πελοποννήσου.

Ἐκ τῶν βαρβάρων τούτων λαῶν, ὅσοι κατώκησαν ἐν Ἑλλάδι, τὸν χριστιανισμὸν ἀσπασθέντες, συνεχωνεύθησαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων, μεθ' ὧν ἔκτοτε εἶχον τὰ αὐτὰ ἥθη καὶ ἔθιμα.

Οὔροι. Οἱ Οὔροι ἔθνος ἄγριον Μογγολικῆς φυλῆς τὸν Τά-

ναὶν διαβάντες καὶ εἶτα τὸν Δανούβιον ἐπέδραμον τὴν Ἑλλάδα καὶ κατέκλυσαν ἅπασαν τὴν Θοράκην, τὴν Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν ἐπενεγκόντες μεγάλας καταστροφάς 548 καὶ 558.

Ἄβαροι. Οἱ Ἄβαροι ἦσαν ἔθνος τῆς Ἀσιατικῆς Σκυθίας, κατοικοῦν τὸ πρῶτον περὶ τὸν Τάναϊν ποταμόν, Ἐκείθεν, ἐπιδραμόντες, (580 ἢ 589) κατέλαβον τὴν Μολδοβλαχίαν καὶ εἶτα τὴν Μοισίαν, ὅπου καὶ ἐγκατέστησαν, μέχρις οὗ βαθμηδὸν ἀπεσβέσθησαν, καὶ ἔκτοτε οὐδὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἔθνους τούτου ἠκούσθη.

§ 3.

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ.

Ἰουστινιανὸς (Στάσις τοῦ Νίκα, Νομοθεσία, Διάλυσις τῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν, Καταστροφή ἀγαλμάτων Μεταξουργία, Φρούρια Λοιμὸς καὶ σεισμός). — Ἡράκλειος (Κατακτήσεις, Ὑψώσεις τοῦ Σταυροῦ.

Ἰουστινιανὸς (527 — 565). Ἰουστινιανὸς ὁ καλούμενος Μέγας, βασιλεύσας 38 ἔτη, ἐκαλλώπισε τὴν πόλιν διὰ μεγαλοπρεπῶν κτιρίων, ἀνήγειρεν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ περίξ αὐτῆς 25 ναοὺς καὶ ἀνωκοδόμησεν ἐκ βάθρων καὶ τὸν πυρποληθέντα περικαλλέστατον ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας.

Στάσις τοῦ Νίκα. Εξερράγη ἐν Κωνσταντινουπόλει στάσις μεταξὺ δύο φατριῶν τῶν Γαλαζίων καὶ Πρασίνων ἐκ τῶν ἐν τῷ ἵπποδρομίῳ ἀγώνων, καλουμένων οὕτως ἐκ τοῦ ἱματισμοῦ τῶν ἡνιόχων. Οἱ Γαλαζιοὶ συνετάσσοντο μετὰ τῆς αὐλῆς καὶ τῶν ὀρθοδόξων, οἱ δὲ Πράσινοι ἀνῆκον εἰς τοὺς αἰρετικούς καὶ ἀντιπάλους τῆς Κυβερνήσεως. Οἱ Πράσινοι, στενοχωρούμενοι καὶ καταδιωκόμενοι, ἐπεκαλέσαντο τὴν συνδρομὴν τοῦ αὐτοκράτορος, ἀλλ' ἀποτυχόντες καὶ ὕβρισθέντες ἐπέπεσον κατὰ τῶν κυανῶν, θῆεν ἐξερράγη ἀληθῆς ἐμφύλιος πόλεμος, ἡ δὲ Κωνσταντινουπόλις ἐπὶ πέντε ἡμέρας ἦτο μεστὴ σφαγῶν καὶ πυρκαϊᾶς, 30,000 ἐκ τῶν Πρασίνων στασιαστῶν ἐφονεύθησαν, πυρποληθέντος καὶ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας, καὶ μόλις ἠδυνήθη νὰ καταστείλῃ αὐτὴν ὁ αὐτοκράτωρ. Ἡ δὲ στάσις αὕτη ὡς ἐκ τοῦ συνθήματος, ὅπερ ἔφερον οἱ στασιασταί, ὠνομάσθη „Στάσις τοῦ Νίκα“.

Νομοθεσία (529. μ. Χ.). Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος εἰσήγαγεν εἰς τὸ κράτος νόμους σοφοὺς, καταρτίσας καὶ τὸν Ἰουστινιανέιον

Κώδικα (529). Εἶτα δὲ τοὺς Πανδέκτας, τὰς Εἰσηγήσεις (534) καὶ τὰς Νεαράς, τῇ συνδρομῇ διαφόρων νομομαθῶν, καὶ ἰδίᾳ τοῦ νομοδιδασκάλου Τριβωνιανοῦ, τοῦ καὶ ὑπουργοῦ αὐτοῦ. Τὰ νομοθετήματα ταῦτα, ἐπεξεργασθέντα κατόπιν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου τοῦ Μεκεδόνος, ἴσχυον ὡς νόμοι τοῦ κράτους, ἔχοντα κύρος ἔτι καὶ σήμερον παρ' ἡμῖν.

Διάλυσις τῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ διὰ θεσπίσματος αὐτοῦ ἐκλείσθησαν αἱ φιλοσοφικαὶ σχολαὶ τῶν Ἀθηνῶν, διότι οἱ φιλόσοφοι ἦσαν ὑπαδoί τῆς πολυθείας· κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους οἱ ναοὶ μετεβλήθησαν εἰς χριστιανικὰς ἐκκλησίας ὡς καὶ ὁ Παρθενὼν αὐτός, ἀφιερωθεὶς εἰς τὴν Ἀγίαν τοῦ Θεοῦ Σοφίαν, τὸ Θησεῖον εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον κλπ.

Καταστροφή ἀγαλμάτων. Περί τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἐγένετο ἡ μεγαλύτερα καταστροφή τῶν σωζομένων ἀγαλμάτων καὶ ἄλλων ἔργων τῆς καλλιτεχνίας, ὅσα δὲν εἶχον μετενεχθῇ εἰς ἄλλους τόπους ὑπὸ τῶν εἰσβαλουσῶν βαρβάρων φυλῶν, ἡ δὲν εἶχον καταστραφῇ ὑπὸ χριστιανῶν ἕνεκα φανατισμοῦ κατὰ τῶν εἰδώλων. Καὶ τὰ μὲν ἐκ χαλκοῦ ἢ ἄλλου μετάλλου συνεχώνευσαν χάριν ὠφελείας (καὶ ἐντεῦθεν ἡ παντελὴς ἔλλειψις αὐτῶν), πλεῖστα δὲ τούτων ἐκ μαρμάρου κατέχρωσαν οἱ ἐθνικοί, ὅπως διασώσωσιν ἐκ τῆς καταστροφῆς.

Μεταουργία. Ἐπιμελεῖα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, δύο μοναχοί, ὡς ἱεραπόστολοι μεταβάντες εἰς τὴν Σινικὴν, κατέρωθωσιν νὰ μετακομίσωσιν ἐκεῖθεν εἰς Εὐρώπην λάθρα ἐντὸς τῶν κοίλων βακτηριῶν τῶν σπόρον μεταξοσκωλήκων καὶ νὰ διδάξωσι τὴν καλλιέργιαν τῆς μετάξης, δι' ἧς κατασκευάζονται τὰ πολύτιμα μεταξωτὰ ὑφάσματα, ἅτινα πρότερον ἦσαν γνωστὰ μόνον ἐν τῇ Σινικῇ. Εἰς τοιαύτην δὲ πλάνην διετέλουν οἱ πολλοὶ μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης, ὥστε ἐπίστευετο ὅτι ἡ μέταξα ἦν προῖον δένδρου ἐν Ἰνδίᾳ φυομένου.

Σύναμα δὲ διὰ τῶν ἐπιδεξίων στρατηγῶν αὐτοῦ Ναρσῆ καὶ Βελισσαρίου ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἀνέκτησε καὶ παλαιὰς χώρας ἐν Ἀφρικῇ καὶ Ἰταλίᾳ, ἃς οἱ βάρβαροι ἐπὶ τῶν προκατόχων αὐτοῦ εἶχον ὑποδουλώσει, διεξήγαγεν ἐπίτυχως πολλοὺς πολέμους κατὰ τῶν Περσῶν, Βανδάλων καὶ Ὀστρογότθων, διὰ δὲ

τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ ἐδοξάσθη καὶ αὖθις τὸ Ῥωμαϊκὸν ὄνομα.

Φρούρια. Ὁ Ἰουστινιανός, ἵνα προφυλάξῃ τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους, κατεσκεύασε πολλὰ φρούρια ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἰστροῦ μέχρι τῆς Θρακικῆς χερσονήσου καὶ μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου· αἱ ὀχυρώσεις ὅμως αὗται κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων εἶχον ἀνάγκην ἐπαρκoῦς μονίμου στρατοῦ. Ἀλλὰ τὸ πλεῖστον μέρος αὐτοῦ ἀπωλέσθη ἐν τοῖς πολέμοις, τοῖς συγκροτηθεῖσι κατὰ τῶν Περσῶν καὶ τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν Ὀστρογότθων, τὰ δὲ φρούρια ἀσθενῶς ὑπερασπιζόμενα δὲν ἐζήρκεσαν νάναστείλωσι τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων διὸ κατὰ τὰ ἔτη 546, 548 καὶ 550 μ. Χ. νέα στίφη Σλαύων, περαιωθέντα διὰ τοῦ Ἰστροῦ, ἐπόρθησαν τὴν Θράκην, Ἰλλυρίαν καὶ, μέχρις Ἐπιδάμνου καὶ Κερκύρας ἐλθόντα, ἐπήνεγκον μεγάλης καταστροφάς.

Λοιμός και σεισμός. Ἐκτὸς δὲ τούτου, ὁ τότε ἐνσκήψας φοβερὸς λοιμός, ἐπὶ τρεῖς ὅλους μῆνας διαρκέσας, ἐθέριζε μόνον ἐν Κωνσταντινουπόλει καθ' ἑκάστην ὑπὲρ τοὺς μυρίους. Εἰς ἐπίμετρον δὲ τούτων, τὴν Ἑλλάδα ἐκλόνησε καὶ φοβερὸς σεισμός. Ἡ Βοιωτία, ἡ Ἀχαΐα καὶ πᾶσα ἡ παρὰ τὸν Κρῖσσαῖον κόλπον παρὰ τὴν διασεισθῆ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε πλεῖστα χωρία καὶ πολλαὶ πόλεις, καὶ ἰδίᾳ ἡ Χαϊρώνεια, ἡ Ναύπακτος, ἡ Κόρινθος καὶ αἱ Πάτραι, ἀνετράπησαν, πλεῖστοι δὲ ἀάτοικοι ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἔρείπια αὐτῶν.

Ἡράκλειος (610—641). Μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν ἄξιος λόγου αὐτοκράτωρ ὑπῆρξεν ὁ Ἡράκλειος· οὗτος ἐνίκησε τοὺς Πέρσας, σχηματίσαντας ἐκ νέου Περσικὸν βασίλειον, καὶ κυριεύσαντας πολλὰς χώρας, ὡς καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ αὐτὴν, ἀφαιρέσαντας καὶ τὸν τίμιον σταυρόν, καὶ μέχρι Κωνσταντινουπόλεως προχωρήσαντας.

Κατακτήσεις. Ὁ Ἡράκλειος μετὰ τὴν κατατρόπωσιν τῶν Περσῶν, εἰσελθὼν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐπικράτειαν τῶν Περσῶν, ἀνέκτησε τὰς ἑλληνικὰς χώρας Αἴγυπτον, Παλαιστίνην καὶ Συρίαν, ἃς πρότερον εἶχον κυριεύσει οἱ Πέρσαι, ἀναλαβὼν σύναμα καὶ τὸν τίμιον σταυρόν, ἀφαιρεθέντα ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Τάφου, ὅτε ἐκυρίευσαν τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἀπεκδυθεὶς τὸ διάδημα καὶ τὴν πορφύραν, ἀνύψωσε τὸν σταυρόν καὶ κατέθηκον αὐτὸν πάλιν μετὰ μεγάλης πομπῆς ἐν ᾧ τόπῳ εὕρισκετο πρότερον.

Ἐπειδὴ δὲ ἀνυψώθη καὶ αὖθις ὁ σταυρὸς ἐν Ἱερουσαλὴμ τὴν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως, τὸ τοιοῦτον γεγονός πανηγυρίζεται κατ' ἔτος ὑπὸ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας τῇ 14 Σεπτεμβρίου, ἡ δὲ ἑορτὴ αὕτη καλεῖται „ὑψωσις τοῦ τιμίου σταυροῦ“. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὴν πρωτεύουσαν ὑπὸ τὰς ἐπευφημίας τοῦ λαοῦ, ἀπέθανεν (641. μ. X.).

§ 4

METAPPTOMISEIS

Λέων ὁ Ἰσαυρος. — Ὑγρὸν πῦρ. — Ἐπανάστασις Ἑλλήνων. — Πυρπόλησις Οἰκουμένης Σχολῆς. — Ἀναστήλωσις εἰδόνων.

Λέων ὁ Ἰσαυρος (727 — 741). Ἐτερος ἄξιος μνείας αὐτοκράτωρ ὑπῆρξε Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρος. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τούτου οἱ Ἀράβες, ἀσπασθέντες τὸν Ἰσλαμισμόν καὶ ἐπίφοβοι καταστάντες, ἐπολιορκήσαν τὸ Βυζάντιον κατὰ τε γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν μετὰ πολυαριθμοῦ στρατοῦ καὶ στόλου· ἀλλ' ὁ Ἰσαυρος κατέκλυσε τὸν στόλον αὐτῶν διὰ τοῦ καλουμένου Ὑγροῦ ἢ Ἑλλητικοῦ πυρός. Ἐνεκα δὲ τῆς καταστροφῆς ταύτης, τῆς πείνης καὶ τῶν ἀσθενειῶν, οἱ Ἀράβες ἠναγκάσθησαν νὰ ἀπέλθωσιν ἄπρακτοι, ἀποβαλόντες περὶ τὰς 100000 ἀνδρῶν, καὶ οὕτως ἡ χώρα ἀπηλλάγη φοβεροῦ καὶ ἐπικινδύνου ἐχθροῦ.

Ἐφεύρεσις ὑγροῦ πυρός. Τοῦ ὑγροῦ τούτου πυρός, ἔχοντος τὴν ιδιότητα νὰ καίῃ καὶ ἐν τῷ ὕδατι καὶ οὐτινος ἡ κατασκευὴ εἰσέτι μένει ἄγνωστος, λέγεται ἐφευρέτης ὁ ἐκ Συρίας Ἑλλήν Καλλίνικος.

Ὁ αὐτοκράτωρ Λέων ἡσχολήθη μετὰ σπουδῆς εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ κράτους διοργάνωσιν, ἀλλ' εἰς μάτην, διότι ἐξέλιπεν ἡ φιλοπατρία καὶ πᾶν φρόνημα γενναῖον καὶ ὑψηλόν. Πεισθεὶς δὲ ὅτι ἡ κατὰστασις αὕτη ἦν ἀποτέλεσμα τῶν πολλῶν ἐξωτερικῶν τύπων, δι' ὧν ἐλατρεύετο τὸ θεῖον, ἀπηγόρευσε διὰ διατάγματος τὴν προσκύνησιν τῶν ἱερῶν εἰκόνων ἐπὶ βαρεῖαις ποιναῖς, δι' ὅ καὶ ὠνομάσθη Εἰκονομάχος.

Ἐπανάστασις Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες, ἐνθερμοὶ τῶν εἰκόνων λάτρες, ἀπέστησαν ἀπ' αὐτοῦ δημοσίᾳ, καὶ ἀναγορεύσαντες Κοσμᾶν τινὰ ὡς ἄρχοντα τοῦ κράτους, ἐπλευσαν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅπως ἐκθρονίσωσι τὸν αὐτοκράτορα καὶ ἀποκαταστήσωσι διὰ τῶν ὀπλῶν τὴν λατρείαν τῶν εἰκόνων, ἀλλ' ἡ

ἐκστρατεία ἀπέτυχεν ὥς ἐκ τῆς ὑπεροχῆς τῶν Βυζαντινῶν, τὰ δὲ πλείστα τῶν ἑλληνικῶν πλοίων κατεστράφησαν διὰ τοῦ ὕγρου πυρός, οἱ δὲ διασωθέντες, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀρχηγὸς Κοσμάς, παρεδόθησαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα, διατάζοντα τὴν καρατόμησιν αὐτῶν. Ἡ δὲ ἡττηθεῖσα Ἑλλὰς ὑπέκυψεν αὖθις εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ εἰκονομάχου Λέοντος.

Πυρπόλησις Οἰκουμενικῆς Σχολῆς. Ὁ Ἰσαυρος ἀφῆρσεν ἀπὸ τοῦ κλήρου τὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν, πυρπολήσας καὶ τὴν Οἰκουμενικὴν λεγομένην Σχολήν, ἐν ᾗ ἐδίδασκον 12 πολυμαθεῖς ἄνδρες. Κατὰ δὲ τὴν πυρπόλησιν τῆς σχολῆς ταύτης ἐκάη καὶ ἡ πολύτιμος αὐτῆς βιβλιοθήκη, περιέχουσα 36 χιλιάδας τόμων καὶ ἅπαντα τὰ πολύτιμα χειρόγραφα, ὧν ἡ ἀπώλεια διακαίως θεωρεῖται ὡς μέγα ἐθνικὸν δυστύχημα.

Ἀναστήλωσις εἰκόνων. Ἡ βασιλίσσα Εἰρήνη Ἀθηναία συνέκალεσεν εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἐν ἔτει 787 ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνγλικοῦ υἱοῦ αὐτῆς Κωνσταντίνου τοῦ ΣΤ' καὶ ἐπανάγγαγε τὴν προσκύνησιν τῶν ἁγίων εἰκόνων. Δολοφονηθέντα δὲ τοῦτον, διεδέξατο εἰς τὸν θρόνον ἡ Εἰρήνη, ἥτις ἠθέλησε νὰ ἐνώσῃ αὖθις τὸ ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν κράτος· ἀλλ' ἐξωρίσθη ὑπὸ τῶν προκρίτων εἰς Λέσβον, ἀνακηρυχθέντος αὐτοκράτορος τοῦ Λογοθέτου Νικηφόρου.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφίλου, τελευταίου ἐκ τῶν εἰκονομάχων βασιλέως, ἡ εὐλαβὴς σύζυγος αὐτοῦ Θεοδώρα, διορισθεῖσα διὰ διαθήκης ἐπίτροπος τοῦ ἀνγλικοῦ υἱοῦ αὐτῆς Μιχαὴλ τοῦ Γ', τοῦ ἐπικληθέντος „Μεθύσου“ συνεκάλεσε Σύνοδον ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν ἔτει 842 ἥτις, καθιερώσασα αὖθις τὴν ἀναστήλωσιν καὶ προσκύνησιν τῶν ἁγίων εἰκόνων, κατέπαυσε τὴν μέχρι τῶν χρόνων τούτων ἐπικρατοῦσαν θρησκευτικὴν πᾶλιν. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὁ υἱὸς αὐτῆς Μιχαὴλ, μόλις ἄγων τὸ 18ον τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἔτος, τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς Βάρδα, ἀξιοῦντος δι' αὐτῆς νᾶρχῃ αὐτός, κατώρθωσε νὰ πορευθῇ ἡ Θεοδώρα εἰς μοναστήριον οὕτως ἀνεβιβάσθῃ ἐπὶ τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου ὁ οἰνόφυλξ Μιχαὴλ, ὅστις, βασιλεύσας μόνον κατ' ὄνομα, ἐδολοφονήθη ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα.

ΔΙΑΦΟΡΑΙ ΔΥΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Σχίσμα. Εἰς τὴν ἐπαύξεισιν τῶν δεινῶν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους συνετέλεσε καὶ τὸ σχίσμα τῶν δύο ἐκκλησιῶν, Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς, ὅπερ χρονολογεῖται ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ Θ' αἰῶνος, ὁριστικῶς δὲ συνετελέσθη κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα.

Πρώτῃν ἀφορμὴν εἰς τὸ σχίσμα ἔδωκεν ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία ὡς ἐξῆς· οἱ Βούλγαροι, Σλαῦοι καὶ Μοραυοί, ἀσπασθέντες τὸν χριστιανισμόν διὰ τῆς διδασκαλίας δύο μοναχῶν Ἑλλήνων ἀδελφῶν, τοῦ Μεθοδίου καὶ Κυρίλλου, ἐδιδάχθησαν παρ' αὐτῶν τοὺς τύπους καὶ τὸ πνεῦμα τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας (845) καὶ ἐπὶ πενταετίαν ὅλην εἰργάσθησαν πρὸς διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, μεταφράσαντες εἰς τὴν Σλαβικὴν τὴν ἁγίαν Γραφὴν καὶ τὸ Εὐχολόγιον. Ὁ Πάπας Νικόλαος Α', παντοδύναμος ἐν τῇ Δύσει, ἄμα μαθὼν τοῦτο, ἐπεμψε πάραυτα Ἰταλοὺς ἀποστόλους, ἵνα προσηλυτίσωσιν αὐτοὺς ὑπὸ διάφορον χριστιανικὴν διδασκαλίαν, ὅπως σφετερισθῇ αὐτοῖς τὴν πνευματικὴν τῆς χώρας διοίκησιν, ἀλλ' ἀπέτυχον, διότι οἱ Βούλγαροι ἐθαύμαζον τὰς ἀρετὰς τῶν Ἑλλήνων, ἐνῶ τοῦναντίον ἡγανάκτουν ἐπὶ τῇ σκληρότητι τῶν δυτικῶν ἀποστόλων.

Φώτιος. Ἐπὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ Γ' ἐπεφάνη ἐν τῷ βυζαντινῷ ὀρίζοντι ὁ Φώτιος, γεννηθεὶς (820 μ. Χ.), ἀνὴρ πολυμαθὴς, καταγόμενος δὲ ἐξ ἐπιφανοῦς οἰκογενείας. Οὗτος κατέρωθωσέ διὰ τοῦ πρὸς τὴν παιδείαν ἔρωτος καὶ δι' ἀόκνου μελέτης νὰ γείνη ῥήτωρ εὐγλωττος καὶ ἔξοχος συγγραφεύς· νέος δ' ἔτι ὢν προεχειρίσθη ἀρχηγὸς τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς, εἶτα δ' ἐστάλη πρεσβευτὴς εἰς Βαγδάτιον πρὸς τὸν Καλίφην τῶν Ἀράβων. Ἐπὶ δὲ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ ἤρξατο ἡ παλιγγενεσία τῶν πρὸ πολλοῦ παραμεληθέντων γραμμάτων ἕνεκα δὲ τῶν πλεονεκτημάτων καὶ τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ ἐξελέγη Πατριάρχης (857), ὅπότε ἐγένετο καὶ ἡ διαίρεσις τῆς Ἀνατολικῆς ἀπὸ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκροτηθεῖσαν Σύνοδον ἐκ 348 πατέρων, ἐν ᾗ ἔλαβον μέρος καὶ οἱ ἀποσταλέντες ἀντιπρόσωποι τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, οὓς ὁ Πάπας τῆς Ῥώμης Νικόλαος ὁ Α' εἶχεν ἀποστείλει. Οὕτως ἐπὶ τέλει ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Πατριάρχου Μιχαὴλ Κηρουλαρίου

(1054) ἔνεκα διαφορῶν μεταξὺ τῶν δύο Ἑκκλησιῶν, ἃς προσέ-
κάλεσεν ἡ ἐν Ῥώμῃ Παπικὴ ἀρχή, ἀπομακρυνομένη τῆς Ανατο-
λικῆς Ὁρθοδόξου ἐκκλησίας διὰ καινοτομιῶν περὶ τὰ δόγματα,
καὶ ἰδίως εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως (τὸ Πιστεύω), προσθέ-
σασα εἰς αὐτὸ ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ
Υἱοῦ, ἔπαυσε πᾶσα ἐκκλησιαστικὴ σχέσις μεταξὺ τῆς Ὁρθοδόξου
Ἀνατολικῆς Ἑκκλησίας καὶ τοῦ Πάπα.

§ 6

ΝΕΑΙ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ

Βασίλειος ὁ Μακεδών. — Λέων ὁ Σοφός.

Βασίλειος ὁ Μακεδών. Ἐτερος ἀξιωμακρινόμενος αὐτοκράτωρ
ὑπῆρξε Βασίλειος ὁ Μακεδών, ἀναβὰς ἐπὶ τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου
ἐν ἔτει 867. Ὁ συνετὸς οὗτος αὐτοκράτωρ, κυβερνήσας δικαίως,
εἰσέγγαγεν εἰς τὸ κράτος μεγάλας μεταρρυθμίσεις, ἐπαυξήσας καὶ
τὸν στρατὸν ἐπροστάτευσεν τὰς τέχνας καὶ τὴν βιομηχανίαν, ἡψύ-
ξησε τοὺς πόρους τοῦ ἔθνους, εἰσέγγαγε τάξιν καὶ οἰκονομίαν περὶ
τὴν διαχείρισιν τῶν κοινῶν, ἐπιβλέπων πάντοτε εἰς τὴν ἐν γένει
καλὴν διοίκησιν τῆς χώρας καὶ τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης.

Ἐπὶ τοῦ Βασιλείου ἐγένετο καὶ ἡ συλλογὴ τῶν κειμένων νό-
μων, καὶ ἡ μετάφρασις τούτων εἰς γλῶσσαν ἑλληνικὴν ἐπὶ τῇ
βάσει τῆς Ἰουστινιανείου νομοθεσίας.

Ὁ αὐτὸς συνετέλεσε καὶ εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανι-
σμοῦ, εἰσαγαγὼν δὲ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἀντὶ τῆς τέως ἐπι-
κρατούσης λατινικῆς, διέταξε νὰ μεταχειρίζωνται ταύτην εἰς
ἅπαντα τὰ δημόσια γραφεῖα. Ἀπέθανε δὲ ἐν ἔτει 886. μ. X.

Λέων ὁ Σοφός. Ἐτερος ἄξιός λόγου αὐτοκράτωρ ὑπῆρξεν
ὁ υἱὸς Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα Λέων ὁ Σοφός 886 — 911,
ἀνὴρ πρῶτος καὶ φιλόπονος, ἀναδειχθεὶς σοφὸς διὰ τῆς ἐνδελε-
χοῦς μελέτης καὶ ἐπιμονῆς τοιοῦτος δὲ γενόμενος, ἐπροστάτευσεν
τὴν παιδείαν, ἡσχολήθη εἰς ἐπιστημονικὰς μελέτας, παρασκευά-
σας καὶ συλλογὴν νόμων ὑπὸ τὸ ὄνομα „Βασιλικά“, συνταχθέντα
ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ νομοθεσίας εἰς γλῶσσαν ἑλλη-
νικὴν, ἰσχύοντα ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ σήμερον ἐτι παρ' ἡμῖν ὡς
νόμος τοῦ Κράτους· ἀλλ' ἐπειδὴ παρημέλησε τὴν ναυτικὴν τοῦ
ἔθνους δύναμιν, ἔχων κλίσεις μᾶλλον πρὸς τὰς ἡδονὰς ἢ τὸν πό-

λεμον, οἱ Ἀραβες, ἐπιδραμόντες, κατώρθωσαν νὰ κυριεύσωσι πολλὰς νήσους, ἐν αἷς καὶ τὴν Λήμνον· εἶτα δὲ καὶ κατὰ τοῦ Βυζαντίου ἐκστρατεύσαντες, ἐλεηλάτησαν τὰς περὶ τὸν Ἑλλάσποντον καὶ τὴν Προποντίδα χώρας· μετὰ ταῦτα ἐκυρίευσαν καὶ τὴν Θεσσαλονίκην, ἧς τὴν χώραν ἐδήλωσαν ἐκ δὲ τῶν κατοίκων ἄλλους μὲν ἐξηνδραπόδισαν, ἄλλους δὲ διεπέρασαν ἐν στόματι μαχαίρας. Ἐν γένει δ' ὡς πρὸς τοὺς ἐπιδραμόντας κατὰ τοῦ Βυζαντίου λαοὺς Ῥώσους, Βουλγάρους κλπ. ὁ Λέων ὑπῆρξεν ἀτυχὴς, ἀναγκάζομενος νὰ κλείῃ πάντοτε ἐπιβλαβῇ εἰρήνῃ κατ' ὑπαγόρευσιν τοῦ νικητοῦ.

§ 7

ΑἴΩΝΕΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΒΑΡΒΑΡΩΝ ΚΑΙ ΤΜΗΜΑΤΑ
ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

*Κροᾶται, Σέρβοι, Νορμανδοί, Τοῦρκοι, Σελδσοῦκοι.
Τμήματα Βυζαντινοῦ κράτους.*

Μετὰ τὸν Λέοντα τὸν σοφὸν ἐνδοξότατος αὐτοκράτωρ ὑπῆρξε Βασίλειος ὁ Μακεδὼν κατασυντρίψας τοὺς Βουλγάρους καὶ προσαρτήσας τὴν χώραν αὐτῶν εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος. Ἀπὸ δὲ τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου μέχρι τοῦ 1081 ἐκάθισαν ἐπὶ τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου διάφοροι αὐτοκράτορες, μὴδὲν ἄξιον λόγου διαπράξαντες· διὸ παραλείποντες αὐτοὺς, μεταβαίνομεν εἰς τὴν δυναστείαν τῶν Κομνηνῶν.

Κροᾶται, Σέρβοι, Νορμανδοί, Τοῦρκοι, Σελδσοῦκοι. Ἐτερος ἀξιοσημείωτος αὐτοκράτωρ ὑπῆρξεν Ἀλέξιος ὁ Κομνηνός, ὡς ἀρχηγὸς τῆς νέας τῶν Κομνηνῶν δυναστείας· οὗτος ἐκυβέρνησε τὴν χώραν ἀπὸ τοῦ 1081—1118, μ.Χ. ὑπεχρέωσε τοὺς Κροάτας καὶ Σέρβους νὰ αναγνωρίσωσι τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ, κατέλαβεν ἀπάσας τὰς παραλίαις τῆς Ἀδριατικῆς, ἐπάλαισε παντὶ σθένει καὶ ἐπιτυχῶς κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν πολεμίων τοῦ κράτους αὐτοῦ ἀγρίων φυλῶν Νορμανδῶν καὶ Τοῦρκων Σελδσοῦκων, οὓς καὶ κατετρόπωσε, καταλαβὼν καὶ τοὺς ἐν τῇ χώρᾳ ἐχθρούς· ἀλλ' ἕνεκα τῶν ἐσωτερικῶν ἀνωμαλιῶν ἠναγκάσθη ναυξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν ξένων μισθοφόρων καὶ νὰ δυσχεράνῃ τὰ οἰκονομικὰ τῆς χώρας αὐτοῦ.

Τὸν Ἀλέξιον, ἀποθανόντα, διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης, ἐπονομασθεὶς διὰ τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ Καλοῖωάν-

νης (1118—1143). Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος, ἀναπτύξας πολλὴν δραστηριότητα, κατεπολέμησε τοὺς Τούρκους, παραβάντας τὴν μετὰ τοῦ πατρὸς του συνθήκην, ἡλευθέρωσε τὴν Σωζόπολιν τῆς Παμφυλίας, ἐκυρίευσεν τὴν Ἀρμενίαν, κατεχομένην ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀπέκρουσε τοὺς Οὐγγαροὺς, καταλαβόντας τὸ Βελιγράδιον, καὶ ἐπανῆλθε δαφνηφόρος εἰς τὸ Βυζάντιον.

Τμήματα τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἀπετελεῖτο· ἀπὸ 8 τμημάτων· 1) τὸ τῆς Πελοποννήσου· 2) τὸ τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ἥτις περιελάμβανε τὴν Ἀττικὴν, τὴν Βοιωτίαν, τὴν Φωκίδα, τὴν Λοκρίδα, τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν, τὴν Εὐβοίαν καὶ Αἴγιναν· 3) τὸ τῆς Νικοπόλεως ἥτοι Παλαιᾶς Ἡπείρου· 4) τὸ τοῦ Δυρραχίου ἥτοι τῆς νέας Ἡπείρου· 5) τὸ τῆς Μακεδονίας, ἐν ᾧ περιελαμβάνοντο καὶ αἱ νῆσοι Σκιάθου καὶ Σκόπελος· 6) τὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους, περιλαμβάνον τὰς Κυκλάδας καὶ Σποράδας μετὰ τῆς Σκύρου, Λήμνου, Χίου καὶ πασῶν τῶν μετὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ Μικρᾶς Ἀσίας νήσων, καὶ τὰ βόρεια παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· 7) τὸ τῆς Σάμου, εἰς ᾧ συμπεριελαμβάνοντο καὶ τὰ μεσημβρινὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· 8) τὸ τῆς Κεφαλληνίας, εἰς ᾧ ἀνήκον καὶ ἅπασαι αἱ ἄλλαι νῆσοι τοῦ Ἰονίου πελάγους. Εἶτα δ' ἀνεκτῆθησαν ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν καὶ αἱ νῆσοι Κρήτη καὶ Κύπρος, ἃς εἶχον κατακτήσει οἱ Ἀραβες· ἅπαντες δ' οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες ἔφερον τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων, διατηρούντων εἰσέτι τὸ γόητρον αὐτῶν.

§ 8

ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑΙ

Ἐπὶ σταυροφόρων ἐκστρατεῖαι.—*Ἰδρυσις χριστιανικῶν βασιλείων ἐν Ἱερουσαλὴμ καὶ ἀλλαγῇ τῆς Ἀσίας.*—*Καταπίεσις Βυζαντινῶν ἐπαρχιῶν ὑπὸ τῶν σταυροφόρων.*

Ἐπὶ σταυροφόρων ἐκστρατεῖαι. Τὴν Ἱερουσαλὴμ, τὴν μητρόπολιν τοῦ χριστιανισμοῦ, κατεῖχον οἱ Τούρκοι, κυριεύσαντες αὐτὴν ἀπὸ τῶν Ἀράβων· ἐπειδὴ δὲ ἡ κατοχὴ τόπων ἱερῶν παρ' ἄλλοφύλων οὐ μόνον ἐνέπνεε τὸ μῖσος καὶ τὴν ἀγανάκτησιν τῶν κατὰ καιροὺς Παπῶν καὶ τῶν διαφόρων χριστιανῶν βασιλείων καὶ ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης, ἀλλ' ὑπέφερον κινδύνους καὶ ταλαιπωρίας διηγεκῶς οἱ βουλόμενοι τῶν Χριστιανῶν νὰ μεταβῶσιν εἰς

Ἱεροσόλυμα εὐλαβείας χάριν ἔτι δ' οἱ Μουσουλμάνοι, κυριεύσαντες ἅπασαν τὴν Ἀνατολήν, παρεσκευάζοντο νὰ ἐπιδράμωσιν εἰς τὴν Δύσιν, ἣν εἰς φόβον ἐνέβαλον ἕνεκα τοῦτου ὁ Πάπας Οὐρβανὸς ὁ Β', κρατούσης ἐν Βυζαντίῳ τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν, συνεκάλεσε σύνοδον, πρῶτον μὲν ἐν Πλακεντίᾳ, εἶτα δ' ἐν Κλερμόνδῳ τῆς Γαλλίας, ὅπου παρόντων 310 Ἐπισκόπων καὶ τῶν πρέσβειων πάντων σχεδὸν τῶν χριστιανῶν ἡγεμόνων ἐψηφίσθη κοινῇ γνώμῃ ὁ πόλεμος (1096,) ὅπως ἀποσπάσωσιν ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἁλλοπίστων τὴν Ἱερουσαλὴμ, λέγεται δὲ ὅτι οἱ στρατιῶται οὗτοι τῆς θρησκείας συνεποσοῦντο εἰς 300000.

Αἱ τοιαῦται ἐκστρατεῖαι, ἃς οἱ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης ἐπεχείρησαν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς ἀγίας γῆς, ὠνομάσθησαν „Σταυροφορίαι“, οἱ δὲ λαμβάνοντες μέρος εἰς ταύτας ὠνομάσθησαν „Σταυροφοροί“, ὡς φέροντες ἐπὶ τοῦ στήθους ἢ ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου ἐρυθρὸν σταυρὸν ὡς κοινὸν σύνθημα. Τοιαῦται ἐκστρατεῖαι ἐγένοντο ἐπὶ τὰ ἐνδιαστήματα δύο περίπου ἑκατονταετηρίδων (1096—1248)—Οἱ Σταυροφοροὶ ἐσκόπουν μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Παλαιστίνης νὰ ἰδρῦσωσιν ἐκεῖ Χριστιανικὰ βασίλεια καὶ νάναχατίσωσιν οὕτω τὰς ἐπὶ τὴν Εὐρώπην ἐπιδρομὰς τῶν Ὀθωμανῶν. Κατὰ τὴν πρῶτην σταυροφορίαν 40000 σταυροφοροί, ἐλθόντες πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἐκυρίευσαν αὐτὴν ἐξ ἐφόδου, καίτοι ὑπερασπιζομένην ὑπὸ 60000 ἀνδρῶν (1099 μ. Χ.)

Ἰδρῦσαντες δὲ ἐν αὐτῇ ἔδραν βασιλείου, ἀνεβίβασαν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν ἐγκριτώτερον τῶν σταυροφόρων ἡγεμόνων Γοδεφρείδον, ὅστις ἀντὶ τοῦ ἡγεμονικοῦ στέμματος, ὅπερ δὲν ἠθέλησε νὰ φέρῃ, ἐδέχθη ἐκ πνεύματος μετριοφροσύνης τὸν τίτλον τοῦ „προστάτου“, τοῦ Ἁγίου Τάφου, καὶ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην ἤρξεν αὐτῆς.

Ἐκτὸς δὲ τοῦ βασιλείου τῆς Ἱερουσαλὴμ. ἰδρύθησαν καὶ αἱ Χριστιανικαὶ ἡγεμονίαι τῆς Ἀντιοχείας καὶ τῆς Ἐδέσσης, ἀλλ' ὁ κύριος σκοπὸς τῶν σταυροφοριῶν ἐπὶ τέλους ἀπέτυχε, μεταπεσούσης αὖθις τῆς Ἱερουσαλὴμ εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων.

Καταπιέσεις τῶν ἐπαργιῶν ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων. Τὰ φαντακὰ ὅμως ταῦτα στίφη τῶν σταυροφόρων, ἀποτελούμενα ἐκ Γάλλων, Γερμανῶν, Ἀγγλῶν καὶ Ἰταλῶν ἤρξαντο μετὰ ταῦτα λυμαινόμενα τὰς Βυζαντινὰς ἐπαρχίας, βασανίζοντα καὶ κακοποιούντα καὶ αὐτοὺς ἔτι τοὺς ἱερεῖς ἐπὶ τῇ προφάσει, ὅτι ἦσαν αἵρετικοί· οὕτω δὲ ἐκλονήθησαν τὰ θεμέλια τῆς ὅλης αὐτοκρατορίας διό, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ Α', συμμαχήσαντες

οἱ Βυζαντινοὶ μετὰ τῶν Τούρκων Σελδσούκων, ἀπῆλλαξαν τὴν χώραν ἐκ τῶν δηλώσεων καὶ καταστροφῶν τῶν σταυροφόρων, οἵτινες ἐπὶ τέλους ἀπέβησαν ἐπιζήμιοι εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἕνεκα τῆς συρροῆς ξένων μισθοφόρων καὶ πλείστων βαρβάρων τυχοδιωκτῶν, ὧν ἡ συγχρότισις διέφθειρε τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα καὶ ἔκτοτε ἤρξαντο ἀναφαινόμενα συμπτώματα ἀποσυνθέσεως.

§ 9

ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ
ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ

“Αλωσις τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τῶν Φράγκων. — Διανομὴ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους.

“Αλωσις τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τῶν Φράγκων. Μέχρι τοῦδε ἡ Ἑλλὰς παρηνωχλεῖτο ὑπὸ βαρβάρων λαῶν, νῦν ὅμως προσεβλήθη καὶ ὑπὸ χριστιανικῶν λαῶν, ἤτοι ὑπὸ τῶν Φράγκων ἢ Λατίνων· οὕτω δὲ ἐκάλουν ἅπαντας τοὺς ἀπὸ τῆς Δύσεως προερχομένους λαοὺς, ἤτοι Γάλλους, Φλανδρίους, Γερμανοὺς καὶ Ἑνετοὺς.

Κατὰ τὸ ἔτος 1185 ἐβασίλευεν ἐν Βυζαντίῳ ὁ Ἰσαάκιος Ἀγγελος, πλάγιος συγγενὴς τῶν Κομνηνῶν, γενόμενος ἡγέτης νέας δυναστείας, τῆς τῶν Ἀγγέλων, διαρκεσάσης μόνον 19 ἔτη· ἀλλ’ εἴτα, ἐκθρονισθεὶς, ἐτυφλώθη ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀλεξίου τοῦ Γ’ καὶ ἐφυλακίσθη ἐν τινι πύργῳ· ἀλλ’ ὁ υἱὸς τοῦ τυφλωθέντος Ἀλέξιος ὁ Δ’, φυγὼν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, διεπεραιώθη εἰς Ἰταλίαν, καὶ ἰδίως εἰς Ἑνετίαν, ὅπως ἐπικαλεσθῇ τὴν βοήθειαν τῶν ἰσχυρῶν Ἑνετῶν καὶ Γάλλων πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ θρόνου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ.

Διὰ δὲ τῶν ἐνεργειῶν τούτων, καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες ἐθεωροῦντο ὡς ἐχθροὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, ἐκστρατεύσαντες οἱ Ἑνετοὶ μετὰ διαφόρων Γάλλων ἡγεμόνων καὶ μετὰ στόλου ἐκ 480 πλοίων καὶ ἀναλόγου στρατοῦ, ἐκυρίευσαν τὸ Βυζάντιον τῷ 1204, καταφυγόντος τοῦ Ἀλεξίου εἰς Δελβετὸν μετὰ τῶν θησαυρῶν καὶ τῶν βασιλικῶν αὐτοῦ παρασῆμων· ἀλλ’ ἀντὶ νάναβιβάσωσιν ἐπὶ τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου τὸν ἐκθρονισθέντα ἀόμματον Ἰσαάκιον Ἀγγελον, ἀνηγόρευσαν ἴδιον αὐτοκράτορα τὸν Βαλδουῖνον, κόμητα τῆς Φλανδρίας, καὶ ἔστεψαν αὐτὸν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀγίας Σοφίας· σὺνάμα δὲ ληστεύσαντες οἰκίας καὶ ἀνάκτορα κατεκερ-

μάτισαν τὴν ἐκ πολυτίμων μετάλλων κατασκευασθεῖσαν ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Ἀγίαν Τράπεζαν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας, καὶ εἰς μυρίας φρικαλεότητος ἐκτραπέντες κατὰ τῶν ἀτυχῶν Βυζαντινῶν, διένειμαν τὸ Βυζαντινὸν κράτος ὡς ἐξῆς:

Διατομὴ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Οἱ Ἐνετοὶ ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Ἑρρίκον Δάνδολον ἔλαβον τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἀπάσας τὰς παραλίους χώρας, τὰς Ἰονίους νήσους καὶ ἐκ τῆς Πελοποννήσου τὴν Λακωνικὴν καὶ μέρος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν ἔτει δὲ 1211 περιῆλθεν εἰς χεῖρας αὐτῶν καὶ ἡ Κρήτη μετὰ τῆς Εὐβοίας ὁ δὲ κόμης Βονιφάτιος ὁ Μομφερρατικός ἐλαβε τὴν Μακεδονίαν καὶ μέρος τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἀνηγγορεύθη βασιλεὺς τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ δούξ Βιλαρδουῖνος τὴν Ἀχαΐαν, καταλαβόντος τὰς Ἀθήνας τοῦ δουκὸς Ὁθωνος Δελλαρυχίου ἐκ Βουργουνδίας οὕτω δὲ καὶ ἡ Ἑλλάς, μετασχοῦσα τῆς τύχης τοῦ Βυζαντίου, περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν Φράγκων.

Ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 1216—1261 τὸ Φραγκικὸν κράτος διηρέθη εἰς 4 τμήματα 1) τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκρατορίαν 2) τὸ Πριγκιπᾶτον τῆς Ἀχαΐας, συνδεόμενον μετὰ τῶν ἡγεμόνων Ἀθηνῶν, Θηβῶν, Βουδωνίτζης, Σαλώνων καὶ Θεσσαλίας 3) τὸ Δουκάτον τῆς Νάξου καὶ 4) τὸ ἐνετικόντμημα περιλαμβάνον τὴν Εὐβοίαν καὶ Κρήτην, προσέτι τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τὰ μεσσηνιακὰ φρούρια ἐν δὲ τῇ Μακεδονίᾳ ἐσχηματίσθη ἴδιον βασίλειον, ἔχον ἑδραν τὴν Θεσσαλονίκην καθ' ἅπαντα δὲ τὸν χρόνον τῆς Φραγκοκρατίας ἴσχυεν ὁ Ἰταλικὸς Κῶδιξ τοῦ 1421, εἰς δὲ τὴν Ἠπειρον, Τραπεζοῦντα καὶ Νίκαιαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας διετηρήθησαν Ἕλληνες ἡγεμόνες, μὴ διακείμενοι πρὸς ἀλλήλους φιλικῶς ἡ δ' Ἑλλάς ὑποδιηρέθη εἰς δουκᾶτα, κομητείας, βαρωνείας, καὶ ἐν γένει εἰς διάφορα τιμάρια, ἀναγνωρίζοντα ὡς κυριάρχην μόνον κατ' ὄνομα τὸν λατίνον αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τοιαῦτα δὲ τιμάρια (φέουδα) κατεῖχον οὐ μόνον Φράγκοι, ἀλλὰ καὶ Ἕλληνες ἐπὶ ἴσοις δικαίοις. Τὰ δὲ κτήματα τῶν τιμαριωτῶν ἐκαλλιέργουν δουλοπάροικοι.

Ἐκτὸς δὲ τῶν δουλοπαροίκων ὑπῆρχε καὶ ἑτέρα τάξις πολιτῶν ἐν τισιν Ἑλληνικαῖς πόλεσι, διατηροῦσα εἰδὸς τι αὐτονομίας, καίπερ ἄλλως ἀναγνωρίζουσα τὸν ἡγεμόνα ὡς ἀνώτατον κυριάρχην ἀμφοτέραι ὁμῶς αἱ τάξεις αὗται διετέλουν πρὸς ἀλλήλας ἐν ἐπιμιξίᾳ.

Τὸ οὕτω πως συγκροτηθὲν Λατινικὸν κράτος δὲν διατηρήθη ἐπὶ πολὺ, τοῦτο μὲν ἕνεκα τῶν πολλῶν ἡγεμόνων, τοῦτο δ' ἕνεκα τοῦ ἐπικρατοῦντος θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Φράγκων, ἀξιούντων τῶν τελευταίων νὰ ἐπιβάλλωσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν Παπικὴν κυριαρχίαν καὶ τὸ τιμαριωτικὸν ἐν γένει πολιτεύμα, καὶ οὕτω νὰ καταστρέψωσι τὴν πολιτικὴν καὶ ἐθνικὴν αὐτῶν ὑπαρξιν· κατὰ πάντων τούτων τῶν δυναστῶν οἱ Ἕλληνες ἀποτελεσματικῶς ἀντετάχθησαν, ἐμμένοντες εἰς τὸ πάτριον θρησκευμα καὶ σώζοντες οὕτω τὴν συνειδήσιν τῆς ἰδίας αὐτῶν ἐθνικότητος· ἀλλ' οὐχ ἤττον λεληθότως μετέβαλλον ὁσημέραι τὸν ἐθνικὸν αὐτῶν χαρακτήρα.

§ 10

ΑΝΙΔΡΥΣΙΣ ΕΝ ΜΕΡΕΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Μικραὶ Ἑλληνικαὶ ἡγεμονίαι.

Ἡγεμονίαι μικραί. Καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων κατὰκτησιν τοῦ Βυζαντίου καὶ τὴν διανομὴν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ὡς εἵπομεν ὑπῆρχον μικραὶ ἐλληνικαὶ ἡγεμονίαι. Οὕτως ἐν μὲν τῇ Ἡπείρῳ καὶ Αἰτωλίᾳ ἦτο ἡγεμὼν ὁ Μιχαὴλ Κομνηνὸς ἐν δὲ τῇ Τραπεζοῦντι ὁ Ἀλέξιος Δ. ἐγγονος τοῦ Ἀνδρονίκου ΙΑ', ἐν δὲ τῇ Νικαίᾳ ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις Α', καὶ τούτου θανόντος ὁ Βατάτσης (1222—1254)

Διάδοχος τοῦ Βατάτσης ἦν ὁ υἱὸς τοῦ Θεόδωρος Λάσκαρις Β', (1254—1258). Οὗτος ἀποθανὼν μετὰ βραχεῖαν βασιλείαν κατέλιπε τὸν τριετῆ υἱὸν τοῦ Λάσκαριν ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ Γεωργίου Μουζάλωνος· δολοφονηθέντος δὲ τούτου ἀνέλαβε τὴν ἐπιτροπείαν τῆς βασιλείας ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ὅστις οἰστροηλατούμενος ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς φιλαρχίας δὲν ἠρκέσθη εἰς τὸ ἀξιωμα τοῦ ἐπιτρόπου ἀλλ' ἐποίησατο ἐκ ποδῶν τὸν παρ' αὐτοῦ ἐπιτροπεύμενον βασιλόπαιδα καὶ οὕτως ἐγένετο ἀρχηγέτης τῆς τελευταίας Βυζαντινῆς δυναστείας (1261—1281).

Ἀράκτησις Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, θέλων νὰ κατοπτεύσῃ τὸ Βυζάντιον, ἐπεμψε τὸν στρατηγὸν Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον μετὰ 800 ἱππέων καὶ εὐαρίθμων πεζῶν καὶ τινων ἐθελοντῶν, ἔχοντα ῥητὴν ἐντολὴν μη-

δὲν νὰ ἐπιχειρήσῃ κατὰ τῆς πόλεως· ἀλλ' ὁ στρατηγὸς οὗτος, διαβὰς τὸν Βόσπορον, ἐστρατοπέδευσεν εἰς τόπον ὀνομαζόμενον Ῥήγιον, ὅπου μαθὼν ἀπὸ τοὺς ἐγγχωρίους ὅτι μέγα μέρος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει φρουρᾶς ἐστάλη πρὸς πολιορκίαν τῆς νήσου Δαφνουσίας, καὶ ὅτι εὐκολον θὰ ᾔτο νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν, ἀπεφάσισε τὸ τόλμημα· διὸ ἐν ὥρᾳ νυκτός, παρὰ τὴν ῥητὴν διαταγὴν, ἐκστρατεύσας, ἀφίκετο πρὸ τῶν τειχῶν καὶ παρευθὺς, ἀνακαλύψας ὑπόγειον δίοδον, διέταξε 50 ἄνδρας νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ φρούριον· εἰσελθόντες δ' οὗτοι ἐκυρίευσαν μίαν τῶν πυλῶν αὐτοῦ, φονεύσαντες καὶ τοὺς κοιμωμένους φύλακας· εἴτα δέ, εἰσελθὼν σύμπας ὁ στρατός, κατέλαβεν ἀμαχῆται τὴν πόλιν, καὶ ἀνύψωσεν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῶν φρουρίων τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν, πυρπολῶν δὲ καὶ λεηλατῶν τὴν πόλιν, ἀνευφύμει τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ Παλαιολόγον. Ὁ αὐτοκράτωρ Βαλδουῖνος Β' ὁ Κουρτιναῖος, ἐκπεπληγμένος, ἔφυγε δι' ἀκκτίου εἰς Εὐβοίαν μετὰ τοῦ λατίνου Πατριάρχου· ἐκείθεν μετέβη εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, ἐνθα, περιπλανώμενος, ματαίως ἐζήτει παρὰ τῶν ἡγεμόνων βοήθειαν πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ θρόνου αὐτοῦ· οὕτω δὲ διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως (25 Ἰουλίου 1261) καὶ διὰ τῆς ἀνατροπῆς τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας, ἀνιδρύθη ἐν μέρει καὶ αὐθις ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία καὶ ἐξεπληρώθη ὁ διακκέστερος τῶν Ἑλλήνων πόθος.

Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, μαθὼν τὴν ἄλωσιν τοῦ Βυζαντίου, ἐμπλεὺς χαρᾶς, ἀφοῦ διηυθέτησεν ἐν Νικαίᾳ τὰ πράγματα, ἔδραμεν εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ τῆς βασιλίσσης καὶ τοῦ υἱοῦ Ἀνδρονίκου, καὶ εἰσῆλθεν εἰς αὐτὴν διὰ τῆς Χρυσῆς Πύλης τοῦ φρουρίου, μετὰ προηγουμένην δοξολογίαν τῇ 15 Αὐγούστου 1261, ἑορτὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν ἀνωτάτων αὐτοῦ λειτουργῶν, τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ Κλήρου, κρατοῦντος τὴν εἰκόνα τῆς Θεομήτορος, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἐπευφημοῦντος λαοῦ· πεζῇ δὲ πορευόμενος, ἀφίκετο μέχρι τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου, ἐν ᾗ ἐναπετέθη καὶ ἡ εἰκὼν· ἐκεῖθεν, ἰκπεύσας, ᾗλθεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας· μετὰ δὲ τὴν ἐν αὐτῷ ἐν ὅλῃ τῇ κατανύξει προσευχὴν ἀπῆλθεν εἰς τὸ μέγα παλάτιον, εὐφημούμενος ὑπὸ τοῦ συγκεκνημένου λαοῦ. Παρευθὺς τότε διέταξε νὰ τελεσθῇ διὰ τῆς πόλεως θρίαμβος ὑπὲρ τοῦ στρατηγοῦ Στρατηγούλου, φέροντος στέμμα σχεδὸν ὅμοιον τῷ βασιλικῷ. Εἴτα ὁ Παλαιολόγος ἐστέφθη καὶ αὐθις ἐν τῷ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας

ὕπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀρσενίου αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ἐφ' οὗ οἱ Λατίνοι ἐδέσποσαν περὶ τὰ 58 ἔτη· ὁ δὲ λαός, ἀτενίζων τὸν αὐτοκράτορα, ἤλπισεν εἰς τὴν τελείαν ἀνίδρυσιν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Ὁ αὐτοκράτωρ κατέπεισε τοὺς τε Λατίνους καὶ Ἑνετοὺς νὰ μείνωσι χάριν τοῦ μεγάλου αὐτῶν ἐμπορίου, ἐπὶ τῷ ὄρω τοῦ νὰ ζῶσιν αὐτόνομοι καὶ ἀπηλλαγμένοι παντὸς φόρου καὶ τελωνιακοῦ δασμοῦ· καὶ τὸ Βυζαντινὸν κράτος καὶ περ περιοριζόμενον ἤδη εἰς τὴν Θράκην, Μακεδονίαν, μέρος τῆς Θεσσαλίας, εἰς εὐαρίθμους νήσους καὶ τὸ ἐν Ἀσίᾳ βασιλείον τῆς Νικαίας ἡδύνατο νὰ κατισχύσῃ, ἐὰν ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἐμερίμνα πλειότερον περὶ ἀναδιοργανώσεως τῆς χώρας καὶ περὶ ἀναζωπυρήσεως τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος, ἀλλ' ἀτυχῶς ἐσκέπτετο μᾶλλον περὶ συμμαχιῶν μετὰ ξένων ἡγεμόνων, καὶ ἰδίως μετὰ τοῦ Πάπα καὶ τῶν ἡγεμόνων τῶν Ἑνετῶν καί, κολακεύων αὐτούς, παρείχεν αὐτοῖς ἐκ τῶν προτέρων προνόμια.

Ὅθεν ἐν ἔτει 1268 συνῆψε μετὰ τῶν Ἑνετῶν συνθήκην, δι' ἧς οὗτοι μὲν ὑπισχνοῦντο αὐτῷ βοήθειαν ἐν πάσῃ περιπτώσει· ὡς ἀντάλλαγμα δ' αὐτῆς ἔλαβον ἀτέλειαν ἐμπορίας κατὰ τὴν γῆν καὶ θάλασσαν, καὶ σύναμα ἀνεγνώρισε τὰς ἐπὶ τῆς Εὐβοίας, Κρήτης, Μεθώνης, Κορώνης καὶ πολλῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους κτήσεις αὐτῶν, οἷονεὶ ὑποτασσόμενος εἰς τὸν Πάπαν, προέβη δ' εἰς τὸ διάβημα τοῦτο, νομίζων, ὅτι ἡδύνατο νὰ σώσῃ τὸ ὑπὸ πολλῶν ἐχθρῶν ἐπαπειλούμενον Βυζαντινὸν κράτος, καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸν θρόνον αὐτοῦ, ἐτι δὲ καὶ νὰ κωλύσῃ πᾶσαν νέαν ἐπὶ τὸ Βυζάντιον ἐπιδρομὴν τῶν Φράγκων· ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἀπερίσκεπτος πολιτικὴ ἐπὶ ἡγήνευεν ἐπὶ τέλους τὸν ὄλεθρον καὶ τὴν ὑποδούλωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, ὡς παρακατιόντες θέλομεν ἰδεῖ.

Ματαία ἀπόπειρα ἐνώσεως τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ἐν ἔτει 1263 ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, θέλων νὰ περιποιηθῇ τὸν Πάπαν τῆς Ῥώμης Γρηγόριον τὸν Γ', διεπραγματεύθη μετ' αὐτοῦ τὰ περὶ ἐνώσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς· ἀλλ' εἰς τὴν ἐνωσιν ταύτην πεισματωδῶς ἀντέστη ὁ Πατριάρχης Ἀρσένιος, προβάς καὶ μέχρις ἀφορισμοῦ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐνεκα τούτου καθαιρεθεὶς οὗτος, ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ Γερμανοῦ τοῦ Ἀδριανουπόλεως ἀναρχασθέντος δὲ καὶ τούτου νὰ παραιτηθῇ, διότι ὁμοίως ἐκηρύχθη

πολέμιος τῆς ἐνώσεως τῶν δύο Ἑκκλησιῶν, προεχειρίσθη ἕτερος Πατριάρχης ὀνόματι Ἰωσήφ, ὅστις, ὑπέικων εἰς τὰς διαθέσεις τοῦ Παλαιολόγου, ἀνεκάλεσε τὸν κατ' αὐτοῦ ἀφορισμὸν τοῦ Πατριάρχου Ἀρσενίου. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ὁ Κληρὸς καὶ οἱ πρόκριτοι τοῦ Βυζαντίου ἐπολέμουν πάσῃ δυνάμει τὴν ἔνωσιν, τὸ ζήτημα ἀπεφασίσθη νὰ καθυποβληθῇ εἰς Σύνοδον, συγκροτηθησομένην ἐν τῇ γαλλικῇ πόλει Λυὼν, ἀλλ' ὁ Ἰωσήφ, ἐνισχυόμενος καὶ παρὰ τινων ἄλλων θεολόγων, ἐντόνως διεμαρτυρήθη κατὰ τῆς συγκροτήσεως τοιαύτης Συνόδου, δηλώσας σύναμα, ὅτι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ θέλει ὑπογράψῃ τοιαύτην ἔνωσιν. Ἐνῷ δὲ ταῦτα ἐτελοῦντο, ἀφίκοντο εἰς Λυὼν οἱ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀπεσταλμένοι ἀρχιερεῖς, οἵτινες, λαβόντες μέρος εἰς τὴν Σύνοδον, ἀπεδέξαντο, ὅτι ἡ μόνη ἀληθὴς πίστις εἶναι ἡ ὑπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἑκκλησίας πρεσβευομένη. Ὁμόσαντες δὲ τὴν τήρησιν τῆς πίστεως ταύτης, ἀνεγνώρισαν ἐπισήμως τὴν ἐπὶ τῶν δύο Ἑκκλησιῶν κυριαρχίαν τοῦ Πάπα καὶ ἀνέλαβον τὴν πρόσθετον ὑποχρέωσιν νὰ μνημονεύηται ὁ Πάπας ἱερουργοῦντος τοῦ ἡμετέρου Πατριάρχου· ἀλλὰ ταῦτα πάντα οὐδόλως ἴσχυσαν νὰ διασπαλεύσωσι τὰς πεποιθήσεις τοῦ ἔθνους, ἐμμένοντος ἀπαρσπαλεύτως εἰς τὰ πάτρια δόγματα· ἔνεκα δὲ τῶν θρησκευτικῶν τούτων ἐρίδων τὸ Βυζαντινὸν κράτος εὗρίσκετο εἰς γενικὴν ἀναστάτῳσιν καὶ παράλυσιν, ὁ δὲ κατόπιν προχειρισθεὶς Πάπας Νικόλαος ὁ Γ', θρασύτερος γενόμενος, ἀπήτησε νὰ παραδεχθῶσιν οἱ Ἕλληνες καὶ ἅπαντας τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους τῆς λατινικῆς λατρείας, ὅπως ὑπάρχει πλήρης ἡ ἔνωσις· τότε πλέον ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἐνόησεν, ὅτι πρόκειται περὶ πραγματικῆς ὑποταγῆς τῆς Ἀνατολικῆς Ἑκκλησίας εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν, καὶ οὐχὶ περὶ ἀπλῶν θρησκευτικῶν διατυπώσεων· ἀναγνωρίσας δὲ τὴν πλάνην αὐτοῦ, δι' ἐγγράφου λίαν κολακευτικοῦ ἀπέφυγε τὴν παραδοχὴν τῶν τελευταίων προτάσεων τοῦ Πάπα, χωρὶς καὶ νὰ καταργήσῃ τὴν πρότερον συμφωνηθεῖσαν ἔνωσιν· ἡ δὲ κατὰστασις αὕτη ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, συμβάντος ἐν ἔτει 1282· ἔνεκα δὲ τῆς τοιαύτης αὐτοῦ διαγωγῆς καὶ τοῦ μίσους τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ πρὸς τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν, δὲν ἤξιωθη κατὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ τῶν βασιλικῶν ἐπικηδείων τιμῶν.

Ματαίᾳ ἀπόπειρα μεταρρυθμίσεων. Ἀποθανόντος τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, ἀνέβη εἰς τὸν Βυζαντινὸν θρόνον ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀνδρόνικος ἐν ἔτει 1282. Οὗτος, θέλων νὰ φανῇ προσφιλεῖς

τοῖς ὑπηκόοις αὐτοῦ, ἐπανήγαγε τὴν θρησκείαν εἰς τὰ πάτρια κατὰ τὰς εὐχὰς καὶ ἐπιθυμίας τοῦ ἔθνους, διέρρηξε τὴν ἔνωσιν τῶν δύο ἐκκλησιῶν καὶ ἡγίασε τὰς ἐκκλησίας· ἐτιμῶρει τὰς καταχρήσεις τῶν ὑπαλλήλων καὶ κατεπολέμει τὴν πλεονεξίαν τῶν μεγιστάνων· ἀλλ' ἐπειδὴ εἶχε πολλοὺς τοὺς πολεμίους, κατεγίνετο μόνον εἰς τὸ νὰ συμβιβάζῃ τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἐριδας· ἔνεκα δὲ τῆς ἀενάου θρησκευτικῆς πάλης οὐδόλως ἡδυνήθη νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ Βυζαντινοῦ Ἑλληνισμοῦ, μάλιστα διέλυσε καὶ τὴν ναυτικὴν τοῦ κράτους δύναμιν ὡς περιττὴν καὶ πολυδάπανον, καὶ τοῦτο καθ' ὃν χρόνον οἱ Τούρκοι ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Ὀθωμὰν ἢ Ὀσμὰν (ἐξ οὗ καὶ Ὀθωμανοὶ ἢ Ὀσμανλίται) ἀπὸ τῶν βορείων τῆς Ἀσίας ὁρμηθέντες, καὶ πρωτεύουσιν ἔχοντες τὴν Προῦσαν τῆς Βιθυνίας, κατέκτησαν διαφόρους πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ περιέπλεξαν ἐπὶ τέλους τὸν Ἑλληνισμόν εἰς ὀλεθρίους ἀγῶνας.

Ἐπιδρομαὶ Ὀθωμανῶν κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους πολλοὶ τουρκομάνοι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας δυνάσται ἐληλάτουν τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου μετὰ τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, λαφυραγωγῆσαντες ἐπὶ τέλους τὴν Νάξον καὶ μέγα μέρος τῆς Πελοποννήσου· διὸ ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, στασιάζας, ἐζήτησε νὰ ἐξαρτυθῇ καὶ αὐτὴς ὁ στόλος ὡς πρότερον· μόλις δὲ καὶ μετὰ βίας ἡ στάσις διελύθη, ὑποσχεθέντος τοῦ Πατριάρχου, ὅτι ὁ Ἀδρόνικος θέλει συμμορφωθῇ πρὸς τὰς εὐχὰς καὶ ἐπιθυμίας τοῦ ἔθνους· ἀλλ' ἀτυχῶς, ἀποθανόντος τοῦ Ἀδρόνικου, ἡ δοθεῖσα ὑπόσχεσις δὲν ἐξετελέσθη· ἐν δὲ τῷ μεταξὺ τὸ κράτος τῶν Ὀθωμανῶν, ὁσημέραι κραταιούμενον, ἐπολέμησε πολλάκις κατὰ τῶν Παλαιολόγων ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ· οὐδὲν ὅμως ἐπιχείρημα ἡδυνήθη νὰ ἐκτελέσῃ κατὰ τῶν Βυζαντινῶν ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτοῦ Οὐρχάν· ἀλλ' ὁ διάδοχος τούτου Μουράτ ὁ Α', κατακτῆσας τὴν ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου μέχρι τοῦ Αἰμου χώραν, κατέστησε πρωτεύουσιν αὐτοῦ τὴν Ἀδριανούπολιν, ἐγκατασταθεὶς ἐν αὐτῇ τῷ 1361, καὶ οὕτως ἡ Κωνσταντινούπολις περιεζώσθη πανταχοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ἐμφύλιος πόλεμος. Ὁ Ἀδρόνικος ἀποθανὼν ἐν ἔτει 1341, κατέλιπε δύο υἱούς, τὸν Ἰωάννην καὶ Μανουήλ· ἐκ τούτων ὁ Ἰωάννης ἀνγορεύθη αὐτοκράτωρ ἀνῆλιξ δ' ὢν, ἐπετροπεύετο ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ, πρῶτον συμβούλου τοῦ Ἀδρόνικου, διὰ διαθήκης ὀρίσαντος αὐτὸν ἐπίτροπον καὶ διοικητὴν τῆς βασιλείας·

ἀλλὰ τὸ ἀκόλουθον ἔτος ὁ Καντακουζηνός, ὑποσκελίσας τὸν Ἰωάννην, ἀνηγόρευεν ἑαυτὸν αὐτοκράτορα· ἐνῆλκισθέντος δὲ τοῦ Ἰωάννου, ἤρξατο ἐμφύλιος πόλεμος ἐν τῷ Βυζαντίῳ· πρὸς κατάπαυσιν δ' αὐτοῦ συνεφωνήθη νῆαρχη ὁ φίλαρχος Καντακουζηνός ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου, υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου, καί, νὰ καλῶνται ἀμφότεροι βασιλεῖς, ἐξασκοῦντες σὺν αὐτῷ ἐν τῷ Βυζαντίῳ τὴν αὐτὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν· ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν συμβιβασμὸν βλέπων ὁ Καντακουζηνός τοὺς περιστοιχοῦντας αὐτὸν κινδύνους, καὶ μετὰ τινα ἤτταν, ἦν ὑπέστη ναυμαχίας κατὰ τῶν Γενουαίων, ἀπεχώρησεν εἰς μοναστήριον καὶ ἐγένετο ἐκ βασιλέως μοναχὸς μετονομασθεὶς Ἰωάσαφ (1355).

§ 11

ΤΟΥΡΚΙΚΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΕΝ Τῇ Τῷ ΒΥΖΑΝΤΙΝῳ ΚΡΑΤΕΙ
ΚΑΙ ΑΛΛΑΧΟΙ ΚΑΙ ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Ἀδριανούπολις πρωτεύουσα τοῦ τουρκικοῦ κράτους. — Μάχη περὶ τὸ Κοσσυφοπέδιον καὶ θάνατος Μουράτ. — Βαγιαζήτ. — Ἀλώσις Φιλαδελφείας. — Ἀποκλεισμός Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Βαγιαζήτ. — Νίκη Βαγιαζήτ περὶ τὴν Νικόπολιν. — Ἡττα Βαγιαζήτ ἐν Ἀγκύρῃ τῆς Φρυγίας καὶ αἰχμαλωσία αὐτοῦ. — Μωάμεθ ὁ Α'. — Β' πολιορκία Βυζαντίου ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἐκστρατεία αὐτῶν εἰς Πελοπόννησον. — Ἀλώσις Θεσσαλονίκης καὶ Ἰωαννίνων. — Νέα ἀπόπειρα πρὸς ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἡ ἐν Φλωρεντίᾳ Σύνοδος. — Μάχη Βάρνης. — Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος καὶ κατακτήσεις Τούρκων ἐν Πελοποννήσῳ. — Γεώργιος Σκεδέρμπεης καὶ ὑποταγὴ Ἀλβανίας. — Ἀλβανοί. — Ἡττα Οὐνιάδου ἐν Κοσσυφοπέδιῳ. — Βλάχοι. — Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος τελευταῖος αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. — Μωάμεθ ὁ Β' καὶ προπαρασκευαί αὐτοῦ πρὸς ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. — Πολιορκία Κωνσταντινουπόλεως. — Θάνατος ἡρωικὸς Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου καὶ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως. — Κατακτήσεις τῶν Τούρκων μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἀδριανούπολις πρωτεύουσα τοῦ τουρκικοῦ κράτους. Ἀποχωρήσαντος τῆς βασιλείας τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἔμεινεν ἀπόλυτος μονάρχης τοῦ Βυζαντίου Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος. Ἐπὶ δὲ τοῦ θρόνου τῶν Ὀθωμανῶν, βασιλεύσαντος τοῦ Οὐρχάν ἀπὸ τοῦ 1326 — 1359, ἐκάθητο τότε ὁ Μουράτ 1359 — 1389. Οὗτος, διαπεραιωθείς εἰς Εὐρώπην, ἀφίκετο μέχρις Ἀδριανουπόλεως, ἥτις κατέστη καθέδρα τῶν σουλτάνων, καὶ ἔκτοτε χρο-

νολογείται ἡ ἐν Εὐρώπῃ ἐγκατάστασις τῶν Τούρκων. Ἐκπορθήσας δὲ καὶ τὴν Φιλιππούπολιν, συνωμολόγησεν εἰρήνην μετὰ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου ἐπὶ τῷ ὄρῳ συμμαχίας καὶ ἐπιμαχίας. Πρὸς ἐνίσχυσιν δ' αὐτῆς ἐπειμψεν ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος τὸν τρίτον υἱὸν τοῦ Θεόδωρον, ἵνα ὑπηρετῇ κατὰ τῇ Πύλῃ ὡς μισθοφόρος, καταστήσας συμβασιλέα τὸν δεύτερον υἱὸν αὐτοῦ Μανουὴλ, ἀντὶ τοῦ πρωτοτόκου Ἀνδρονίκου, ἐπειδὴ ὁ Ἀνδρόνικος εἶχε δευχθῇ ἀσεβῆς καὶ ἄστοργος πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ.

Ἐνῷ δὲ ταῦτα ἐτελοῦντο, ὁ Ἀνδρόνικος, θυμωθείς διὰ τὴν προτίμησιν ταύτην τοῦ νεωτέρου ἀδελφοῦ τοῦ Μανουὴλ, συνενόηθη μετὰ τοῦ Σκουτζῆ, υἱοῦ τοῦ Μουράτ, καὶ συνωμώσαντες, ἐπανάστησαν κατὰ τοῦ Μουράτ καὶ τοῦ Παλαιολόγου· ἀλλὰ, καταβληθεῖσης ὑπὸ τοῦ Μουράτ τῆς στάσεως, ἡναγκάσθησαν ἀμφοτέροι νὰ παραδοθῶσιν αὐτῷ. Θέλων δ' ὁ Μουράτ νὰ ἐκδικηθῇ τὴν ἐπιβουλὴν τοῦ υἱοῦ, διέταξε νὰ τυφλώσωσιν αὐτόν, ὑποσχθέντος τοῦ Παλαιολόγου νὰ τυφλώσῃ καὶ αὐτὸς τὸν υἱὸν Ἀνδρόνικον. Εἵτα συνεφώνησαν ἀμφοτέροι οὗτοι οἱ ἡγεμόνες νὰ φυλακίσωσι τοὺς ἀσεβεῖς αὐτῶν υἱούς.

Μάχη περὶ τὸ Κοσσυφοπέδιον καὶ θάνατος τοῦ Μουράτ. Ὁ Μουράτ, ἐξακολουθῶν νὰ ἐπεκτείνῃ τὰς ἐν Εὐρώπῃ κτήσεις του, ἀφίκετο ἐν ἔτει 1389 κατὰ τὰ μεταξὺ Βοσνίας καὶ Σερβίας σύνορα εἰς Κοσσυφοπέδιον, καὶ ἐκεῖ, συνάψας μάχην κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Σερβίας Λαζάρου καὶ τοῦ συμμάχου αὐτοῦ ἡγεμόνος τῆς Βοσνίας, κατετρόπωσεν αὐτοὺς αἰχμαλωτισθέντος καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Σερβίας Λαζάρου· ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῆς χαρᾶς ὁ Μουράτ ἐδόλοφονήθη, ἀνηγορεύθη δὲ σουλτάνος ὁ υἱὸς αὐτοῦ Βαγιαζήτ. Διὰ τῆς νίκης ταύτης ὁ Μουράτ, καταστήσας τὴν Σερβίαν τουρκικὸν τιμᾶριον, ἐταπείνωσεν ἐτι μᾶλλον τὸν Ἰωάννην Παλαιολόγον.

Βαγιαζήτ. Οἱ υἱοὶ τοῦ Παλαιολόγου καὶ τοῦ Μουράτ, ἵνα ἐπιτύχωσι τὴν ἀποφυλάκισίν των, ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τοῦ Βαγιαζήτ. Ὁ Βαγιαζήτ τότε διέταξε νὰ φυλακισθῇ ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος μετὰ τοῦ συμβασιλεύοντος υἱοῦ αὐτοῦ Μανουὴλ, καὶ νὰ παραδοθῇ ἡ βασιλεία τῷ Ἀνδρόνικῳ, ἐπὶ τῷ ὄρῳ νὰ ἀποτίνῃ κατ' ἔτος ὁ Ἀνδρόνικος εἰς τὸν Βαγιαζήτ ἱκανὴν ποσότητα κεντηναρίων χρυσοῦ καὶ ἀργυρίου.

Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος, ἐν φυλακῇ εὐρισκόμενος, συνενόηθη μετὰ τοῦ Καρόλου Ζήνωνος, Ἐνετοῦ, περὶ τῆς ἐκ τῶν φυλακῶν

ἀποδράσεώς του, καὶ ἐζήτησε τὴν βοήθειαν αὐτοῦ, ὑποσχεθεὶς ὡς ἀντάλλαγμα νὰ παραχωρήσῃ αὐτῷ τὴν νῆσον Τένεδον· ἀλλὰ, καίπερ μὴ κατορθωθείσης τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου, ὁ Ζήνων, πέμψας στόλον, κατέλαβεν αὐθαριέτως τὴν ὑποσχεθεῖσαν νῆσον.

Ἐπὶ τέλους ὁμοῦς ὁ Παλαιολόγος μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μανουὴλ ἐδραπέτευσαν τῶν φυλακῶν καὶ κατέφυγον εἰς τὴν προστασίαν τοῦ Βαγιαζήτ, εἰς ὃν ὑπεσχέθησαν νὰ ἀποτινῶσιν ἐτησίως τὸν ὑπὸ τοῦ Ἀνδρόνικου ὑπεσχημένον φόρον, καὶ σύναμα νὰ προσέρχωνται τὴν ἀνοιξὶν ἐκάστου ἔτους μετὰ 12000 ἀνδρῶν καὶ παρακολουθῶσιν αὐτὸν εἰς τὰς ἐκστρατείας, ἔχοντες ἐν τῷ μέλλοντι τοὺς αὐτοὺς φίλους καὶ ἐχθρούς.

Κατὰ δὲ τὰς ὑποσχέσεις ταύτας τοῦ Παλαιολόγου καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μανουὴλ, ὁ Βαγιαζήτ διέταξε τὸν Ἀνδρόνικον νὰ παραδώσῃ τὴν βασιλείαν εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ, ἐπιτρέψας αὐτῷ νὰ ἄρχῃ ἐπὶ τῶν λειψάνων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ἤτοι τῆς Ἡρακλείας, τῆς Παιδεστοῦ, τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Σηλυμβρίας.

Ἀλωσις Φιλαδελφείας. Ὁ Βαγιαζήτ, ἀφοῦ ἐκανόνισεν οὕτω τὰ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ἐπιδραμὼν τὴν Ἀσίαν, ἐκυρίευσεν τὴν Φιλαδέλφειαν τῇ βοηθείᾳ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μανουὴλ, οἵτινες ὄχι μόνον συνεπολέμησαν μετ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πρῶτοι κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Φιλαδελφείας, λησμονήσαντες τὴν ἑλληνικὴν αὐτῶν καταγωγὴν, ἀνέβησαν τὰ τεῖχη, ἐπιδεικνύοντες ἀφοσίωσιν εἰς τὸν Βαγιαζήτ καὶ πίστιν εἰς τοὺς ἀπίστους.

Ἀποκλεισμοὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Βαγιαζήτ. Ὁ Βαγιαζήτ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Φιλαδελφείας καὶ τὴν καθυπόταξιν πάντων τῶν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ τουρκομανικῶν κρατῶν, ἐν ἔτει 1391 ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Εὐρώπην μαθὼν δ' ὅτι ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος ὠχύρωσε τὴν Χρυσὴν Πύλιν, κατὰσκευάσας παρ' αὐτῇ δύο πύργους ἐν τῷ Βυζαντίῳ, διέταξε τὴν κατεδάφισιν αὐτῶν. Ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος, ἐκὼν ἄκων ὑποχωρήσας, κατηδάφισε τοὺς πύργους καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν.

Ὁ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῷ Βαγιαζήτ ἐν Προύσῃ μένων υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου Μανουήλ, μαθὼν τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς, ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐνεκα τούτου παροργισθεὶς ὁ Βαγιαζήτ, ἀπῆλθε παρ' αὐτοῦ νὰ ἐδρεύῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ λοιποῦ Καδῆς πρὸς διακκονίσιν τῶν ὑποθέσεων

τῶν Τούρκων ὑπάρχον ζήτησας συγχρόνως τὴν ἀνοικοδόμησιν τζαμίου, ἵνα τελῶσιν ἐν αὐτῷ οἱ πιστοὶ τοῦ Μωάμεθ τὰ τῆς λατρείας.

Μὴ εἰσακουσθεὶς δ' ὁ Βαγιαζήτ, ἐπολιορκήσεν τὸ Βυζάντιον, ἡ δὲ πολιορκία αὕτη διήρκεσεν ἐκ διαλειμμάτων ἑπτὰ ἔτη· παρετάθη δὲ ἐπὶ τοσοῦτον, διότι ὁ Βαγιαζήτ περιωρίσθη ἀπλῶς εἰς τὸν ἀποκλεισμόν τῆς πόλεως, χωρὶς νὰ προβῇ καὶ εἰς ἐπιθέσεις κατ' αὐτῆς· διαρκούσης δὲ τῆς πολιορκίας, ὁ Βαγιαζήτ ἐνήργει διαφόρους ἐκστρατείας εἰς τε τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀσίαν καὶ κατέστησε τὴν Βλαχίαν φόρου ὑποτελῆ.

Νίκη Βαγιαζήτ περὶ τὴν Νικόπολιν. Οἱ δυνάσται τῆς Κάτω Γερμανίας καὶ τῆς Δυτικῆς Γαλλίας, βλέποντες τὴν ἀκατάσχετον τάσιν τοῦ Βαγιαζήτ πρὸς κατάρκτησιν χωρῶν, ἐσκέφθησαν τίνι τρόπῳ δύνανται νὰ σωθῶσι καὶ ἀποσοβῇσιν τὸν ἀπειλοῦντα πᾶσαν τὴν Εὐρώπην κίνδυνον. Διὸ συνεκρότησαν ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ στρατὸν 60000 ἀνδρῶν ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγούς, ἐξ ὧν οἱ ἐπιστημότεροι ἦσαν ὁ κόμης Νενέρες καὶ ὁ κόμης Μαρκίας.

Ὁ στρατὸς οὗτος, διοικούμενος ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας Σιγεμόνδου, διὰ Σερβίας καὶ Βλαχίας διελθὼν, ἐπολιορκήσεν τὴν Νικόπολιν τῆς Βουλγαρίας· τοῦτο μαθὼν ὁ Βαγιαζήτ, συνήθροισε στρατὸν ἐξ 100000 ἀνδρῶν καὶ ἔδραμε πρὸς διάλυσιν τῆς πολιορκίας· μάχης δὲ φονικῆς αὐτόθι συγκροτηθείσης ἐν ἔτει 1396, ὁ Βαγιαζήτ κατετρόπωσε τὸν πολιορκοῦντα τὴν Νικόπολιν στρατὸν, αἰχμαλωτίσας καὶ αὐτὸν τὸν κόμητα Νενέρες· ὁ δὲ βασιλεὺς Σιγεμόνδος μόλις ἠδυνήθη νὰ σωθῇ, περαιωθεὶς διὰ πλοιαρίου εἰς τὴν ἀντίπεραν τοῦ Ἰστροῦ ὄχθην· ἐκτοτε δὲ τὸ ὄνομα τῶν Τούρκων ἐνέβαλλε τρόπον εἰς ὅλην τὴν δυτικὴν Εὐρώπην. Μετὰ τὴν λαμπρὰν ταύτην νίκην τοῦ Βαγιαζήτ ἀνεβλήθη καὶ αὐθὺς ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, λυθείσης τῆς πολιορκίας ἐπὶ τῷ ὄρω τοῦ νὰ βασιλεύῃ ἀντὶ τοῦ Μανουὴλ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Ἰωάννης, ἄρχων μέχρι τοῦδε τῆς Σηλυμβρίας, ἣν καὶ κατέλαβον παρευθὺς οἱ Τούρκοι κατὰ τὰ συμπεφωνημένα δέ, ὁ Μανουὴλ κατέλιπε τὴν βασιλείαν εἰς τὸν Ἰωάννην, καὶ ἀπελθὼν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κατέφυγεν εἰς Πελοπόννησον, καὶ ἐκεῖθεν διεπεραιώθη εἰς Εὐρώπην, ζητῶν τὴν βοήθειαν τῶν ἡγεμόνων αὐτῆς πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου.

Ὁ διάδοχος τοῦ Μανουὴλ Ἰωάννης, ἀναλαβὼν τὴν βασιλείαν, ἐπέτρεψε νὰ ἀνεγερθῇ ἐν Βυζαντίῳ τζαμίον καὶ νὰ ἔδρῃ ἐν αὐτῷ.

Καδῆς, ὑποσχεθεὶς σὺναμα καὶ τὴν πληρωμὴν ἑτησίου φόρου δέκα χιλιάδων δουχάτων.

Ἦτα Βαγιαζήτ ἐν Ἀγκύρᾳ τῆς Φρυγίας καὶ αἰχμαλωσία αὐτοῦ. Προχωρῶν ὁ Βαγιαζήτ κατέλαβε τὸ πλεῖστον τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας, παρενοχλῶν ἐκάστοτε διὰ τῶν στρατῶν αὐτοῦ τὴν Ἠπειρον, τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον, ἧς τότε ἦν δεσπότης Θεόδωρος ὁ Παλαιολόγος ταυτοχρόνως στραφεὶς καὶ κατὰ τῆς Ἀσίας, ἐφθασεν εἰς Ἀγκυραν τῆς Φρυγίας, καὶ ἐκεῖ, μάχης συναφθείσης μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ κραταίου δορικτήτορος τῶν Μογγόλων Ταμερλάνου, ἡγουμένου 800, 000 ἀνδρῶν, οἱ Τοῦρκοι κατετροπώθησαν, αἰχμαλωτισθέντος καὶ αὐτοῦ τοῦ Βαγιαζήτ ἐν ἔτει 1402. Οὕτω δὲ ἡ ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου αἰχμαλωσία τοῦ Βαγιαζήτ ἔσωσε τὰς ἑλληνικὰς χώρας, διότι ἅπασαι αὐταί, μὴδ' αὐτοῦ τοῦ Βυζαντίου ἐξαιρουμένου, ἔκτοτε ἤθελον ὑποκύψει εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ.

Ἐνῶ οὕτως εἶχον τὰ τοῦ Βυζαντίου, ἐν Πελοποννήσῳ οἱ Βαρῶνοι, ἀδιαλείπτως ἐρίζοντες, συνεκρούοντο μετὰ τῶν Ἐνετῶν τῶν κατεχόντων τὴν Κορώνην καὶ Μεθώνην· ἐν γένει δ' ἐν Ἑλλάδι ἐπεκράτει φοβερὰ πολυαρχία.

Οἱ δὲ υἱοὶ τοῦ Βαγιαζήτ Σουλεϊμάν, Μουσᾶς, Ἰσᾶ καὶ Μωάμεθ ἦλθον εἰς ῥῆξιν, ἐρίσαντες περὶ τῆς πατρικῆς κληρονομίας, διότι τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ τουρκικοῦ κράτους εἶχε κατακερματισθῆ, ἀποκατασταθέντων τῶν τουρκομανικῶν ἡγεμόνων εἰς τὰς προτέρας αὐτῶν κτήσεις. Ὁ ἐμφύλιος οὗτος ἀγὼν διήρκεσε πλεόν τῶν δέκα ἐτῶν, μέχρις οὗ, κατισχύσας ἐπὶ τέλους ὁ νεώτερος υἱὸς τοῦ Βαγιαζήτ Μωάμεθ ὁ Α', κατενίκησε τοὺς ἄλλους ἀδελφούς, καί, ἀναλαβὼν μόνος τὴν ἀρχήν, ἤρξατο μετὰ σπουδῆς παρασκευαζόμενος καὶ ἐποφθαλμιῶν πάντοτε τὸ Βυζάντιον· ἤρξε δ' οὗτος ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη, ἦτοι ἀπὸ τοῦ 1413—1421.

Ὁ τότε βασιλεὺς τοῦ Βυζαντίου Μανουὴλ ἀντὶ νάσχολῆται καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ἐπίρρωσιν τῶν στρατιωτικῶν τοῦ κράτους δυνάμεων, μιμούμενος τὸν Μωάμεθ, συνεμάχησε μετὰ τοῦ Σουλεϊμάν, ἀδελφοῦ τοῦ Μωάμεθ, δοὺς αὐτῷ εἰς γάμον μίαν τῶν ἀνεψιῶν αὐτοῦ. Εἷτα ἐν ἔτει 1410, δολοφονηθέντος τοῦ Σουλεϊμάν, περιῆλθον εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Μουσᾶν ἅπασαι αἱ ἐν Εὐρώπῃ κτήσεις τοῦ Σουλεϊμάν, οὕτω δὲ ὁ Μουσᾶς ἰσχυρὸς γενόμενος ἐπολιόρκησε τὸ Βυζάντιον.

Μωάμεθ ὁ Α'. Ὁ Μανουὴλ, πτοηθεὶς ἐκ τῆς πολιορκίας τοῦ

Βυζαντίου, ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τοῦ Μωάμεθ, ὅστις διαπεραιώ-
θεις ἐξ Ἀσίας εἰς Εὐρώπην, συνέδραμε τὸν Μανουήλ, κατορθώ-
σαντα τῇ βοήθειᾳ αὐτοῦ νὰ κατατροπώσῃ τὸν Μουσᾶν ἐν ἔτει
1414, καὶ οὕτως ἐγγεινεν ἀπόλυτος ἄρχων τῶν Τούρκων ὁ Μωά-
μεθ οὗτος μέχρι τέλους τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐδέποτε παρηνώ-
χλησε τὸ Βυζάντιον, εὐγνωμονῶν μάλιστα πρὸς τὸν βασιλέα Μα-
νουήλ, δι' οὗ κατετρόπωσε τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ Μουσᾶν.

Ὁ Μωάμεθ, καίπερ μὴ παρενοχλῶν τὸ Βυζάντιον, ἐξηκο-
λούθει ὁμως νὰ κάμνῃ νέας κατακτητικὰς ἐπιδρομὰς εἰς Βλαχίαν,
Οὐγγαρίαν καὶ ἄλλαχού· εἴτα δέ, ἐπωφελούμενος τῶν ἐρίδων τῶν
διαφόρων δυναστῶν τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, εἰσέβαλεν εἰς τὴν
Ἑλλάδα, καί, κυριεύσας τὴν Βουδωνίτσαν τῆς Λοκρίδος, ἐληλά-
τησε τὴν Εὐβοίαν καὶ τὰς Κυκλάδας.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦτους ὑπῆρχεν ἐν Μιστρᾷ πόλει τῆς
Πελοποννήσου βυζαντινὸν δεσποτᾶτον, οὗτινος ἡγεμὼν ἦν Θεόδω-
ρος ὁ Α'· ἐν δὲ τῷ ἐτέρῳ τμήματι, τῷ Φραγκικῷ ἐπικυλούμενῳ,
ἐδέσποζον ἀνέκαθεν καὶ ξένοι καὶ Ἕλληνες τιμαριῶται, διατελούν-
τες αἰείποτε πρὸς ἀλλήλους εἰς ἀτελευτήτους διαφοράς. Ἡ Ἡπει-
ρος, ἡ Ἀκαρνανία καὶ ἡ Αἰτωλία ἀπετέλουν ἰδίαν δεσποτείαν, αἱ
δ' Ἀθῆναι καὶ ἡ Βοιωτία μετὰ τῆς Θεσσαλίας ἀπῆρτιζον ἴδιον
δουκάτον. Εἰς ἅπασαν δὲ τὴν Πελοπόννησον ὑπῆρχον διάφορα
γένη, ὧν τὸ πολυπληθέστερον καὶ ἐπικρατέστερον ἦν τὸ ἑλληνικόν.

Ἀποθανόντος ἐν ἔτει 1407 τοῦ Θεοδώρου Α', δεσπότη τοῦ
Πελοποννήσου, ἀνευ νομίμων κληρονόμων, τὸ δεσποτᾶτον Μιστρᾷ
περιῆλθεν εἰς τὸν βασιλέα τοῦ Βυζαντίου Μανουήλ, παρὰ χωρή-
σαντα εἴτα τοῦτο εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοδώρου τὸν Β' ἀγγλίου δ'
δυντος αὐτοῦ, ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ δεσποτάτου Μιστρᾷ ὁ
Μιχαὴλ Φραγκόπουλος, μέγας δούξ· ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἀνικανότητος
αὐτοῦ καὶ τῆς ἀθλίας διοικήσεως τῆς χώρας, τὸ δεσποτᾶτον τα-
χέως ἀπώλεσε πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἡθικὴν δύναμιν· διὸ ὁ βασιλεὺς
Μανουήλ ἠναγκάσθη νὰ ἔλθῃ αὐτοπροσώπως εἰς Πελοπόννησον, φέ-
ρων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν δεσπότην αὐτῆς υἱὸν τοῦ Θεοδώρου τὸν
Β', πρὸς καθυσύγχασιν τῶν τεταραγμένων πνευμάτων καὶ πρὸς
ἐνίσχυσιν τοῦ δεσποτάτου τοῦ Θεοδώρου, ἐξαρτωμένου ἐκ τῆς
κεντρικῆς κυβερνήσεως τοῦ Βυζαντίου.

Ἐν ἔτει δὲ 1414 ἐπεβλήθη ὑπὸ τοῦ Μανουήλ φόρος εἰδικός,
ἵνα χρησιμεύσῃ εἰς ὀχύρωσιν τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου καὶ πρὸς
ἀπόκρουσιν τῶν τουρκικῶν ἐπιδρομῶν· ἡ δ' ὀχύρωσις ἐπεραιώθη

ἐντὸς 25 ἡμερῶν ἀφοῦ δὲ διέτριψεν ὁ Μανουὴλ ἐν Πελοποννήσῳ ἐφ' ὁλόκληρον ἐνιαυτόν, ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἀλλὰ πάντα ταῦτα τὰ μέτρα τοῦ βασιλέως Μανουὴλ ἀπέβησαν ἀτελεσφόρητα ὥς πρὸς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ ἐπίρρωσιν τῶν στρατιωτικῶν αὐτοῦ δυνάμεων, ἀδιαλείπτως ἐξαντλουμένων ἐνεκα τῶν διαφορῶν τῶν Βυζαντινῶν, οἵτινες ἐπάλαιον πρὸς τὰς τὴν Ἑλλάδα ἐπιδραμούσας ξένας φυλάς, καὶ ἰδίως πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς δοῦκας, οἵτινες κατέλαβον τὴν Κέρκυραν, Νάυπακτον καὶ Μονεμβασίαν, καὶ ἐξηκολούθουν ἀδιαλείπτως καὶ παντὶ σθένει νὰ ἐπιδιώκωσι τὴν κατὰληψιν τῶν ὀχυρωτέρων παραλίων τῆς Ἑλλάδος.

Τοιαύτη κατάστασις πραγμάτων ἐπεκράτει ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει μέχρι τοῦ θανάτου Μωάμεθ τοῦ Α', συμβάντος τῷ 1421.

Β' πολιορκία Βυζαντίου ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἐκστρατεία αὐτῶν εἰς Πελοπόννησον. Μετὰ τὸν θάνατον Μωάμεθ τοῦ Α', ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μουράτ Β'.

Ὁ δὲ τοῦ Βυζαντίου βασιλεὺς Μανουὴλ καὶ μετὰ τοῦ νέου τούτου Σουλτάνου, ἐξηκολούθει νὰ διατηρῇ φιλικὰς σχέσεις, ἀλλ' ὁ πρεσβύτερος τῶν υἱῶν αὐτοῦ Ἰωάννης Παλαιολόγος, ὃν ὁ Μανουὴλ εἶχε προσλάβει ὡς συμβασιλέα, κατέπεισε τὸν πατέρα αὐτοῦ νάντιτάξῃ κατὰ τοῦ Μουράτ Β' τὸν ἀντίπαλον καὶ θεῖον αὐτοῦ Μουσταφᾶν καὶ τῶντι ὁ σκοπὸς τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου μετὰ μικρὸν ἐπέτυχεν, ἐκραγέντος ἐν τῷ κράτει τῶν Μωαμεθανῶν ἐμφυλίου πολέμου. Ἀλλ' ὁ Μουράτ, κατισχύσας κατετρόπωσε τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ Μουσταφᾶν, καὶ εἴτα ἐπολιόρκησε τὸ Βυζάντιον τῷ 1422, ἣ δὲ πολιορκία αὕτη διήρκεσεν ἐπὶ τρεῖς ὅλους μῆνας, καθ' οὓς οἱ πολιορκούμενοι ἐρρωμένως ἀντέστησαν, ἀποκρούσαντες ἅλλεπαλλήλους κατὰ τῆς πόλεως ἐφόδους τοῦ ἐχθροῦ· διαρκούσης δὲ τῆς πολιορκίας, ὁ Μανουὴλ, θέλων νὰ διασπᾷ τὰς τουρκικὰς δυνάμεις καὶ ἐπισπεύσῃ τὴν λύσιν τῆς πολιορκίας, ἔπεισε διὰ πολλῶν χρημάτων ἓνα τῶν ἀδελφῶν τοῦ Μουράτ, καλούμενον Μουσταφᾶν, νὰ στασιάσῃ κατὰ τοῦ Σουλτάνου.

Μαθὼν ὁ Μουράτ τὴν νέαν ταύτην ἐπανάστασιν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ μεταβῇ εἰς Ἀσίαν πρὸς κατάπνιξιν αὐτῆς, ἀλλὰ ταῦτο χρόνως διέταξε τὸν ἄρχοντα τῶν Βοδενῶν Τουρχάν νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Πελοποννήσου. Εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην συνέπραξαν καὶ οἱ δύο ἄρχοντες τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς

Ἑλλάδος Ἀντώνιος καὶ Κάρολος, θέλοντες καὶ οὗτοι νὰ ταπεινώσωσι τὴν ὄφρυν τῶν Λατίνων καὶ Ἑνετῶν τῶν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἐγκαταστάτων, καὶ οὕτως ὁ Τουραχάν μετὰ 25 χιλιάδων ἀνδρῶν ἐδραμεν ἐπὶ τὸν Ἰσθμὸν καὶ ἐξεπόρθησε τὸ τεῖχος μετὰ πεισματώδῃ ἀντίστασιν· εἶτα, εἰσβαλὼν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ λεηλατήσας αὐτήν, ἐδῆρωσε καὶ τὰς χώρας Μιστράν, Λεοντάριον, Γαρδικίον καὶ Διβίαν κατατροπώσας δὲ καὶ τοὺς Ἀλβανούς, ἐφόνευσεν ἐξ αὐτῶν πλείους τῶν 800.

Ἐνῷ δὲ ταῦτα συνέβαινον ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ὁ Μουράτ εἶχε καταβάλει τὴν ἐν Ἀσίᾳ ἐπανάστασιν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἀπέθανεν ὁ τοῦ Βυζαντίου βασιλεὺς Μανουὴλ καὶ ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης ὁ Β'. οὗτος, ἀγαπῶν τὴν εἰρήνην, ἀπεφάσισε νὰ πληρώσῃ φόρον εἰς τὸν Μουράτ 30000 δουκάτων, ἀναδεχθεὶς καὶ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ ἀνεγείρῃ πλέον τὰ τεῖχη τοῦ Ἰσθμοῦ. Ὁ δὲ Μουράτ, εὐχαριστηθεὶς ἐπὶ ταῖς θυσίαις ταύταις τοῦ βασιλέως, ἐστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν Ἀσίαν, ἐνθα ἐπεκράτει ἀναβρασμός τις καὶ ἀνώμαλος κατὰστασις, καὶ ἐπελήφθη τῆς ἀκαδιοργανώσεως τοῦ στρατοῦ, ὅστις εἶχε κατατροπωθῇ κατὰ τὴν ἐν Ἀγκύρᾳ μάχην τοῦ Βαγιαζήτ (1204).

Ἀλωσις Θεσσαλονίκης καὶ Ἰωαννίνων. Ὁ Μουράτ, ῥυθμίσας τὰ κατὰ τὴν Ἀσίαν, ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ τὴν ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν κατεχομένην Θεσσαλονίκην, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, καίτοι εὐάριθμοι, ἀναβάντες τὰ τεῖχη, ἐρρωμένως ἀντέστησαν διαρκούσης δὲ τῆς πολιορκίας, οἱ Ἑνετοὶ κατεῖχον ἰδίαν θέσιν, δυσπιστοῦντες πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ ἀπειλοῦντες θάνατον κατὰ παντὸς ἰθαγενεὺς προδότου· ἡ ἐπίθεσις ἐγένετο πεισματώδης, ἀλλὰ πεισματωδεστέρα ὑπῆρξε καὶ ἡ ἀντίστασις, ἐπὶ τρεῖς ὅλας ἡμέρας διαρκέσασα· ἐπὶ τέλους ὁμοῦς οἱ Ἑνετοὶ ἀπεσύρθησαν πρὸς τὴν παρὰλίαν, ἵνα δύνωνται εὐκόλως νὰ φύγωσι διὰ πλοίων ἐν περιπτώσει ἀλώσεως τῆς πόλεως· διαταχθείσης δὲ γενικῆς ἐφόδου, οἱ πολέμιοι εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν καὶ παρευθὺς ἤρξατο φοβερὰ λεηλασία καὶ ἀρπαγὴ, τῶν νικητῶν μὴ φεισθέντων μήτε τῶν ναῶν, μηδὲ τῶν τάφων, μέχρις οὗ ὁ Μουράτ, ἵνα προλάβῃ τὴν παντελὴ ἐρήμωσιν τῆς χώρας, διέταξε τὴν παῦσιν τῆς λεηλασίας, εἶτα ἐκυρίευσεν τὰ Ἰωάννινα καὶ κατόπιν ἐστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν Ἀσίαν, Σερβίαν, Οὐγγαρίαν καὶ Ἀλβανίαν.

Νέα ἀπόπειρα πρὸς ἐνωσιν τῶν Ἑκκλησιῶν καὶ ἡ ἐν Φλω-

ρεντία Σύνοδος (1439) Ἐνῷ δ' οἱ Τούρκοι ἐνήργουν ἀλλαχοῦ κατακτήσεις, ἀνεφύη καὶ αὖθις τὸ περὶ ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν ζήτημα μεταξὺ τοῦ Πάπα καὶ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου.

Μετὰ πολλὰς δὲ διαπραγματεύσεις ἀπεφασίσθη ἐν Συνόδῳ, συγκροτηθείσῃ ἐν Φλωρεντίᾳ, ἡ ἔνωσις τῶν ἐκκλησιῶν ἐν ἔτει 1439, ὁ Πάπας νὰ θεωρῇται ὡς διάδοχος τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου καὶ ἐπομένως τὸ πρωτεῦον τῆς Ἐκκλησίας πρόσωπον, ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως δεύτερος, καὶ μετ' αὐτοὺς νὰ ἔπωται οἱ Πατριάρχαι Ἱεροσολύμων Ἀντιοχείας καὶ Ἀλεξανδρείας, τηρουμένων πάντων τῶν προνομίων αὐτῶν· ἀλλὰ τὰ διατηρηθέντα προνόμια τῶν ἡμετέρων Πατριαρχῶν οὐδόλως συνεβιβάζοντο μὲ τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν, ἣν ἡξίου νάσκη ὁ Πάπας. Ὡστε κατ' οὐσίαν καὶ αὖθις τὸ ζήτημα ἔμεινεν ἄλυτον. Ἀλλ' ἐκ τῆς φαινομενικῆς ταύτης ἐνώσεως ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος οὐδόλως ὠφελήθη, ὡς κατωτέρω θέλομεν ἰδεῖ.

Μάχη Βάρνης (1444). Ὁ Μουράτ, ἀπαυδῆσας ἐκ τῶν διηνεκῶν πολέμων, παρέδωκε τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν υἱόν του Μωάμεθ Β'. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως πολλοὶ τῶν σατραπῶν αὐτοῦ εἶχον στασιάσει, οἱ δ' Οὐγγροὶ ἐκήρυξαν κατ' αὐτοῦ πόλεμον, προσέλασαντες μέχρι Βάρνης, ἥς ἐγγὺς ἐστρατοπέδευσαν τῷ 1444· ταῦτα μαθὼν ὁ Μουράτ εὐρισκόμενος ἐν τῇ Ἀσίᾳ διεπεραιώθη μετὰ 40,000 στρατοῦ διὰ πλοίων Ἰσως ἐνετικῶν ἀντὶ ἀμοιβῆς γενναίας. μάχης δὲ περὶ τὴν Βάρναν συγκροτηθείσης μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ οὐγγρικοῦ στρατοῦ, διευθυνομένου ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας Βλαδίσλαου καὶ τοῦ διαπρεπεστέρου στρατηγοῦ αὐτοῦ Οὐνιάδου, ὁ Βλαδίσλαος ἔπεσε μεταξὺ τῶν πρώτων μαχόμενος· ὁ δ' οὐγγρικός στρατός, κατὰ κράτος ἡττηθείς, ἐτράπη εἰς φυγὴν μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτοῦ Οὐνιάδου. Μετὰ δὲ τὴν νίκην ταύτην ὁ Μουράτ καὶ αὖθις μετέβη εἰς Μαγνησίαν, ὅπως ἀναπαυθῇ.

Κωνσταντῖνος Παλαιολόλος καὶ κατακτήσεις Τούρκων ἐν Πελοποννήσῳ. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡ Πελοπόννησος δὲν διετέλει πλέον ὑπὸ τὴν Φραγκικὴν κυριαρχίαν, διότι οἱ Φράγκοι ἢ ἐξέλληνίσθησαν, ἢ ἐφυγαδεύθησαν, ἢ ἐγένοντο ὑποτελεῖς τῶν Παλαιολόγων, οὕτω δὲ ἡ Πελοπόννησος ἦτο διανεμημένη μεταξὺ τῶν τριῶν ἀδελφῶν Παλαιολόγων τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Θεοδώρου καὶ τοῦ Θωμᾶ. Ὁ Κωνσταντῖνος ἔχων ὑπ' ὄψιν τὴν τότε ἀκαταγώνιστον τῶν Τούρκων δύναμιν, καὶ ὅτι οὗτοι ἀνέκαθεν

ἐποφθαλμιῶσι τὸ Βυζάντιον, ἐσκέφθη τίνι τρόπῳ νὰ προπαρασκευάσῃ ἀξιόμαχον δύναμιν, ἔχων πάντοτε αὐτὴν ἑτοιμον πρὸς βοήθειαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἀλλ' ἵνα γείνη τοῦτο, εἶδε ἡ Πελοπόννησος νὰ ἐνωθῇ ὑπὸ ἓν δεσποτᾶτον, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἤρξατο νὰ ἐργάζεται. Ἐπὶ τέλους δ' ἀπεφάσισεν ὁ μὲν ἀδελφὸς αὐτοῦ Δημήτριος νὰ μένῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁ δὲ δεσπότης Μιστρά νὰ παραχωρήσῃ τὸ ὑπ' αὐτοῦ κυβερνώμενον μέρος, περιλαμβάνον καὶ τὴν Λακωνικὴν, Ἀχαϊάν, Κορινθίαν, Ἀρκαδίαν καὶ μέρος τῆς Μεσσηνίας· ὁ δὲ Θωμᾶς νὰ περιορισθῇ εἰς μόνην τὴν Ἠλιδα.

Ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ ἐπονομασθεὶς ὑπὸ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ Δραγάσης ἢ Δράγας ἢ καὶ Δράκος ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἴσως διὰ τὴν μερίστην αὐτοῦ ἀνδρείαν, γενόμενος οὕτω κύριος τῆς Πελοποννήσου, ἤρξατο παρασκευαζόμενος διότι ὑπώπτευε τὴν μέλλουσαν νὰ ἐνσκήψῃ καταγίδια. Ὡς πρῶτον αὐτοῦ μέλημα ἐθεώρησε τὴν ἐκ νέου ἀνέγερσιν τῶν τειχῶν τοῦ Ἰσθμοῦ· συγκεντρώσας δὲ ἀξιόμαχον στρατόν, ἠνάγκασε τὸν Νέριον Β', δούκα τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, νὰναγκωρίσῃ τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ, καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ συγχρόνως ὑπεσχέθη ὁ Νέριος νάποτινῇ αὐτῷ ἐτησίως 30,000 χρυσά.

Ἐνῷ ὁ Κωνσταντῖνος παρεσκευάζετο χάριν τῆς ἀπειλουμένης Κωνσταντινουπόλεως, οἱ ἐν Πελοποννήσῳ Ἀλβανοὶ, στασιάσαντες, συνεννοοῦντο μετὰ τῶν Τούρκων, τὸ αὐτὸ δὲ ἐπραξε καὶ ὁ Νέριος δοῦξ τῆς Ἀττικῆς οὐχ ἥττον ὁ Κωνσταντῖνος, μετὰ θάρρους προβαίνων, κατέλαβε τὴν Δαυλίδα, μέρος τῆς Φωκίδος, τὸ Λοιδωρικιον καὶ τὴν Βυτρινίτσαν, προχωρῶν δὲ κατέλαβε καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἐγκατέστησεν ἴδιον ἄρχοντα· διὰ δὲ τούτων καὶ τῶν κατόπιν κατορθωμάτων τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀπέβη τὸ δημοτικώτατον πάντων τῶν τῆς Μεσαιωνικῆς Ἱστορίας.

Ὁ Μουράτ, μὴ ἀνεχόμενος τὰς προόδους ταύτας τοῦ Κωνσταντίνου, ἐδραμεν ἐπὶ τὸν Ἰσθμὸν μετὰ πολυαρίθμου στρατοῦ· πολιορκήσας δὲ τὸν Κωνσταντῖνον, ἐτοποθέτησε τὴν σκηνὴν αὐτοῦ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Ἰσθμοῦ τῷ 1446· μετὰ ἑπταήμερον δὲ πολιορκίαν ἐδόθη τὸ σημεῖον τῆς ἐφόδου, καὶ παρευθὺς οἱ πολέμιοι, ἐν οἷς διεκρίνοντο οἱ Γενίτσαροι, ἤρξαντο ἀναβαίνοντες διὰ κλιμάκων τὰ τεῖχη, καὶ τὸ αἶμα ἔρρεε ποταμῆδὸν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων· μετὰ λυσσώδη δ' ἀγῶνα οἱ μετὰ τοῦ Κωνσταντίνου πολιορκούμενοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, ὁ δὲ Μουράτ, λεηλατήσας τὴν Κόρινθον, διὰ τῆς παραλίας αὐτῆς ἀφίκετο εἰς Πάτρας· ἀμαχητεὶ δὲ

ΣΚΕΝΔΕΡΜΠΗΣ

κυριεύσας τὴν πόλιν αὐτήν, ἐδῆωσε αὐτήν καὶ ἐξηνδραπόδισε τοὺς κατοίκους αὐτῆς· εἶτα δὲ ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἴδια, μὴ θελήσας νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω, ἀφοῦ προηγουμένως συνωμολόγησεν εἰρήνην μετὰ τοῦ Κωνσταντίνου, δι' ἧς οὗτος κατέστη φόρου ὑποτελὴς.

Γεώργιος Σκενδέρμπεης καὶ ὑποταγὴ Ἀλβανίας. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐμφανίζεται ὡς ἀντίπαλος τῶν Τούρκων ὁ περιβόητος Σκενδέρμπεης. Ὁ ἥρωας οὗτος τῆς Ἀλβανίας καὶ Ἀλβανο-Ἑλλήν τὴν καταγωγὴν, ἦν υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Καστριώτου, ἀρχοντος τῆς παρὰ τὸ Δυρράχιον Κροίας. Τὸν Καστριώτην ἐφόβυνεν ὁ σουλτάνος μετὰ τῶν τριῶν αὐτοῦ τέκνων, φεισθεὶς μόνον τῆς ζωῆς τοῦ μετὰ ταῦτα Σκενδέρμπεη, τετάρτου υἱοῦ, ὃν προσέλαβεν ἐν τῇ στρατιωτικῇ ὑπηρεσίᾳ, ἀναθρέψας ἅμα αὐτὸν εἰς τὴν μωαμεθανικὴν θρησκείαν· συγχρόνως δ' ἀπένειμεν αὐτῷ ἐν ἡλικίᾳ 19 ἐτῶν ἀνώτερον στρατιωτικὸν ἀξίωμα, ἐπονομάσας ἔνεκα τῆς ἀνδρείας τοῦ Ἰσμενδερ Βέγ ἥτοι Ἀλεξάνδρου ἡγεμόνος. Ὁ Σκενδέρμπεης, ἐπὶ τῆς μακρᾶς τοῦ Οὐνιάδου ἐκστρατείας καταλιπὼν κατὰ τινα μάχην τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Ἀμσα καὶ 300 ἄλλων πιστῶν αὐτῷ, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίαν χριστιανικὴν θρησκείαν· εἶτα δέ, συγκεντρώσας ἱκανὸν ἀριθμὸν ἐθελοντῶν, ἐξεστράτευσεν κατὰ τῆς Κροίας (παλαιᾶς πρωτεύουσος τῆς Ἀλβανίας), ἣν καὶ ἐκυρίευσεν διὰ πανουργίας, εὐρὼν δηλαδὴ κατ' ἰδίαν τὸν τοῦρκον Ἐφένδην ὅστις ἔφερε τὴν σφραγίδα τοῦ Σουλτάνου, ἡνάγκασεν αὐτὸν διὰ τοῦ ξίφους νὰ τῷ δώσῃ ἐνσφράγιστον πρὸς τὸν διοικητὴν τῆς εἰρημένης πόλεως διαταγὴν ἵνα τῷ παραδῶσῃ τὴν πόλιν, εἶτα δ' ἀπέκτεινε τὸν τε Ἐφένδην καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀνέκτησε τὴν πατρίαν κληρονομίαν, εἶτα δὲ ἐγένετο κύριος ἀπάσης τῆς Ἀλβανίας καὶ Ἰλλυρίας. Ὀλόκληρος ὁ βίος τοῦ Ἀλβανοῦ ἥρωος ὑπῆρξεν ἀδιάκοπος σειρὰ ἐνδόξων ἀγώνων κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐπὶ τε τοῦ Μουράτ καὶ τῶν διαδόχων του.

Μωάμεθ ὁ Β' βλέπων ἀδύνατον νὰ κυριεύσῃ τὴν Κροίαν, ἐν ἔτει 1454, ἥτοι ἐν ἔτος μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, προέτεινε τῷ Σκενδέρμπεη συνθήκην εἰρήνης, ἐπὶ τῷ ὅρῳ νάναγνωρίσῃ αὐτὸν ἡγεμόνα τῆς Ἀλβανίας, φόρου ὑποτελῆ· ἀλλὰ τὴν πρότασιν αὐτήν μετ' ὑπερηφανείας ἀπέρριψεν ὁ γενναῖος Σκενδέρμπεης· διετήρει δὲ μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτοῦ (1468).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σκενδέρμπεη ἡ Ἀλβανία ἀπώλεσε

τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς, κυριευθείσης τῆς Κροίας ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ἀλβανοί. Οἱ Ἀλβανοὶ κατοικοῦντες κατὰ μέγα μέρος τὴν παλαιὰν Ἰλλυρίαν ἦσαν κατὰ τὴν πιθανωτέραν γνώμην ἀπόγονοι Πελασγικῆς τινος φυλῆς καὶ ἐπομένως οὐχὶ ξένοι πρὸς τοὺς Ἕλληνας· διαστέλλονται δὲ εἰς δύο κυρίως κλάδους εἰς τοὺς Γκέκας οἵτινες κατοικοῦσι βορειότερον καὶ τοὺς νοτιοτέρους Τόσκας. Διὰ γουσι δὲ πολεμικὸν πλάνητα βίον, ἀλλὰ πάντοτε μένουσι προσηλωμένοι εἰς τὸ πάτριον ἔδαφος καὶ τὰ πάτρια ἔθιμα.

Ἡ ἐκδίκησις τοῦ φόνου παρ' αὐτοῖς εἶνε καθὼς καὶ τοῖς Μανιάταις καθῆκον ἱερὸν ἐπιβαλλόμενον καὶ εἰς τοὺς κληρονόμους.

Οἱ Ἀλβανοὶ οὗτοι, ἐλθόντες ὡς φίλοι εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ πρὸ τῆς τουρκικῆς δεσποτείας καὶ μετ' αὐτήν, κατώκησαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀκατοίκητα μέρη ἐν Ἀττικῇ ἐν Καρύστῳ, Βοιωτίᾳ ἐπὶ τῶν νήσων Σαλαμῖνος, Ὑδρας καὶ Σπετσῶν, ἐν Κορίνθῳ καὶ Ἀργολίδι, ἐν τοῖς βορείοις μέρεσι τῆς Ἀρκαδίας καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἀχαΐας, ἐν Λακωνικῇ παρὰ τὴν Μονεμβασίαν, ἐν Βάτικῃ, Λάλα, Καρυταίνῃ κλπ. Ἀλλὰ τὸ εἰς τὴν Ἑλλάδα παρεισδύσαν ξενικὸν τοῦτο στοιχεῖον, πρεσβεῖον τὸν χριστιανισμόν, τοῦ χρόνου προϊόντος, ἐξελληνίσθη καὶ συνεχωνεύθη μετὰ τῶν Ἑλλήνων, μεθ' ὧν ἔχει κοινὴν τὴν θρησκείαν καὶ καταγωγὴν.

Ἡττα Οὐνιάδου ἐν Κοσσυφοπέδιῳ. Ὁ Ἰωάννης Οὐνιάδης, ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς μέχρι ἐνηλικιότητος τοῦ βασιλέως Λαδισλάου, προπαρασκευάσθη εἰς νέον κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν ἀγῶνα. Ἐφόνευσε τὸν φιλότουρκον ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας Δρανουήλ, καὶ συνεμάχησε μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μολδοβλαχίας Στεφάνου καὶ τοῦ τῆς Ἀλβανίας Σκενδέρμπεη· ἀλλ' ἔνεκα διαφόρων κωλυμάτων, ἢ κατὰ τῶν Τούρκων ἐκστρατεία ἀνεβλήθη μέχρι τοῦ 1448, ὅτε μόνος ὁ Οὐνιάδης μετὰ 24000 Οὐγγρων καὶ 8000 Βλάχων εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σερβίαν. Ὁ Μουράτ, μαθὼν τὴν τοιαύτην εἰσβολήν, ὤρμησε μετὰ 150000 ἀνδρῶν εἰς τὸ Κοσσυφοπέδιον, ἐνθα ὁ Οὐνιάδης ἐστρατοπέδευε, καὶ μετὰ λυσσώδη τριήμερον ἀγῶνα οἱ περὶ τὸν Οὐνιάδην, προδοθέντες ὑπὸ τῶν συμμάχων αὐτῶν Βλάχων, κατετροπώθησαν, μόλις δὲ αὐτὸς διεσώθη διὰ φυγῆς.

Δὲν παρήλθον ἔκτοτε πολλοὶ μῆνες, καὶ ὁ Μουράτ ἀπέθανεν· ἤρχε δὲ τῶν Ὀθωμανῶν Μωάμεθ Β' ὁ Πορθητής, τῷ 1444 ἤτοι ἐπτά ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μουράτ καταλαβὼν τὴν ἀρχὴν κατὰ παραχώρησιν ἐκείνου.

Βλάχοι. Αἱ περὶ Βλάχων πηγὰὶ καὶ παραδόσεις εἶναι ὅλως ἀσφαεῖς καὶ σκοτειναί. Κατὰ τὰς θετικωτέρας πληροφορίας, οἱ Βλάχοι εἶναι μίγμα διαφόρων ἐθνῶν, ἀπόγονοι θρακικῶν λαῶν, Δακῶν καὶ Κελτῶν. Διαβάντες δὲ τὸν Ἰστρον περὶ τὰ 904· εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἑλλάδα οὐχὶ ὡς ἔχθροί, ἀλλ' ἵνα ἐγκαταστῶσι μονίμως ἐν αὐτῇ, καὶ κατώκησαν διαφόρους τῆς Ἑλλάδος χώρας καὶ ἰδίως τὰς περὶ τὴν Πίνδον.

Οἱ Βλάχοι διακροῦνται εἰς διαφόρους φυλάς, τοὺς κυρίως Βλάχους, οἵτινες σὺν τῇ ἑλληνικῇ ὁμιλοῦσι καὶ τὴν βλαχικὴν, παρεφθαρμένην εἰς τὴν τῶν Καρακατσάνηδων ἢ Σαρακατσάνηδων (βλαχοποιμένων σκηγιτῶν, ἀνέκαθεν Ἑλλήνων, ὁμιλούντων μόνον τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν) καὶ Καραγκούνηδων ἢ Ἀλβανιτοβλάχων (σκηγιτῶν Ἀλβανῶν, ὁμιλούντων σὺν τῇ ἑλληνικῇ καὶ τὴν μητρικὴν αὐτῶν ἁλβανικὴν γλῶσσαν, παρεφθαρμένην). Οἱ Σαρακατσάνηδες καὶ οἱ Ἀλβανιτοβλάχοι διαφέρουσι τῆς φυλῆς τῶν Ῥωμούνων κατὰ τε τὴν Γλῶσσαν, τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα καὶ οὐδὲν κοινὸν μεταξὺ αὐτῶν ἔχουσιν. Οἱ μὲν τούτων κατώκησαν μονίμως εἰς διάφορα χωρία, οἱ δὲ ἔξω βίον νομαδικόν, ὃν διάγουσιν ἔτι καὶ σήμερον οἱ Σαρακατσάνηδες καὶ Ἀλβανιτοβλάχοι, κατ' ἔτος μεταβαίνοντες ἀπὸ τοῦς θερινοῦς λειμῶνας εἰς τὰ χειμάδια καὶ τανάπαλιν, ἔχοντες ἀρχηγὸν τὸν πλουσιώτερον καὶ ισχυρότερον μεταξὺ αὐτῶν, ὅστις ὀνομάζεται Τσέλιγκας καὶ θεωρεῖται ἀντιπρόσωπος τῆς ὁμάδος εἰς πᾶσαν σχέσιν καὶ συναλλαγὴν, ἀφορῶσαν τὰ κοινὰ τῆς ὁμάδος (στάνης).

Αἱ διάφοροι αὗται φυλαί, προϊόντος τοῦ χρόνου ἐξελληνισθεῖσαι ὡς πρὸς τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα, ὁσημέραι συγχωνεύονται μετὰ τῶν Ἑλλήνων.

Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος, ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ Κωνσταντινουπόλεως (1450). Ἐνῷ οἱ Τούρκοι προώδευον γιγαντιαίως ἐν Εὐρώπῃ, ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέθανε καὶ ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος, βασιλεὺς τοῦ Βυζαντίου. Ἐπειδὴ δ' ἔστερειτο νομίμων ἀπογόνων, ὁ θρόνος ἔδει νὰ περιέλθῃ εἰς τινὰ τῶν ἐπιζώντων τριῶν αὐτοῦ ἀδελφῶν, Κωνσταντίνου, Δημητρίου καὶ Θωμᾶ, ἐξ ὧν ὁ μὲν Κωνσταντῖνος καὶ Θωμᾶς ἦσαν δεσπόται μεγάλων τμημάτων τῆς Πελοποννήσου, ὁ δὲ Δημήτριος ἦν ἀρχὼν τῆς Σηλυβρίας. Ἐκ τῶν τριῶν τούτων ἀδελφῶν προὔτιμήθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ Κλήρου ὁ Κωνσταντῖνος ὡς δεξιώτερος, καί, προσκληθεὶς, ἀναβί-

βάσθη ἐπὶ τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου ἐν ἔτει 1450, ἀναγνωρισθείσης τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ ζῶντος τότε Μουράτ τοῦ Β'.

Μωάμεθ ὁ Β' καὶ προπαρασκευαὶ αὐτοῦ πρὸς ἄλλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀποθανόντος τοῦ Μουράτ, ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Μωάμεθ ὁ Β', ἀποκρύψας κατ' ἀρχὰς τὰ κατακτητικὰ αὐτοῦ σχέδια, ὑπεδέξατο ἐν Ἀδριανουπόλει φιλοφρόνως τοὺς πρέσβεις τῶν βασιλέων Κωνσταντινουπόλεως καὶ Τραπεζοῦντος, τοὺς τῶν δεσποτῶν τῆς Πελοποννήσου Θωμᾶ καὶ Δημητρίου καὶ τοὺς τῶν ἡγεμόνων τῆς Λέσβου, Χίου καὶ Ἀκαρνανίας, τῶν Ἰπποτῶν τῆς Ρόδου καὶ τῶν Γενουατῶν τοῦ Γαλατᾶ, ἀπέχων δὲ νὰ δώσῃ ἀφορμὴν δυσχερεστήσεως, ὑπεσχέθη τὴν τήρησιν τῶν συνθηκῶν, καὶ τοῦτο ἐπραξεν ὑποῦλως, ἵνα κατατροπώσῃ πρότερον τὸν στασιάζοντα ὑποτελῆ αὐτοῦ ἡγεμόνα τῆς Καρχημονίας καὶ εἰτα στραφῇ κατὰ τοῦ Βυζαντίου· ἀλλ' ὁ ἡγεμὼν οὗτος, προλαβὼν, ἐζήτησεν εἰρήνην καὶ ἐσυνθηκολόγησε μετὰ τοῦ Μωάμεθ. Μετὰ ταῦτα, ἐπιστρέψας ὁ Μωάμεθ εἰς Ἀδριανούπολιν, ἤρξατο προπαρασκευάζομενος κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· διὸ τὴν ἀνοιξίν τοῦ 1452 διέταξε νὰ κατασκευασθῇ φρούριον ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τοῦ Βοσπόρου, μέχρι τῆς σήμερον καλούμενον *Ανατὸλ Χισσαρί*, ἵνα ἀσφαλίσῃ τὴν μέλλουσαν διὰ Κωνσταντινούπολιν διάβασιν· βλέπων δὲ τὴν ἀνεπάρκειαν τοῦ φρουρίου, κατεσκευάσεν ἀπέναντι αὐτοῦ ἕτερον φρούριον ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς τοῦ Βοσπόρου παραλίας, τὸ *Ρούμελι Χισσαρί*, παραλαμβάνων κατὰ μέγα μέρος τὰ ὑλικά ἐκ τῶν περὶ τὸν Βόσπορον ἀρχαίων ναῶν καὶ ἄλλων ἐρείπγων· ἔνεκα δὲ τούτου καθ' ἐκάστην συνεκρούοντο μετὰ τῶν Χριστιανῶν, καθ' ὧν ἐλάμβανε μέρος καὶ ἡ ἐν τῷ φρουρίῳ φρουρά. Συγχρόνως δ' ὁ Μωάμεθ ἐπεμψε κατὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἀδελφῶν τοῦ αὐτοκράτορος τὸν Τουρχὰν μετ' ἀναλόγου στρατοῦ ἵνα δηλώσῃ ἐκ νέου αὐτὴν καὶ ἀποτρέψῃ πᾶσαν ἐκεῖθεν βοήθειαν· ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ μετὰ τῶν περὶ Χριστιανῶν συγκερούσεις ἐξηκολούθουν, ὁ Κωνσταντῖνος ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους νὰ κλείσῃ τὰς πύλας τῆς πόλεως, μὴνύσας ἅμα τῷ Μωάμεθ, ὅτι δύναται νὰ πράξῃ ὅ,τι βούλεται, ἀφοῦ ἀπεφάσισε τὸν πόλεμον. Ὁ δὲ Μωάμεθ, ἄνευ τινὸς ἀπαντήσεως, φονεύσας τοὺς ἀπεσταλμένους, ἐκήρυξε παρευθὺς τὸν πόλεμον, ἐξακολουθῶν ἐν τῷ μεταξὺ μετὰ σπουδῆς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ φρουρίου, ὅπερ ἀπεπερατώθη ἐντὸς ἐξ μηνῶν. Εἰτα ὁ Μωάμεθ ὥπλισεν αὐτὸ διὰ χαλκῶν τηλεβόρων μεγάλης ὀλκῆς, ἅτινα εἶχε κατασκευάσει περιώνυμός τις Ὀρβάν,

Οὐγγρος ἢ Βλάχος· μεταξύ δὲ αὐτῶν διεκρίνετο ἐν τεράστιον τηλεβόλον, ὅπερ, ὡς λέγεται, μόλις 50 ζεύγη βοῶν καὶ 300 ἄνδρες ἠδύναντο νὰ μετακινήσωσι· τὰ τηλεβόλα ταῦτα ἔρριπτον σφαίρας λιθίνας, βάρους 600 περίπου λιτρῶν, ὥρισε δὲ ἐν τῷ φρουρίῳ καὶ ἀνάλογον φρουρὰν ὑπὸ τὸν Φερουσπεην. Εἰτα, προελαύνων, ἐστρατοπέδευσε μετὰ 50,000 ἀνδρῶν πλησίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπως κατασκοπεύσῃ τὰ τεῖχη αὐτῆς· μετὰ δὲ τοῦτο ἐπανῆλθεν αὐθις εἰς Ἀδριανούπολιν, διαλογιζόμενος περὶ τῶν καταλληλοτέρων πρὸς ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέσων.

Πολιορκία Κωνσταντινουπόλεως (1453). Ὁ Μωάμεθ, καλῶς συντεταγμένος, ἐξεστράτευσεν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως περὶ τὰ μέσα τοῦ ἔτους 1452· ἀλλ' ἡ κυρίως πολιορκία ἐγένετο μετὰ παρέλευσιν ἐννέα μηνῶν, ἤτοι κατὰ τὸ ἔτος 1453, ὅτε αὐτὸς ὁ Μωάμεθ ἤγειτο 160000 πεζῶν καὶ ἱππέων, καταπληκτικοῦ πυροβολικοῦ καὶ 280 πλοίων.

Ὁ Κωνσταντῖνος, παρασκευασθεὶς ἐφ' ὅσον τότε ἦτο δυνατόν, πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν ἡγεμόνων τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, παριστῶν αὐτοῖς μὲ τὰ μελάντερα χρώματα τὸν κίνδυνον, ὃν ἡ πόλις καὶ σύμπας ὁ Χριστιανισμὸς διέτρεχεν· ἀλλ' ἡ Εὐρώπη ἐκώφευσεν, ἐκτὸς τῶν Ἑνετῶν, Γενουαίων καὶ τοῦ Πάπα· καὶ οἱ μὲν Ἑνετοὶ ἐπεμψαν μόλις δύο πολεμικὰ πλοῖα καὶ ἕτερα ὀκτὼ μετὰ τροφῶν. Οἱ δὲ Γενουαῖοι δύο μεγάλα πλοῖα μετὰ 700 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Ἰουστινιάνην, εἰς ὃν ὁ Κωνσταντῖνος ἀνέθηκε καὶ τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἀμύνης, ὁ δὲ Πάπας Νικόλαος Β' ἐξαπέστειλε μόνον δύο πλοῖα μετὰ 50 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν καρδινάλιον Ἰσιδώρον, Ἕλληνα τὸ γένος, ὅστις, στρατολογήσας καὶ ἑτέρους 158 ἐν Χίῳ, ἀφίκετο εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀπαιτῶν ἐξ ὀνόματος τοῦ Πάπα νὰ δεχθῇ ὁ Κωνσταντῖνος ἐξαρχὸν Παπικὸν πρὸς πραγματοποιήσιν τῆς ἐνώσεως τῶν Ἑκκλησιῶν, ἣτις εἶχε μὲν ἀποφασισθῇ ἐν Φλωρεντίᾳ, ἀλλὰ δὲν ἐπραγματοποιήθη ἕνεκα τῆς ἀντιστάσεως τῶν ἱερωμένων· ὁ δὲ Κωνσταντῖνος, παρὰ τὴν διάθεσιν τοῦ ἔθνους, βλέπων τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον, ἐδέξατο τὴν πρότασιν τοῦ Πάπα καὶ τὸν διορισμὸν τοῦ καρδινάλιου Ἰσιδώρου ὡς ἐξάρχου, ἀλλ' ἡ ἀντίπαλος μερὶς ἀντέστη, καὶ οὕτως ἡ διχοστασία ἐξηκολούθη, ἐν δὲ τῷ μεταξύ οἱ Τοῦρκοι περιέζωσαν κατὰ ξηρὰν τὴν πόλιν, περικεκλεισμένην ὑπὸ διπλοῦ τείχους καὶ διπλῆς τάφρου, ὁ δὲ Πάπας περιέμενε νὰ βεβαιωθῇ πρῶτον, ὅτι ἐξετελέσθη ἡ ἐνωσις, καὶ εἰτα νὰ

πέμψη βοήθειαν κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ. Οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν ὑπερέβαινον τὰς 80,000, ἡ δὲ ὅλη δύναμις τῶν ὑπερασπιστῶν αὐτῆς μόλις συνεποσοῦτο εἰς 7000 καὶ 26 πλοῖα, ἐξ ὧν 16 ξένα καὶ 10 τῶν Ἑλλήνων· ἐκ δὲ τοῦ πολιορκουμένου στρατοῦ 4000 περίπου ἦσαν ξένοι μισθοφόροι, τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ὑπερβαίνοντος τὰς 160,000. Οἱ πολιορκούμενοι ὡς πρῶτον αὐτῶν μέλημα ἐθεώρησαν νὰ δέσωσι δι' ἀλύσεων τὸν Κεράτειον κόλπον ἀπὸ γῆς καὶ θαλάσσης.

Μὴ δυνάμενος δ' ὁ Μωάμεθ νὰ ἐκβιάσῃ τὴν ἄλυσιν, δι' ἧς εἶχε δεθῇ ὁ Κεράτειος κόλπος, ἐν ᾧ ἐναυλόχει ὁ ἑλληνικὸς στόλος, κατώρθωσε νὰ μετενεχθῇ διὰ ξηρᾶς μέρος τοῦ ἰδίου στόλου ἐξ 72 πλοίων συγκειμένου, ἀπὸ τῆς ἀποβάθρας τοῦ Δολμαῦ Μπαχτσέ διὰ τοῦ λόφου τοῦ Ταζιμίου, ἄνωθεν τοῦ Σταυροδρομίου εἰς τὰ Πικρίδια (Χάσκιοι) ἐντὸς τοῦ Κερατείου κόλπου ἐπὶ κυλίνδρων ἀλημιμένων μὲ λίπος βοῶν καὶ προβάτων, ἐνῶ ὁ ἐπίλοιπος στόλος ἔμεινεν ἐν Διπλοκονίῳ (Μπεσίκτασι).

Ἡ ὅλως ἀπροσδόκητος ἐμφάνισις τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου ἐντὸς τοῦ Κερατείου κόλπου ἐνέβαλε τοὺς πολιορκουμένους εἰς μεγίστην ταραχὴν. Ὁ Μωάμεθ συνέζευξεν εἴτα τὸν κόλπον διὰ τεχνικῆς γεφύρας ἐν τῇ θέσει Χάσκιοι μετὰ τῆς ἀπέναντι παραλίας παρὰ τὸ Ἐργιούπ Ἰσκαλεσῇ, ἵνα διὰ τοῦ πεζικοῦ καὶ πυροβολικοῦ προσβάλλῃ ταυτοχρόνως τὰ τεῖχη καὶ ἐκ τοῦ μέρους τούτου.

Πρὸς κατασκευὴν τῆς γεφύρας συνέδεσε πλοῖα μετὰ δοκῶν καὶ παχέων σχοινίων καὶ σιδηρῶν, ἐφ' ἧς τοποθετηθὲν τὸ πυροβολικόν, ἤρξατο προσβάλλον τὸ φρούριον, βοηθοῦντος καὶ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου· μετὰ δὲ τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ διεκρίνετο ἰδίως τὸ πελώριον ἐκείνο τηλεβόλον, τὸ ὑπὸ τοῦ Οὐρβάν κατασκευασθέν, οὗτινος ἡ λιθίνη σφαῖρα, ζυγίζουσα 1400 λίτρας, ἐφθανεν εἰς ἀπόστασιν ἐνὸς μιλίου, ἡ δὲ περίμετρος αὐτοῦ ἦτο δώδεκα σπιθαμῶν· δύο δ' ὀλόκληροι μῆνες ἐχρειάσθησαν ἕως οὗ μετενεχθῇ ἐξ Ἀδριανουπόλεως εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ στηθῇ ἀπέναντι τῆς Πύλης τοῦ Ἀγίου Ῥωμανοῦ. Λυσώδης τότε ἠπῆρξεν ὁ ἀγὼν· τὰ διπλὰ τεῖχη τῆς πόλεως καὶ ἰδίως οἱ πύργοι, καθ' ἑκάστην κατακρημνιζόμενοι ὑπὸ τῶν ἐχθρικῶν τηλεβόλων, ἐπιδιωροῦντο ὑπὸ τῶν πολιορκουμένων, νυχθημερὸν ἐργαζομένων εἰς τὴν ἀνανέωσιν αὐτῶν ὑπὸ τὴν ἀγρυπνον ἐπιτήρησιν αὐτοῦ τοῦ Κωνσταντινίου, ὅστις μετὰ τοῦ Ἰουστιάνη ἴστατο παρὰ τὴν Πύλην τοῦ Ῥωμανοῦ, ἀλλ' αἱ ἐπισκευαὶ δὲν ἠδύναντο ἐπὶ πλέον νὰ

ἀποκρούσῃσι τὸ φοβερόν τῶν πολεμίων πυροβολικόν, προξενήσαν
μεγάλα ῥήγματα, ἰδίως κατὰ τὴν Πύλιν τοῦ Ῥωμανοῦ, ἅτινα
δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ πληρώσωσιν οἱ πολιορκούμενοι. Ἐνῷ δὲ
τὰ τεῖχη ὁλονὲν ἐκρημνίζοντο, οἱ ὑπόνομοι τῶν πολεμίων ἐμα-
ταιοῦντο δι' ἀνθυπονόμων καὶ τὸ ἔδαφος ἐσειετο ἐκ τοῦ κρότου
τῶν τηλεβόλων, ὁ Μωάμεθ προέτεινε τῷ Κωνσταντίνῳ νὰ παρα-
δώσῃ τὴν πόλιν ἐπὶ τῷ ὄρω νάναγνώρισῃ αὐτὸν ἡγεμόνα τῆς Πε-
λοποννήσου, οἱ δὲ κάτοικοι νὰ διαφύγῃσι τὴν αἰχμαλωσίαν. Ἄλλ'
ὁ γενναῖος ἐκεῖνος βασιλεὺς ἀπέρριψεν ὑπερηφάνως τὴν πρότασιν,
εἰπὼν, ὅτι: „μὲ ἄλλοπίστους δὲν συνθηκολογεῖ“. Μετὰ δὲ τὴν
περιφρονητικὴν ταύτην ἀπάντησιν, ὁ Μωάμεθ, ἐτι μᾶλλον παρορ-
γισθεὶς, προητοιμάσθη εἰς γενικὴν κατὰ τῆς πόλεως ἔφοδον καὶ
διένειμεν εἰς τοὺς στρατιώτας μετὰ ἐνθουσιώδη προσφώνησιν πλέον
τῶν 2000 κλιμάκων καὶ ὑπεσχέθη εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ ὡς
λείαν ἅπαντας τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως καὶ τὴν περιουσίαν
αὐτῶν ἅπλετος δὲ φωτοχυσία καθ' ἅπαν τὸ τουρκικὸν στρατό-
πεδον ἀνήγγελλε τὴν γενικὴν ἀγαλλίασιν περὶ τῆς ἀποφασισθείσης
ἐφόδου. Ἐνῷ ἐντὸς τῆς σκοτεινῆς πόλεως δὲν ἤκούετο δι' ὅλης
τῆς νυκτὸς εἰμὴ ὁ κλαυθμηρὸς ἤχος τοῦ „Κύριε ἐλέησον“.

Θάνατος ἡρωϊκὸς Κωνσταντινου τοῦ Παλαιολόγου καὶ ἄλω-
σις τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Κωνσταντῖνος, ἐπιθεωρήσας
τὰς ἐπάλξεις τοῦ φρουρίου καὶ δοὺς τὰς ἀπαιτούμενας διαταγὰς,
συνήθροισε πάντας τοὺς στρατιωτικοὺς καὶ πολιτικοὺς εἰς τὰ
ἐνδότερα τῆς πόλεως καὶ ἐκεῖ ὑπέμνησεν αὐτοὺς ὅτι πολεμοῦσι
τὸν ἱερόν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀγῶνα, καὶ καθήκον ἔχου-
σιν ἢ νὰ νικήσωσιν ἢ νὰ πέσωσιν ἅπαντες μαχόμενοι. Εἵτα, με-
ταβὰς εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας, μετέλαβε μετὰ τοῦ ἐπι-
τελείου αὐτοῦ ἐν μέσῳ ἀρόητου συγκινήσεως τῶν ἀρχάντων μυ-
στηρίων, ζητήσας παρὰ τῶν περιστώτων συγχώρησιν ἐκεῖθεν
μετέβη εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ἀπεχαιρέτισεν αὐτὰ διὰ τελευταίαν
φορὰν ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων κατῆλθον ἅπαντες εἰς τὸ πεδῖον
τῆς μάχης, ἵνα πολεμήσωσι τὸν ὕστατον ἀγῶνα. Περὶ μέσας δὲ
νύκτας ἤρξατο ἡ κατὰ τῆς πόλεως ἔφοδος ἀπὸ τε γῆς καὶ θα-
λάσσης, δοθέντος τοῦ συνθήματος τῆς ἐφόδου διὰ τῆς ἐκπυροκρο-
τήσεως τοῦ τεραστίου ἐκείνου τηλεβόλου. Φοβερὸς τότε ὑπῆρξεν
ὁ ἀγὼν καθ' ἅπαντα τὰ μέρη τοῦ φρουρίου, ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὴν Πύ-
λιν τοῦ Ῥωμανοῦ, ἣν ἐφρούρει ὁ ἴδιος Κωνσταντῖνος μετὰ τοῦ
Ἰουσιτιάνῃ καὶ 300 λογάδων, ἐνθα ἐγένοντο τὰ μεγαλειότερα ῥήγ-

ματα τέσσαρες πύργοι ἦσαν ἀνατετραμμένοι, τὸ ἔδαφος ἐσείετο, οἱ ὑπόνομοι ἐματαιοῦντο δι' ἀνθυπονόμων, ἤκούετο δὲ ἀδιάλειπτος κρότος τῶν τηλεβόλων, μεμιγμένος μετὰ τοῦ φοβεροῦ ἤχου τῶν σαλπίγγων καὶ τυμπάνων καὶ τῶν ἀλαλαγμῶν τῶν βαρβάρων. Ὁ ἐχθρὸς τότε, διασκελίσας τὴν ἀρχαίαν τάφρον, ὥρμησε νάναβῃ τὸ τεῖχος διὰ κλιμάκων· ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι, δεκατίζοντες τοὺς ἐφορμῶντας, κατεκρήμνισαν τὰς κλίμακας μετὰ τῶν ἀναβατῶν καὶ οὕτως οἱ πολέμιοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν ἐν ἀταξίᾳ.

Ἐνῷ οἱ ἐχθροὶ ὑπεχώρουν, ἕτερον ἐχθρικὸν σῶμα ὥρμησε κατὰ τῶν πολιορκουμένων, ἐνωθὲν μετὰ τῶν λειψάνων τοῦ ὑποχωρήσαντος σώματος, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐφοδὸν ταύτην μετὰ μινίας οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς πόλεως ἀπέκρουσαν, ἐνθαρρυνόμενοι ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ Ἰουστινιάνῃ, οἵτινες, ὑπὸ τὰς ἐπάλλξεις ἀπαύστως διερχόμενοι, ἐνεθάρρουν τοὺς ἀγωνιζομένους.

Τὴν δευτέραν ταύτην καταστροφὴν τοῦ ἐφορμήσαντος σώματος ἰδὼν ὁ Μωάμεθ, ὥρμησεν ὁ ἴδιος, ἡγούμενος τοῦ ἀτρομήτου σώματος τῶν Γεντισάρων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐφοδὸν ταύτην μετὰ θάρρους ἀπέκρουσαν οἱ πολιορκούμενοι, κατασυντρίψαντες τὸν ἐχθρὸν οὐ μόνον διὰ τῶν ὅπλων, ἀλλὰ καὶ διὰ λίθων καὶ διὰ τοῦ ὕγρου πυρός· ἐν τῷ μεταξύ δέ, πληγωθεὶς βαρέως ὁ Ἰουστινιάνης, ἀπεχώρησε τῶν ἐπάλξεων πρὸς τὴν συνοικίαν τοῦ Γαλατᾶ, ἵνα ἐπιδέσῃ τὴν πληγὴν, μὴ πεισθεὶς εἰς τὰς θερμότητας παρακλήσεις τοῦ αὐτοκράτορος, ἱκετεύοντος αὐτὸν νὰ μὴ ἐγκαταλίπῃ τὴν τάξιν· ἡ δὲ ὑποχώρησις αὕτη τοῦ Ἰουστινιάνῃ, ὥς ἦν ἐπόμενον, ἀπεθάρρυνε οὐκ ὀλίγον τοὺς πολιορκουμένους, καὶ ἰδίως τοὺς Γενουαίους, οἵτινες, ἰδόντες τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν ἀποχωρήσαντα, ἤρξαντο δειλιδόντες καὶ ἀποχωροῦντες ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων.

Ἐνῷ δὲ ταῦτα ἐτελοῦντο, ὁ Μωάμεθ διέταξε νέαν ἐφοδὸν, καθ' ἣν πολλοὶ τῶν Γεντισάρων μετὰ αἰματηρὸν ἀγῶνα κατόρθωσαν νάναβῶσι τὰ τεῖχη.

Ἀλλὰ καὶ τὴν φορὰν ταύτην οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς πόλεως, ἐνθαρρυνόμενοι ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου, κατεκρήμνισαν τοὺς ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων Γεντισάρους καὶ τοὺς ἠνάγκασαν εἰς ἀτακτον ὑποχώρησιν· ἀτυχῶς ὅμως μικρὰ τις ὑπόγειος πύλη, Ξυλόκερος καλουμένη, ἀνοιχθεῖσα ὑπὸ τῶν πολιορκουμένων, ἵνα δι' αὐτῆς διευκολύνωνται αἱ ἐκ τοῦ μέρους τῆς φρουρᾶς ἐξοδοί, ἀφανῆς οὖσα, ἐλησμονήθη ἀνοικτὴ διὰ τῆς θυρίδος δὲ ταύτης, τυχαίως ἀνακα-

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

λυφθείσης, εισηλθεν εις τὸ φρούριον μέρος τοῦ στρατοῦ τῶν πολέμιων· εἶτα ἤρξαντο καὶ οἱ ἐξωθεν ἀκωλύτως νάναβαίνωσι τὰ τεῖχη διὰ κλιμάκων καὶ μετ' ὀλίγον ἐκ τῶν εἰσελθόντων πολλοὶ διηρθύθησαν πρὸς τὴν Πύλιν τοῦ Ῥωμανοῦ, προσβάλλοντες ἐκ τῶν νώτων τὸν αὐτοκράτορα, ὅστις, μαχόμενος ἐν ταῖς τάξεσι τοῦ στρατοῦ, ἡγνῶει τὴν εἰς τὸ φρούριον εἰσόδον τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ δὲ Μωάμεθ ἐκ τοῦ ἐτέρου προσέβαλλε ταῦτοχρόνως κατὰ μέτωπον τοὺς πολιορκουμένους.

Εἰς τοιαύτην ἀπόγνωσιν περιελθὼν ὁ Κωνσταντῖνος, ὥρμησεν ἔφιππος εἰς τὸ μέσον τῶν ἐχθρῶν, παλαίων αὐτὸς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ὑπασπισται καὶ ἀξιωματικοὶ σῶμα πρὸς σῶμα. Ἀφοῦ δ' οἱ πλείστοι τῶν ἀνωτέρων αὐτοῦ ἀξιωματικῶν καὶ ὑπασπιστῶν ἔπεσον μὲ τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας, ὁ Κωνσταντῖνος, φοβούμενος μὴ συλληφθῇ αἰχμάλωτος, ἐφώνησε· «Δὲν ὑπάρχει κανεὶς Χριστιανὸς νὰ λάβῃ τὴν κεφαλὴν μου;» Αἰφνης τότε πολεμία σφαῖρα ἐπληξεν αὐτὸν κατὰ μέτωπον, ἀνταποδώσαντα πάραυτα τὴν πληγὴν, ταῦτοχρόνως δέ, πληγείς καιρίως καὶ ἐκ τῶν νώτων, ἔπεσε νεκρὸς καὶ αἱματόφυρτος ἐν ἡλικίᾳ 49 περίπου ἐτῶν, σπάνιον παρὰδειγμα ἡρωϊσμοῦ καὶ αὐταπαρνήσεως ἐστεμμένης κεφαλῆς! Οἱ δὲ πολέμιοι, ἀγνοοῦντες, ὅτι ὁ φονευθεὶς ἦν ὁ αὐτοκράτωρ, ἐγκατέλιπον αὐτὸν ἐκεῖ κατακείμενον ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἄλλων πτωμάτων.

Πολὺ πλῆθος κατέφυγε τότε εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας ὡς εἰς ἄσυλον, κατὰ τινὰ προφητείαν· ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι, θαυάσαντες τὰς πύλας διὰ πελέκειον, ἄλλους μὲν ἀπέκτειναν, ἄλλους δ' ἀπήγαγον ὡς αἰχμάλωτους, καὶ οὕτως ἡ Κωνσταντινούπολις ἐκυριεύθη (29 Μαΐου 1453), ἡμέραν Τρίτην τῆς ἐβδομάδος περὶ τὴν 6 ὥραν τῆς πρωῒας, περιελθοῦσα εἰς χεῖρας τοῦ Μωάμεθ, ὅστις ἐπῆξε παρευθὺς ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῶν φρουρίων τὴν ἡμισέληνον! Ἐν τῷ ἄμα ἤρξατο γενικὴ σφαγὴ καὶ λεηλασία ἐν τῇ πόλει, διαρκέσασα τρεῖς ὕλας ἡμέρας, μετ' ἧς ὁ Μωάμεθ διέταξε τὴν παῦσιν αὐτῆς, ἵνα προληφθῇ ἡ ἐντελής καταστροφή καὶ ἐρήμωσις τῆς χώρας.

Ἐνῶ δ' ἅπανσα ἡ πόλις εἶχε περιέλθει εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ, ἐν τινι γωνίᾳ ταύτης ὑπῆρχε πύργος τις τῶν βασιλέων Λέοντος καὶ Ἀλεξίου παρὰ τῇ Ὠραιᾷ Πύλῃ (Μπαχτσέ Καπουσί, μὴ κυριευθεὶς, ὅστις ἐξηκολούθει νάμύνηται, δεκατιζὼν τοὺς ἐφορμῶντας, καθόσον οἱ ἐν τῷ πύργῳ ὠχυρωμένοι Κρῆτες, ἀποτελοῦντες

μέρος τοῦ πληρώματος πλοίου τινός, κατ' οὐδένα τρόπον ἑσπεύον νὰ παραδοθῶσιν. Τοῦτο μαθὼν ὁ Μωάμεθ καὶ τὴν ἀνδρείαν τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ πύργου θαυμάσας, διέταξε νὰπέλθωσιν ἀνενόχλητοι μετὰ τοῦ ὀπλισμοῦ αὐτῶν.

Καθ' ὅλον δὲ τὸ διάστημα τῆς πολιορκίας διαρκεσάσης ἀπὸ 6 Ἀπριλίου μέχρι 28 Μαΐου, κατὰ τὰς διαφόρους ἐφοδούς καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως ἐφονεύθησαν ἐκ τῶν πολιορκουμένων πλέον τῶν 4,000, μὴ ἐξακριβωθέντος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φονευθέντων καὶ πληρωθέντων ἐχθρῶν· τὸ δὲ πτώμα τοῦ Κωνσταντίνου, ζητηθέν, ἀνευρέθη καὶ ἀνεγνωρίσθη μεταξὺ τῶν ἄλλων πτωμάτων ὡς ἐκ τῶν βασιλικῶν σανδαλίων, ἐφ' ὧν ἦτο κεκεντημένον τὸ αὐτοκρατορικὸν ἔμβλημα, ὁ δικέφαλος ἀετός, καὶ ἡ μὲν κεφαλὴ αὐτοῦ ἀποκοπεῖσα ἐστάλη εἰς τὴν Ἀσίαν πρὸς χορὰν τῶν Ἀγαρηῶν τὸ δὲ σῶμα περὶ τὸ ἐσπέρας τῇ διαταγῇ τοῦ Μωάμεθ ἐνεταφιάσθη μετὰ βασιλικῶν τιμῶν τὴν δ' ἐπιούσαν πολλοὶ εὐγενεῖς ἀπεκεφαλίσθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ δοῦξ Νοταρᾶς, ἀφοῦ πρῶτον κατεδικάσθη νὰ ἰδῇ ἐνώπιον αὐτοῦ καρατομηθέντας τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ.

Τοιοῦτο ὑπῆρξε τὸ τέλος τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, κυβερνηθέντος ὑπὸ 80 αὐτοκρατόρων ἐν διαστήματι 1058 ἐνιαυτῶν (395 — 1453) ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἰδρύσεως αὐτοῦ.

Ἡ χριστιανικὴ Εὐρώπη, ἀρνηθεῖσα νὰ δώσῃ εἰς τὸν Κωνσταντῖνον τὴν παρ' αὐτοῦ αἰτηθεῖσαν βοήθειαν πρὸς σωτηρίαν τοῦ κινδυνεύοντος κράτους, καὶ ἐγκαταλιποῦσα αὐτὸν εἰς τὴν τύχην αὐτοῦ ἐξ ἀδιαφορίας ἢ μάλλον ἐκ θρησκευτικῆς ἀντιζηλίας, δὲν εἶχε κατανοήσει τὸ μέγεθος τῶν ἐπακολουθημάτων, ὅτι σὺν τῇ ὑποδουλώσει καὶ καταστροφῇ τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ἡπειλεῖτο καὶ ὁ πολιτισμὸς, τὰ φῶτα, αἱ τέχναι, αἱ ἐπιστήμαι καὶ αὐτὸς ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ἡ ἐλευθερία ἀπάσης τῆς Εὐρώπης, ἥτις ἐπέτρεψε νὰ κατασκηνώσῃ ἐν μέσῳ αὐτῆς φυλὴ βάρβαρος καὶ φανατικὴ, πολεμικὴ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, σκοποῦσα διὰ τῶν κατακτήσεων οὐ μόνον νὰ ὑποδουλώσῃ καὶ ἐξολοθρεύσῃ τὰ ἔθνη, ἀνιδρύουσα ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν τὸ κράτος τῆς, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς αὐτὰ τὴν θρησκείαν τοῦ Μωάμεθ.

Μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ἐν Βυζαντίῳ πολλοὶ τῶν πεπαιδευμένων Ἑλλήνων ἐφυγον εἰς τὴν Ἰταλίαν μετ' αὐτῶν δὲ ἐφυγαδεύθησαν εἰς τὴν Δύσιν αἱ Μοῦσαι, αἱ

καλὰ τέχνη καὶ ἐν γένει ὁ πολιτισμός, ἀποχαιρετίσας τὸν Ἑλικῶνα καὶ τὸν Παρνασσόν· ἡ δὲ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἦτο ἐν Ἰταλίᾳ εἰς τοσαύτην γλῶσσαν, ὥστε καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες ἐλάλουν ἑλληνιστί· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία ἤκμασεν ἐν τῇ χερσονήσῳ ἐκείνῃ ἐπὶ ἓνα σχεδὸν αἰῶνα, διδασκομένη ἐπιμελῶς· ἐκεῖθεν δὲ μετεδόθη εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν λοιπὴν Εὐρώπην περὶ τὰ τέλη τοῦ προπαρελθόντος αἰῶνος.

Κατακτήσεις τῶν Τούρκων μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν τοῦ Βυζαντίου ἐκυρίευσεν ὁ Μωάμεθ τὰ ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν κατεχόμενα ἑλληνικὰ μέρη, οἷον τὴν Ἑπτάνησον, Ναύπليون, Μεθώνην, Κορώνην, Πύλον, Μονεμβασίαν, Ναύπακτον, Εὐβοίαν καὶ Κύπρον, καὶ κατέλυσε τὰς ἐν Πελοποννήσῳ ἡγεμονίας τῶν Παλαιολόγων Θωμᾶ καὶ Δημητρίου καὶ τὸ ἐν Τραπεζοῦντι ἑλληνικὸν κράτος τῶν Κορνησιῶν μόνῃ δὲ ἡ Κρήτῃ ἔμεινεν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἑνετῶν, κυριευθεῖσα κατόπιν ὑπὸ τῶν διχόδογων αὐτοῦ ἐν ἔτει 1666. Ἄλλ' οἱ Ἑνετοὶ οὐδέποτε ἐπαύσαντο πολεμοῦντες κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ διὰ τοῦ περιφήμου στρατηγοῦ Μοροζίνῃ ἀνέκτησαν ἅπασαν τὴν Πελοπόννησον, ἐκτὸς τῆς Μονεμβασίας, τῷ 1685 καὶ 1686· τῷ δὲ ἔτει 1687 καὶ τὰς Ἀθήνας, ὅτε κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς 28 Σεπτεμβρίου κατεστράφη ὁ καὶ μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης σῶος διατηρηθεὶς Παρθενών, ὑπὸ βόμβας καταπεσούσης εἰς τὸ κέντρον τοῦ ναοῦ, ἐνθα οἱ Τούρκοι εἶχον ἐναποθέσει τὰ πολεμοφόδια μετὰ μεγάλῃς ποσότητος πυρίτιδος, ἥς ἀναφλεχθείσης, ἀνετράπησαν οἱ κίονες τοῦ περιστυλίου, ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν κατὰ τὸ κέντρον καὶ πάντες οἱ τοῦ προναοῦ, πλὴν ἑνός, καὶ μέρους τοῦ ὀπισθοδόμου· ἔμειναν δὲ ὅπως οὖν ἀβλαβῆ τὰ δύο μέτωπα τοῦ ναοῦ. Κατὰ δὲ τὴν μεταξὺ Ἑνετῶν καὶ Τούρκων ἐν ἔτει 1689 συνομολογηθεῖσαν εἰρήνην, μόνον ἡ Πελοπόννησος ἔμεινεν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἑνετῶν· τῷ δὲ 1715, ἐκστρατεύσαντος κατὰ τῶν Ἑνετῶν τοῦ Ἀλῆ Κιοπρουλῆ τῇ βοηθείᾳ καὶ τῶν Ἑλλήνων, πρὸς οὓς οἱ Ἑνετοὶ δεσποτικῶς ἐφέροντο, δυνάμει συνθήκης μεταξὺ Ἑνετίας, Αὐστρίας καὶ Τουρκίας, ἀνεγνωρίσθη ἡ τουρκικὴ κυριαρχία ἐπὶ πασῶν τῶν ἐνετικῶν ἐν Ἑλλάδι κτήσεων, ἔξαιρέσει τῶν Ἰονίων Νήσων, τῆς Νικοπόλεως (Πρεβέζης) καὶ Βονίτσας· βραδύτερον ὁμοίως καὶ αἱ χῶραι αὗται ὑπέκυψαν εἰς τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν· εἶτα δὲ ἡ Σερβία καὶ Βλαχία· ἡ δὲ Μολ-

δαυία ἔγινε φόρου ὑποτελῆς, καὶ μόνος ὁ ἥρως τῆς Ἀλβανίας Σκενδέρμπης ἐπάλασε κατὰ τοῦ τουρκικοῦ κολοσσοῦ.

Μωάμεθ ὁ Β', κατακτῆσας ὑπὲρ τὰς 200 ἑλληνικὰς πόλεις, ἀφίκετο μέχρι τῶν παραλίων τῆς Ἰταλίας, ἀπειλήσας δὲ καὶ αὐτὴν τὴν Ῥώμην, ἀπέθανεν ἐν Νικομηδείᾳ, ἀφοῦ ἴδρυσεν τὸ Ὄθωμανικὸν κράτος ἐν Εὐρώπῃ.

Οὕτω δὲ ἡ κυρίως Ἑλλάς διετετέλεσεν ὑποτελῆς εἰς τοὺς Ῥωμαίους, εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς, εἰς τοὺς Φράγκους καὶ ἰδίως εἰς τοὺς Ἑνετοὺς, καὶ τέλος εἰς τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν μέχρι τοῦ 1821, πλὴν τῶν Ἰονίων Νήσων, αἵτινες ἀπὸ τῶν Τούρκων περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Γάλλων, εἰτα τῶν Ῥώσων καὶ τῶν Ἀγγλῶν, οἵτινες παρεχώρησαν αὐτὰς τῇ Ἑλλάδι ἐπὶ τῇ εἰς τὸν θρόνον αὐτῆς ἀναρρήσει τοῦ βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α' τῷ 1863.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΥΠΟ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ

§ 12

Θρησκεία. — **Διοίξεις καὶ τουρκικαὶ καταχρήσεις.** — **Νομοθεσία.** — **Ἑκπαίδευσις.** — **Προνόμια** (Προεστοί, δημογέροντες, Βεκίλῆς). — **Φόρος, Κεφαλικὸς φόρος** (Χαράτζι). — **Δήμενσις.** — **Παιδομάζωμα** (Γιανίτσαροι).

Θρησκεία. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Βυζαντίου ὁ Μωάμεθ, ἵνα ἐλαφρύνῃ τὸν ζυγὸν τῶν Ἑλλήνων, ἀφῆκεν ἐλεύθερον τὸ θρησκειακόν, ἐπεκύρωσε δὲ παρευθὺς τὸν Ἑλληνα Γεώργιον Γεννάδιον ἢ Σχολάριον ὡς Πατριάρχην καὶ οἶονεῖ ὡς Ἐθνάρχην τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, σεβασθεὶς σὺν αὐτῷ καὶ τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν ἄλλ' ἢ ὑπὸ τῆς αὐτῆς τοῦ κατακτητοῦ ἦν μάλλον τέχνασμα, διότι εἰς τὰ καθ' ἑκάστα δὲν ἐτήρει τὰς βάσεις τῆς ἀνεξίθρησκείας. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ὡς ἐκ τοῦ ἀγρίου τῶν Ὀθωμανῶν φανατισμοῦ αἱ πλεῖστοι τῶν ἐκκλησιῶν μετεβλήθησαν εἰς τουρκικὰ τεμένη, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ περιωνύμου ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐξαίρεθέντος. Ἐνεκα τούτου ἡ θρησκεία ἀπὸ τῆς ἀλώσεως ἀπώλεσεν ἣν εἶχε πρότερον πολιτικὴν δύναμιν ἐπὶ τῶν πνευμάτων τῶν Χριστιανῶν. Ὁ δὲ Μωάμεθ, καίπερ ἐπιτρέψας τὴν ἐλευθέραν ἐξάσκησιν τοῦ θρησκευματος, ἀπηγόρευεν ἐν τούτοις τὴν κωδωνοκρουσίαν.

Δικαιοδοσία Πατριάρχου. Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ὡς μονάρχης πνευματικὸς ἀφέθη ἐλεύθερος νὰ κανονίζῃ διὰ τῶν Ἐξ-

ἀρχων καὶ ἀρχιερέων τὰ τῆς θρησκείας, νὰ συμβιβάζῃ πάσας τὰς ἐκκλησιαστικὰς διαφοράς, τὰς προερχομένας ἐκ τοῦ γάμου κλπ. καὶ οὕτως ἐξασκῶν μεγίστην παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς ἐπιρροὴν δι-
τῆρει διὰ κρίκου ἱεραρχίας μετὰ τοῦ λαϊκοῦ κλήρου τὴν ἐνότητά
τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος· αἱ δ' ἀποφάσεις τῶν ἀρχιερέων
ἐξεκαλοῦντο ἐνώπιον τῆς Συνόδου, ἥτις, συγκροτούμενῃ ἐκ δώδεκα
Ἑλλήνων ἀρχιεπισκόπων, ἀπετέλει τὸ ὑπέρτατον τοῦ κλήρου δι-
καστήριον.

Διοικήσεις καὶ τουρκικαὶ καταγρήσεις. Οἱ Ἕλληνες ἀπεκλεί-
σθησαν πάντῳ ἀξιώματι· ἀπάσας τὰς δημοσίας θέσεις κατεῖχον
Ὁθωμανοὶ· πράττοντες δ' ἀτιμωρητὴι τὰς μεγαλειτέρας κατα-
χρήσεις, οὐδόλως ἐφείδοντο τῆς τιμῆς, τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιου-
σίας τῶν χριστιανῶν, οὔτινες ἐθεωροῦντο ὡς κτήνη.

Νομοθεσία. Ποινικὸς καὶ πολιτικὸς Κώδιξ δὲν ὑπῆρχε διὰ
τοὺς χριστιανούς, ἀλλ' ἦσαν ἐγκαταλειμμένοι εἰς τὴν διάκρισιν
καὶ αὐθαρεσίαν τῶν Πασσάδων καὶ Ἀγάδων. Ὁ Καδὴς ἐδίκαζε
κατ' ἀρέσκειαν τὰς ποινικὰς διαφοράς, τὰς δὲ πολιτικὰς ἐδίκαζον
αὐτεπαγγέλτως οἱ δημογέροντες, οἱ πρόκριτοι, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ ὁ
Κλῆρος.

Ἐκπαίδευσις. Μόνη ἡ ἐκπαίδευσις ἀφέθη ἐλευθέρᾳ· διὸ ἐπιμε-
λεῖα τῶν Ἑλλήνων συνέστησαν πολλὰ ἄξια λόγου ἐκπαιδευτήρια
ἐν Κωνσταντινουπόλει, Σμύρνῃ, Μυτιλήνῃ, Ἰωαννίνοις, Κερκύρᾳ,
Ἀθήναις, Μακεδονίᾳ, Κρήτῃ καὶ Κυδωνίαις πρὸς διάδοσιν τῶν
ἐλληνικῶν γραμμάτων, ἅτινα ἐπὶ τέλους προπαρεσκεύασαν τὰ πνεύ-
ματα εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος.

Προνόμια. (Προεστοί, Δημογέροντες, Βεκίλης). Εἰς τὰς κοι-
νότητας τῆς Πελοποννήσου, τῶν νήσων, τῆς μεσημβρινῆς Ἠπείρου,
τῆς Μακεδονίας καὶ ἰδίως τῶν ὀρεινῶν μερῶν ἀφέθη εἰδὸς τι
αὐτοδιοικήσεως (αὐτονόμου δημοκρατίας). Ἐκάστη κοινότης ἐξέ-
λεγεν ἴδιον δημογέροντα, ἐκάστη πόλις τὸν Προεστὸν, καὶ οἱ Προε-
στοὶ τὸν προὔχοντα τῆς Ἐπαρχίας, ἐδρεύοντα ἐν τῇ πρωτεύουσῃ.
Οἱ Προεστοὶ μετὰ τῶν δημογερόντων εἰσέπραττον τοὺς φόρους,
προλαμβάνοντες πᾶσαν κατάχρησιν ἐκ μέρους τῶν κατακτητῶν.
Ἐκ συμφώνου δὲ μετὰ τῶν Προεστῶν οἱ δημογέροντες ἐξέλεγον
τὸν Ἀντιπρόσωπον (Βεκίλην), ὅστις ἐξεπροσώπει τὴν Ἐπαρχίαν
ἐν Κωνσταντινουπόλει· συνεννοούμενος δὲ διὰ διερμηνέων μετὰ
τῶν ὑπουργῶν τοῦ Σουλτάνου, προσέλαμβανε πᾶσαν αὐθαρεσίαν τοῦ
Πασσᾶ. Διερμηνεῖς δὲ καὶ γραμματεῖς μετεχειρίζοντο οἱ Τοῦρκοι

χριστιανούς και κυρίως τοὺς „Φαναριώτας“ ὡς τοὺς μᾶλλον πε-
 παιδευμένους τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Φαναριῶται δ' ὀνομάσθησαν
 οἱ ἐν τῇ συνοικίᾳ Φανάρι τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατοικοῦντες
 Ἑλληνες ἐκ τούτων σὺν τῷ χρόνῳ τινές, πλούσιοι γενόμενοι, ἀπε-
 τέλεσαν ἀριστοκρατικὴν τάξιν, ἐξ ἧς παρελκυζάντο οἱ γραμμα-
 τεῖς, διερμηνεῖς καὶ ἡγεμόνες τῆς Μολδοβλαχίας.

Φόροι. κεφαλικὸς φόρος (χαράτζι). Φόροι δυσβάστακτοι ἐπε-
 βλήθησαν εἰς τοὺς Ἑλλήνας, ἰδίως δ' ὁ κεφαλικὸς φόρος (χαράτζι),
 ἐν ἀπέτινον οἱ τὸ δέκατον ἔτος συμπληρώσαντες, ἵνα ἐξαγοράζωσι
 κατ' ἔτος τὴν ζώην αὐτῶν.

Δήμεναι. Τὰ πλεῖστα τῶν κτημάτων τῶν χριστιανῶν ἐδη-
 μεύθησαν, καὶ μόνον μικρᾶς ἀξίας ἀφέθησαν εἰς τοὺς Ἑλλήνας.

Παιδομάζωμα (Γιανιτζήροι). Οἱ κατακτηταὶ ἐπενόησαν καὶ
 ἕτερον εἶδος φόρου τὸ λεγόμενον παιδομάζωμα· ἥρπαζον δηλαδὴ
 τακτικῶς 1000 ἄρρενα τέκνα ἡλικίας δέκα ἐτῶν, εἴτα δὲ πολλῶ
 πλείονα. Τὰ παιδιὰ ταῦτα ἀνατρέφουσα ἡ Πύλη εἰς τὸν Ἰσλαμι-
 σμὸν τὰ κατέτασεν εἰς τὰ μετὰ ταῦτα φοβερά τῶν Γιανιτζήρων
 τάγματα, ἅτινα ἐξ αὐτῶν συνεκροτοῦντο· ἐν δὲ καὶ μόνον ἐδιδά-
 σκοντο, κεχωρισμένα ἀπὸ τῆς κοινωνίας, νὰ μάχωνται ὑπὲρ τοῦ
 Σουλτάνου καὶ τῆς θρησκείας τοῦ Μωάμεθ. Εἰς τὰ τάγματα ταῦτα
 ἡ Τουρκία ὀφείλει κατὰ μέγα μέρος τὰς πλείστας τῶν νικῶν αὐτῆς.

§ 13

ΑΡΜΑΤΩΛΟΙ ΚΑΙ ΚΛΕΦΤΑΙ

Ἀρματοῦλοι καὶ κλέφται. Μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἑλλά-
 δος εἰς τὴν Τουρκίαν ὑπῆρχον ὀρεινοὶ λαοὶ μὴ ὑποταχθέντες εἰς
 τοὺς Τούρκους, ἀλλ' ἀπλῶς συνθηκολογήσαντες μετὰ τοῦ Σουλ-
 τάνου ἀπέτινον φόρον τινα ὡς δαίγμα ὑποταγῆς, οἷον οἱ περὶ τὸν
 Ὀλυμπον, τὴν Πίνδον, τὸ Πήλιον καὶ τὰ ὄρη τῶν Ἀγρᾶφων
 οἰκοῦντες. Οἱ δὲ Μανιάται ἔζων πάντοτε βίαν ἐλεύθερον καὶ ἐν
 τοῖς ὅπλοις, μὴ ἀναγνωρίζοντες τουρκικὴν δεσποτείαν· ἀλλ' ἐπὶ
 τέλους καὶ οὗτοι ὑπετάγησαν ἐπὶ τῷ ὄρῳ τοῦ ν' ἄρχῃ αὐτῶν
 ἐγγύριος ἡγεμῶν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου.

Εἰς τοὺς ὀρεινοὺς τούτους λαοὺς ἀνετέθη ἡ φρουρὰ τῶν κα-
 τοικῶν κατὰ τῶν ληστρικῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ἀλβανῶν καὶ Μωα-
 μεθανῶν κατ' ἀκολουθίαν ἐπὶ τοῦ Σουλτάνου Σουλεῖμάν Β', ἐσχῆ-

ματίσθησαν καὶ τάγματα τοιούτων ἀρματωλῶν, ὧν ὁ ἀρχηγὸς ἐκαλεῖτο καπετᾶνος, οἱ δ' ὁπαδοὶ τοῦ ἀρματωλοῦ (παλληγκάρια ἢ σύντροφοι). Τὰ δὲ τμήματα (Νομοί), εἰς ἃ ἦσαν διωρισμένοι, ὠνομάζοντο ἀρματωλίκια ἢ καπετανᾶτα· τὰ δὲ μικρότερα τμήματα (ἐπαρχίαι) Κόλια· οἱ δ' ἀρχηγοὶ αὐτῶν ὑποτάσσοντο εἰς τοὺς Πασσάδες· διώριζον δ' αὐτοὺς ἀρματωλοὺς κατ' ἀνάγκην οἱ κατακτηταί, μὴ δυνάμενοι ἄλλως νὰ τοὺς δαμάσωσι.

Πολλοὶ ὅμως τούτων, ποθοῦντες τὴν φυσικὴν αὐτῶν ἐλευθερίαν, κατέφευγον εἰς ἀπρόσιτα ὄρη, ὅπου ἔζων ἐν πλήρει ἐλευθερίᾳ· ἐντεῦθεν δ' ὀρμώμενοι προὔξενον εἰς τοὺς Τούρκους μεγάλας ζημίας· οἱ τοιοῦτοι ὠνομάζοντο κλέφται. Ὅσakis δ' οἱ κλέφται οὗτοι ἦσαν ἐντεταλμένοι ἐκ μέρους τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν τὴν τήρησιν τῆς τάξεως ἐκκαλοῦντο ἀρματωλοί· ὅτε δ' ἐτρέποντο ἐπὶ τὰ ὄρη, ἐγκαταλείποντες τὰς τάξεις αὐτῶν, ἐκκαλοῦντο πάλιν ὑπὸ τῶν Τούρκων κλέφται, οἱ δὲ τόποι τῆς διατριβῆς των „γιατάκια“ ἢ „λημέρια“ τῶν κλεφτῶν.

Περὶ ὧν μοι ἀρματωλοί, ὧν τὰ ἀνδραγαθήματα ἀπηθανάτισεν ἡ δημοτικὴ ποίησις, ὑπῆρξαν ὁ Νικοτσάρας, ὁ Βλαχάβας, ὁ Δίπλας, ὁ Ἀνδροῦτσος, οἱ Λαζαῖοι, ὁ Μπουκουβάλας, ὁ Σκυλοδήμος, ὁ Ζαχαριάς καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς Κολοκοτρώνης, Καραϊσκάκης, Διακός κλπ., οἵτινες ὑπὸ θεοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐλευνόμενοι ὥς σημαιοφόροι τῆς εἰς τὰ ὄρη καταφυγούσης ἐλευθερίας ἐργῶ προπαρεσκευάσαν, διετήρησαν καὶ νικηφόρως διεξήγαγον τὸν μέγαν ἐθνικὸν ἀγῶνα, δόγμα ἔχοντες, „ὅποιος τυράννους δὲν ψηφῇ, κ' ἐλεύθερος εἴ τὸν κόσμον ζῇ, δόξα, τιμὴ, ζωὴ του εἰν μόνον τὸ σπαθί του.“

Διαπρεπέστερος ὅμως πάντων τῶν ἀρματωλῶν ὑπῆρξεν ὁ ἥρωας Κατσαντώνης, ὃν ὁ Δίπλας προγενέστερος ἀρματωλὸς ἀνεγνώρισεν ὥς ὑπέρτερον καὶ ἐτάχθη ὑπ' αὐτόν, παραδούς τὴν ἀρχηγίαν καὶ περιζώσας αὐτὸν διὰ τοῦ ἰδίου ἀργυροῦ ζιφούς τῷ 1800.

Κατσαριτώνης· κατορθώματα αὐτοῦ. Ὁ Κατσαντώνης, συγκροτήσας σῶμα φοβερὸν ἐξ 80 ἐκλεκτῶν, περιεφέρετο κατὰ τὰ μέρη τοῦ Ὀλύμπου, τῆς Πίνδου, ἰδίως δ' εἰς τὴν ἐπαρχίαν Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας καὶ τῶν Ἀγρᾶφων, περιφρονῶν τὰς ἀσθενεῖς καταδιώξεις τῶν Δερβεναγᾶδων, μὴ τολμώντων νὰ ἀντιμετωπίσωσιν αὐτόν, καίπερ δημοσίᾳ διεγείροντα τοὺς κατοίκους εἰς ἐπανάστασιν. Ἐν ἔτει 1805 συνεπλάκη κατὰ τὰ μέρη τῆς Τριφυλίας τῆς Εὐρυτανίας μετὰ τοῦ Δερβέναγα Ἰλιάσμπη, καί, τρέψας

αὐτὸν εἰς ἐπονείδιστον φυγὴν, τὸν ἐφόνευσεν. Εἶτα, ἐνεδρεύσας εἰς θέσιν Κεχρίνιᾳ, ἐφόνευσε τὸν Κουτσομουσταφάμπην, μετὰ 150 ὁπαδῶν, συνοδεύοντα πολλοὺς ἀλυσοδέτους προὔχοντας Ἑλλήνας, οὓς ἐσκόπει νὰ προσαγάγῃ ἐνώπιον τοῦ τυράννου τῶν Ἰωαννίνων Ἀλῆ Πασσᾶ κατηγορουμένους ἐπὶ ὑποθάψει τοῦ Κατσαντώνη. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος μετὰ πεισματῶδῃ μάχῃ ἐφόνευσε τὸν Χασὰν Μπελούσην Δερβέναγαν εἰς θέσιν „Πουλίου τὴν βρούσιν“ παρὰ τὸ χωρίον Κεράσοβον τῆς Εὐρυτανίας· κατὰ δὲ τὸ 1806 ἐφόνευσε τὸν ἐγκριτώτερον ἀρχηγὸν τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ τὸν διαβόητον Βελῆ Γκέκαν, πολεμήσας μετ' αὐτοῦ κατὰ τὴν θέσιν „Αλαμάνου“ τῶν Ἀγραφῶν, ὁδηγούντος 800 λογάδας Ἀλβανῶν. Ἀποῦ δ' ἐν βραχυτάτῳ χρονικῷ διαστήματι ἐνέβαλε τὸν τρόπον εἰς τοὺς τυράννους καὶ προπαρεσκεύασε τὰ πνεύματα εἰς ἐπανάστασιν κατ' αὐτῶν, προέκειτο νὰ κηρύξῃ αὐτὴν ὡς ἀρχηγὸς μετὰ πολλῶν ἄλλων ἀρματολῶν, ἐν οἷς διεκρίνετο ὁ Παπαθύμιος ἀπόγονος τοῦ περιωνύμου Βλαχάβα, μεθ' ὧν εἶχε συνεννοηθῇ ἐν Ἑπτανήσῳ καθ' ὑποκίνησιν τῆς Ῥωσσίας, ἥτις ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, αἰφνης ὁ Κατσαντώνης ἠσθένησε, καὶ ἡ Ἑλλὰς ἔμεινεν ἀπλοῦς θεατῆς τοῦ ἀγῶνος, ἐνῶ ὁ ῥῶσσος στόλαρχος Σενιάβης, τὸ Αἰγαῖον περιπλέων, ἐνίκα καὶ κατεδίωκε τὸν τουρκικὸν στόλον.

Σύλληψις καὶ θάνατος Κατσαντώνη. Νοσηλευόμενος δ' εἰς θέσιν „Μοναστηράκι“, τῆς Εὐρυτανίας μετὰ 5 συντρόφων του, τῶν λοιπῶν πολὺ μακρὰν εὕρισκομένων, προὔδδθη καὶ μετὰ πεισματῶδῃ ἀντίστασιν καὶ τὸν φόνον τῶν 5 ὁπαδῶν του, συνελήφθη αἰχμάλωτος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Χασιώτου τετραυματισμένου· μετενεχθεὶς δὲ εἰς Ἰωάννινα, ὑπέστη μετ' αὐτοῦ τὸν μαρτυρικὸν ἐκεῖνον θάνατον τῆς φρικώδους κατάρξεως τῶν ὁστῶν ζῶν διὰ σφύρας ἐπὶ ἄκμονος ὑπὸ τὴν πλάτανον τῶν Ἰωαννίνων ἐν ἔτει 1807.

Μετὰ τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον τοῦ Κατσαντώνη, ὁ μέγιστος τοῦ κόσμου ποιητῆς, ὁ λαός, ἐξύμνησεν αὐτὸν διὰ τοῦ ἀκολούθου ᾠσματος, μεστοῦ χάριτος καὶ φαντασίας :

“Τ' ἔχουν τῆς Γκούρας τὰ βουνὰ καὶ στέκουν βουρκαωμένα,
πῶχουν μεγάλη κορυφή, ὅτ' αὐτὰ σὺννεφα κρυμμένη;
Μὴ τάχα μπόραις καὶ βροχαῖς, σεισμοὶ κι' ἀστροπελέκια
τὰ παραδέρνουν ἄκοπα καὶ τὰ βαρυχιπᾶνε;
Ἀρματολὸς ἐξάκουστος, λιοντάρι τῶν Ἀγραφῶν,
εἰς ἰδνὸμά του ἔτρεμεν ἡ γῆ ὅπου πατοῦσε.
Ὅταν περνοῦσε, τὰ βουνὰ γέρονν' ἢ τὸν χαιρετίζουν,

σκούζουν αέτοι 'ς τὰ σύγνεφα, 'ς τὰ ἔλατα τ' ἀηδόνια·
 δένδρα, βουνὰ καὶ σύγνεφα, λουλούδια καὶ γεράκια,
 τρέμουν σπαράζουν στόνομα τοῦ κλέφτη Κατοσαντώνη
 Χαρὰ 'ς τὴν μάνα πῶκαμε τέτοιο παιδί λιοντάρι,
 καὶ 'ς τ' Ἀγραφα. ποῦ 'γέννησαν τὸν ξακουσμένο κλέφτη !
 Λυπήθηκε ὁ Πλάστης μας τὸ σκληρωμένο Γένος,
 τὸν Κατοσαντώνη ἔστειλε, γιὰ νὰ ἐλευθερώσῃ
 τὴν δύστην πατρίδα μας. ποῦ ζωντανὴν ἐκράτει
 'ς τὰ σιδερένια νύχια του τὸ τρομερὸ θηρίο,
 ὁ φοβερός Ἀλήπασσας τς' Ἀρβανιτῆς ὁ κλέφτης.
 Ἦλιε, 'ς τὸν κόσμον μὴ φανῇς, χοριτάρια, μαραθῆτε.
 ποτάμια, πᾶντε τὸ νερό. καὶ σεῖς, βοινά, θαγίστε
 καὶ σεῖς, λουλούδια τοῦ Μαῖου πλέον μὴ πρασινίστε !
 Ἐξακουσμένα Ἀγραφα καὶ κλέφτικα λημέρια,
 κλᾶντε μὲ μαῦρα δάκρυα, φορέσατε τὰ μαῦρα.
 Φεύγα τὴ γῆ, Ἐλευθεριά, ἀφοῦ ἡ γῆ σὲ διώχνῃ.
 μαῦρο μανδύα φόρεσε κι' ἀνάβα 'ς τὰ οὐράνια·
 κι' οὐλα τὰστέρια τοῦρανοῦ, στεφάνι διαμαντέιο
 βάλλετα 'ς τὸ κεφάλι σου, τὸ χιλιοπικραμένο.
 Ἔχε τὰ μαῦρα σύγνεφα γιὰ φοβερό σου θρόνον.
 ἔχε γιὰ μάτι ἀστραπή, σπαθὶ τὰστροπελέκι
 τὸ γυνὸ σου τὸ μονάκριβο, τὸν κλέφτη Κατοσαντώνη,
 ὅπου τὸν κόσμον 'τρόμαξε τὸ φοβερὸ ὄνομά του,
 τὸν πιάσανε, καὶ ζωντανὸν 'ς τὰ Γιάννενα τὸν σέρουν.
 Τὸ 'γκαρδιακὸ ἀδελφί του, ὁ Γιώργος ὁ Χασιώτης
 δεμένος μὲ τὰ σίδερα, μαζὴ ἀκολουθαί.
 καὶ τὴ Λαμπρὴ ἀνήμερα, 'ς τὸ πλάτανο τοὺς σέρουν,
 Ὁ Κατοσαντώνης γύρισε καὶ λέγει τοῦ Χασιώτη :
 " Καρδιά, Χασιώτη μ', ἀδερφέ, καὶ μὴ 'λιγοκαρδίζεις !
 Ἐκάμαμε τὸ χρέος μας 'σὰν ἄξια παλληκάρια
 Τ' Ἀγραφα ποτίσαμε μ' Ἀρβανιτῶν αἷμα,
 ποτὲ δὲν 'δειλιάσαμε 'ς τὸ θάνατό μας τώρα
 βάλε καρδιὰ 'πὸ σίδερο, καὶ θάνατο μὴ τρέμεις !
 Σήμερα,, Γιώργο, ὁ Χριστὸς ἀνέβη 'ς τὰ οὐράνια.
 καὶ 'σὰν μᾶς σφάζουν σήμερα, 'ς τοὺς οὐρανοὺς θὰ πᾶμε !
 Ποῦ 'σαι, ἀδερφί μου πιστό. καὶ μὲν Λεπενιώτη,
 καὶ σὺ, Φραγκίστα μ' ἀδερφέ, πιστό μου παλληκάρι ;
 ἐμᾶς θὰ μᾶς σκοτώσουνε, καὶ σεῖς μένετε 'πίσω.
 Τὸ αἷμά μας, ποῦ θὰ χυθῇ, ἐκδίκησι ζητάει.
 Μὴ πάψετε τὸν πόλεμον, καὶ μὴ 'λιγοκαρδεῖτε,
 συνάξτε τὰ μπουλούκια μου, τ' ἄξια μου παλληκάρια·
 καὶ 'πὲς τε τους, ἂν μ' ἀγαποῦν, τὸ αἷμά μου νὰ πάρουν.
 Καὶ ἂν ἐμεῖς πεθάνωμε, ἐσεῖς, ποῦ μέντε 'πίσω.
 τὴν δύστην πατρίδα μας νὰ τὴν ἐξεσκληρώσετε.

ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑΙ ΑΠΟΠΕΙΡΑΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἐπανάστασις τοῦ 1769 (ἀδελφοὶ Ὀρλώφ).—Εἰσβολὴ Ἀλβανῶν εἰς Πελοπόννησον — Εἰσκατάλειψις Ἑλλήνων ὑπὸ Ῥώσων. — Καταστροφή τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου εἰς Τσεσμέ.— Ἀνδρουτσος.— Δάμπος Κατσώνης, καὶ κατορθώματα αὐτοῦ. — Νέα κατορθώματα Ἀνδρουτσου.— Τέλος Ἀνδρουτσου καὶ Κατσώνης.

Ἐπανάστασις τοῦ 1769 (ἀδελφοὶ Ὀρλώφ). * Ὅτε ἐν μὲν τῇ Ῥωσίᾳ ἐβασίλευε μετὰ τὸν θάνατον Πέτρου τοῦ Μεγάλου ἡ πολυμήχανος Αἰκατερίνα ἡ Β', ἐν δὲ τῇ Τουρκίᾳ τὰς τύχας αὐτῆς διεῖπε Μουσταφᾶς ὁ Γ', ἐν τῷ Ῥωσικῷ στρατῷ ὑπῆρτεται ὡς λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ ὁ Θεσσαλὸς Παπάζογλου, καὶ ἐν τῷ στόλῳ ὡς ναύαρχος ὁ Ὀρλώφ, ἐξασκῶν μεγίστην παρὰ τῇ αὐτοκρατείᾳ ἐπιρροήν.

Τοῦτο γινώσκων ὁ Παπάζογλου, παρεκάλεσεν τὸν Ὀρλώφ νὰ μεσιτεύσῃ παρὰ τῇ αὐτοκρατείᾳ, ἵνα συντελέσῃ εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος αὐτοῦ (Ἑλλάδος). ἡ αὐτοκράτειρα ἐπέισθη, καὶ ἐδόθη ἀπουσίας ἄδεια εἰς τὸν Παπάζογλου, ὅστις ἀναχωρήσας ἐκ Ῥωσσίας ἀφίκετο εἰς τὴν Λακωνικὴν ἐν ἔτει 1766, φέρων δῶρα ἱκανὰ ἄμφω κλπ., ἵνα προπαρασκευάσῃ τὰ πνεύματα εἰς ἐπανάστασιν· ἀλλὰ μὴ δυνήθεις νὰ πείσῃ τὸν Ἰωάννην Μαυρομιχάλην, βέην τῆς Μάνης, συνεννοήθη μετὰ τοῦ Μπενάκη, προεστῶτος τῶν Καλαμῶν καὶ ἀσκοῦντος μεγίστην καθ' ἅπασαν τὴν Πελοπόννησον ἐπιρροήν. Ὁ Μπενάκης οὐ μόνον ἡσπάσθη τὸ κίνημα, ἀλλ' ὑπεσχέθη νὰ διεγείρῃ μυριάδας Ἑλλήνων, ὑπὸ τὸν ὄρον τοῦ νὰ δοθῇ αὐτῷ ἐκ Ῥωσσίας πᾶσα βοήθεια, ἥτοι στόλος, ὅπλα καὶ χρήματα.

Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1769 κηρυχθέντος Ῥωσσοτουρκικοῦ πολέμου, ἡ αὐτοκράτειρα θέλουσα ν' ἀντιπερισπᾷ τὰς τουρκικὰς δυνάμεις, κινούσα ἐπανάστασιν ἐν Ἑλλάδι, ἐπεμψεν εἰς τὰ παράλια τῆς Μεσσηνίας ἐξ πολεμικᾶ πλοῖα ὑπὸ τὸν ναύαρχον Θεόδωρον Ὀρλώφ· καταπλεύσας οὗτος εἰς τὸν λιμένα τῆς Οἰτύλου μετὰ τριῶν δικρότων καὶ τριῶν φρεγατῶν ὑπεκίνησε τοὺς Ἑλληνας εἰς ἐπανάστασιν, ἐπιδεικνύων προκήρυξιν τῆς αὐτοκρατείας δι' ἧς ἐκάλει αὐτοὺς ν' ἀποτινάξωσι τὸν τουρκικὸν ζυγόν· οἱ δ' ἔλθοντες ἐνθουσιωδῶς ὑπεδέξαντο τοὺς Ῥώσους, ἀλλ' οἱ πρὸς ἀπο-

βίβασιν στρατιῶται τοῦ Ὀρλώφ δὲν ὑπερέβαινον τοὺς χιλίους καὶ ἑκατόν.

Ὁ Μαυρομιχάλης, καίπερ βλέπων τὰς πολεμικὰς ταύτας παρασκευὰς ἀνεπαρκεῖς συνεκρότησεν οὐχ' ἤττον στίφη τινα ὀρεινῶν, τοῦ Μπενάκη καταγινομένου ἐν Καλάμαις πρὸς ἐξέγερσιν τῶν πεδινῶν κατοίκων· ἔδραμον δὲ τότε εἰς βοήθειαν τῶν ἐπαναστατῶν καὶ πολλοὶ ἐκ Κεφαλληνίας, Ζακύνθιοι καὶ Κρήτες, καὶ οὕτως ἐσχηματίσθησαν τρία σώματα ἀξιόμαχα· ἐν τῶν σωμάτων τούτων ὑπὸ τὸν Ὀρλώφ ἐπολιόρκησε τὴν Κορώνην, ἑτερον ὑπὸ τὸν Μυκωνίον Ψαρὸν ἔδραμεν εἰς τὴν Σπάρτην, ἣν καὶ ἐκυρίευσεν, τὸ τρίτον δὲ σῶμα διηυθύνθη εἰς Τρίπολιν βοηθούμενον ὑπὸ ὀγδοήκοντα Ῥώσσων ἱππέων μοῖρα δὲ τοῦ Ῥωσσικοῦ στόλου κατέλαβε τὴν Πύλον· ἕτερα δὲ Ῥωσσικὰ πλοῖα ὑπὸ τὸν Ἀλέξιον Ὀρλώφ, ἀδελφὸν τοῦ Θεοδώρου, μετὰ πολλῶν πολεμοφοδίων κατέπλευσαν εἰς βοήθειαν τῶν ἐπαναστατῶν. Ἐπαναστατήσαντος δὲ κατόπιν τοῦ Μεσολογγίου, τῶν Πατρῶν, καὶ τῶν Καλαβρύτων, ἡ ἐπανάστασις ἤρχισε νὰ μεταδίδηται εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα, προχειρισθέντος ἀρχηγοῦ τοῦ κινήματος τοῦ Ἀλεξίου Ὀρλώφ.

Εἰσβολὴ Ἀλβανῶν εἰς Πελοπόννησον. Ἐνῷ δὲ ταῦτα ἐτελοῦντο, ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις ἐκάλεσεν εἰς τὰ ὅπλα τὰ ἄγρια τῶν Ἀλβανῶν στίφη, καὶ μετ' ὀλίγον 15,000 πεζοὶ μετὰ 1000 ἱππέων Ἀλβανῶν εἰσῆλθασαν εἰς Πελοπόννησον, ἣν κατεπάρημωσαν διὰ τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ σιδήρου.

Εἶτα διαλύσαντες τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως, ὤρμησαν κατὰ τῆς Κορώνης καὶ διέλυσαν τὴν πολιορκίαν αὐτῆς· κατὰ δὲ τὴν πρὸς ταύτην πορείαν 400 Λάκωνες ὑπὸ τὸν Μαυρομιχάλην, καταλαβόντες τὸ στενὸν τοῦ Νησίου, ἠθέλησαν νὰ παρακωλύσωσι τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω πορείαν αὐτῶν, ἀλλὰ μὴ δυνηθέντες ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὴν ὑπέρογκον τῶν Τούρκων δύναμιν, ἔπεσον ἅπαντες ἐρρωμένως μαχόμενοι, μόλις διασωθέντος τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν καὶ τούτου τετραυματισμένου· μετὰ ταῦτα οἱ πολέμιοι πορευθέντες εἰς Μεθώνην ἔλυσαν καὶ ταύτης τὴν πολιορκίαν, τραπέντων τῶν Ῥώσσων εἰς φυγὴν.

Ἐγκατάλειψις Ἑλλήνων ὑπὸ τῶν Ῥώσσω. Ὁ Ὀρλώφ, βλέπων πανταχόθεν ἀποτυχοῦσαν τὴν ἐπανάστασιν, ἀνεχώρησε, καταλιπὼν τὴν Πελοπόννησον εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἐχθροῦ, ἐκτὸς τοῦ Μπενάκη, τοῦ Παπάζογλου καὶ τῶν Ἐπισκόπων Κορώνης.

Μεθώνης, Πατρῶν καὶ Καλαμῶν, οὓς ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ· οἱ δὲ βράβραροι οὐδενὸς μέσου ἐφείσθησαν, ὅπως φέρωσιν εἰς ἐντελῆ καταστροφὴν καὶ ἐρήμωσιν τὸν τόπον, παραδοθέντα εἰς τὸ πῦρ καὶ τὸν σίδηρον.

Καταστροφή τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου εἰς Τσεσμέ. Ὁ Ῥωσικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ναύαρχον Σπιριτῶφ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἀπέπλευσεν εἰς Τσεσμέ, στενὸν τουρκικὸν λιμένα, κείμενον παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Μυκάλης ἐν τῷ στενῷ πελάγει τῷ διαιροῦντι τὴν Χίον ἀπὸ τῶν παρχλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ ἔκκυσεν ἐν ὥρᾳ νυκτὸς διὰ δύο πυροπολικῶν τὸν ἐν τῷ λιμένι τουρκικὸν στόλον, συγκεῖμενον ἐκ 30 πλοίων· διαχειμάσας δ' εἰς Πάρον, κατὰ τὸ θέρος ἀπέπλευσεν εἰς τὰ ἴδια, κατὰ τὸν τόπον εἰς παντελῆ καταστροφὴν, ἀποῦ δολίως ἐκίνησεν αὐτὸν εἰς ἐπανάστασιν ἢ Ῥωσσίᾳ οὐχὶ πρὸς ἀπελευθέρωσιν αὐτοῦ, ἀλλὰ πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν κατακτητικῶν αὐτῆς σχεδίων· διὸ καὶ ἠρκέσθη εἰς τὴν κατὰκτησιν τῆς Κριμαίας, μηδὲν λανθάνον ὑπ' ὀφθαλμοῦ τῆς καταστροφῆς τῆς Πελοποννήσου, ὣν αὕτη καὶ μόνη ὑπῆρξε παρ-αίτιος.

Οἱ Ἀλβανοί, ἐρημώσαντες τότε τὴν Πελοπόννησον, ἠρνήθησαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰ ἴδια· διὸ ὁ Χασάν Πασσᾶς, μὴ δυνάμενος νὰ δαμάσῃ αὐτοὺς, παρέλαβεν ὡς βοηθοὺς τοὺς ἀρματωλοὺς τῆς Πελοποννήσου, ἐν οἷς διεκρίνετο ὁ Κ. Κολοκοτρώνης, καὶ τινες τῆς Στερεᾶς, εἰς οὓς ὑπεσχέθη ἀμνηστειάν· ἐνωθέντες δ' οὗτοι μετὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ κατετρόπωσαν τοὺς Ἀλβανοὺς ἐξωθεν τῆς Τριπόλεως· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ ἄπιστος Χασάν ἀντὶ τῆς ὑπεσχρημένης ἀμνηστείας ἐδόλοφόνησεν αὐτοὺς ὡς ἐπικινδύνους συμμάχους.

Ἀνδροῦτσοι. Ἐνῷ δὲ τὰ ἀνωτέρω διεδραματίζοντο ἐν Πελοποννήσῳ, ὁ περιώνυμος τῆς Στερεᾶς ἀρματωλός, Ἀνδροῦτσος, ἐκ Στερίου τῆς Φωκίδος καταγόμενος καὶ πατὴρ τοῦ Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου, διαβάς τὸν ἰσθμὸν, ἔδραμεν εἰς βοήθειαν τῆς ἐπαναστάσεως· ἀλλὰ μαθὼν ὅτι ἡ ἐπανάστασις κατεπνίγη, ἀπεφάσισε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰ ἴδια, συνθηκολογήσας μετὰ τοῦ Πασσᾶ τῆς Τριπόλεως. Ἐνῷ δὲ διήρχετο τὸν ἰσθμὸν, τὰ ἀπειροπληθῆ τῶν Ἀλβανῶν στίφη τῇ διαταγῇ τοῦ παρὰσπονδῆσαντος Πασσᾶ, ὥρμησαν κατ' αὐτοῦ· μετὰ πολύωρον δ' ἀγῶνα ὁ Ἀνδροῦτσος, βλέπων ἀδύνατον τὴν διὰ τοῦ ἰσθμοῦ διάβασιν, ἐτράπη εἰς τὴν πρὸς τὸ Αἴγιον διὰ τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, καταπολεμούμενος ἀπαύστως ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν· ἀφίχθεις δὲ παρὰ τὸ Αἴγιον

ώχυρώθη ἐκ τοῦ προχείρου καὶ ἐξηκολούθει ἐπὶ τρεῖς ὅλας ἡμέρας ἀμυνόμενος· ἄλλ' ἐπὶ τέλους ὀρμήσας κατὰ τῶν Ἀλβανῶν, ἔτρεψεν αὐτοὺς εἰς φυγὴν, καὶ οὕτως εἰσῆλθε νικητῆς εἰς Αἴγιον· ἐκείθεν δὲ διὰ πλοίων ἐπανήλθεν εἰς τὴν Στερεάν, θαυμαζόμενος διὰ τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ. Κατόπιν θέλομεν ἰδεῖ καὶ ἄλλα κατορθώματα τοῦ ἥρωος τούτου ἐν οἰκείῳ τόπῳ.

Λάμπρος Κατσώνης. Ὁ ἐκ Λεβαδείας τῆς Βοιωτίας Λάμπρος Κατσώνης καταταχθεὶς εἰς τὸ Ῥωσικὸν ναυτικὸν ἐν ἔτει 1774, ἐντὸς ὀλίγου ἐγένετο ἀξιωματικὸς, καὶ σὺν τῷ χρόνῳ διακριθεὶς προήχθη εἰς λοχαγὸν καὶ εἰτα Ταξιάρχην· κηρυχθέντος δὲ Ῥωσσο-τουρκικοῦ πολέμου, μετέβη εἰς Τεργέστην, ἐνθα τῇ συνδρομῇ ἐμπόρων Ἑλλήνων ἠγόρασεν ἐν πλοῖον, ὥπλισεν αὐτό, καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος περιπλέων, συνέλαβεν 9 τουρκικὰ πλοῖα, καὶ οὕτως ἀπέ-τέλεσε στόλον ἐκ 10 πλοίων· διὰ τοῦ στόλου δ' αὐτοῦ ἐπολιόρ-κησε τὸ φρούριον Καστελλόριζον τῆς νήσου Κισθῆνης ἐν Λυκίᾳ, ὅπερ κατηδάφισεν, ἀφαιρέσας καὶ τὰ τηλεβόλα μετὰ πεισματοῶδη ἀντίστασιν τῆς ἐν αὐτῷ φρουρᾶς, ἣτις παρεδόθη ἐπὶ τῷ ὄρῳ τῆς ἀσφαλείας τῆς ζωῆς· ἐπιπίπτων δ' ὡς φοβερός καταδρομεὺς ἐνέ-βαλλε τὸν τρόμον εἰς τὸ τουρκικὸν ναυτικὸν (1788).

Ἦτα τοῦ Κατσώνη παρὰ τὴν Κέα. Μετὰ πολλὰς δὲ κατα-στροφάς, ἃς ἐπῆνεγκεν εἰς τὸν τουρκικὸν στόλον, ἐν ἔτει 1790 συνεπλάκη μετὰξὺ Ἀνδρου καὶ Εὐβοίας μετὰ τοῦ ἡνωμένου Τουρκο-Ἀλγερίνου στόλου ἐκ 31 πλοίων καὶ ναυμαχήσας κατ' αὐτοῦ ἡττήθη, ὅτε τὰ πληρώματα τῶν Ἀλγερίνων πλοίων εἰσε-πήδησαν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τοῦ πλοίου τοῦ Κατσώνη· ἀλλὰ μετὰ μικρὸν ἐξηφανίσθησαν, εὐρόντα τὸν θάνατον διὰ τῆς μαχαί-ρας καὶ τῶν πελέκεων· τότε ἐτραυματίσθη καὶ αὐτὸς ὁ Κατσώνης κατὰ τὴν κεφαλὴν· καταστραφέντος δ' ὑπὸ τῶν σφαιρῶν τοῦ πλοίου αὐτοῦ, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ διὰ λέμβου εἰς ἕτερον πλοῖον, καὶ οὕτως ἐσώθη διὰ τῆς φυγῆς αἰματόφυρτος εἰς τὰ ὕδατα τῆς Ἀνδρου καὶ ἐκείθεν εἰς Ἰθάκην.

Κατὰ τὴν ἀξιωματικὴν ταύτην ναυμαχίαν, ἐκτὸς τῆς κατα-στροφῆς πέντε πλοίων τοῦ Κατσώνη, ἐφονεύθησαν καὶ ἡχμαλωτί-σθησαν 565 ἄνδρες, ἐν οἷς καὶ πολλοὶ ἀξιωματικοί· ἐκ δὲ τοῦ ἡνω-μένου ἐχθρικοῦ στόλου ἔπεσον πλέον τῶν 3000 καὶ τὸ ἄνθος τῶν ἀξιωματικῶν.

Μετὰ δὲ τὴν ναυμαχίαν ταύτην ἡ αὐτοκράτειρα τῆς Ῥωσσίας προὔβιβασε τὸν Κατσώνην εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Χιλιάρχου.

Ὁ Κατσώνης παρασκευάζεται εἰς νέους θριάμβους. Ὁ Κατσώνης πνέων ἐκδίκησιν δι' ἣν ὑπέστη ἤτταν, ἀποπλεύσας μετὰ 12 πλοίων, ἀγορασθέντων καὶ ἐξοπλισθέντων διὰ συνεισφορῶν τῶν ἐν Τεργέστη Ἑλλήνων, καὶ 600 ἀνδρῶν κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα Ταϊνάρου (Πόρτο-Κάριο), προτρέπων τοὺς Λάκωνας εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ Σουλτάνου, καὶ ἤρξατο ἀνεγείρων ὀχυρώματα. Ἡ Πύλη, μαθοῦσα τὰς ἐνεργείας τοῦ Κατσώνη, διέταξε τὸν Καπετὰν Πασσᾶν νὰ πλεύσῃ κατ' αὐτοῦ· ναυμαχίας δὲ γενομένης, οἱ πολέμιοι ἀπεχρούσθησαν.

Νεα κατορθώματα Ἀνδρούτσου. Ἐν τούτῳ ὁ ἥρως Ἀνδρούτσος, δραμὼν ἐκ τῆς Στερεᾶς μετὰ 500 ἀνδρῶν, ἀφίκετο εἰς βοήθειαν τοῦ Κατσώνη τὴν τρίτην ἀπὸ τῆς ἀφίξεώς του ἡμέραν οἱ Τούρκοι ἤρξαντο ἀποβιβάζοντες στρατὸν εἰς τὴν ξηρὰν, ὅπου ὁ Ἀνδρούτσος εἶχεν ὀχυρωθῆναι. Ἐνῶ δ' οἱ Τούρκοι προσήγγισαν, οἱ περὶ τὸν Ἀνδρούτσον ἄνθρωποι ἐπέπεσον κατ' αὐτῶν ἐν ὀλίγαις δὲ στιγμαῖς οἱ πολέμιοι κατετροπώθησαν καὶ μόλις ἐκ τῶν 4000 διεσώθησαν 100 διὰ τῆς φυγῆς ἐντὸς λέμβων βλέπων τότε ὁ τούρκος ναύαρχος ὅτι κατ' οὐδέναν τρόπον ἡδύνατο νὰ δαμάσῃ τὸν Κατσώνην, ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ Πρίγκιπος τῆς Σπάρτης Τζαννέτου, ὅστις τὴν ὁρμὴν τοῦ Σουλτάνου φοβηθεὶς προέτρεψε κρύφα καὶ δι' ἐπιστολῆς τὸν Κατσώνην νὰναχωρήσῃ, καὶ τῶντι ἀνεχώρησε, διελθὼν διὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου ἐν προκεχωρηκυῖα ὥρᾳ τῆς νυκτός, καὶ κατέφυγεν εἰς Κύθηρα· οἱ δὲ ὁπαδοὶ του τῇ βοηθείᾳ τοῦ Τζαννέτου ἀπέβησαν διὰ λέμβων εἰς τὴν ξηρὰν καὶ οὕτως ἐσώθησαν.

Ὁ Ἀνδρούτσος, διερχόμενος τὴν Πελοπόννησον καὶ πολεμῶν καθ' ἑκάστην κατὰ πολλῶν χιλιάδων Τούρκων ἐπὶ τεσσαράκοντα ὅλας ἡμέρας, ἀφίκετο ἀπέναντι τῆς Ναυπάκτου, ὅποθεν διὰ πλοιαρίων ἀπέβη εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, ἀποβαλὼν κατὰ τὸ τεσσαρακοντῆμερον διάστημα ἐννεμήκοντα ἑξ ἀνδρείους πολεμιστάς· διὸ οἱ ἐν Πελοποννήσῳ πρόξενοι τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, θαυμάζοντες τὸν ἥρωισμόν αὐτοῦ, ὠνόμασαν τὴν ἀνάβασιν αὐτοῦ Ξενοφώντειον (1790).

Τέλος Ἀνδρούτσου καὶ Κατσώνη. Τελευταῖον δ' ὁ Ἀνδρούτσος ἐνώθεις μετὰ τῶν Σουλιωτῶν ἐπολέμησε κατὰ τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ μετὰ δὲ τὴν πῦσιν τοῦ Σουλίου (1803) ἐζήτησε καταφύγιον ἐν Ῥωσίᾳ· ἀλλὰ φθὰς εἰς Ἑνετίαν συνελήφθη ὑπὸ τῆς ἐνετικῆς κυβερνήσεως καὶ παρεδόθη εἰς τὴν τουρκικὴν, ἥτις ἐθα-

ΑΝΔΡΙΟΤΣΟΣ

νάτωσεν αὐτὸν ἐν ταῖς εἰρκταῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς ἐπικινδύνον τῇ αὐτοκρατορίᾳ ἐχθρόν.

Ὁ δὲ Κατσώνης ἐξ Ἰθάκης μετέβη εἰς Πετρούπολιν, γενναίως ἀμειφθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Παύλου Α', δωρησαμένου αὐτῷ 470,000 ρουβλίων ἀπέθανε δ' ἐπὶ ῥωσικοῦ ἐδάφους τῷ 1804 ἐν ἡλικίᾳ 52 ἐτῶν, καταλιπὼν μνήμην ἀθάνατον.

§ 15

ΑΛΗ ΠΑΣΣΑΣ

Ἀκμὴ τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ. — Καταστροφὴ Γαρδικίου. Πώλησις Πάργας ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν τῷ Ἀλῆ Πασσᾶ. — Σουλῳῖται καὶ ἀγῶνες αὐτῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ. Συμμαχία τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ μετὰ τῶν Σουλῳῳτῶν καὶ παρασπονδία αὐτοῦ. Ἐξοδος τῶν Σουλῳῳτῶν. — Ὁ Μοναχὸς Σαμουήλ καὶ καταστροφὴ τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς. — Ἀποκρήρυξις τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου. — Πολιορκία καὶ θάνατος αὐτοῦ. — Ναυτικὸν τῶν Ἑλλήνων. — Πνευματικὴ τῶν Ἑλλήνων ἀνάπτυξις

Ἀκμὴ τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ. Ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς, διαβόητος Ἀλβανός, ἀσπασθεὶς τὸν χριστιανισμόν μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατάκτησιν τῆς Ἀλβανίας, ἦν υἱὸς βέη, ἐκ τοῦ χωρίου Τεπελενίου, ὅστις ἐπὶ πολὺ ὑπῆρξεν ἀρχηγὸς λαφυραγωγῶν ἀνδρωθεὶς ὁ Ἀλῆς κατέστη ἀρχηγὸς συμμορίας ληστῶν· εἰτα κατῴρθωσε ν' ἀρξῇ τοῦ Τεπελενίου κατόπιν ἡ Πύλη διώρισεν αὐτὸν διοικητὴν τῆς Θεσσαλίας μετὰ τοῦ τίτλου δεβερντσῆ Πασσᾶ (μεγάλου προστάτου τῶν ὁδῶν), καὶ μετ' οὐ πολὺ κατέστη ἱκανὸς νὰ συγκεντρώσῃ περὶ ἑαυτὸν σῶμα ἐκ 4000 μισθοφόρων Ἀλβανῶν. Ἐν ἔτει δὲ 1788 διὰ πλαστοῦ φερμανίου κατῴρθωσε νὰ γείνῃ κύριος τῶν Ἰωαννίνων λόγῳ ὑποτελῆς σατράπης τοῦ Σουλτάνου, ἀναγνωρίσαντος τὰ τετελεσμένα· εἶχε πλοῦτη πολλὰ καὶ στρατὸν ἰσχυρόν· ἐπὶ δὲ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ εἶχον καταστῆ τὰ Ἰωάννινα παράδεισος, ἐνθα ἐβασίλευεν ἡ τρυφηλότης καὶ ἡ ἡδυπάθεια ἀλλὰ σύναμα καὶ καταγῶγιον αἰμοχαρῶν τίγρεων. Τὰ κυριώτερα τοῦ τυράννου τούτου διακριτικὰ ἦσαν ἡ διορατικότης καὶ ἡ εὐφυΐα ἡ θηριωδία, ἡ ἀπληστία, ἡ ἀκολασία καὶ ἡ ἀπιστία· διὸ πάντες ὑπώπτευον αὐτόν, οὐδ' αὐτῶν τῶν πλησιεστέρων φίλων καὶ ὁμοθησκῶν αὐτοῦ ἐξαιρουμένων.

Καταστροφὴ Γαρδικίου. Ἐν προγενεστέροις χρόνοις ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς, ἀρχηγὸς ὧν συμμορίας ληστῶν, συνελήφθη αἰχμάλωτος

ὑπὸ τῶν Γαρδικιωτῶν μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Χάμκως καὶ τῆς ἀδελφῆς Χαϊνίτζας· ἀμρότεροι αὐταὶ ὑπέστησαν πολλὰς ὕβρεις ὑπὸ τῶν Γαρδικιωτῶν θέλων ἤδη ὁ Ἄλῃς νὰ ἐκδικήσῃ ταύτας, ἀπεφάσισε τὴν καταστροφὴν τοῦ χωρίου διὸ ἡμέραν τινὰ μεταβάς εἰς τὸ φρούριον Χένδρουαν, ὀλίγας ὥρας ἀπέχον τοῦ Γαρδικίου, ἐδημοσίευσε διὰ κηρύκων γενικὴν ἀμνηστειὰν ἀπὸ ἡλικίας δέκα ὀκτὼ ἐτῶν μέχρι ἐσχάτου γήρατος καὶ προσεκάλεσεν ἅπαντας, ἵνα μεταβῶσιν εἰς τὸ φρούριον καὶ ἀκούσωσιν ἀπὸ στόματος τοῦ τοῦ ἀγγέλματος τῆς ἀμνηστειᾶς· οἱ κάτοικοι μαντεύσαντες τὸ θλιβερὸν αὐτῶν τέλος κατεθορυβήθησαν· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἀποχαιρετήσαντες τὰς συζύγους καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν διὰ τελευταίαν φορὰν, ἐπορεύθησαν εἰς Χένδρουαν καὶ τὸν θεὸν ἐπικαλοῦμενοι γονυπετοῦσι πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ τυράννου, ὅστις τοὺς ἀνέμενε κυκλοῦμενος ὑπὸ 4000 σωματοφυλάκων, διοικουμένων ὑπὸ τοῦ Ὁμέρ Βρυῶνῃ· κυλιόμενοι ἐν τῇ κόνει, αἰτοῦνται χάριν, ἐπικαλοῦμενοι τὴν εὐσπλαχνίαν τοῦ ὁ Ἄλῃς συγκεκινημένος καθησυχάσας προσεκάλεσεν αὐτοὺς νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ παρακειμένου χαγίου Βασιλέα, ἐν ᾗ καὶ εἰσῆλθον 666 αἰχμάλωτοι ἀντὶ δ' ἀγγέλματος ἀμνηστειᾶς ὁ τύραννος δίδει διὰ βροντώδους φωνῆς τὸ σύνθημα τοῦ θανάτου, φωνάζων „βρᾶ“ (=φονεύσατε), οἱ δὲ στρατιῶται, καίπερ διστάσαντες κατ' ἀρχάς, ἀνέβησαν εἴτα ἐπὶ τῆς μάνδρας τῇ προτροπῇ τοῦ αἰμοχαροῦς Θανάση Βάγια κυριωτέρου ὀργάνου ἐκτελέσεως πάσης τοῦ σατράπου ἐπιθυμίας καὶ πυροβολοῦντες ἐφόνευσαν ἅπαντας· μετ' ὀλίγον δ' ἐν τῇ αὐλῇ ἐπεκράτει σιγὴ κοιμητηρίου, αἱ δὲ γυναῖκες παρεδόθησαν εἰς τὰς ὀρέξεις τῶν στρατιωτῶν. Διὰ τοιαύτης καταστροφῆς ὁ τύραννος ἐκόρεσε τὴν ἀσβεστον δίψαν τῆς ἐκδικήσεως αὐτοῦ κατὰ τῶν κατοίκων Γαρδικίου.

Πώλησις Πάργας ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν τῷ Ἀλῇ Πασσᾷ. Ἡ Πάργα ἀπετέλε μέρος τῶν Ἰονίων νήσων, διατελουσῶν ὑπὸ τὴν Ἀγγλικὴν προστασίαν· ἀλλ' ὁ Ἄλῃς θεωρῶν τὴν Πάργαν ὡς προπύργιον τῆς Στερεᾶς ἡγόρασε ταύτην παρὰ τῶν Ἀγγλῶν ἐν ἔτει 1818 οἱ κάτοικοι μαθόντες τὴν πώλησιν ταύτην ἔκασαν τὰ ὅσα τῶν πατέρων αὐτῶν καὶ ἀνεχώρησαν, ζητήσαντες ἄσυλον ἐπὶ τῶν Ἰονίων νήσων.

Σουλιάται καὶ ἀγῶνες αὐτῶν κατὰ τοῦ Ἀλῇ Πασσᾷ. Περὶ τοὺς χρόνους τούτους οἱ κάτοικοι τοῦ ἡρωικοῦ Σουλίου, οἵτινες ἦσαν Ἑλληνο-Ἀλβανοί-Χριστιανοί, καταλαβόντες ἀπροσίτους βρά-

ΑΛΗ ΠΑΣΣΑΣ

χους τῶν Κασσιοπαίων ὁρέων παρὰ τὴν Ἀρταν, ἵν' ἀποφύγῃσι τὴν δουλείαν τῶν πεδιάδων, ἵδρυσαν ἀποικίαν αὐτόνομον διατηροῦντες δὲ τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν, ἐκήρυξαν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1790 πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ· κατὰ δὲ τὴν πρώτην κατ' αὐτῶν ἐκστρατεῖαν ἐν ἔτει 1791 ἡττηθεὶς ὁ Ἀλῆς ἐπανῆλθεν εἰς Ἰωάννινα μετὰ πολλὰς ζημίας.

Κατὰ δὲ τὸ ἀκόλουθον ἔτος συναθροίσας στρατὸν μεῖζονα τοῦ πρώτου, ὤρμησε κατὰ τῶν Σουλιωτῶν, τὰ στενὰ καταλαβόντων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν ἀνδρείων μαχητῶν Φώτου Τζαβέλλα, Νότη Βότσαρη, Κίτσου Βότσαρη, κλπ., καὶ μάχης φονικῆς συναφθείσης καθ' ἣν καὶ αἱ γυναῖκες τῶν Σουλιωτῶν κρατερῶς ἐπολέμουν, ὁ τύραννος κατετροπώθη, καὶ φεύγων ἐπανῆλθε διὰ νυκτὸς εἰς Ἰωάννινα μετὰ τῶν λειψάνων τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ.

Συμμαχία τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ μετὰ τῶν Σουλιωτῶν καὶ παραποροδία αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τύραννος δὲν ἡδυνήθη νὰ κυριεύσῃ ἐξ ἐφόδου τὸ Σοῦλι, διωργάνωσε τακτικὴν πολιορκίαν· ἀλλ' ἰδὼν τὸ μάταιον τῆς ἐπιμονῆς αὐτοῦ, συνωμολόγησε συνθήκην συμμαχίας μετὰ τῶν Σουλιωτῶν· κατὰ δὲ τὸ 1803 παρασπονδήσας ὁ φύσει ἄπιστος Ἀλῆς ἐπέδραμε κατ' αὐτῶν καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ παραδοθῶσι διὰ συνθήκης, καθ' ἣν ἐπετράπη αὐτοῖς νὰ ἐξέλθωσιν ἐνοπιοι.

Ἐξοδος Σουλιωτῶν, ὁ μοναχὸς Σαμουήλ καὶ καταστροφὴ τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς. Ἐνῶ δ' ἐξήρχοντο, κατὰ τὴν συνθήκην, τὰ ἀπειροπληθῆ τοῦ τυράννου στῖφιν ἐπιτεσόντα, ἄλλους μὲν κατέσφαζαν μετὰ ἡρωϊκὴν πάλην, ἄλλους δὲ συνέλαβον αἰχμαλώτους· οἱ δὲ διασωθέντες 150 κακῶς ἔχοντες κατέφυγον εἰς Πάργαν· ὁ δὲ Μοναχὸς Σαμουήλ, ἵνα μὴ πέσῃ ζῶν εἰς χεῖρας τοῦ Ἀλῆ, ἐξεκένωσε τὸ πιστόλιον αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς πυριτιδαποθήκης, καὶ παρυσυὺς ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα· οἱ δ' ἐν τῷ ναῷ 500 βάρβαροι συνετάφησαν μετ' αὐτοῦ. Ἐξήκοντα δὲ γυναῖκες, στερηθεῖσαι τῶν ὑπερασπιστῶν αὐτῶν, ἵνα ἀποφύγῃσι τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ ἀτίμωσιν, ἀφοῦ ἔψαλαν μελαγχολικὸν ἐπικήδειον ὕμνον, ἔδραμον ἐπὶ τινα προεζέχοντα βράχον· ἀφοῦ δ' ἐσφενδόνισαν τὰ τέκνα αὐτῶν κατὰ τῶν βαρβάρων, κρημνίζονται ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην εἰς τὸ βάθος τῆς ἀβύσσου, ἐνθα ἔκειντο διαμελισμένα τὰ πτώματα τῶν τέκνων των, καὶ ἐκεῖ εὗρον ἐντιμὸν θάνατον.

Ἡ ἡρωϊκὴ δ' ἀντίστασις τοῦ Σουλίου (1800—1803) καὶ

οὐ κατόπιν ἀρματωλοί, ἀπέδειξαν εἰς τὸν κόσμον σύμπαντα ὅτι ὁ Ἑλλήν ἐγεννήθη, ἵνα ζῇ ἐλεύθερος.

Ἀποκήρυξις τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου π. διορκία καὶ θάνατος αὐτοῦ. Ἡ Πύλη, ἀποκαλύψασα τὰς δολίας προθέσεις τοῦ Ἀλῆ, ἐπίζητοῦντος νὰ κηρυχθῇ σουλτάνος τῆς Ἑλλάδος, ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα ἀπολογηθῇ ἀρνηθέντος δὲ τοῦ Ἀλῆ, ἡ Πύλη ἐκήρυξεν αὐτὸν ἀντάρτην ἐν ἔαρι τοῦ 1820, καὶ διώρισεν ἀντ' αὐτοῦ ἕτερον σατράπην τῶν Ἰωαννίνων τὸν Πασόμπηγ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰσμαῆλ Πασσᾶν. οὗτος ἐνωθεὶς μετ' ἄλλων ἐπτὰ Πασσάδων ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ Ἀλῆ μετὰ μεγάλης δυνάμεως καὶ ἐπολιορκήσας τὰ Ἰωάννινα. Ὁ Ἀλῆς ἀνέστη ἐπὶ πολλοὺς μῆνας ἡρώϊκῶς μετὰ ἐξακισχιλίων ἀνδρῶν ἀφοῦ δὲ πάντες τὸν ἐγκατέλειπον, συνθηκολογήσας κατέφυγε μετὰ εἰκοσι σωματοφυλάκων, καὶ τῆς πεφιλημένης του Βασιλικῆς εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἀγίου Παντελεήμονος ἐπὶ νήσου τινὸς τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων, ἵνα λάβῃ συνέντευξιν μετὰ τοῦ Χουρσίτ Πασσᾶ, μέλλοντος νὰ τὸν συγχαρῇ καὶ τῷ ἐπιδείξῃ τὸ περὶ ἀμνηστίας ἀναμενόμενον φερμάνιον τοῦ Σουλτάνου· ἀλλ' ἀντὶ τοῦ Χουρσίτ μετέβη ὁ Χασσᾶν Πασσᾶς, ὅστις ἐπέδειξεν αὐτῷ φερμάνιον τῆς εἰς θάνατον καταδίκης του· πάραυτα ὁ Ἀλῆς πληγνόμενός τὸν Χασσᾶν διὰ τοῦ ὁποίου ἔφερεν ἐπὶ τῆς ζώνης του ἀδαμαντοκολλήτου πιστολίου καὶ φονεύει τὸν παρακολουθοῦντα αὐτὸν καφταντσήν ταυτοχρόνως εἰσῆλθαι ὁ σουλτανικὸς στρατὸς εἰς τὰ ὑπόγεια τῆς μονῆς, πυροβολῶν πρὸς τὰ ἄνω, ὅτε σφαῖρα πολέμια τραυματίζει τὸν Ἀλῆν θανασίμως εἰς τὸ στήθος· τέσσαρες τῶν σωματοφυλάκων του, ἀνδρείως μαχόμενοι, πίπτουσι παρὰ τὸ πλευρὸν αὐτοῦ· ἕτερα σφαῖρα τραυματίζει αὐτὸν κατὰ τὴν σπονδυλικὴν στήλην καὶ τότε κατέπεσεν ἐπὶ τοῦ σοφᾶ, παρατηρῶν τὸ αἷμά του ῥέον· οἱ δ' ἐναπομείναντες, καταλιπόντες πᾶσαν τοῦ τυράννου ὑπεράσπισιν, ὁρμῶσι πρὸς τὰ παράθυρα· ὁ Σελεχτάρης τοῦ Χουρσίτ Πασσᾶ εἰσέρχεται ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν δημίων· ὁ Ἀλῆς ἐξῆ ἀκόμῃ, οἱ δὲ δῆμιοι συλλαβόντες αὐτὸν ἐκ τῆς γενειάδος ἀπέκοψαν τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· εἶτα τῇ διαταγῇ τοῦ Χουρσίτ οἱ Ὀσμανλίδαι ἀλείψαντες ταύτην διὰ τῶν πολυτιμοτέρων μύρων τὴν ἀπέσπειλαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐνθα ἐξετέθη πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς αὐτοκρατορικῆς πύλης (Μπάμπι Χουμαγιούν), ἀγγελεθείσης τῆς πτώσεως τοῦ ἀντάρτου τῶν Ἰωαννίνων διὰ τοῦ τηλεβόλου τοῦ σεραγίου· τὸ δὲ σῶμα αὐτοῦ παρεδόθη τοῖς Σκύπιτάροις οὔτινες

ἐνεταφίασαν ἐντὸς τοῦ ἔξω φρουρίου τῶν Ἰωαννίνων· ὁ δὲ μαρμάρινος αὐτοῦ τάφος σώζεται μέχρι τῆς σήμερον.

Ἐσώθη δὲ ἡ διὰ τὸ κάλλος αὐτῆς περιώνυμος ἑλληνὶς Βασιλικὴ ἦτις ἐν πολλαῖς περιστάσεσι διὰ τῶν θελγῆτων καὶ χαρίτων αὐτῆς ἐξασκοῦσα μερίστην παρὰ τῷ Ἀλῇ ἐπιρροὴν ἔσωσε πλείστους ὄσους Ἕλληνας ἐκ τῶν ὀνύχων τοῦ ἀπεχθοῦς ἐκείνου τυράννου. Τὰ δὲ Ἰωάννινα παρεδόθησαν πρότερον εἰς τὸν σουλτανικὸν στρατὸν τῇ διαταγῇ τοῦ Ἀλῆ, ἐξαπατηθέντος ὑπὸ τοῦ Χουρσίτ περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου 1822. Ἡ πολιορκία τοῦ τυράννου τούτου καὶ ἡ συγκέντρωσις πολλῶν τουρκικῶν στρατευμάτων ἐν Ἰωαννίνοις ἐνίσχυσε τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν καὶ διηκούλυνε τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος.

Ναυτικὸν τῶν Ἑλλήνων. Οἱ κάτοικοι τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν, κατὰ συνθήκην συνομολογηθεῖσαν μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας ἐν ἔτει 1769 ἐπὶ Αἰκατερίνης τῆς Β', ἐδικαιούντο νὰ ὑψώνωσι βωσσικὴν σημαίαν· διαπλέοντες δὲ τὸ Αἰγαῖον καὶ αὐτὸν τὸν Εὐξείνιον Πόντον μετέφερον εἰς τὴν Ἑλλάδα δημητριακοὺς καρποὺς καὶ ἄλλα προϊόντα· τὸ δ' ἑλληνικὸν ἐμπόριον ἔλαβεν ἀπροσδόκητον ἀνάπτυξιν. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τοὺς πλόας αὐτῶν παρηνωχλοῦντο ὑπὸ πειρατῶν, ἡναγκάζοντο νὰ συσχευάζωσι τὰ πλοῖα αὐτῶν ἐπὶ τὸ πολεμικώτερον, ὀπλιζόντες αὐτὰ καὶ διὰ τηλεβόλων· διὸ ἦσαν ἐξησκημένοι περὶ τὰ πολεμικά, ὥς πολλάκις κατὰ πειρατῶν πολεμήσαντες, καὶ οὕτως ὑπῆρχεν ἑτοιμος ναυτικὴ τις ἑλληνικὴ δύναμις.

Πνευματικὴ τῶν Ἑλλήνων ἀνάπτυξις. Οἱ διὰ τοῦ ἐμπορίου εὐποροὶ καταστάντες Ὑδραῖοι κλπ. ἐξεπαίδευσαν τὰ τέκνα αὐτῶν ἐν Εὐρώπῃ, ἐνθα διὰ τῆς σπουδῆς ἰδίως τῆς ἱστορίας καὶ τῶν κατορθωμάτων τῶν ἡμετέρων προγόνων, ἀνεπτύσσετο ὁ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἔρως· διὸ καὶ ἐθεώρουν ὡς κατασιχνύνην τοῦ αἰῶνος τὴν δουλείαν αὐτῶν· ἔκτοτε ἤρξατο ριζοβολοῦσα ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν ἡ περὶ ἀποτινάξεως τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ ιδέα.

ΠΡΟΔΡΟΜΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ῥήγας ὁ Φεραῖος. — Σύλληψις καὶ θάνατος αὐτοῦ. — Ἐταιρεία τῶν Φιλικῶν. Ἀπονομή τῆς ἀρχηγίας τῷ Καποδιστριαῷ ἢ τῷ Ὑψηλάντῃ. — Ὁ Καποδιστριας ἀρνεῖται τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐπαναστάσεως. — Ἀποδέχεται τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης.

Ῥήγας ὁ Φεραῖος, σύλληψις καὶ θάνατος αὐτοῦ. Ὁ Ῥήγας κατήγετο ἐκ Φερῶν (Βελεστίνου) τῆς Θεσσαλίας· σπουδάσας δ' ἐν Ζαγορᾷ καὶ εἶτα ἐν Δακίᾳ, διετέλεσε γραμματεὺς τοῦ Κωνσταντίνου Ὑψηλάντου, ἡγεμόνος τῆς Μολδαβίας. Ἐνωρὶς ἡ ἰδέα τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος ἐνεφυτεύθη ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ διὰ ἀποφασίσας τὴν ἐπανάστασιν, μετέβη εἰς Βιέννην, μητρόπολιν τῆς Αὐστρίας ἵνα πείσῃ τοὺς ἐκεῖ ὁμογενεῖς ἐμπόρους, ὅπως συμπράξωσιν· ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Τεργέστην, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ χιλιάδας ἐντύπους ἐπαναστατικὰς προκηρύξεις καὶ ἡρωικὰ ᾄσματα πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ἐν Τουρκίᾳ ἔθνος, ἐκτυπωθέντα ἐν Λειψίᾳ, δι' ὧν ἐξαίρονται τὰ δίκαια τῆς ἀνθρωπότητος καὶ περιλαμβάνονται ὕμνοι ἐλευθερίας, σκοποῦντες τὸν ἐρεθισμὸν τῶν πνευμάτων πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ· μυστικοὶ δὲ σύμβουλοι τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας, μεθ' ἧς ὁ Ῥήγας διετέλει ἐν συνεννοήσει, διέδιδον ἀπανταχοῦ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας τὰς ἐπαναστατικὰς ταύτας προκηρύξεις καὶ ἰδίᾳ ἐν Μολδαβίᾳ καὶ Βοσνίᾳ· τὰ ᾄσματα δὲ ταῦτα ἤρξαντο ψαλλόμενα ἐν ἀπάσαις ταῖς συναναστροφαῖς καὶ τοῖς συμποσίοις, διεγείροντα καὶ συγκινοῦντα τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων, ἰδίᾳ δὲ ἐν τῷ στόματι πάντες ἔφερον „καλλιτέρα μιᾷς ὥρας ἐλεύθερῃ ζωῇ, παρὰ σαράντα „χρόνια σκλαβιᾶ καὶ φυλακῇ“. Ἐνῷ δ' ὁ Ῥήγας ἐσκόπει νὰ μεταβῇ εἰς Μάνην, ἵνα διὰ τῶν Μανιατῶν κηρύξῃ τὴν ἐπανάστασιν εἰς Πελοπόννησον καὶ εἶτα εἰς Ἡπειρον συνελήφθη ὑπὸ τῆς ἐν Τεργέστῃ μυστικῆς ἀστυνομίας μετὰ πάντων τῶν ἑλληνικῶν δημοσιευμάτων, βιβλίων καὶ πρωτοτύπων ἐπιστολῶν, ἃς ἔφερε, καὶ ἐφυλακίσθη μετ' ἄλλου τινος ἑλλήνος Ἀντωνίου Κορωνιοῦ, εὐρεθέντος αὐτόθι ὑπόπτου· ἐπειδὴ δ' ἐκ τῆς ἐνεργηθείσης ἀνακρίσεως ἀπεδείχθη ὅτι καὶ ἄλλοι πολλοὶ Ἕλληνες ἐν Βιέννῃ εἶχον γινῶσιν εἰς τὴν σύνταξιν καὶ διάδοσιν τῶν ἐπαναστατικῶν τούτων ἐγγρά-

ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΑΙΟΣ

φων, ἡ Αὐστριακὴ Ἀστυνομία συνέλαβεν εἴτα καὶ ἔξ ἄλλους, ἤτοι τοὺς Εὐστράτιον Ἀργέντην, ἔμπορον, Δημήτριον Νικολίδην, διδάκτορα τῆς ἱατρικῆς, Παναγιώτην Ἐμμανουήλ καὶ ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἰωάννην Ἐμμανουήλ, Θεοχάρην Γεωργίου, Τουροπότσαν καὶ Ἰωάννην Καρατζῆν (11 Δεκεμβρίου 1797) οὓς καὶ ἐφυλάκισεν ὁ Ῥήγας ἀπειραχθὴς ἐν τῇ φυλακῇ ὃς αὐτοκτονήσῃ, ὅπως μὴ ἀναγκασθῇ νὰ ὁμολογήσῃ τοὺς ἄλλους συνωμότες, ἀλλ' ἀπέτυχε, καίπερ λαβὼν πολλὰς πληγὰς, τῶν ὁποίων θεραπευθεῖσων, ἀπήχθη ἐκ Τεργέστης εἰς Βιέννην, ἔνθα μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀνακρίσεως, τῇ αἰτήσῃ τῆς Ὀθωμανικῆς πρεσβείας, ἐστάλη δέσμιος καὶ ὑπὸ συνοδείᾳ μετὰ τῶν ἐπτὰ ἐταίρων του εἰς τὸν καϊμακάμην τοῦ Βελιγραδίου (17 Ἀπριλίου 1798), ὅστις κατ' ἀκολουθίαν σουλτανικοῦ φερμανίου νύκτωρ ἐστραγγάλισεν αὐτοὺς περὶ τὰ τέλει Ἰουνίου 1798· εἴτα ἔρριψε τὰ πτώματ' αὐτῶν εἰς τὸν Δονούβιον, τῇ δὲ πρώτῃ διεθόθῃ ὅτι δῆθεν ἀπέδρασαν πάντες ἐκ τῆς φυλακῆς.

Αἱ τελευταῖαι λέξεις τοῦ μεγάλου πρωτομάρτυρος τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἦσαν: „οἱ Ἕλληνες θέλουσιν ἐκδικηθῇ ποτε „τὸν θάνατόν μου· ἱκανὸν σπόρον ἔσπειρα· ὁ σπόρος οὗτος θέλει „βλαστήσῃ, καὶ ὁ Ἕλληνικὸς λαὸς θέλει συλλέξῃ τοὺς γλυκεῖς „αὐτοῦ καρπούς“ καὶ τῶνόντι ἐβλάστησεν, ἡ δὲ νεωτέρα Ἑλλάς, εὐγνωμονοῦσα ἀνήγειρεν αὐτῷ ἀνδριάντα πρὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, φέροντα τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα:

„Σπέρματ' ἐλευθερίας ὁ Φεραίος ἄπειρεν αἰοίδος
„Καὶ ὁ μὲν ὤλετο φεῦ! Σπέρμα δ' ἔβλαστε μέγα.“

Ἑταιρεία τῶν Φιλικῶν. Τρεῖς φιλοπάτριδες ἄνδρες, ὁ Νικόλαος Σκουφῆς, ὁ Ἀθανάσιος Τζακάλωφ, καὶ ὁ Ἐμμανουήλ Ξάνθος, συνεννοηθέντες συνέστησαν ἐν ἔτει 1814 ἐν Ὁδησσῷ πολιτικὴν ἐταιρείαν, ἣν ὠνόμασαν Φιλικὴν Ἑταιρείαν, ἥ ἐταιρεία τῶν Φιλικῶν, ἣτις ἔνα καὶ μόνον σκοπὸν ἐπέδιωκε, τὸν ἐνωτικὸν σύνδεσμον πάντων τῶν ἐν τῷ Τουρκικῷ κράτει Χριστιανῶν, καὶ τὴν ἐξέγερσιν αὐτῶν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τοὺς ἐταίρους τούτους προστεθῆσαν εἴτα καὶ ὁ Ἀθανάσιος Σέκερης, ὁ Παναγιώτης Ἀναγνωστόπουλος, ὁ Παναγιώτης Σέκερης, ὁ Ἀντώνιος Κομιζόπουλος, ὁ Περραιβός, καὶ ὁ Γ. Ὀλύμπιος, καὶ ἤρξατο τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς· κατόπιν ὅμως τὸ κέντρον τῆς ἐταιρείας μετενέχθη εἰς Μόσχαν· διεδίδετο δ' ἐπιτηδεῖως ὅτι στήριγμα μὲν τῆς ἐταιρείας ταύτης ἦν ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσσίας, πρόεδρος δ' αὐτῆς

ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, ἀλλ' ὅτι δὲν συνέφερε νὰ γνωσθῇ ἐκ τῶν προτέρων ἢ προστάτις αὐτῇ δύναμις.

Ἐν ἔτει δὲ 1818 ἡ ἔδρα τῆς ἐταιρείας μετενέχθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἐκεῖθεν ὁ Σκουφᾶς μετὰ τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου διηύθυνε τὰ τῆς Ἐταιρείας μέχρι τοῦ Ἰουλίου, ὅτε ἀπέθανεν.

Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως δ' ἀπόστολοι περιτρέχοντες ἀπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος διέδιδον ἐπαναστατικὰς ιδέας, καὶ ὑπέκαιον τὸ ὑπὲρ ἐλευθερίας αἶσθημα.

Ἀπογομὴ τῆς ἀρχηγίας τῷ Καποδιστρίᾳ ἢ τῷ Ὑψηλάντῃ καὶ ἀποδοχὴ ταύτης ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου. Ὁ Ξάνθος, εἰς τῶν συνεταίρων, ἔλαβεν ἐντολὴν νὰ προσενέγκῃ τὴν ἀρχηγίαν ἢ τῷ Καποδιστρίᾳ ἢ τῷ Ἀλεξάνδρῳ Ὑψηλάντῃ (1820), ἀλλ' ὁ Καποδίστριας ἠρνήθη, θεωρῶν τὸ κίνημα ὡς παρακεκινδυνευμένον. Ὁ Ξάνθος ἐστράφη τότε πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, στρατηγὸν καὶ ὑπασπιστὴν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας, καὶ υἱὸν τοῦ ἄλλοτε ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Κωνσταντίνου Ὑψηλάντου, καὶ προσήνεγκεν αὐτῷ τὴν ἀρχηγίαν ἐν ὀνόματι τῆς ἐταιρείας (24 Ἀπριλίου 1820). ἀποδεχόμενος δ' ὁ Ὑψηλάντης τὴν ἀρχηγίαν ἐνομάσθη ἀρχηγὸς τοῦ κινήματος, καὶ τότε πάντες ἐπίστευσαν ὅτι μοχλὸς τῆς ἐταιρείας ἦν ῥωσικὸς δάκτυλος.

§ 17.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ 1821 — 1828

Α' Ἐν ταῖς ἡγεμονίαις Βλαχίας καὶ Μολδαβίας.

Ὑψηλάντης καὶ Μιχαὴλ Σοῦτσος. — Σύστασις Ἱεροῦ Λόχου. — Καθαίρεσις Ὑψηλάντου καὶ ἀφορισμὸς Γρηγορίου τοῦ Ε'. — Τερά συμμάχια. — Οὐδετερότης τῆς ἱερᾶς συμμάχιας. — Ἀποθάρρυνσις τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ὑποχώρησις αὐτοῦ πρὸς τὰ Καρπάθια. — Μάχη περὶ τὸ Γαλάζιον. — Ἡρωϊκὴ ἔξοδος τῶν Ἑλλήνων καὶ Ἀθανάσιος Καρπενσιώτης. — Μάχη Δραγατσανίου καὶ καταστροφὴ τοῦ Ἱεροῦ Λόχου. — Θάνατος Ὑψηλάντου. — Μάχη ἐν τῇ μονῇ Σέκκου. — Θάνατος Γ. Ὀλυμπίου καὶ Ι. Φαρμάκη. — Μάχη ἐν Σκουλενίῳ. — Ἀθανάσιος Καρπενσιώτης θάνατος, καὶ τέλος τῆς ἐπαναστάσεως ἐν ταῖς ἡγεμονίαις. — Καταδιωγμοὶ καὶ σφαγαὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ. — Θάνατος τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου. — Αἱ ὁμότητες τῶν Τούρκων ὠφέλησαν τὸν ἀγῶνα.

Ὑψηλάντης καὶ Μιχαὴλ Σοῦτσος. Ὁ Ὑψηλάντης ἀναλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν ἐζήτησε καὶ ἔλαβε παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἀπεριό-

ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

ριστον ἀπουσίας ἄδειαν πρὸς χρῆσιν δῆθεν ἱαματικῶν λουτρῶν, καὶ παρευθὺς ἤρξατο συνεννοούμενος μετὰ τῶν ἐταιριστῶν τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου καὶ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μολδαβίας Μιχαήλ Σούτσου.

Ὁ Ὑψηλάντης τότε συγκεντρώσας σῶμα πολεμιστῶν διέβη τὸν Προῦθον 22 Φεβρουαρίου 1821, καὶ τῇ 24 ἀφικόμενος εἰς Ἰάσιον τῆς Μολδαβίας μετὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ Νικολάου καὶ Δημητρίου, ἐξέδωκεν ἔντυπον ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν πρὸς τοὺς ἐν Μολδοβλαχίᾳ Ἕλληνας, καὶ ὑψώσεν ἐπισήμως τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως, ἣν ἡσπάσθη καὶ ὁ ἡγεμὼν τῆς Μολδοβλαχίας Μιχαήλ Σούτσος. Τότε πᾶσα ἐλληνικὴ καρδία συνεκινήθη καὶ ἄθροοι ἐσπευδον Ἕλληνες, Βούλγαροι καὶ Σέρβοι, ὅπως ταχθῶσιν ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ Ὑψηλάντου, ὧν ἐν τοῖς πρώτοις ὁ Μιχαήλ Σούτσος ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας. Τῇ δὲ 26 καθηγιάσθη ἡ ἐπαναστατικὴ σημαία ἐν τῷ ναυῷ τῆς τῶν τριῶν ἱεραρχῶν μονῆς, ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Ἰαίου Βενιαμίν.

Σύστασις Ἱεροῦ Λόγου. Ἐξ Ἰαίου ἀναζεύξας ὁ Ὑψηλάντης (1 Μαρτίου) μετὰ 2000 ἀνδρῶν Ἑλλήνων, Σέρβων, Βουλγάρων καὶ Μαυροβουνίων ἀφίκετο εἰς Φωζάνην, ἔνθα πεντακόσιοι ἐκ τῶν ἐγκριτωτέρων νέων ἐξ Ὀδησσοῦ καὶ ἄλλων ἐλληνικῶν κοινοτήτων ἐμφορούμενοι ἀκρατήτου ἐνθουσιασμοῦ ἐτάχθησαν ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ καὶ ἀπετέλεσαν ἴδιον σῶμα ὅπερ ὠνόμασαν Ἱερὸν Λόγον, φέροντα στολὴν εὐρωπαϊκὴν μέλαιναν ὀπλισμὸν Γαλλικὸν καὶ ἐπιγραφὴν ἐπὶ τοῦ κράνους „ἐλευθερία ἢ θάνατος“, κατὰ μίμησιν καὶ πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ Ἱεροῦ ἐκείνου Λόγου τῶν Θηβαίων, ὅστις ὑπὸ τὸν Πελοπίδαν κατὰ τὴν ἀξιωμανημόνευτον ἐν Λεύκτροις μάχην ἐδειξεν ἀπαράμιλλον ἀνδρείαν καὶ γενναιότητα καὶ συνετέλεσε μετὰ πεισματώδη ἀγῶνα νὰ κλίνη ἡ νίκη ὑπὲρ τῶν Θηβαίων.

Καθαίρεισι Ὑψηλάντου καὶ ἀφορισμὸς Γρηγορίου τοῦ Ε'. Ἐκεῖ τότε ἦλθεν ἀπροσδοκῆτως καὶ ἡ διακήρυξις τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας, δι' ἧς καθαιρῶν τοῦ βαθμοῦ αὐτοῦ τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, ἐν Καλεντίνῃ τότε εὐρισκόμενον, ἐκήρυττεν ὅτι αὐτὸς μένει οὐδέτερος· σὺνταγμα δὲ κατ' ἀπαίτησιν τῆς Πύλης ἦλθε καὶ ὁ ἀφορισμὸς τοῦ Πατριάρχου κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἰδὼν τότε ὁ Μιχαήλ Σούτσος ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἀποδοκιμάζει τὸ κίνημα, κατέφυγεν εἰς Βασσαραβίαν, παρακειμένην τῇ Μολδαβίᾳ τῇ 30 πρὸς τὴν 31 Μαρτίου, θυσιάσας οὕτω τὴν ἡγεμονίαν αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἱερὰ Συμμαχία. Ἀτυχῶς ἡ ἐπανάστασις ἐξεργάγη ἐν ὥρᾳ, καθ' ἣν τὴν μὲν Ἰσπανίαν καὶ Πορτογαλίαν ἐλυμαίνετο ἡ ἐπανάστασις, ἐν δὲ τῇ Νεαπόλει εἶχεν ἀνακηρυχθῆ τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα· ἕνεκα δὲ τῆς ἐπικρατούσης ταύτης θυέλλης οἱ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης ὑπὸ πανικοῦ καταληφθέντες, συνεδρίαζον ἐν Λάιπαχ, ἐνθα συνεδέθησαν διὰ τῆς Ἱερᾶς λεγομένης Συμμαχίας, ἥτις ἐσκόπει τὴν ἔμπρακτον ἀλληλοβοήθειαν κατὰ τῶν λαῶν τῶν ζητούντων ἀνατροπὰς καὶ ἐκθύρτην ὡς ἀρχὴν τὴν ἀναλλοίωτον διατήρησιν τῶν καθεστώτων παντὸς κράτους, ἐκτὸς ἂν τῇ συναινέσει τοῦ ἡγεμόνος αὐτοῦ ἐνεργηθῶσι πολιτικαὶ μεταβολαὶ ἐν τῷ αὐτῷ κράτει.

Οὐδετερότης τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας ὡς πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Ἡ Ἱερὰ Συμμαχία ἔμεινεν οὐδετέρα ὅσον ἀφορᾷ τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα· ὁ δὲ Σουλτάνος διὰ τῆς ἰσχύος τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας ἀπεκλείσθη τῆς χορείας τῶν Χριστιανῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης ὡς ἀσεβῆς, μ' ὅλας τὰς ἀντιδράσεις τοῦ φιλοτουρκοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Αὐστρίας Μέττερνιχ.

Ἀποθάρρυνσις τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ὑποχώρησις αὐτοῦ πρὸς τὴν Τεβίδα. Ὁ Ὑψηλάντης, ἐν Καλεντίνῃ εὐρισκόμενος, προσεπάθησε νὰ ἐξασθενήσῃ τὴν φοβερὰν ἐντύπωσιν τοῦ ἀφόρισμοῦ τοῦ Πατριάρχου καὶ τὴν προγραφὴν τοῦ Τσάρου, παριστῶν ταῦτα ὡς πολιτικὴν ἀνάγκην, ὑφ' ἣν ἐκαλύπτετο ἡ πρὸς τοὺς Ἕλληνας συμπάθεια τοῦ Τσάρου καὶ τοῦ Πατριάρχου· οὐχ ἥττον ἀποθαρρυνθεὶς ὑπεχώρησε (1 Ἀπριλίου) εἰς Τεβίδα, παλαιὰν πρωτεύουσαν τῆς Βλαχίας καὶ κωμόπολιν τοῦ θέματος τῆς Δουμποβίτσης πρὸς τὰ ὄρια τῆς Αὐστρίας. Ἐκεῖ δὲ ἐπισκευάσας τὰ πεπαλαιωμένα τεῖχη τῆς πόλεως, ἤρξατο ἀσχεῶν τὸν Ἱερὸν Λόχον, παρασκευαζόμενος εἰς ἀπεγνωσμένην ἀντίστασιν.

Μάχη παρὰ τὸ Γαλάζιον. Ἐνῷ δὲ ταῦτα ἐτελοῦντο, τὸ Γαλάζιον εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ τοῦ Καραβία ὡς θέσις ἐπὶ κειρος, καταλαβόντος τοῦ Ἀθανασίου Καρπενησιώτου μετὰ τοῦ πελοποννησίου Κοτήρα καὶ μετὰ 700 ἀνδρῶν τρεῖς παλαιούς προμαχῶνας, κειμένους ἐπὶ τῆς πρὸς τὸ Γαλάζιον ἀγρούσης ὁδοῦ, κατεσκευασμένους ὑπὸ τῶν Ῥώσων ἐπὶ τοῦ Ῥωσσοτουρκικοῦ πολέμου, καὶ μάχης πεισματώδους συγκροτηθείσης (1 Μαΐου 1821) κατὰ πολυαριθμοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, οὗτινος ἡγοῦντο ὁ βαλῆς τῆς Σιλιστρίας Σελίμ Μεχμέτ ὡς ἀρχιστράτηγος, ὁ Ἰουσούφ Βερκόφτσκις φρούραρχος Ἰβραήλ, ὁ Δερβὴ Πασσᾶς, φρούραρχος τοῦ Βιδινίου καὶ ὁ Καρα-Φεῆζ, διοικητὴς τοῦ Σαρκίο-

γιου, οἱ Ἕλληνες ἡττήθησαν, πεσόντος καὶ τοῦ Κοτήρα μετὰ 300 πολεμιστῶν, καὶ μόνος διεσώθη ὁ Ἀθανάσιος Καρπενησιώτης, διελθὼν ξιφῆρης διὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου μετὰ τεσσαράκοντα ἀνδρείων, καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν συμβολὴν τοῦ Προύθου καὶ Ἰστρου, ἀποβαλὼν ἐξ νεκρῶν καὶ τέσσαρας τραυματίας οὕτω δ' οἱ πολέμιοι ἀνέκτησαν τὸ Γαλάζιον, ὑπὲρ καὶ ἐλεηλάτησαν, φονεύσαντες καὶ ἐξακοσίους τῶν κατοίκων. †

Μάχη ἐν Σκουλενίῳ καὶ θάνατος Ἀθανασίου Καρπενησιώτου. Ὁ ἀνδρεῖος Ἀθανάσιος Καρπενησιώτης, καταλαβὼν εἴτα παρακείμενον λόφον τοῦ χωρίου Σκουλενίου, ὠχυρώθη, ἀφοῦ προηγουμένως ἐκοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων τὴν κατάληψιν ταύτην μαθὼν ὁ Κεχαγιαμπέης ἐδραμεν ἐξ Ἰασίου μετὰ 400 ἱππέων, ἐξακισχιλίων πεζῶν καὶ τεσσάρων τηλεβόλων ἅμα δὲ 17 προσεγγίσει τοῦ ἐχθροῦ (17 Ιουνίου 1821) ἤρξατο φοικαλέος καὶ ἄνιστος ἀγὼν, καθ' ὃν ὁ Ἀθανάσιος τρεῖς τῶν πολέμιων ἐφόδους ἐρρωμένως ἀπέκρουσεν, ἀλλ' ἐπὶ τέλους μετὰ ὀκτάωρον ἀγῶνα οἱ Τοῦρκοι εἰσέβαλον εἰς τὸ ὀχύρωμα· οἱ πλεῖστοι τῶν συντρόφων του ἐπεσον ἀντιμαχόμενοι, τῶν λοιπῶν τραπέντων εἰς φυγὴν, ὁ δὲ Ἀθανάσιος μετὰ 15 ὀπαδῶν θεωρήσας ἀνανδρίαν τὴν φυγὴν ὤρμησε ξιφῆρης κατὰ τῶν ἐχθρῶν· ἀντιμαχόμενοι δὲ καὶ διασπῶντες τὰς ἐχθρικὰς τάξεις, ἔπεσον ἅπαντες, μηδενὸς διασωθέντος.

Τοιοῦτους προμάχους τῆς ἐλευθερίας ἔχουσα ἡ Ἑλλὰς ἀδύνατον ἦτο ἐπὶ τέλους νὰ μὴ ἐλευθερωθῇ.

Μάχη Δραγατσάνιου καὶ καταστροφὴ τοῦ Ἱεροῦ Λόχου. Ὁ Ὑψηλάντης, μαθὼν ὅτι οἱ πολέμιοι πανστρατιᾷ ἐτοιμάζονται νὰ προσβάλωσιν αὐτόν, διαβὰς τὸν Ἀλούταν, κατέφυγεν εἰς Ρίμνικον μετὰ 5000 πεζῶν, 2000 ἱππέων καὶ 4 τηλεβόλων, τῶν πολέμιων κατεχόντων τὸ χωρίον Δραγατσάνιον, κείμενον παρὰ τὸν Ἀλούταν ἐπὶ πεδιάδος ἐγγὺς τῆς Κραϊώβης. Ὁ Ὑψηλάντης διέταξε τότε τὸν Ὀλύμπιον, τὸν Καραβιάν, συνταγματάρχην τοῦ ἱππικοῦ, καὶ τὸν Νικόλαον Ὑψηλάντην ἀδελφόν του καὶ ἀρχηγὸν τοῦ Ἱεροῦ Λόχου νὰ προελάσωσι καὶ καταλάβωσιν ἐπικαίρους περὶ τὸ Δραγατσάνιον θέσεις μέχρι τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ, καὶ τῶντι κατέλαβον χαράδραν τινὰ τοῦ χωρίου καταλαβόντες τοῦ Ὀλυμπίου τὰ ὑπερθεν αὐτοῦ ὑψώματα. Οἱ Τοῦρκοι ὑπὸ τὸν Καρὰ Φεῆζ ἐσπευσμένως ὀχυρούμενοι ἤρξαντο νὰ καίωσι τὰς μὴ καταληφθεῖσας ὑπ' αὐτῶν οἰκίας τοῦ χωρίου, φοβοῦμενοι μὴ

καταληφθῶσιν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τοῦτο βλέπων ὁ Καραβίας καὶ θεωρήσας αὐτὸ ὡς σημεῖον φυγῆς, ἀπεπειράθη ἐφοδὸν κατὰ τοῦ χωρίου μετὰ 800 ἀγυμνάστων ἱππέων παραπείσας καὶ τὸν Νικόλαον Ὑψηλάντην νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐφοδὸν διὰ τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τοῦ Ἱεροῦ Λόγου (7 Ἰουνίου 1821).

Οἱ πολέμιοι ὑπὸ τὸν Καραῶ Φεῆζ κατ' ἀρχὰς ὑπεχώρησαν, ἀλλ' εἰτα παρατηρήσαντες ὅτι αἱ δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων ἦσαν μικραί, ὤρμησαν κατ' αὐτῶν, οἱ Ἱερολοχῖται ἐρρίφθησαν γενναίως κατὰ τῶν ἐχθρῶν, πυκνῶς συντεταγμένοι, ἀλλὰ μετὰ μικρὸν αἰφάλαγγες αὐτῶν ἤρραιώθησαν· δύο ἐκατόνταρχοι τοῦ Ἱεροῦ Λόγου ὁ Σπυρίδων Δρακούλης καὶ ὁ Δημήτριος Σοῦτσος καὶ ὁ φιλέλλην Βορδιέ Ἑλβετὸς ἐπεσον μαχόμενοι· τὸ δὲ ἱππικὸν τῶν πολεμίων διασχίσαν τὰς τάξεις τῶν Ἱερολοχιτῶν ἐκυρίευσεν δύο τηλεβόλα, ὅτε οἱ μὲν ἐξ αὐτῶν πρὸς τὸν θάνατον παλαίοντες κατεκόπησαν, οἱ δὲ κατεδιώχθησαν, μόλις διασωθέντος τοῦ Νικολάου Ὑψηλάντου μετὰ 100 Ἱερολοχιτῶν καὶ τῆς σημαίας τοῦ λόγου τῇ βοηθείᾳ τοῦ Γεωργίου Ὀλυμπίου δραμόντος μετὰ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ, ἅμα κροτήσαντος τοῦ πρώτου τηλεβόλου. Ἡ δὲ νεωτέρα ἱστορία εὐφήμως θέλει ἀείποτε μνημονεῦει αὐτῶν.

Θάνατος Ὑψηλάντου. Ὁ Ὑψηλάντης, τρεῖς ὥρας μακρὰν τῆς μάχης εὐρισκόμενος, ἰδὼν ὅτι μετὰ τὴν πανωλεθρίαν τοῦ ἱεροῦ λόγου οἱ στρατιῶται τοῦ ὑπὸ πανικοῦ καταληφθέντες διεσκορπίσθησαν, ὅτι οἱ ἐγγύριοι ὀπλαρχηγοὶ κατεπρόδιδον τὸν ἀγῶνα, ὅτι ὁ ἐγγύριος ὀπλαρχηγός, Βλαδιμηρέσκος προσηγέχθη εἰς τὸν Πασσάν νὰ δολοφονήσῃ αὐτόν, ὁ δὲ δόλιος Σάββας φανερώς τὸν κατεδίωκεν, ἐν ἀμηχανίᾳ εὐρεθείς ὑπεχώρησεν εἰς Ῥίμνικον (8 Ἰουλίου 1821) καὶ ἐκεῖθεν κατέφυγεν εἰς τὴν τουρκόφρονα Αὐστρίαν· ἀλλὰ συλληφθεὶς ὑπὸ τῆς Αὐστριακῆς Αστυνομίας ἐρρίφθη εἰς τὰ δεσμοτῆρια (14 Ἰουλίου 1821) ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Μουγκάσσης ἐνθα διέμεινε καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐπαναστάσεως, ἐναγωνίως παρακολουθῶν νοερῶς τοὺς θριάμβους τῶν Ἑλληνικῶν ὀπλων· ἀπεφυλακίσθη δὲ μόλις κατὰ τὸ 1827 τῇ μεσολαβήσει τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας Νικολάου Α' ἐπὶ τῷ ὄρῳ τοῦ νὰ μείνῃ ἐν Βιέννῃ, ὅπου κατατρηχόμενος ἀπέθανεν ἐκ καρδιακοῦ νοσήματος (20 Ἰουλίου 1828) καταλιπὼν μνήμην ἀθάνατον, διότι ἐθυσίασε καὶ ἀξίωμα καὶ δόξαν χάριν τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς προσφιλοῦς αὐτοῦ Ἑλλάδος.

Μάχη ἐν τῇ μονῇ Σέκου· θάνατος Ὀλυμπίου καὶ Φαρμάκη

καὶ τέλος τῆς ἐπαναστάσεως ἐν ταῖς ἡγεμονίαις. Μετὰ τὴν εἰς Αὐστρίαν ἀναχώρησιν τοῦ Ὑψηλάντου οἱ ἐναπομείναντες ἀρχηγοὶ Γ. Ὀλύμπιος καὶ Ἰ. Φαρμάκης συλλέξαντες τὰ διεσκορπισμένα λείψανα τοῦ στρατοῦ τοῦ Ὑψηλάντου ἀπεφάσισαν νὰ πολεμήσωσι μέχρ' ἐσχάτων ἡγούμενοι δὲ 800 ἐπιλέκτων καὶ ἱππέων ἀνέβησαν εἰς τὸ ὄρος τῆς Μολδαυίας Βρεάτσαν, ἐνθα νοσοῦντος τοῦ Ολυμπίου διέτριψαν μέχρι τέλους Αὐγούστου· ἐν τῷ μεταξύ, λιποτακτησάντων τῶν πλειόνων, ἔμειναν 350· τούτων ἡγούμενοι ἐπορεύθησαν πρὸς τὴν μονὴν τοῦ Σέκου, κειμένην ἐν τῷ νομῷ τοῦ Νιάμτσου τῆς Μολδαυίας, ἣν κατέλαβεν ὁ Ἰωάννης Φαρμάκης (8. 7βρίου 1821), κλεισθέντος τοῦ Ὀλυμπίου μετὰ 11 ὁπαδῶν ἐν τῷ κωδωνοστασίῳ αὐτῆς· ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ προδοθέντες ὑπὸ Ῥωμούνων χωρικῶν εὐρέθησαν κεκυκλωμένοι ὑπὸ 1500 τούρκων καὶ παρ' αὐτῶν ἤρξατο πεισματώδης ἀγών, καθ' ὃν ἀδιάκοπον πῦρ τῶν ἐπαναστατῶν ἐδεκάτιζε τοὺς ἐφορμῶντας ἐχθροὺς· μετὰ πολὺν χρόνον δὲ μάχην οἱ Τούρκοι ἔθεσαν πῦρ εἰς τὰ παρακείμενα ξύλινα παραπήγματα, ἐξ οὗ ἐκινδύνεον νὰ καῶσιν οἱ ἐν τῷ κωδωνοστασίῳ κλεισθέντες· ἰδὼν δ' ὁ ἀτρόμητος Ὀλύμπιος ὅτι ἦν ἀδύνατον νὰ σωθῇ καὶ ὅτι ἐκινδύνεε νὰ συλληφθῇ αἰχμάλωτος, ἀνέκραξε πρὸς τοὺς συντρόφους του· “Ἐγὼ θὰ καῶ ἐδῶ, σεις, ἂν θέλητε, φύγετε· ἰδοὺ σὰς ἀνοίγω μόνος μου τὴν θύραν”, καὶ πάραυτα, ἐνῶ εἰσώρμων ἐν τῷ κωδωνοστασίῳ οἱ Τούρκοι, θέσας πῦρ εἰς τὴν ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσαν πυρίτιδα, ἀνετινάχθη πυρίφλεκτος εἰς τὸν ἀέρα μετὰ τῶν εἰσορμησάντων ἐχθρῶν καὶ τῶν ὁπαδῶν του, πλὴν ἑνὸς ὡς ἐκ θαύματος διασωθέντος, ἵνα μαρτυρήσῃ τὸ γεγονός. Διὸ δικαίως ὁ Ὀλύμπιος θεωρεῖται εἰς τῶν ὑπὲρ πατρίδος πεσόντων πρῶτων ἡρώων τῆς ἐπαναστάσεως.

Ὁ δὲ Φαρμάκης μηδόλως ἀποθαρρυνθεὶς ἐξηκολούθει ἀμυνόμενος ἐπὶ ἑνδεκα ὅλας ἡμέρας, ὅποτε, ἐξαντληθέντων τῶν πολεμοφοδίων, τῇ μεσολαβήσει τοῦ Προξένου τῆς Αὐστρίας συνωμολόγησεν ἑντιμον συνθήκην, (23 Σεπτεμ. 1821) δι' ἧς ἐπετράπη αὐτῷ νὰ ἐξέλθῃ ἐνοπλος μετὰ τῶν 200 ὁπαδῶν του· ἀλλ' ἅμα τῇ ἐξόδῳ ἐθανατώθησαν ἅπαντες παρὰ τὴν συνθήκην καὶ τὴν ἐγγύησιν τοῦ Αὐστριακοῦ Προξένου βδελυροῦ Οὐδρίσκη· καὶ μόλις 33 φοβούμενοι τὴν ἀπιστίαν τῶν Τούρκων μετὰ τὴν συνθήκην ἐν ὥρᾳ νυκτὸς τραπέντες εἰς φυγὴν διέφυγον τὸν ὄλεθρον· ὁ δὲ Φαρμάκης ἀπαχθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν σιδηροδέσμιος ἐστρεβλώθη καὶ ἐκαρταμύθη.

Ὁ δὲ λαός, ἀναμνηστικόμενος πῶς παρεδόθη καὶ ἀπέθανεν ὁ Φαρμάκης, ἐποίησε τὸ ἐξῆς διασωθὲν δημοτικὸν ᾄσμα;

„Ποῦ νὰ τὸ ξέρω ὁ μικρός,
 „ς' τὸ νοῦ μου πῶς νὰ μῶρθῃ,
 „Πῶς οἱ κοινὸί' χριστιανοί,
 „ποτέ νὰ μᾶς προδώσουν;
 „Ἑσεῖς, πουλιά, ποῦ λεύτερα,
 „Πεῖατε 'ς τὸν ἄερα,
 „Εἶδοι δώστε 'ς τὴν Φραγκιά,
 „'ς τῶν χριστιανῶν τοὺς τόπους,
 „δώστε καὶ 'ς τὴν Φαρμάκαινα,
 „μανιὰτα τοῦ θανάτου.”

Οὕτως ἐπερατώθη μετὰ ἐπτὰ ὅλους μῆνας ἡ ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις ἐπανάστασις ἥτις, εἰ καὶ ἀπέτυχεν, ἐνεκαίνισεν ὁμως τὸ μέγα ὑπὲρ ἐλευθερίας κίνημα τῶν Ἑλλήνων.

Καταδιωγμοὶ καὶ σφαγαὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλοῦ. Σὺν τῇ ἐπαναστάσει τῶν Ἡγεμονιῶν πληροφορηθεὶς ὁ Σουλτάνος ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει ὑπάρχει φοβερὰ συνωμοσία τῶν Ἑλλήνων, τοσοῦτον ἐξεμάνη, ὥστε διέταξε τὴν σφαγὴν τῶν προεστώτων, τοῦ Κλήρου, καὶ τῶν ἐπισημοτέρων Φαναριωτῶν, συγχρόνως δὲ διετάχθη ἡ ἀφόπλισις τῶν χριστιανῶν, ἐξ ὧν οἱ πλείστοι ἐρρίφθησαν εἰς τὰ δεσμωτήρια.

Θάνατος τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου. Τῇ δ' ἡμέρᾳ τοῦ Ἁγίου Πάσχα μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν (10 Ἀπριλίου 1821) οἱ δῆμιοι συνέλαβον τὸν Πατριάρχην Γρηγόριον Ε'. ὅστις κατήγετο ἐκ Δημητσάνης, καὶ τὸν ἐσυραν πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ Πατριαρχείου ἐκεῖ, ἀναγορευθέντος προηγουμένως Πατριάρχου Εὐγενίου τοῦ Α', ἀφοῦ περιβρίσθη καὶ ἐλακτίσθη, ἀπηγχονίσθη κατὰ τὴν μεσαιάν θύραν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Φαναρίου. Εἶτα δὲ παραδοθὲν τὸ σῶμα αὐτοῦ εἰς τοὺς Ἑβραίους, ἐσύρετο εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ κατόπιν ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν ὅπου φερόμενον ὑπὸ τῶν κυμάτων προσέκρουσεν εἰς τὸ πλοῖον τοῦ ἐκ Κεφαλληνίας Ἑλλήνος πλοιάρχου Ἰωάννου Σκληροῦ, πλέοντος εἰς Ὀδησσόν· ἀναγνωρίσας ὁ πλοίαρχος ὅτι τὸ σῶμα ἐκεῖνο ἦτο τοῦ ἀπαγχονισθέντος Πατριάρχου, τὸ παρέλαβεν εἰς τὸ πλοῖον αὐτοῦ ὡς ἅγιον κειμήλιον φθάς δ' εἰς Ὀδησσὸν παρέδωκεν αὐτὸ εἰς τὰς ἀρχάς, ἐνθα ἐτάφη μετὰ βασιλικῶν τιμῶν τῇ διαταγῇ τοῦ Τσάρου.

Ἐν ἔτει δὲ 1871 τὰ ὅστ' αὐτοῦ Πατριάρχου μετηνέχθησαν ἐκ τῆς Ὀδησσοῦ εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ κατετέθησαν ἐν μαρμαρίνῃ λάρνακι ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς Μητροπόλεως.

Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ

ὑπὸ τῶν λυσσάντων Ὀθωμανῶν τὰ ἱερὰ ἐξυβρίσθησαν, στίφη δὲ Γιαντιτζάρων περιτρέχοντα τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὰ περὶ χωρὰ ἐσφάζον καὶ ἐλεηλάτουν· τὰ αὐτὰ δὲ συνέβησαν καὶ ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις· ἐνὶ λόγῳ κατὰ τὰς φοβεράς ἐκεῖνας ἡμέρας ἐβασίλευεν ἡ μάχαιρα καὶ ὁ τρόμος. Τοσάυτῃ δ' ὑπῆρξεν ἡ καταστροφή, ὥστε μόνον τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει θύματα ὑπερέβησαν τὰ δεκαχιχίλια.

Αἱ ὠμότητες τῶν Τούρκων ὠφέλησαν τὸν ἀγῶνα. Ὁ ἀχαλίνωτος φανατισμὸς ἐκ μέρους τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου, κραυγάζοντος, „θάνατος εἰς τοὺς ἀπίστους“, μεγάλως ὠφέλησε τὴν ἐπανάστασιν, διότι οἱ Ἕλληνες ἐρρίφθησαν ἐξηγριωμένοι εἰς ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα· τὰ δ' ἡρωϊκὰ αὐτῶν κατορθώματα διήγειρον παρὰ ταῖς πεπολιτισμένοις λαοῖς συμπαθείας αἰσθήματα, ἅτινα ἐπὶ τέλους ἠνάγκασαν τὰς διαφόρους κυβερνήσεις νὰ παρεμβῶσιν ὑπὲρ τῶν καταδυναστευομένων Ἑλλήνων.

§ 18

Β'. ΕΝΑΡΞΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΕΝ Τῇ ΚΥΡΙΩΣ ΕΛΛΑΔΙ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΒΑΛΤΕΤΣΙΩ ΜΑΧΗΣ

Σουλιάται. — Ἀφίξις εἰς Πελοπόννησον Κολοκοτρώνη. Ἀναγνωσταρὰ καὶ Παπαφλέσσα. — Πολεμικὴ προπαρασκευή. — Προίμια ἐπαναστάσεως καὶ πολιορκία Τούρκων ἐν Καλαβρύτοις. — Ἀλωσις Καλαμῶν καὶ Μεσσηνιακὴ Γερουσία. — Ἀλωσις Πατρῶν ὑφ' Ἑλλήνων καὶ ἀνάγκη αὐτῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων. — Ὑψωσις ἐπαναστατικῆς σημαίας ἐν Ἀμφίσσῃ, Λιδωρικίῳ, Θήβαις, Λεβαδείᾳ, Λαμίᾳ Ἀθῆναις, Πηλῖῳ, Ζαγορά, Μακεδονίᾳ, Ὀλύμπῳ καὶ Εὐβοίᾳ. — Ἐπανάστασις Κρήτης. — Ὑψωσις ἐπαναστατικῆς σημαίας ἐν Μεσολογγίῳ, Ξηρομέρῳ. — Ἐπανάστασις Ἀγρᾶφων, Καρπενησίου. — Ὑψωσις ἐπαναστατικῆς σημαίας ἐν Βονίτῃ, Ὑδρᾷ καὶ Σάμῳ. — Ἐπανάστασις Ἀσπροποτάμου. — Καθιέρωσις τῆς 25 Μαρτίου ὡς ἡμέρας ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος. — Ἡ περὶ τὰς Θερμοπύλας μάχη. — Σύλληψις Διάκου, ἡρωϊκὸς καὶ πολυνώδυνος θάνατος αὐτοῦ. — Ἡ ἐν Γραβιᾷ μάχη. — Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος.

Σουλιάται. Διαρκούσης τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ, ὁ στρατηγὸς τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος Ἰωάννης Ράγκος ἐλθὼν εἰς συνέντευξιν μετὰ τῶν εἰς τὰς Ἰονίους νήτους καταφυγόντων Σουλιωτῶν καὶ ἰδίᾳ τοῦ Νότη Βότσαρη ἐνεχείρισεν αὐτῷ ἐπιστολὴν τοῦ Καποδιστρίου, δι' ἧς οὗτος προέτρπε τὸν Ἀλῆ Πασσᾶν, ἵνα παραδώσῃ τὸ φρούριον τῆς Κιάφας εἰς τοὺς Σουλιώτας πρὸς σωτηρίαν αὐτοῦ· ἡ ἐπιστολὴ αὕτη περιελθούσα εἰς χεῖρας τοῦ Ἀλῆ ἐσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν παράδοσιν τοῦ φρου-

ρίου, μεθ' ἣν οἱ Σουλιῶται συνελθόντες ἐκήρυξαν πρῶτοι κατὰ τοῦ Σουλτάνου τὸν πόλεμον, καὶ ἡ ἐλληνικὴ σημαία ἐκυμάτιζεν ἐπὶ τῶν ἐπ'αλλέων τῆς Κιάφας ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1820.

Ἀφιξίς εἰς Πελοπόννησον Κολοκοτρώνη, Ἀναγνωσταρᾶ καὶ Παπαφλέσσα. Ἐνῷ ἡ Τουρκία διετέλει εἰς πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ καὶ τῶν Σουλιωτῶν, ἀφίκετο ἐκ τῆς Ἑπτανήσου εἰς Πελοπόννησον καὶ ὁ ἀρχαῖος ἀρχατωλὸς καὶ ταγματάρχης τοῦ Ἀγγλικοῦ στρατοῦ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ὁ Παπαφλέσσας, οἱ Πετμεζαῖοι κλπ. πάντες οὗτοι διατρέχοντες τὴν Πελοπόννησον διέδιδον ἐπαναστατικὰς ἰδέας, καὶ μετὰ μικρὸν ἅπασα ἡ Πελοπόννησος ἦτο ἀνάστατος· ἡ δὲ Πύλη τυφλώττους ἀπέδιδε πάντα ταῦτα εἰς ἀντενεργείας τοῦ πολιορκουμένου Ἀλῆ Πασσᾶ, καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλ' ἀντικατέστησε τὸν πεπειραμένον διοικητὴν τῆς Πελοποννήσου Χουρσίτ Πασσᾶν διὰ τοῦ Ἀχμέτ Σαλῆ Ἀγᾶ, νέου τετυφωμένου καὶ ἀπείρου, καὶ οὕτω μοιραίως συνέδραμε τὴν ἐπανάστασιν, ἣν ὁ Χουρσίτ ἠδύνατο νὰ πνίξῃ ἐν τοῖς σπαργάνοις αὐτῆς.

Πολεμικὴ προπαρασκευὴ. Πρὶν δ' ἐτι σημάνῃ ἡ ὥρα τῆς ἐξεγέρσεως ὅπλοποιοὶ καὶ ξυλουργοὶ κατεσκευάζον παντοῖα θανατηφόρα ὅπλα ἐν πάσῃ ἐχεμυθίᾳ, ἀσκούμενοι κατ' οἶκον καὶ εἰς μεμικρυσμένα μέρη τὸν χειρισμὸν αὐτῶν, καὶ σκέψις ἐγένετο τίς θέλει λάβει τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ τοιοῦτου ἐγχειρήματος. Οἱ πάντες τότε ἠτένιζον πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην, διότι ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ συνηγοῦντο πολλὰ πλεονεκτήματα μετὰ πολεμικῆς πείρας.

Προοίμια ἐπαναστάσεως καὶ πολιορκία Τούρκων ἐν Καλαβρύτοις. Φόνοι μεμονωμένοι Τούρκων ἤρξαντο προμηνύοντες τὴν μέλλουσαν καταιγίδα· οἱ δύο κλέπτει Χονδρογιάννης καὶ Πετιώτης ἐπυροβόλησαν τὸν Σερδῆν Ἀλιωτὴν σπαῆν, συνοδοιποροῦντα μετὰ τοῦ Ταμπάκοπούλου (16 Μαρτίου 1821)· τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ προσεβλήθη καὶ ὁ καταλυματίας τοῦ διοικητοῦ τῶν Καλαβρύτων Ἰβραήμ. Ἀραζούτογλου πορευόμενος εἰς Τρίπολιν, ὅστις μαθὼν τὴν προσβολὴν ἐκλείσθη μετὰ τῶν ὁμοθρήσκων του ἐν τοῖς πύργοις τῶν Καλαβρύτων· κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἐφανεύθησαν καὶ ἄλλοι Τούρκοι μεταβαίνοντες ἐξ Ἀμφίσσης εἰς Τρίπολιν· οἱ δ' ἐν Πάτραις Τούρκοι πεισθέντες ὅτι τὰ συμβαίνοντα ἦσαν προοίμια ἐπαναστάσεως, ἐντρομοὶ ἐκλείσθησαν ἐν τῷ φρουρίῳ· οἱ πρῶν ταπεινοὶ ῥαγιάδες μετεσχηματίσθησαν εἰς μαχητὰς σταυροφόρους· ἀπανταχοῦ δ' ἠκούοντο σή-

μυνητορα μετὰ κραυγῆς λαοῦ, συντρίβοντες δουρικὰ δεσμὰ καὶ μετατρέποντες αὐτὰ εἰς ὅπλα τυραννοκτόνα· ὁ πόλεμος ἐγένετο ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος· τὸ δὲ σύνθημα αὐτοῦ „ἐλευθερία ἢ θάνατος.“ πάντες δ' εἶχον ἀνὰ στόμα, „μὴ μείνῃ τοῦρκος ἔς τὸν Μωρῖα, μὴδὲ ἔς τὸν κόσμον ὅλον“.

Ἀλωσις Πατρῶν ὑφ' Ἑλλήνων καὶ ἀνάκτησις αὐτῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων. Οἱ προῦχοντες τῶν Ἀχαιοῶν, ὁ Παπαδιαμαντόπουλος, ὁ Λόντος, ὁ Πατρῶν Γερμανός, ὁ Ζαΐμης, καὶ ἄλλοι ὁδηγοῦντες ἑκαστος ὀπλίτας, ἤρξαντο νὰ εἰσέρχωνται εἰς Πάτρας· ὁ Γερμανός ὕψωσε τότε πρῶτος τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου (22 Μαρτίου), ἦν πάντες ἐν συγκινήσει ἀσπαζόμενοι ἐτάσσοντο εἰς τοὺς πολιορκητὰς τοῦ φρουρίου· συνελθόντες δ' οἱ προσετώτες ἐπεμψαν προκήρυξιν πρὸς τοὺς προζένους, δι' ἧς ἐξέθετον τὰ δίκαια τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰ δεινοπαθήματα αὐτῶν ὑπὸ τῶν τυράννων καὶ ἐπὶ τέλους ἐζήτησαν τὴν εὐνοίαν καὶ προστασίαν τῶν μεγάλων δυνάμεων· οἱ δὲ Τούρκοι, ἀκούοντες τὰς κραυγὰς τῆς ἐλευθερίας, αἵτινες ἀδιαιδίπτως ἔσειον τὸν αἰθέρα, ἔντρομοι κατέφυγον εἰς τὴν παλαιὰν ἀκρόπολιν καὶ ἤρξαντο κατακυροβολοῦντες τὴν πόλιν.

Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ τῆς Εὐβοίας Ἰουσοῦφ πασσᾶς ἔδραμε μετὰ 800 Ὀθωμανῶν καὶ διὰ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου ἀφίχθεις εἰσῆλθας εἰς τὸ φρούριον πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς φρουρᾶς· ἐνθαρρυνθέντες δ' οὕτως οἱ πολέμιοι ἐξῆλθον τοῦ φρουρίου καὶ ἐξ ἐφόδου τρέψαντες τοὺς Ἕλληνας εἰς φυγὴν παρέδωκαν τὴν πόλιν εἰς τὸ πῦρ (15 Ἀπριλίου 1821).

Ἀλωσις Καλαμῶν καὶ Μεσσηνιακὴ Γερούσια. Ἐνῷ ἄπασα ἡ Πελοπόννησος ἦν ἀνάστατος, οἱ κάτοικοι τῆς Μάνης, ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ ἡγεμονικὸν ἀξίωμα ἔχοντος Πετρόμπετη, ὕψωσαν ἐπὶ τοῦ Ταυγέτου τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν, ἐφ' ἧς ἦτο γεγραμμένον τὸ ἀρχαῖον Σπαρτιατικὸν „ἦ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς“ ἐνωθέντες δ' οὗτοι μετὰ τῶν σωματείων τοῦ Κολοκοτρώνη, Ἀναγνωσταρά, Παπαφλέσσα, Νικήτα, Σταματελοπούλου κλπ. ἐπολιορκήσαν τὴν πόλιν τῶν Καλαμῶν καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἐν αὐτῇ Τούρκους νὰ παραδοθῶσι. Εἴτα ὁ Πετρόμπετης ἐσχημάτισε τοπικὸν συμβούλιον ἐκ τῶν προκρίτων, ὅπερ ὠνόμασε Μεσσηνιακὴν Γερούσιαν· κατὰ δὲ τὴν 25 Μαρτίου ἐξέδωκε διακήρυξιν πρὸς τὴν Εὐρώπην, ἐπικαλούμενος ἐν τέλει τὴν βοήθειαν αὐτῆς. Κατόπιν οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἐτράπησαν εἰς διάφορα μέρη πρὸς διάδοσιν τῆς ἐπανα-

στάσεως. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, ἀφοῦ κατετρόπωσε τοὺς ἐν Καρυταίνῃ Τούρκους, μεταβαίνοντας εἰς Τρίπολιν, ἐν τῷ στενῷ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου (28 Μαρτίου), καταλαβὼν τὰ περὶ τὴν Τρίπολιν χωρία Πιάναν, Χρυσοβίτσι καὶ Βαλτέτσι, διελογίζετο περὶ τῶν καταλληλοτέρων μέτρων πρὸς ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως, ἥτις ἦν θέσις στρατηγικὴ καὶ πρωτεύουσα τῆς Πελοποννήσου.

Ὑψωσις ἐπαναστατικῆς σημαίας ἐν Ἀμφίσσῃ, Λιδωρικίῳ, Θήβαις, Λεβαδεῖα, Λαμῖα, Ἀθήναις, Πηλῳ, Ζαγορά, Μακεδονίᾳ. Ὁλύμπω καὶ Εὐβοίᾳ. Οἱ ἐν Ἀμφίσσῃ καὶ περὶ τὸν Παρνασσὸν πρῶτοι ἐπανεστήσαν ἐν τῇ Στερεᾷ (27 Μαρτίου) ὑπὸ τὸν Πανουργιᾶν, Γκούραν, Μανίκαν καὶ Παπανδριᾶν οἱ δὲ πολέμιοι πολιορκηθέντες παρεδόθησαν, παραδοθέντων καὶ τῶν ἐν Λιδωρικίῳ Τούρκων εἰς τοὺς Ἀναγνώστην Λιδωρίκην, Γ. Παπαπολίτην καὶ Δημήτριον Καλτσᾶν.

Εἶτα δ' ἐκηρύχθη καὶ ἐν Θήβαις ἡ ἐπανάστασις ὑπὸ τοῦ Βούσγου, ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖ ὁ Διάκος μετὰ 500 ἀνδρῶν, τῶν Τούρκων καταφυγόντων εἰς Εὐβοίαν.

Μετὰ ταῦτα ἐπανεστή καὶ ἡ Λεβαδεῖα ὑπὸ τὸν Ἀθανάσιον Διάκον ἀρματωλόν, καὶ τὸν Βασίλειον Βούσγον, παραδοθέντων τῶν Τούρκων διὰ συνθήκης (1 Ἀπριλίου 1821).

Κατόπιν ἐκηρύχθη ἡ ἐπανάστασις ἐν Λαμῖα ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Δυοβουνιώτου, Ἀθανασίου Διάκου καὶ Πανουργιᾶ, καταλαβόντων τὰς Θερμοπύλας καὶ τὰς πέριξ αὐτῶν ἐπικαίρους θέσεις (7 Ἀπριλίου).

Κατὰ δὲ τὴν νύκτα τῆς 25 πρὸς τὰς 26 Ἀπριλίου ἐπανεστήσαν καὶ αἱ Ἀθῆναι διὰ τῆς εὐτολμίας τοῦ Μελετίου Βασιλείου, ἐκ τοῦ ὑπὸ τὸν Πάρνηθα χωρίου Χασιά, εἰσπηδήσαντος τὰ τεῖχη τῆς πόλεως μετὰ 600 ἀνδρῶν, οἵτινες, φονεύσαντες τοὺς φρουροὺς, ἐκράνυζον „ζήτω ἡ ἐλευθερία.“ Οὕτως ἐξηγγέρθη ἡ πόλις, ἡ Ἀττικὴ ἅπασα ἐκινήθη καὶ ἡ Ἀκρόπολις ἀπεκλείσθη τῇ δὲ 28 Ἀπριλίου ἐν χαρᾷ καὶ ἀγαλλιάσει ὑψώθη ἡ ἑλληνικὴ σημαία ἐπὶ τοῦ διευκτηρίου. Τότε ἔνεκα τῶν ἀναμνήσεων τῆς ἁλοτε μητροπόλεως τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐντὸς δεκαήμερις προσέδραμον πολλαχόθεν ὑπὲρ τοὺς 3000 μαχηταί, ἐκσφενδονίζοντες τὸν θάνατον κατὰ τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει τυράννων.

Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἀθηνῶν ἐπανεστή καὶ τὸ Πήλιον (7 Μαΐου) καὶ ἡ Ζαγορά ὑπὸ τὸν ἀρχιμανδρίτην Ἀνθιμον

Γαζην καὶ τὸν ὀπλαρχηγρὸν Κυριάκον Βασδέκην· εἶτα ὁ ἐπαναστατικὸς σπινθὴρ μετεδόθη (15 Μαΐου) καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς 'Εμμανουὴλ Παπᾶν, μεγαλέμπορον καὶ τραπέζιτην, Χάψαν καὶ Κασσανδρέαν· ἀλλ' ἐν Μακεδονίᾳ ἡ ἐπανάστασις ἐπνίγη ἐν τοῖς σπαργάνοις αὐτῆς ὥς ἐκ τῆς μεγάλης συρροῆς τουρκικοῦ στρατοῦ.

Ταυτόχρονα ἐπαναστατικὰ κινήματα ἐγένοντο καὶ περὶ τὸν Ὀλυμπον ὑπὸ τὸν Ὀλύμπιον Διαμαντῆν καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγούς, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, εὐάριθμοι ὄντες, διελύθησαν εἰς τὴν πρώτην κατ' αὐτῶν ἐπίθεσιν τῶν βαρβάρων.

Μετὰ ταῦτα ἐπανεστῆ ἡ Εὐβοία, ὑπερμεσοῦντος τοῦ Μαΐου, ὑπὸ τοὺς Ἀγγελεῖν Νικολάου, Ν. Κριζώτην καὶ Γ. Παπᾶν, καὶ οὕτως ἅπασα σχεδὸν ἡ Στερεὰ Ἑλλάς ἦν ἀνάστατος.

Ἐπανάστασις Κρήτης. Μετὰ τὰς ἀνωτέρω ἐπαναστάσεις ἐπανεστῆ καὶ ἡ Κρήτη (16 Ἰουνίου) διὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν Γ. Τσελεπῆ, Ἀναγνώστη Παναγιωτάκη, Γούσου, Βουρδουμπᾶ, Κουρμούλη, Μελιδόνη κλπ. οἱ δὲ Τοῦρκοι δι' ἀπάτης τὴν πρωίαν τῆς 23 Ἰουνίου ὤρμησαν κατὰ τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ τῶν Χανίων ἀόπλων Ἑλλήνων, καὶ διεπέρασαν ἅπαντας ἐν στόματι μαχαίρας. Τὰ αὐτὰ ἐγένοντο ἐν Ῥεθύμνῳ καὶ ἄλλαχοῦ. Ἐνεκα δὲ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἡ ἐπανάστασις τῆς Κρήτης μετὰ μικρὸν κατεστάλη.

Ὑψωσις ἐπαναστατικῆς σημαίας ἐν Μεσολογγίῳ καὶ Ξηρομέρῳ. Οἱ ἐν Μεσολογγίῳ Τοῦρκοι, μαθόντες ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἐξηπλώθη ἀπανταχοῦ τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Πελοποννήσου, ἔφυγον διευθυνθέντες εἰς Ἀγρίνιον. Ταυτόχρονως δ' εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν ὁ εἰς τὰ περίχωρα εὐρισκόμενος περιώνυμος τοῦ Ζυγοῦ ἀρματωλὸς Δ. Μακρῆς ἐνισχύσας τὴν φρουρὰν αὐτῆς (20 Μαΐου)· οἱ δὲ κάτοικοι τοῦ Μεσολογγίου ἐξεληθόντες εἰς προὔπαντησιν αὐτοῦ ἀπήγγειλαν τοὺς ἐξῆς στίχους.

„Ἐξακουστέ Δημήτριε Μακρῇ Ζυγοῦ Πεiriτή,
εἰς πᾶσαν μάχην ὁ ἐχθρὸς σὲ τρέμει καὶ σὲ φροῖται.
Μεσολογγίῳ προπύργιον, τῶν προμαχόνων στίλος,
εἶσαι ὁ πρῶτος Αἰτωλῶν καὶ τοῦ πολέμου φίλος.
Ὡς ἀρματωλὸς καὶ ἥρως καὶ τοῦ γένους μας ξεφτέρει,
ἐτιμοῦσες τὴν πατρίδα εἰς τὸ κλέφτικο λημέρι.

Τούρκων ἔστρωσες κουφάρια.
καὶ εἰς τὸν πυρινὸν σου δρόμον,
ἔσπειρες παντοῦ τὸν τρόμον.

Καὶ τὴν 20 Μαΐου εἰς τὴν πόλιν μας εἰσῆλθες
 [νικητὴς ἀρματωλός·
 ἐκρεοῦργησες τοὺς Τούρκους καὶ ἀντὶ τοῦ Κορανίου
 [ἀνυψώθη ὁ Σταυρός.·

Εἶτα ὁ ὅπλαρχηγὸς τοῦ Ξηρομέρου Βαρνακιώτης, τὸν Μακρὴν μιμηθεὶς, ὕψωσε τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν, ἐνωθεὶς μετὰ τῶν ὅπλαρχηγῶν Τζόγκα, Γρίβα, Σαδῆμα καὶ Βλαχοπούλου (25 Μαΐου).

Ἐπαράστασις Ἀγράφων καὶ Καρπενήσιου. Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Μεσολογγίου ἐπανεστήσαν τὰ Ἀγράφα ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην, καταχόμενον ἐκ τοῦ χωρίου Σκοληκαριᾶς, τῶν Ἀγράφων, τὸν μετὰ ταῦτα καταστάντα μέγαν στρατηγὸν καὶ κατόπιν τὸ Καρπενήσιον ὑπὸ τοὺς Γιολδασαίους κτλ., τῶν Τούρκων καταφυγόντων εἰς Ἡπειρον καὶ Θεσσαλίαν.

Ὑψώσις ἐπαναστατικῆς σημαίας ἐν Βονίτση, Ὑδρα καὶ Σάμῳ. Κατὰ τὰς ἀρχάς Ἀπριλίου ἐπανεστῆ ἡ Βόνιτζα διὰ τοῦ Τζόγκα· κατὰ δὲ τὴν 15 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ὕψώθη ἡ ἐπαναστατικὴ σημαία καὶ ἐν Ὑδρᾷ διὰ τοῦ Οἰκονόμου, καὶ τῇ 17 Ἀπριλίου ἔλαβε τὰ ὅπλα καὶ ἡ πόλις Βαθὺ τῆς Σάμου διὰ τοῦ Γεωργίου Λογοθέτου, ἱατροῦ, δραστηρίου καὶ ἐπιχειρηματίου.

Ἐπαράστασις Ἀσπροποτάμου. Τῇ δὲ 30 Ἰουνίου μετεδόθη ἡ ἐπανάστασις καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀσπροποτάμου (Ἀχελού) ὑπὸ τοὺς ὅπλαρχηγούς Χατζήπετρον, Στουρνάρην, Μάνδαλον καὶ Λιακατᾶν, καὶ οὕτω βαθμηδὸν ἡ ἐπανάστασις ἐξηπλώθη ἀπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος.

Καθιέρωσις τῆς 25 Μαρτίου ὡς ἡμέρας ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος. Οἱ Φιλικοὶ εἶχον ὀρίσει ὡς ἡμέραν ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος τὴν 25 Μαρτίου 1821, ἀλλὰ τὰ γεγονότα προέτρεξαν, καὶ ἡ ἐπανάστασις ἤρξατο ἐν μὲν τῷ Σουλῳ ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου 1820, ἐν δὲ ταῖς ἡγεμονίαις ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου 1821, καὶ ἐν Πελοποννήσῳ ἀπὸ τὰ μέσα Μαρτίου 1821. Ἐπειδὴ ὁμως ἦτο ἀνάγκη, ὅπως ἀναγνωρισθῇ ἐπισήμως ἡ ἡμέρα τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπανάστασεως πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ μεγάλου τούτου ἔργου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, καθιερώθη μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων ἐν ἔτει 1838 τοιαύτη ἡ 25 Μαρτίου ὡς ἐθνικὴ ἑορτὴ, συνεορταζομένη μετὰ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. Εἰς τὴν μερίστην δὲ ταύτην τῶν ἐθνικῶν ἑορτῶν ὁ περιώνυμος ποιητὴς Σολωμὸς ἐποίησε τοὺς ἐξῆς στίχους:

„Σὺν τῇ σπίθᾳ κρυμμένη ἔς τὴν σιάνην,
 „Ἐκρυβάνταν γὰρ μᾶς λευθεριά,
 „Ἢλδ' ἡ μέρα, πετιέται ἀνάφται.
 „Ἐξανόιχθη σὲ κάθε μεριά.“

Ἡ περὶ τὰς Θερμοπύλας μάχη. Σύλληψις Διάκου, ἡρωϊκὸς καὶ πολυώδυνος θάνατος αὐτοῦ. Ὁ Διάκος, μετὰ τῶν ὑπαρχηγῶν αὐτοῦ Δημητρίου Καλύβα καὶ Βακογιάννη, μαθὼν ὅτι ὁ Χουρσίτ Πασσᾶς ἐξ Ἰωαννίνων ἐπεμφεν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὴν Θεσσαλίαν δύο ὑποστράτηγους, τὸν Κιοσσέ Μεχμέτ Πασσᾶν, καὶ τὸν Ὁμέρ Βρυώνην, ἡγούμενους 9000 ἀνδρῶν, ἵνα καταβάλλωσι τὴν ἐπανάστασιν, ἠνώθη μετὰ τῶν σωμάτων τοῦ Πανουργιᾶ, Δουβουνιώτου, κτλ. καὶ ἀφίκαντο ἅπαντες εἰς Χαλκωμάταν ἐγγυὲς τῶν Θερμοπυλῶν μετὰ 1500 ἀνδρῶν, ἐνῶ ὁ Κιοσσέ Μεχμέτ εὐρίσκετο ἐν Λαμίᾳ, ὁ δ' Ὁμέρ Βρυώνης κατεῖχε τὰ περίξ τοῦ Λιανοκλαδίου· ἐκεῖ δ' ἐν συμβουλῇ ἀπεφάσισαν ν' ἀναχαιτίσωσι τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω πορείαν τοῦ ἐχθροῦ, τοποθετηθέντες ὡς ἐξῆς: (20 Ἀπριλίου 1821) ὁ μὲν Διάκος μετὰ τοῦ Ἐπισκόπου Σαλόνων Ἡσαΐα καὶ 500 ἀνδρῶν κατέλαβε τὰς ὑπωρείας τοῦ χωρίου Δαμάστας, ἄνωθεν τῆς ὁδοῦ, μέρος βραχυῶδες, καλούμενον Πουριά, ἀντικρὺ τῆς γεφύρας τοῦ Σπερχεῖοις (Ἀλαμάνας), ἣν τῇ διαταγῇ αὐτοῦ κατέλαβεν ὁ Καλύβας καὶ Μπακογιάννης· ὁ δὲ Πανουργιᾶς μετὰ 600 ἀνδρῶν κατέλαβε τὸ χωρίον Χαλκωμάτα (δίοδον πρὸς τὴν Φωκίδα)· ὁ Κομνᾶς Τράκας, Παπανδρέας καὶ Κοκκοβιστιανὸς τὸ χωρίον Μουσταφάμπεη, καὶ ὁ Δουβουνιώτης μετὰ 400 ἀνδρῶν ἀνέλαβε τὴν φύλαξιν τῆς γεφύρας Φρατζῆ καὶ τοῦ ποταμοῦ Δύρα (Γοργοπόταμον). Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης δὲν ἀφῆκε νὰ παρέλθῃ καιρὸς. Πρὶν δ' ἔτι καλῶς τοποθετηθῶσι καὶ ὁχυρωθῶσιν οἱ Ἕλληνες, καὶ ἰδίως ὁ Διάκος, ὤρμησε κατ' αὐτῶν καὶ προσέβαλε τὸν φρουροῦντα τὴν γέφυραν Φρατζῆ Δουβουνιώτην (23 Ἀπριλίου), ἐνῶ ἕτερον σῶμα ὑπὸ τὸν Μεχμέτ Κιοσσέ Πασσᾶν ὤρμησε κατὰ τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς γεφύρας τῆς Ἀλαμάνας. Ὁ Δουβουνιώτης, μὴ δυνήθεις τότε ν' ἀντιστῇ εἰς τὰ ἀπειροπληθῆ τῶν πολεμίων στίφη, κατέλιπε τὴν γέφυραν καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὴν θέσιν „Δέρμα“, κειμένην εἰς τοὺς πρόποδας τῶν Δύο Βουνῶν, καὶ ἐκεῖθεν μετὰ μικρὰν ἀψιμαχίαν διηρβύνθη πρὸς τὸ χωρίον „Δύο Βουνά“, τῆς Φθιώτιδος τὴν ἰδιαίτεράν αὐτοῦ πατρίδα.

Εἶτα ὁ ἐχθρὸς, μὴ ἐπιχειρήσας προσβολὴν τινα κατὰ τῶν ἐν

τῷ χωρίῳ Μουσταφάμπεη ὠχυρωμένων Ἑλλήνων, πανστρατιά ὤρμησε κατὰ τῆς Χαλκιωμάτας, ἣν ἐφρούρει ὁ Πανουργιάς· οὗτος μὴ δυνήθεις ν' ἀποκρούσῃ τὴν ἀκάθεκτον τῶν πολεμίων ὁρμήν, ἀπεσύρθη πρὸς τὸ ὄρος τῆς Οἴτης καὶ πρὸς τὰ μέρη τῆς Γραβιάς. Ὅτε δ' ὑπεχώρησαν κατόπιν καὶ οἱ φρουροῦντες τὸ χωρίον Μουσταφάμπεη πρὸς τὴν Οἴτην, οἱ Τοῦρκοι ἐφόνευσαν τὸν Ἐπισκοπὸν Ἡσαΐαν παρὰ τὴν πηγὴν τῆς Χαλκιωμάτας καὶ κατέλαβον τὰ νῶτα τοῦ Διάκου, ὅστις μὴ προλαβὼν νὰ ὠχυρωθῇ, διηυθύνετο πρὸς τὴν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας· ἀλλ' οἱ περὶ αὐτὸν πτοηθέντες ἐκ τοῦ πλήθους τῶν πολεμίων ἐτράπησαν εἰς φυγὴν· ὁ δὲ Διάκος μείνας μετὰ 40 ὁπαδῶν κατέλαβεν ὑψωμὰ τι κατὰ τὴν θέσιν „Πουριά“, ἐνθα κεῖνται λίθοι μέχρι σήμερον καλούμενοι „τοῦ Διάκου τὰ λιθάρια.“ Ἐκεῖ βλέπων ὁ ἀτρόμητος πολεμιστὴς τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τὰ κατορθώματα τοῦ ἀθανάτου Λεωνίδου ἀναπολῶν, ἀπεφάσισε νὰ πολεμήσῃ τὸν ὑστατον ἀγῶνα, καὶ τοὶ δυνάμενος νὰ σωθῇ ἀποχωρῶν· οἱ περὶ τὸν Διάκον βλέποντες τὸν ἄφρευκτον κίνδυνον, ἡτοίμασαν τὸν ἵππον αὐτοῦ καὶ τὸν συνεβούλευσαν χάριν τῆς πατρίδος νὰ φεισθῇ τῆς ζωῆς του καὶ νὰ φύγῃ· ἀλλ' ὁ Διάκος μετ' ὑπερηφανείας ἀπήντησεν. „ὁ Διάκος δὲν φεύγει“, καὶ ἐξηκολούθει μανιωδῶς μαχόμενος. Ὁ δὲ Καλύβας καὶ Μπακογιάννης, καταλαβόντες τὴν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας καὶ τὸ παρ' αὐτὴν πανδοχεῖον, ἐρωμένως ἀνθίσταντο. ἀλλ' ἐπὶ τέλους οἱ εὐάριθμοι σύντροφοι τοῦ Διάκου ἀποθαρρυνθέντες ἤρξαντο φεύγοντες· ὁ δὲ Διάκος μετὰ 10 μόνον συντρόφων ἐγκαταλειφθεὶς, ἀπειγνωσμένως ἐπάλαιε, μὴ θέλων κατ' οὐδένα τρόπον νὰ παραδοθῇ, καίπερ κυκλωθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ· ἀφοῦ δ' ἔλαβε δύο πληγὰς, καὶ τὰ ὅπλα του κατέστησαν ἄχρηστα, τότε ἀθρόοι ἐπιτίπτουσιν οἱ ἐχθροὶ καὶ παλαίουσι σῶμα πρὸς σῶμα κατὰ τοῦ Διάκου καὶ τῶν ὀλίγων συντρόφων του, καὶ οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν φονεύονται μονομαχοῦντες, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μῆτρος. Ἀφοῦ δ' ἔπεσον ἅπαντες οἱ περὶ τὸν Διάκον, μόνος οὗτος ἔμενε μαχόμενος διὰ τῆς σπάθης· συντριβείσης δὲ καὶ ταύτης κατὰ τῶν κεφαλῶν τῶν πολεμίων, ἐπληγώθη βαρέως κατὰ τὸν δεξιὸν ὤμον καὶ ἐξωγρήθη αἱματόφυρτος, κρατῶν ἐν ταῖς χερσὶ τὸ συντετριμμένον αὐτοῦ ξίφος.

Ἄμα δὲ πύσαντος τοῦ πυρὸς μετὰ τὴν σύλληψιν τοῦ Διάκου, οἱ τὴν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας φρουροῦντες Μπακογιάννης καὶ Καλύβας, πεισθέντες περὶ τῆς πανωλεθρίας αὐτοῦ ὤρμη-

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΔΙΑΚΟΣ

σαν ξιφήρεις κατὰ τῶν πολεμίων πρὸς τὰ ἐγγύτατα τῆς γεφύρας Πουριά καί, μονομαχοῦντες, πίπτουσιν ἅπαντες παρὰ τὴν θέσιν, ὅπου ὁ προσφιλὴς αὐτῶν ἀρχηγὸς ἤχμαλωτίσθη. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἔπεσον ἐκ μὲν τῶν Τούρκων περὶ τοὺς 150, ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων πλείονες τῶν 200.

Εἶτα οἱ συλλαβόντες τὸν Διάκον τὸν ἔδεσαν καὶ τὸν ἔφεραν ἐπὶ ἡμιόνου εἰς τὸ ἐν Λαμία σεράγι (μέγαρον τοῦ διοικητηρίου)· τὴν δ' ἐπιοῦσαν παρουσίασαν εἰς τὸν Χαλίμπεην, ὅπου κατέλυσαν οἱ Πασάδες Ὁμερ Βρυώνης καὶ Κιοσές, οἵτινες λυπούμενοι τὸν Διάκον διὰ τὴν ὡραιότητά του καὶ τὴν ἀνδρείαν του προέτεινον αὐτῷ νὰ δεχθῇ ἀρχηγίαν καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ συντελέσῃ πρὸς κατάσβεσιν τῆς ἐπαναστάσεως· ἀλλ' ὁ Διάκος ὑπερηφάνως ἀπέρριψε τὴν τοιαύτην πρότασιν, εἰπὼν ὅτι „δὲν προδίδει τὴν πατρίδα του καὶ ὅτι προτιμᾷ ἐκατὸ φορὲς τὸν θάνατον καὶ ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἔχει πολλοὺς Διάκους πέραν τῆς Ἀλαμάνας“· ἀκολούθως τῇ διαταγῇ τοῦ Ὁμερ καταδικασθεὶς εἰς τὸν δι' ἀνασκολοπισμοῦ θάνατον, διετάχθη νὰ φέρῃ αὐτὸς μέχρι τοῦ τύπου τῆς ἐκτελέσεως „Χάνι τῆς Λαμίας“ παρὰ τὰ ἥδη „κρεοπωλεῖα“, τὸ ἀπαίσιον ὄργανον τοῦ θανάτου του (ἐλάτι-τινον ὀβελόν)· προσβλέψας τότε τὴν φύσιν διαγελῶσαν ἐνεκα τοῦ ἔαρος καὶ τὴν ἐπικρατοῦσαν καλλονήν, ἀπήγγειλε τὸ ἐξῆς περίφημον δίστιχον:

“Γιὰ δὲς καιρὸ ποῦ διᾶλεξεν ὁ χάρος νὰ μὲ πάρῃ!

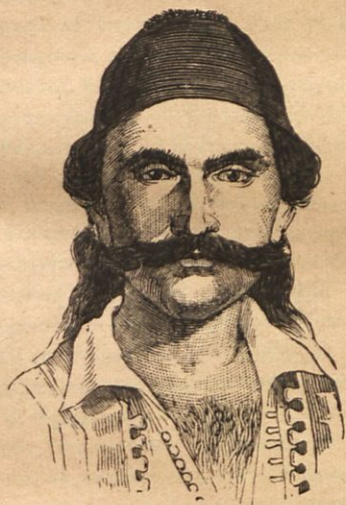
„Τώρα π' ἀνθίζουν τὰ κλαδιὰ καὶ βγάν' ἡ γῆ χοιτάρι..”

Κατόπιν δὲ περιυβρίζων τοὺς πολεμίους ἐξηκολούθει λέγων, “Ἐμένα κιὰν σουβλίσητε, ἓνας Ῥωμηὸς ἐχάθη! ἄς εἶν καλὰ ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ καπετὰν Νικήτας· αὐτοὶ θὰ σβύσουν τὴν Τουρκιὰ καὶ ὅλο σας τὸ Δοβλέτι..”, μάτην παρεκάλεσε τοὺς Ἀλβανοὺς νὰ τὸν φονεύσωσιν ἐντίμως διὰ πυροβολισμοῦ· ἡ ἀποτρόπαιος ποινὴ ἐξετελέσθη (23 ἢ 24 Ἀπριλίου 1821)· ὁ Διάκος ὠβελίσθη εἰς ἐλάτινον ὀβελὸν καὶ ἀνεστηλῶθη (κατὰ δὲ τὴν παράδοσιν τὸν ἔφησαν ὡς ἄμνόν)· περὶ δὲ τὸν Διάκον ἐτοποθέτησαν ὀγδοήκοντα κεφαλὰς τῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ μάχῃ πεσόντων Ἑλλήνων, ἐν αἷς καὶ ἡ τοῦ ἐπισκόπου Ἡσαΐα· πρὸς ἐμπαιγμὸν δὲ ἐπὶ τοῦ μετώπου ἐκάστης κεφαλῆς καθήλωσαν χάρτην μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς “καπετᾶνος..” τῇ διαταγῇ δὲ τοῦ Καφάσμπαση ἔρριψαν μετὰ ἐξ ἡμέρας τὸ πτώμα τοῦ Διάκου εἰς τινὰ παρακείμενον ὄχετόν, καὶ

σὺν τῷ χρόνῳ ἀπεχώσθη ἐκ τῶν ἐκεῖ ρίπτομένων ἀκαθαρσιῶν. Εἰς τὸ ἄκουσμα δὲ τοῦ μαρτυρίου τοῦ Διάκου ἅπανα ἡ Ἑλλὰς ἐπένησε, καὶ διὰ πολλῶν ᾄσμάτων ἐξύμνησε τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν ἀνδρείαν τοῦ νέου Λεωνίδου αὐτῆς.

Διὰ τοῦ αἵματος δὲ τοῦ ἥρωος τούτου καὶ πολλῶν ἄλλων μαρτύρων ποτισθὲν τὸ ἐλληνικὸν ἔδαφος, ἀνεβλάστησε τὸ δένδρον τῆς ἐλευθερίας, ὅπερ μόνον διὰ τοῦ αἵματος τῶν λαῶν ἀναθάλλει.

Ἡ ἐν Γραβιᾷ μάχη. — Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουττος. Μετὰ τὴν πανωλεθρίαν τοῦ Διάκου οἱ ὀπλαρχηγοὶ Δουβουνιώτης καὶ Πανουργιᾶς, ἐκδίκησιν πνέοντες, συνῆλθον ἐν Γραβιᾷ, χωρίῳ, δι' οὗ διέρχεται ἡ πρὸς τὴν Ἀμφισσαν δημοσία ὁδός, καὶ ἐσκέφθησαν τίνι τρόπῳ ἡδύναντο νὰ κωλύσωσι τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω πορείαν τοῦ Ὁμέρ Βρυῶν, σκοποῦντος νὰ προχωρήσῃ εἰς Ἀμφισσαν καὶ ἐκεῖθεν διαπεραιωθῇ εἰς Πελοπόννησον· ἐν δὲ τῷ μεταξὺ (3 Μαΐου ἦλθε καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς (υἱὸς τοῦ περιωνύμου Ἀνδρούττου) πρῶτον ἀρματωλὸς Λεβαδείας, καταγόμενος ἐκ τοῦ χωρίου Λειβανατῶν τῆς Λοκρίδος εἰς ὃν ἀνετέθη ἡ ἀρχηγία καὶ ἡ τῆς μάχης διεύθυνσις· συμβουλίου δὲ γενομένου, ἀπεφασίσθη νὰ περιμείνωσι τὸν ἐχθρὸν ἐν τῷ πανδοχείῳ (χανίῳ) τῆς Γραβιᾶς, μακρὰν τῆς Ἀμφίσσης πέντε ὥρας. Διὸ συνεφώνησαν ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς νὰ κλεισθῇ ἐν αὐτῷ, ὁ δὲ Δουβουνιώτης καὶ Πανουργιᾶς νὰ καταλάβωσι τὰ δύο ἄκρα τοῦ βουνοῦ καὶ τοὺς ἀποτόμους βράχους τῶν ὑπωρειῶν αὐτοῦ, καὶ ἐκεῖ ὠχυρώθησαν ἐκ τοῦ προχείρου, ἡ δ' ὅλη δύναμις τῶν Ἑλλήνων δὲν ὑπερέβαινε τοὺς 1300 μαχητάς. Ἀμα δὲ τῇ ἀνατολῇ τοῦ ἡλίου ἐφάνη μακρόθεν ἐρχόμενος ὁ Τουρκικὸς στρατός· ὁ Ὀδυσσεὺς πλήρης ἐνθουσιασμοῦ τῇ 8 Μαΐου σχηματίσας χορὸν ἀνέκραξεν: «Αἶ, παιδιὰ· ὅποιος θέλει νὰ μ' ἀκολουθήσῃ, ἄς πιασθῇ εἰς τὸν χορὸν.» Εἰς τὴν πρόσκλησιν δὲ ταύτην ἐκ τῶν 1300 Ἑλλήνων πρῶτος ἐπιάσθη ὁ ὑπαπιστής τοῦ Ὀδυσσεῶς Ἰωάννης Γκούρας, καὶ μετ' αὐτὸν πολλοὶ ἄλλοι ἀξιωματικοί. Εἶτα ἔλαβον μέρος καὶ ἄλλοι γενναῖοι ἄνδρες ἐν ὧν 117 χορεύοντες δὲ τὸν πυρρίχιον καὶ ᾄδοντες ἤρξαντο εἰσερχόμενοι εἰς τὸ χάνιον, προηγηθέντος τοῦ Ὀδυσσεῶς, ὅστις διηύθυνε τὸν χορὸν ἀφοῦ δ' εἰσῆλθον ἅπαντες, ἐκλείσαν τὰς θύρας διὰ πετρῶν, ἀνοίξαντες μετὰ μεγίστης σπουδῆς πολεμίστρας πρὸς τὰς τέσσαρας πλευρὰς τοῦ χανίου, ὅπερ ἦν ἀσθενὲς κτίριον, ἰσόγειον, κεραμοσκεπές, ἐκ πλίνθων ὠκοδομημένον, (ἔχον ὕψος μόλις δύο μέτρων). Δὲν παρῆλθον πολλαὶ ὥραι, καὶ ἰδοὺ φθάνει τὸ

ΟΔΥΣΣΕΥΣ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΣ

πλῆθος τῶν ἐχθρῶν, προπορευομένου τοῦ Δερβίση, ὃν πρῶτον μὲν ἐχειρέτησεν ἀλβανιστὶ ὁ Ὀδυσσεύς, καὶ εἶτα πυροβολήσας ἐφόνευσε. Λυσσῶντες τότε οἱ Τοῦρκοι ὤρμησαν κατὰ τοῦ Ὀδυσσεως καὶ σὺν ἅμα κατὰ τοῦ Δουβουνιώτου καὶ Πανουργιᾶ, ὅπως ἐκδικήσωσι τὸν θάνατον τοῦ Δερβίση, καὶ οἱ μὲν περὶ τὸν Δουβουνιώτην καὶ Πανουργιᾶν μὴ δυνηθέντες ὁ ἀντιστῶσιν εἰς τὴν ὁρμὴν τοῦ πολυαριθμοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἠναγκάστησαν μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν νὰ ὑποχωρήσωσι πρὸς τὸ ὄρος τῆς Οἴτης, ὃ δ' Ὀδυσσεὺς ἐρωμένως ἐμάχετο δεκατίζων τοὺς πολεμίους, οἵτινες δις ἐφορμήσαντες ἠναγκάστησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν ἀτάκτως· κατὰ δὲ τὴν τρίτην ἐφοδὸν οἱ Τοῦρκοι καλύψαντες διὰ τῆς ἀριστερᾶς τοὺς ὀφθαλμούς, ἵνα μὴ βλέπωσι τὸ ἀδιάλειπτον πῦρ, ὅπερ ἐξηρεύετο ἐκ τοῦ χανίου, ἐπλησίασαν μέχρι τῆς θύρας αὐτοῦ, καὶ ἤρξαντο ἐπὶ πτωμάτῳ πατοῦντες νὰ σείωσι διὰ τῶν χειρῶν τὰς ἐξεχούσας ἐλατίνας δοκίδας τῆς στέγης, προσπαθοῦντες παντὶ σθένει νὰ κορμνίσωσιν αὐτήν, ἀφοῦ δὲν εἶχον τηλεβόλα νὰ καταστρέψωσι τὰ ἀσθενῆ τεῖχη τοῦ χανίου· ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι, μηδόλως ἀπολέσαντες τὸ θάρρος, ἐφόνευσαν δ' εὐστόχου πυρὸς τοὺς ἐφορμῶντας καὶ τὰ πτώματα αὐτῶν ἐκάλυψαν τὰ περὶ τοῦ χανίου· οἱ ἐχθροὶ βλέποντες ματαιουμένους πάσας τὰς ἀποπειράς αὐτῶν καὶ ὅτι πάντες οἱ σημαιοφόροι οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ἔπεσον ὑπεχώρησαν σκεφθέντες δὲ ὅτι μόνον διὰ τηλεβόλων ἠδύναντο νὰ καταρρίψωσι τὸ σεσαθρωμένον ἐκεῖνο οἰκοδόμημα ἔπεμψαν εἰς Λαμίαν ἑκτακτον ἀπεσταλμένον ἱππέα, ἵνα κομίσωσιν ἐκεῖθεν τηλεβόλα καὶ συνάμα ἀπέκλεισαν διὰ στενῆς πολιορκίας τὸ χάνι· ἀλλ' οἱ ἀτρόμητοι ὑπερασπισταὶ τοῦ χανίου, μαθόντες τὰ γεγονότα, δύο ὥρας πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἐξῆλθον ξιφῆρεις, καὶ διασκελίσαντες τὰ πτώματα τῶν πεσόντων ἐχθρῶν διὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου ἐπορεύθησαν πρὸς τὸ χωρίον Χλωμό· ἐνθα εὐρόντες καὶ τὸν Πανουργιᾶν, Δουβουνιώτην κλπ. συνεσκέψαντο περὶ τοῦ πρακτέου.

Κατὰ τὴν ἀξιωμανημόνευτον ταύτην μάχην οἱ μὲν Ἕλληνες ἀπέβαλον 6 μόνον νεκρούς, ἐν οἷς συγκατελέγοντο καὶ οἱ ἀνδρεῖοι πολεμισταὶ Καπλάνης, Σεφέρης καὶ ὁ Μπούχλας, ἀνδρεῖος Σουλιώτης, οἱ δὲ Τοῦρκοι 300 νεκρούς καὶ 700 τραυματίας· μὴ τολμήσαντες δ' οἱ Τοῦρκοι νὰ προχωρήσωσι πρὸς τὴν Ἀμφισσαν, παρέλαβον τοὺς τραυματίας καὶ διηυθύνθησαν εἰς Βουδωνίτζαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Λεβαδείαν, ἣν κυριεύσαντες ἀφίκοντο διὰ τῶν

Θηβῶν εἰς Χαλκίδα κατηφεῖς καὶ περίλυποι δι' ἣν ὑπέστησαν συμφοράν.

Διὰ δὲ τῆς νίκης ταύτης ἀπεπλύθη ἡ ἥττα τῶν Θερμοπυλῶν.

Πρὸς ἀπαθανάτισιν δὲ τοῦ ἀνδραγαθήματος καὶ μνήμην τοῦ Ὀδυσσεῶς Ἀνδρούτσου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ πολεμησάντων ἰδρύθη ἐν Γραβιά μαρμάρινον μνημεῖον διὰ πανελληνίων ἐράνων, οὗτινος τὰ ἀποκαλυπτήρια, παρόντος καὶ τοῦ βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α' ἐγένοντο πανηγυρικῶς τῇ 9 Μαΐου 1888, φέρει δὲ τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα :

“ Τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς 8 Μαΐον 1821.

Τῷ Στρατάρχῃ Ὀδυσσεὶ καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ 120 ἡρώσι
ἡ πατρίς εὐγνωμονοῦσα 8 Μαΐου 1868. ”

§ 19

ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΒΑΛΤΕΤΣΙΩ ΜΑΧΗΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΠΤΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ

*Μάχη ἐν Βαλτεταίῳ καὶ ἥττα Μουσταφάμπεη. — Μάχη ἐν Βερβέ-
νοῖς καὶ Δολιανοῖς. — Μάχη περὶ τὸ Λάλα. — Σφαγαὶ τῆς Χίου. —
Σφαγαὶ τῶν Κυδωνιῶν. — Σφαγαὶ τῆς Κύπρου. — Ἀφίξεις Ὑψηλάν-
του. — Ἀλωσις Τριπόλεως. — Ἐξοδος διὰ συνθήκης τῶν ἐν Ἀκρο-
κορίνθῳ πολιορκουμένων Τούρκων.*

Μάχη ἐν Βαλτεταίῳ καὶ ἥττα Μουσταφάμπεη. “Ὁ Κολοκο-
τρώνης ἐθεώρει τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως ὡς βᾶσιν τῆς ἐν Πελο-
ποννήσῳ προόδου τῆς ἐπαναστάσεως· πρὸς πραγματοποιήσιν δὲ τοῦ
σχεδίου αὐτοῦ συσκεφθεὶς μετὰ τοῦ Κανέλλου Δεληγιάννη καὶ ἄλ-
λων ἐγκρίτων ὀπλαρχηγῶν κατέλαβε τὰ περὶ τὴν Τρίπολιν χωρία
Χρυσοβίτσι, Πιάναν, Λεβίδιον, Βέρβενα καὶ Βαλτέτσιον. Ἐν τῷ
χωρίῳ Βαλτέτσι, ἀπέχοντι τῆς Τριπόλεως δύο ὥρας ὠχυρώθησαν
(14 Ἀπριλίου) μετὰ 1000 ἀνδρῶν ὁ Κυριακούλης καὶ Ἡλίας
Μαυρομιχάλης, ὁ Τρουπάκης, Ἀναγνωσταρᾶς, Παπατσώνης, Κεφά-
λας, Πέτροβας, Νικίτας, Φλέσσας, Τσανόπουλος, Καπετανάκης καὶ
Κουμουνδουράκης (12 Μαΐου 1821).

Οἱ Τούρκοι ὑπὸ τὸν Μουσταφάμπεην καὶ Κιαμήλμπεην ἀνα-
χωρήσαντες ἐκ Τριπόλεως βᾶδην ἐπορεύοντο κατὰ τῶν ἐν Βαλτε-
ταίῳ μετὰ 13000 ἀνδρῶν, ἐν οἷς καὶ 1500 ἵππεῖς, καὶ μετὰ 2
πυροβόλων ἀφικόμενοι δ' εἰς Βαλτέτσιον ἐκύκλωσαν τὸ χωρίον
καὶ ὁ Μουσταφάμπεης ἐπέμφεν ὑπὸ τὸν Βαρδουνιώτην Ῥουμπῆν

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ

ισχυρόν ἐξ Ἀλβανῶν σῶμα, ὅπως προσβάλλῃ τοὺς πολιορκουμένους· οἱ Ἀλβανοὶ ὤρμησαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' εὐρόντες ἰσχυρὰν ἀντίστασιν ὑπεχώρησαν, ὑποστάντες πολλὰς ζημίας, καὶ οὕτως ἐπὶ δέκα ὅλας ὥρας οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ χωρίου ἀνθίσταντο εἰς τὰς ἐφ' ὁδοὺς τῶν πολέμιων, δεκκτίζοντες τοὺς ἐφορμῶντας.

Περὶ μέσας δὲ νύκτας ἀφίκοντο εἰς βοήθειαν ὁ Ἀντώνιος Μαυρομιχάλης, ὁ Πέτρος Βαρβιτσιώτης καὶ ὁ Κολογωνιάτης καὶ προσέβαλον ἐκ τῶν νώτων τοὺς ἐχθρούς, ὅτε ὁ Βαρβιτσιώτης μετὰ 17 ὁπαδῶν διασχίσας ξιφῆρεις τὰς ἐχθρικὰς τάξεις εἰσῆλθεν εἰς τὸ χωρίον, μεταδώσας τοῖς πολιορκουμένοις θάρρος καὶ ἐνθουσιασμόν· τῇ δὲ πρωΐᾳ ἦλθε καὶ ὁ Γιατράκος, ἡγούμενος 400 ἀνδρῶν καὶ ἡ μάχη ἐξηκολούθει κρατερὰ ἐκατέρωθεν· ἐν τούτῳ ἐδραμεν εἰς βοήθειαν ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ 700 ἀνδρῶν μετ' αὐτὸν ἀφίκετο καὶ ὁ Πλαπούτας μετὰ 800 καὶ οὕτω περιέζωσαν τοὺς πολέμιους οἵτινες ἤρξαντο ἀποθαρρυνόμενοι· ἐπεληύσης δὲ τῆς νυκτός, ἔπαυσε τὸ πῦρ.

Τῇ ὑστεραίᾳ οἱ Ἕλληνες ἀπὸ ἀμυνομένων ἐγένοντο ἐπιτιθέμενοι· βοήσαντος δὲ τοῦ Κολοκοτρώνη „ἀπάνω τους,“ οἱ Ἕλληνες ὤρμησαν κατὰ τῶν πολιορκουμένων Τούρκων, οἵτινες ὑπὸ πανικοῦ καταληφθέντες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, ἀφήσαντες τὰ τηλεβόλα καὶ πάσας τὰς ἀποσκευὰς αὐτῶν. Οἱ δὲ φεύγοντες ἐρριπτον τὰ ἐπίχρυσα ὅπλα των, ἵνα περισπῶσι τὴν ὁρμὴν τῶν Ἑλλήνων· οἱ δὲ καταδιωκόμενοι εἰσῆλθον εἰς Τρίπολιν κατησχυμένοι, ἀποβαλόντες πλέον τῶν 600 ἀνδρῶν, ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληρώθησαν περὶ τοὺς 150· μετὰ τὸ πέρας τῆς μάχης οἱ Ἕλληνες ἐστήσαν τροπαιὸν ἐκ 400 Τουρκικῶν κεφαλῶν διὰ δὲ τῆς νίκης ταύτης, ἣτις ὀφείλεται εἰς τὴν στρατηγικὴν ἐμπειρίαν τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τὸν ἡρωϊσμόν τοῦ Ἡλίου Μαυρομιχάλη, οἱ Ἕλληνες ἀπέβαλον ἐντελῶς τὸν φόβον, ὃν ἐνέπνεεν αὐτοῖς ἡ ἐμφάνισις Τουρκικοῦ στρατοῦ.

Μάχη ἐν Βερβέροις καὶ Δολιανοῖς. Οἱ πολέμιοι, ἐκδίκησιν πνέοντες διὰ τὴν ἥτταν, ἣν ὑπέστησαν ἐν Βαλτίτσῳ, ἐξεστράτευσαν (19 Μαΐου 1821) ἐκ Τριπόλεως μετὰ 10,000 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Κεχαγιάμπεην κατὰ τῶν χωρίων Βερβένων καὶ Δολιανῶν, ἅπερ κατεῖχον οἱ Ἕλληνες, καταλαβόντος τοῦ Νικηταρά μετὰ 300 ἀνδρῶν τὰς ὀχυροτέρας τῶν οἰκιῶν οἱ ὑπερασπισταὶ ἀμφοτέρων τῶν χωρίων, ἀπεχόντων ἀλλήλων πλέον τῆς ὥρας, ἐρρωμέ-

νωος ἀντίσταντο ἐπὶ 11 ὧρας ὥρας· ἐλθοῦσης δὲ κατόπιν ἐπικουρίας ὑπὸ τὸν Γιατράκον ἐκ 500 ἀνδρῶν πρὸς βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων, οἱ πολέμιοι ὑπὸ πανικοῦ καταληφθέντες ἔφυγον εἰς Τρίπολιν.

Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐκ μὲν τῶν Τούρκων ἐφονεύθησαν πλείονες τῶν 200 καὶ ἐτραυματίσθησαν τριπλάσιοι, τρεῖς δὲ σημαῖαι, δύο τηλεβόλα καὶ πᾶσαι αἱ ἀποσκευαὶ τοῦ ἐχθροῦ περιήλθον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, ἐξ ὧν ἐφονεύθησαν καὶ ἐτραυματίσθησαν περὶ τοὺς 90· ὁ δὲ Νικήτας μετὰ τὴν ἐνδύζον ταύτην νίκην ἐπωνομάσθη Τουρκοφάγος διὰ τὴν μεγάλην φθοράν, ἣν ἐπήνεγκεν εἰς τοὺς Τούρκους.

Μάχη περὶ τὰ Λάλα. Τὸ χωρίον Λάλα, κείμενον ἐπὶ τοῦ ὄρους Φολόης (ὄριον τῆς Ἀρκαδίας), κατεῖχον οἱ πολέμιοι Λαλαῖοι μάχιμος τουρκοαλβανικὴ ἀποικία, συγκειμένη ἐκ ληστῶν καὶ μισθωτῶν, ἧτις ἐνεργοῦσα διαφόρους ἐπιδρομὰς καὶ λεηλασίας παρεκώλυε τὴν ἐπανάστασιν καὶ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη ἐπιδιωκομένου σχεδίου τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπόλεως διὸ ἐξεστράτευσαν κατ' αὐτῶν ἐκ τῆς Ἑπτανήσου οἱ ἀδελφοὶ Ἀνδρέας καὶ Κωνσταντῖνος Μεταξᾶς, κόμητες, μετὰ τοῦ Φωκᾶ, ἀποβιβασθέντες εἰς Ἡλίδα μετ' ἱκανῶν ἀνδρῶν ἐκ τῶν κατοίκων τῶν Ἰονίων νήσων, οἷς προσετέθησαν καὶ ἕτεροι Πελοποννήσιοι, καὶ οὕτως ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἀνεβιβάσθη εἰς 3,000 ἀνδρας· ὁ στρατὸς οὗτος ἐνδεδυμένος ἀγγλικὴν στολὴν ἐπωνομάσθη „Στρατὸς τῶν Ἰονίων νήσων“, κατὰ δὲ τὴν 24 Ἰουνίου 1821 ἐστρατοπέδευσε εἰς θέσιν Πούσι, ἐγγὺς τῆς Λάλας, καὶ μάχης συγκροτηθείσης οἱ Λαλαῖοι ἡττήθησαν τῇ βοήθειᾳ δὲ τοῦ Ἰουσούφ Πασσᾶ τῶν Πατρῶν, δραμόντος εἰς βοήθειαν μετὰ 1500 πεζῶν καὶ ἱππέων, μετέβησαν εἰς Πάτρας σὺν γυναίξιν καὶ τέκνις καὶ ἐκεῖθεν ἐξήλθον τῆς Ἑλλάδος, ζητήσαντες νέαν πατρίδα, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἐπυρπόλησαν τὰς οἰκίας αὐτῶν.

Σφαγαὶ τῆς Χίου. Οἱ κάτοικοι τῆς Χίου, καίτοι ἥσυχoi μέχρι τοῦδε, ἐπανεστήσαν διὰ τοῦ διοικητοῦ τοῦ τῆς Σάμου Λυκούργου Λογοθέτου, καὶ τῇ συνεργείᾳ τοῦ Ἀντωνίου Μπουρνιά (10 Μαρτίου 1822) καταλύσας ὁ Λυκούργος τὰς ἀρχὰς καὶ λαφυραγωγήσας τὴν πόλιν συνέστησε προσωρινὴν κυβέρνησιν καὶ ἐπολιόρκησε τὸ φρούριον· ἀλλὰ τῇ 30 Μαρτίου Τούρκικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Καπετὰν Πασσᾶν, συγκείμενος ἐκ 46 πλοίων μετὰ στρατοῦ 7000 ἀνδρῶν, ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν νῆσον τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἀφίκετο καὶ

ἕτερος στρατός ἐκ τῆς Ἀσίας ἐκ 12000 ἀνδρῶν. Ὁ Καπετὰν Πασσᾶς, μὴ δυνάμενος ἄλλως νὰ συλλάβῃ τοὺς Ἑλληνας, προεκήρυξε διὰ τῶν Προξένων ἀμνηστείαν πᾶσι τοῖς ἐπαναστάταις οἱ κατόικοι πιστεύσαντες εἰς τὴν ἀμνηστείαν ἐξήτησαν διὰ τῶν ἀποσταλέντων 70 προκρίτων συγγνώμην· ἀλλ' ἀντὶ τῆς ἀμνηστείας ὁ Πασσᾶς, ἀπαγχονίσας αὐτοὺς καὶ τὸν ἀρχιερέα Πλάτωνα, ὃν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως εἶχε λάβει ὡς ὁμηρον, διέταξε γενικὴν σφαγὴν τῶν κατοίκων.

Οἱ Τοῦρκοι ἐξορμήσαντες τότε μετὰ λύσσης ἤρξαντο τῶν σφαγῶν (22 Ἀπριλίου) καθ' ὅλην τὴν νῆσον· 3000 ἐφρονεύθησαν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἀγίου Μηνᾶ, καὶ πανταχοῦ ἠκούοντο θρῆνοι καὶ ὀδυρμοί, ἐξ ὧν ἀντήχουν τὰ ὄρη καὶ αἱ κοιλάδες· ἐν βραχυτάτῳ δὲ διαστήματι ἐφρονεύθησαν πλέον τῶν 23,000 πάσης ἡλικίας καὶ γένους, καὶ 47,000 ἡνδραποδίσθησαν. Τοσοῦτον δ' αἷμα ἐχύθη παρὰ τὴν παραλίαν, ὥστε ἔρρευσε καὶ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ κατέστρεψεν αὐτὴν ἐρυθράν. Ἀποῦ δ' οἱ ἐχθροὶ ἐξηφάνισαν τοὺς κατοίκους διὰ τῆς σφαγῆς, ἐβεβήλωσαν τοὺς ναοὺς, ἐλεηλάτησαν τὴν νῆσον καὶ παρέδωσαν αὐτὴν ἐπὶ τέλους εἰς τὸ πῦρ· οἱ δὲ διασωθέντες κατέφυγον εἰς τὰς νήσους ἐν ἐσχάτῃ ἐνδείᾳ.

Διὰ δὲ τῶν ἀνηκοήστων τούτων σφαγῶν τὸ κατὰ τῶν τυράννων μῖσος τῶν Ἑλλήνων ἐκορυφώθη.

Σφαγαὶ τῶν Κυδωνιῶν καὶ τῆς Κύπρου. Οἱ κατόικοι τῶν Κυδωνιῶν, πόλεως Ἀσιατικῆς, ὑψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως περὶ τὰ τέλη Μαΐου 1822· ἀλλὰ τὰ περίξ Τουρκικὰ στρατεύματα συρρέυσαντα διεπέρασαν τοὺς κατοίκους ἐν στόματι μαχαίρας. Εἶτα δ' οἱ Τοῦρκοι θέσαντες πῦρ κατέστρεψαν τὴν ὁράϊαν καὶ βιομήχανον πόλιν τῶν Κυδωνιῶν.

Τὰ αὐτὰ καὶ ἔτι χεῖρονα διεδραματίσθησαν καὶ ἐν Κύπρῳ (9 Ἰουλίου 1822). Ὁ Μουσελίμης μετὰ 3000 ἀνδρῶν εἰσβαλὼν εἰς τὴν νῆσον προσεκάλεσε τοὺς προκρίτους ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς Λευκωσίας, ἵνα συσκεφθῶσι δῆθεν περὶ διαφόρων ἀντικειμένων· συγκεντρωθέντων δὲ τῶν χριστιανῶν, ὥρμησαν κατ' αὐτῶν οἱ Τοῦρκοι, ἐκρέμασαν πολλοὺς ἐπὶ τῶν δένδρων, ἐν οἷς καὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Κυπριανόν, καὶ ἀπεκεφάλισαν τρεῖς ἄλλους ἀρχιερεῖς μετὰ πολλῶν προκρίτων· μετὰ δὲ τὰς σφαγὰς ἐλεηλάτησαν τὴν πόλιν ἅπασαν.

Ἀφίξις Ὑψηλάντου. Κατ' αἴτησιν τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Φιλικῶν ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἐπεμφεν εἰς Πελοπόννησον

τὸν νεώτερον αὐτοῦ ἀδελφὸν Δημήτριον, ὅστις καταπλεύσας εἰς Ὑδραν τῇ 7 Ἰουνίου 1821 ὡς στρατηγὸς τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν ἄλλων μερῶν, ἐγένετο δεκτὸς ὡς ὁ μέλλων σωτὴρ τῆς Ἑλλάδος· ἀναγνωρισθεῖσης δὲ μετὰ μικρὸν παρὰ πάντων τῆς ἀρχιστρατηγίας αὐτοῦ, ἀνέλαβε τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τῶν πρὸς ἄλλωσιν τῆς Τριπόλεως στρατιωτικῶν ἐργασιῶν.

Ἀλώσις Μορεμβασίας καὶ Νεοκίστρου ὑφ' Ἑλλήνων. Τὰ δύο-παράλια φρούρια τῆς Μορεμβασίας καὶ τοῦ Ναυαρίνου κατεῖχον ἔτι οἱ Τούρκοι, οἵτινες, πολιορκηθέντες κατὰ τε γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, παρεδόθησαν διὰ συνθήκης μετὰ τεσσαρακονθήμερον πολιορκίαν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Κατακουζηνόν, ὡς ἀντιπρόσωπον τοῦ Ὑψηλάντου, (23 Ἰουνίου 1821)· ἡ δὲ πτώσις τῆς Πύλου, ἥς πολιορκουμένης ἐπέσε καὶ ὁ ἀρχηγὸς Κωνσταντῖνος Πιεράκος Μαυρομυχάλης, μεγάλως ὠφέλησε τὴν ἐπανάστασιν διὰ τὴν μεγάλην ποσότητα τῶν πολεμοφοδίων, ἅτινα περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων καὶ διὰ τὸν μέγαν αὐτῆς λιμένα, ὃν ἡπεῖλει ἐκάστοτε ὁ τουρκικὸς στόλος.

Μάχη ἐν Βασιλικοῖς. Μετὰ τὴν ἥτταν τῆς Γραβιᾶς οἱ Τούρκοι ἐπεμψαν πολυπληθέστερον στρατὸν ἐξ ὀκτακισχιλίων περίπου ἀνδρῶν, τῶν πλείστων ἱππέων, πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἐπαναστάσεως, ὑπὸ τέσσαρας ἀρχηγούς, ἦτοι τοὺς Βαϊράμ Πασσᾶν, ἀρχιστράτηγον, Χατζῆ Βεκὴρ Πασσᾶν, Μεμὴν Πασσᾶν καὶ Σαχῆ Ἀλῆ Πασσᾶν· ὁ στρατὸς οὗτος ἐκ Λαρίσσης ὁρμηθεὶς ἀφίκετο εἰς Λαμίαν, προτιθέμενος νὰ εἰσβάλῃ διὰ τῶν Θερμοπυλῶν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, καὶ δι' αὐτῆς νὰ βαδίσῃ εἰς Πελοπόννησον πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Τριπόλεως· τὴν προσέγγισιν ταύτην μαθόντες οἱ ὀπλαρχεῖς Ἰωάννης Δουβουνιώτης, Ἰωάννης Γκούρας, Ν. Πανουργιᾶς, Γεώργιος Δουβουνιώτης, Γεράντωνος καὶ Κορνᾶς Τράκας, συσχεψάμενοι, κατέλαβον, τῇ γνωμοδοτήσει τοῦ πολυπείρου καὶ ἐπὶ στρατηγικῇ περινοίᾳ διακρινομένου Ἰωάννου Δουβουνιώτου, θέσιν τινα παρὰ τὰ Βασιλικά ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν Λεβάρδειαν ἀγοῦσης μετὰ 1500 ἀνδρῶν, ἐνθα καλῶς ὠχυρώθησαν, ἵνα διακόψωσι τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τῶν Τούρκων· οἱ ἐχθροὶ πλησιάσαντες (26 Αὐγούστου 1821) ἐφώρμησαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἐρρωμένως ἀποκρουσθέντες, περιῆλθον εἰς ἀμηχανίαν· ἀλλ' οὐδὲν ἤττον ἡ μάχη ἐξηκολούθει κρατερὰ γινομένη, αἱ τάξεις τῶν πολεμίων ἡραιώθησαν, φονευθέντος τοῦ Μεμὴ Πασσᾶ, ὃν ἰδίᾳ χειρὶ πρῶτος πυροβολήσας ἐφόνευσεν ὁ Γκούρας· μετὰ

τρίωρον δὲ πεισματώδη ἀγῶνα οἱ Ἕλληνες ἐκπληθύναντες ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων ὤρμησαν ξιφῆρεις κατὰ τῶν Τούρκων, οὔτινες ὑπὸ πανικοῦ καταληφθέντες ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον φυγὴν, ῥιφθέντες ἐντὸς τῶν ρευμάτων καὶ δασῶν οἱ σηματοφόροι ἔρριπτον τὰς σημαίας, οἱ ἵπποις παρήτουν τοὺς ἵππους, ἵνα διὰ τῆς φυγῆς σωθῶσιν ἐντὸς τῶν δασῶν ὅσοι δὲ διέφυγον τὸν ὄλεθρον, διελθόντες τὴν γέφυραν τοῦ Σπερχειοῦ, ἐκοψαν αὐτὴν τῇ διαταγῇ τοῦ Βαϊράμ Πασσᾶ, ἵνα μὴ οἱ Ἕλληνες ἐξακολουθήσωσι τὴν καταδιώξει καὶ πέραν τοῦ Σπερχειοῦ, ὃν διαβάντες οἱ Τούρκοι κατεσχένωσαν ἐν τῷ παρὰ τὴν Λαμίαν χωρίῳ Σαρμουσακλῆ, ἐνθα ὁ μὲν ἀρχιστράτηγος Βαϊράμ Πασσᾶς τῇ διαταγῇ τοῦ Σουλτάνου ἀπεκεφαλίσθη, ὁ δ' ἐπίλοιπος στρατὸς, ἐνσκηψάσης πανώλους, κατεστράφη σχεδὸν ὁλόκληρος.

Κατὰ τὴν μάχην ταύτην οἱ Τούρκοι κατέλιπον ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης 800 ἵππους, 600 ἄμαξας πλήρεις τροφῶν, 2 τηλεβόλα, 18 σημαίας καὶ 2000 νεκρούς, ἐν οἷς καὶ πολλοὺς ἀνωτέρους ἀξιωματικούς· ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐφονεύθησαν καὶ ἐτραυματίσθησαν περὶ τοὺς 40 τῶν ἀρίστων πολεμιστῶν.

Ἀλωσις Τριπόλεως. Οἱ Ἕλληνες, ἐνθαρρυνθέντες ἐκ τῶν νικῶν τοῦ Βαλτετείου, Δολιανῶν καὶ Βερβένων, ἐθεώρουν τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως, πρωτευούσης τῆς Πελοποννήσου, ὡς ζήτημα χρόνου· διὸ καὶ ἐπολιορκήσαν αὐτὴν ὑπὸ τοὺς Ὑψηλάντην, Κολοκοτρώνην, Πετρόμπεην, Ἀναγνωσταρᾶν, Παπατσώνην, Ζάρκον, Θ. Κυριακόν, Φλεσσαίους καὶ Μήτηρον Πέτρουβαν· ἀρχιστράτηγος δὲ πράγματι ἦν ὁ Κολοκοτρώνης. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς Χριστιανοί, Τούρκοι καὶ Ἑβραῖοι συνεποσύντο εἰς 32,000, ὃν τὸ τρίτον ἦσαν μισθοφόροι· ὁ δὲ πολιορκητικὸς στρατὸς μετὰ μικρὸν συνεποσώθη εἰς 12,000· ἡ πολιορκία ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ καθίστατο στενωτέρα, αἱ τροφαὶ ἤρξαντο σπανίζουσιν ὁ διοικητὴς τῆς πόλεως (Καϊμακάμης) ἀπελπισθεὶς περὶ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως συνεκάλεσεν εἰς συμβούλιον ἐν τῷ διοικητηρίῳ τοὺς προκρίτους, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ἐπεκράτησε πλήρης ἀσυμφωνία (6 Σεπτεμβρίου 1821)· ἐν τούτοις αἱ ἐπιτόπιοι ἀρχαί, ἤτοι ὁ Καϊμακάμης ὡς πολιτικὸς διοικητὴς καὶ ὁ Κεχαγιάμπεης ὡς στρατιωτικὸς ἀρχηγός, ἵνα ἀπαλλαγῶσι τῆς εὐθύνης ἐνώπιον τοῦ Σουλτάνου, προὐκάλεσαν ὀχλαγωγίαν τῶν πειναλέων γυναικῶν, αἵτινες ὀλούζουσαι ἐζήτουν εὐσπλαγχνίαν καὶ τὴν διὰ συνθήκης παράδοσιν τῆς πόλεως.

Μετ' οὐ πολὺ, ἐπειδὴ τὰ δεινὰ τῆς πολιορκίας ηὔξησαν, ὁ Κε-

χαγιάμπεης συνεκάλεσε δεύτερον συμβούλιον, εἰς ὃ συνέρρουσαν ἅπαντες, καὶ τὸ ἀνατολικομεσημβρινὸν τῶν τειχῶν μέρος ἐμεινεν ἄνευ φρουρῶν· τότε ὁ στρατιώτης Ἑμμανουὴλ Δούνιας (Μανιάτης), ἀναβὰς τὸ τεῖχος, ἤρξατο ὁμιλῶν μετὰ τινος γνωστοῦ αὐτοῦ πυροβολητοῦ, ὑπάρχοντος ἐν τῷ προμαχώνι τῆς „πόρτας τοῦ Ἀναπλιοῦ“, πρὸς ὃν συχνάκις ἐδιδε τροφάς ἐπ' ἀμοιβῇ διὰ σχοινίου προσδεδεμένου ἐπὶ τηλεβόλου· ἰδὼν τότε ὁ Δούνιας τὸν φρουρὸν αὐτὸν μόνον, συνεννοήθη μετὰ τῶν συντρόφων του διὰ σημείων, οἵτινες προσελθόντες ἀνῆλθον τὰ τεῖχη, τῇ βοηθείᾳ τοῦ Δούνια, διὰ σχοινίων προσδεθέντων ἐπὶ τῶν τηλεβόλων τῶν ἐπάλλξεων· δέσαντες δὲ τὸν φύλακα καὶ στρέψαντες τὸ τηλεβόλον κατὰ τοῦ μεγάρου τοῦ Κεχαγιᾶ βέη, ὑψωσαν τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων τοῦ φρουρίου τῇ 24 Σεπτεμβρίου 1821· ἀνοιχθεῖσιν εἶτα τῶν πυλῶν αὐτοῦ, εἰσῆλθον οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν πόλιν· οἱ δὲ πολέμιοι κυκλωθέντες παρεδόθησαν· ἄλλ' οἱ Ἕλληνες, μὴ λησμονοῦντες τὸν νόμον τοῦ Πατριάρχου, τὴν κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδοξίας ὕβριν καὶ τὰς σφαγὰς τῶν χριστιανῶν, ἀσπλάγχχνως ἐτιμώρησαν αὐτούς.

Ἐπὶ τρεῖς ὅλας ἡμέρας ἐξηκολούθει λεηλασία καὶ σφαγή, πᾶσα γωνία διηρευνᾶτο πρὸς ἀναζήτησιν θυμαίων, καὶ δὲν ἤκούοντο, εἰ μὴ θρῆνοι καὶ ὀλοφυρμοὶ τῶν θνησκόντων ἐν τῷ μέσῳ τῶν φλογῶν τῆς πυρπολουμένης πόλεως καὶ τοῦ πατάγου τῶν καταρρευσῶν οἰκιῶν, καὶ τὸ αἷμα ἔρρεε ποταμηδόν· τὰ δὲ πτώματα αὐτῶν ἐκείντο οὕτω συσσεσωρευμένα, ὥστε τοῦ Κολοκοτρώνη ὁ ἵππος δὲν ἐπάτει τὴν γῆν, ἀλλ' ἐβάδιζεν ἐπὶ πτωμάτων ἀπὸ τῶν τειχῶν μέχρι τοῦ σεραγίου μόνον δὲ 1800 Ἀλβανοὶ μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν Ἑλμάς βέη, προστατευόμενοι ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη κατὰ τὰ συμπεφωνημένα, ἐπώθησαν· πορευθέντες δὲ διὰ τοῦ Λεβιδίου εἰς Καλάβρυτα, μετέβησαν εἰς τὴν Αἰγιαλείαν καὶ ἐκεῖθεν ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν ὁμήρους, διὰ Τουρκικῶν πλοίων διεπεραιώθησαν εἰς Τριζόνια καὶ ἐκεῖθεν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας ὤδυσαν εἰς Ἡπειρον.

Κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως ἐφρονεύθησαν ἐκ μὲν τῶν Τούρκων 10,000 πάσης ἡλικίας καὶ γένους, διασωθέντος τοῦ Κεχαγιᾶ βέη, τοῦ Κεμὴλ βέη καὶ τοῦ Μεχμέτ Σελεχ ἀγά, ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἔπεσον ὑπὲρ τοὺς 100, ὑπερδιπλασίῳ τραυματισθέντων.

Διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπόλεως, ἥτις ἦν τὸ σπουδαιότερον ἔργον τῆς Πελοποννήσου, ἡ ἐπανάστασις ἐκραταιώθη.

Ἐκστρατεία κατὰ τῆς Καρύστου· θάνατος Ἡλίας Μαυρομιχάλη. Πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐπανάστασεως ἐν τῇ Στερεᾷ ἐθεωρήθη ἀπαραίτητος ἡ ἀλωσις τῶν φρουρίων τῆς Καρύστου καὶ τῆς Χαλκίδος· ἐπὶ τούτῳ δ' ἐξέπλευσεν ἐκ Πειραιῶς ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης μετὰ 600 Λακωνῶν καὶ ἀπεβιβάσθη ἐγγὺς τῆς Καρύστου· ἀλλ' αἶφνης τῇ 11 Ἰανουαρίου 1822 ὤρμησε κατ' αὐτοῦ ὁ Ὁμέρμπεης μετὰ πολυαριθμοῦ στρατοῦ, καὶ μάχης συγκροτηθείσης, οἱ ὑπὸ τὸν Μαυρομιχάλην ἡττηθέντες διεσκορπίσθησαν· ὁ δὲ Μαυρομιχάλης εἰσέρχεται μετὰ ἐπτὰ ὁπαδῶν ἐντὸς ἀνεμομύλου τινὸς ἡρειπωμένου ἐπὶ λόφου κειμένου πλησίον τῶν Στύρων, ὃν ὁ Ὁμέρ στενῶς ἐπολιορκήσας· μετὰ δίωρον δ' ἀπεγνωσμένην ἄμυναν αἱ πυριτιδοβολαὶ τῶν πολιορκουμένων ἐξηντλήθησαν, ὁ δὲ Μαυρομιχάλης, ἵνα μὴ πέσῃ αἰχμάλωτος, ἐξώρμησε ξιφῆρης μετὰ τῶν συντρόφων του καὶ διασχίζων τὰς ἐχθρικὰς τάξεις ἔπεσε νεκρὸς παραπλεύρως τεσσάρων ἄλλων Λακωνῶν· ἡ δὲ κεφαλὴ του ἀποκοπεῖσα ὑπὸ τοῦ Ὁμέρ βέη ἐστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς τρόπαιον καὶ ὡς κεφαλὴ ἡγεμονόπαιδος καὶ ὡς πρωταγωνιστοῦ τῆς μάχης τοῦ Βαλτετσίου.

§ 20

ΑΠΟ ΤΗΣ ΠΤΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΙΜΒΡΑΗΜ

Μάχη ἐν Πέτᾳ. — *Μάχη περὶ τὸν λιμένα Φαναρίου, θάνατος Κυριακούλη Μαυρομιχάλη.* — *Πτώσις Σουλίου.* — *Εἰσβολὴ Δράμαλη, Δερβενάκια.* — *Ἀλωσις Ναυπλίου.* — *Μάχη περὶ τὴν Ἀκράταν.* — *Θάνατος Χουρσίτ.* — *Πρώτη πολιορκία Μεσολογγίου.* — *Μάχη ἐν Ἀγίῳ Βλασίῳ.* — *Νυκτερινὴ ἐπίθεσις Μάρκου Βότσαρη κατὰ Τούρκων παρὰ τὸ Κεφαλόβρυσον Καρπενησίου καὶ ἡρωϊκὸς θάνατος αὐτοῦ.* — *Μάχη τῆς Καλλιμακίδας.* — *Πολιορκία Αἰτωλικοῦ.* — *Ἐλευσις Βύρωνος καὶ θάνατος αὐτοῦ.*

Μάχη ἐν Πέτᾳ. Οἱ Σουλιῶται καὶ μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ ἐξηκολούθουν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Σουλτάνου, ἀποκρούοντες πολλὰς ἐφόδους τοῦ στρατοῦ τοῦ Χουρσίτ, ἀλλ' ἐπὶ τέλους κινδυνεύοντες ὑπὸ τῆς πείνης ᾗτῆσαντο βοήθειαν παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως κατ' ἀκολουθίαν ἡ τότε διοίκησις τῆς Ἑλλάδος, ἀποφασίσασα νὰ βοηθήσῃ τὸ Σούλι πρὶν ἢ συνθηκολο-

γήση μετὰ τῶν Τούρκων, ἐπεμψε 2,000 ἄνδρας, ἐν οἷς 700 ἦσαν τακτικοὶ καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον Φιλέλληνες ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Νόρμαν, καὶ 1300 ἄτακτοι ὑπὸ τοὺς ὀπλαρχηγούς Μάρκον Βότσαρη, Βαρνακιώτην καὶ Γῶγον· ὁ στρατὸς οὗτος, ἐκστρατεύσας ἐκ Μεσολογγίου (1 Ἰουνίου 1822), ἀφίκετο εἰς τὸ παρὰ τὴν Ἀρταν χωρίον Πέτα, κείμενον ἐν τῷ μέσῳ δύο σειρῶν λόφων, οὓς κατέλαβον οἱ Ἕλληνες· ἀλλ' αἰφνης (4 Ἰουλίου 1822) εὐρέθησαν κεκυκλωμένοι ὑπὸ τριπλασίων Τουρκικῶν δυνάμεων, ἡγουμένου τοῦ Κιουταχῆ· ἅμα δὲ τοῦ ἐχθροῦ προσεγγίσαντος, τὸ φονικὸν τῶν Ἑλλήνων πῦρ ἠνάγκασε τοὺς πολεμίους εἰς υποχώρησιν ἀλλ' αἰφνης ὁ ἄπιστος Γῶγος Μπακόλας κατέλιπε τὸ ἐμπιστευθὲν αὐτῷ ἐπίκαιρον ὕψωμα „Μετεπιού“, τὸ δεσποζόν πρὸς βορρᾶν τῆς θέσεως τῶν Ἑλλήνων, ὃ καὶ κατέλαβον οἱ Ἀλβανοί· οἱ δὲ στρατιῶται αὐτοῦ ἐγένοντο ἄφαντοι. Τότε ἤκούσθη κραυγὴ „προδοσία! προδοσία!“ καὶ μετὰ μικρὸν οἱ ἄτακτοι τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ πανικοῦ καταληφθέντες διεσκορπίσθησαν, καὶ οὕτως οἱ Τούρκοι κατέλαβον τὰ νῶτα τῶν Φιλελλήνων, ὧν τὰ ἀνδραγαθήματα εἶνε ἀπίστευτα μέχρις οὗ ἕκαστος αὐτῶν ἔπεσεν ἐπὶ σωροῦ Ἀλβανικῶν πτωμάτων· φονεύεται ὁ συνταγματάρχης Ταρέλλας, ὁ Γάλλος λοχαγὸς Μινιάκ καὶ ὁ Δανίας, ὁ σημαιοφόρος τῶν Γερμανῶν Τάιχμαν, βαρέως τραυματίζεται ὁ ἀρχιστράτηγος Νόρμαν, ὅστις διασχίσας διὰ τῆς λόγγης τὰς ἐχθρικὰς τάξεις κατέφυγεν εἰς Λαγκαδά μετὰ 25 Φιλελλήνων, ὅπου παρέμεινε καὶ ὁ Μαυροκορδατός· οἱ δὲ Τούρκοι ἐπανηγύρισαν ἐν Ἀρτῇ τὸν θρίαμβον αὐτῶν.

Μάχη περὶ τὸν λιμένα Φαναρίου· θάνατος Κυριακούλη Μαυρομιχάλη. Ἡ Κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος συγχρόνως εἶχεν ἐξαποστείλει καὶ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην μετὰ 500 ἐπιλέκτων Λακωνῶν καὶ Καρυτινῶν εἰς βοήθειαν τῶν Σουλιωτῶν ἐκπλεύσας δ' ἐκ Μεσολογγίου ὁ Μαυρομιχάλης ἀπεβιβάσθη εἰς Θεσπρωτίαν καὶ προχωρῶν ἀφίκετο εἰς θέσιν „Φανάρι“, λιμένα ἀπέχοντα τοῦ Σουλίου ὀκτῶ ὥρας, ὅπου ὀχυρωθεὶς ἐκυκλώθη ὑπὸ ἰσχυρᾶς Τουρκικῆς δυνάμεως (4 Ἰουλίου 1822), ἡγουμένου τοῦ Ὁμέρ Βρυῶνη· συγκροτηθείσης δὲ μάχης, οἱ Ἕλληνες ἀπέκρουσαν πολλὰς ἐφόδους τῶν Τούρκων, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἔπεσεν ὁ Μαυρομιχάλης μαχόμενος ἐν τοῖς πρώτοις. Τότε οἱ ὁπαδοὶ του παραλαβόντες τὸν νεκρὸν ἀπέπλευσαν εἰς Μεσολόγγιον, ὅπου ἐκηδεύθη ἐν μεγάλῃ πομπῇ καὶ συγκινήσει ἀπάσης τῆς πόλεως.

Πτώσις Σουλίου. Οἱ ἀτρόμητοι Σουλιῶται, μόλις συμπο-

σούμενοι ἤδη εἰς 1000, ἐξηκολούθουν τὸν πόλεμον· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐπειδὴ αἱ ἀποσταλεῖσαι ἐπικουρίαι ἀπέτυχον, στερούμενοι τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων, ἡναγκάσθησαν νὰ κλείσωσι συνθήκην (29 Αὐγούστου 1822) ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τοῦ ἐν Ἑπτανήσῳ Ἀγγλοῦ Ἀρμοστοῦ Ἀδαμ. καὶ καταλιπόντες τὸ Σούλι καὶ τὴν περίδοξον Κιάφαν ἀφίκοντο δ' ἀγγλικῶν πλοίων εἰς Κεφαλληνίαν καὶ ἐκεῖθεν ἐλθόντες εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ἐδειξαν μέγαν ἥρωισμόν κατὰ τὸν μέγαν ἐθνικὸν ἀγῶνα.

Εἰσβολὴ Δράμαλη, Δερβενάκια. Μετὰ τὴν κατατρόπωσιν τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ αἱ πολυπληθεῖς τῶν Τούρκων δυνάμεις συνεκέντρώθησαν ἐντὸς καὶ περίξ τῆς Λαρίσσης ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐπιδεξίου Χουρσίτ Πασσᾶ· ἀλλ' ἀντὶ τούτου προετιμῆθη ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας ὁ Δράμαλης, ὅστις μετὰ 24,000 πεζῶν, 6000 ἵππέων, ἀναλόγου πυροβολικοῦ καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν πασσάδων Χασάν Μασσᾶ, Τσαρκατσῆ Ἀλῆ Πασσᾶ, Ἀργεῖου Ἀλῆ Πασσᾶ κλπ., διελθὼν τὰ σχεδὸν ἀφροῦρητα στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν, εἰσώρμησεν εἰς Βοιωτίαν καὶ ἔκαυσε τὰς Θήβας (1 Ἰουλίου 1822)· παραπορευόμενος δὲ τὸν Κιθαιρώνα ἀφίκετο εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ εἰς Κόρινθον καὶ κατέλαβε τὸν Ἀκροκόρινθον, ὃν εὗρεν ἐγκαταλελειμμένον· ἐκεῖθεν ἐπορεύθη εἰς Ἀργολίδα καὶ ἔστησε τὸ στραταρχεῖόν του ἐν Ἀργεῖ (6 Ἰουλίου) ἣ δ' ἐπανάστασις κατὰ τὰς φοβεράς ταύτας ἡμέρας διέτρεχε τὸν ἐσχάτον κίνδυνον· τὰ πάντα ἡρημώθησαν, οἱ δὲ κάτοικοι κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰ σπήλαια.

Ἐν τῷ αὐτῷ κρίσειμῳ καταστάσει (10 Ἰουλίου 1822) ἐφάνησαν τέσσαρες σωτῆρες τῆς Ἑλλάδος, ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Νικηταρᾶς, οἵτινες συλλέξαντες τὰ πεφοβισμένα πλήθη ἀνεζωπύρῃσαν τὸ σβεννύμενον θάρρος τῶν Ἑλλήνων· καὶ πάραυτα ὁ μὲν Ὑψηλάντης κατέλαβε τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Ἀργους Λάρισσαν, ὁ δὲ Μαυρομιχάλης ὠχυρώθη ἐν τοῖς Μύλοις τοῦ Ναυπλίου, ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, ἀναπτύξας θαυμασίαν δραστηριότητα, ἐστρατολόγει ἐν Πελοποννήσῳ, ἀπειλῶν θάνατον κατὰ παντός, μὴ σπεύδοντος εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος.

Μετ' ὀλίγον αἱ τροφαὶ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἐξέλιπον, διότι οἱ Ἕλληνες ἔκαυσαν τὰ σπαρτὰ καὶ τὰ παντός εἶδους τρόφιμα πρὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν ἐχθρῶν· ὁ δὲ στρατὸς τοῦ Δράμαλη ἐτρέφετο μὲ ἀώρους σταφυλὰς καὶ πέπονas, στερούμενος καὶ τοῦ ὕδα-

τος, ἅτε ἀποξηρανθεισῶν τῶν πλείστων πηγῶν διὰ ἡναγκάστη
νὰ ὀπισθοχωρήσῃ εἰς Κόρινθον, ἐλπίζων νὰ πορισθῇ ἐκεῖ διὰ τοῦ
στόλου ἀφθονωτέρως τροφάς.

Τὴν μέλλουσιν ὀπισθοχωρήσιν τοῦ στρατοῦ τοῦ Δράμαλι προ-
βλέποντες οἱ Ἕλληνες κατέλαβον ἐν ὥρᾳ νυκτὸς (26 Ἰουλίου
1822) τὰ μεταξὺ Ἀργολικῆς πεδιάδος καὶ Κορίνθου στενὰ (τρεῖς
θέσεις) „Δερβενάκια“, „Ἅγιον Σώστην“ καὶ „Ἅγιονόρι“ ὑπὸ
τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ὑψηλάντου, τοῦ Κολοκοτρώνη, τοῦ Νικήτα
καὶ τοῦ Παπαφλέσσα· ἐνῶ δ' οἱ πολέμιοι διήρχοντο ἐν ἀγνοίᾳ
τῆς καταλήψεως τῶν στενῶν ἐκείνων, πανταχόθεν προσβαλλόμενοι,
κατεκρημνίζοντο εἰς τὰ βάραθρα· ὁ δὲ ἀγὼν διήρκεσεν ἐπὶ τρεῖς
ὅλγας ἡμέρας (26, 27 καὶ 28 Ἰουλίου). Τηλικαύτῃ δ' ὑπῆρξεν ἡ
καταστροφὴ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, ὥστε τὸ πλεῖστον μέρος αὐτοῦ
ἔπεσον νεκροί, ἐν οἷς καὶ πολλοὶ πασσάδες· πλούσια δὲ λάφυρα
περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, 200 κάμηλοι καὶ πᾶσαι αἱ
ἀποσκευαὶ αὐτῶν. Μετὰ παρέλευσιν δὲ δύο ἡμερῶν διερχόμενος ὁ
ἴδιος Δράμαλης, ὅστις μετὰ τοῦ ἵππικοῦ καὶ πυροβολικοῦ ἀπε-
τέλει τὴν ὀπισθοφυλακὴν, διὰ τῶν ὁρέων καὶ τῶν ἀτραπῶν ἀφί-
κετα κακῶς ἔχων εἰς Κόρινθον μετὰ 4,000 μόνον ἀνδρῶν, ὅπου
ἀσθενήσας ὑπὸ τῆς λύπης καὶ τῶν κακουχιῶν ἀπέθανεν (28
Ὀκτωβρίου 1822). Ἡ δὲ Γερουσία ὠνόμασε τὸν Κολοκοτρώνην
ἀρχιστράτηγον διὰ τὰς λαμπράς πρὸς τὴν πατρίδα ἐκδουλεύσεις
αὐτοῦ.

Μάχη περὶ τὴν Ἀκράταν. Τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ τοῦ
Δράμαλι ἐκ Κορίνθου μετὰ πάροδον χρόνου ἀπεπειράθησαν νὰ φύ-
γωσι διὰ ξηρᾶς εἰς Πάτρας, παραπορευόμενα τὴν ἀκτὴν τοῦ Κο-
ρινθιακοῦ κόλπου, ἀλλ' ὁ Ἀσημάκης, ὁ Ζαΐμης, ὁ Χαραλάμπης καὶ
ὁ Πετμεζᾶς καταλαβόντες τὰ παρὰ τὸ πανδοχεῖον τῆς Ἀκράτας
μέρη (6 Ἰανουαρίου 1823), ἐκώλυσαν τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω πορείαν
τῶν· σύναμα δ' ὁ Λόντος καὶ ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης ἀπέκλεισαν τὴν
ὑποχώρησίν των, καὶ οὕτως οἱ πολέμιοι εὐρεθέντες ἐν τῷ μέσῳ δύο
πυρῶν, τῶν ἀποτόμων βράχων, καὶ τῆς θαλάσσης, περιῆλθον εἰς
τοιαύτην ἀπόγνωσιν ὑπὸ τῆς πείνης, ὥστε οὐ μόνον κατέφαγον
τοὺς ἵππους αὐτῶν, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἀνοίγοντες τὰ κρανία τῶν
νεκρῶν, ἐρρόφουν τὸν ἐγκέφαλόν των· ἐνῶ δὲ διετέλουν ἐν ἀπελ-
πισμῷ, ἐπιφανεῖς ὁ Ἰουσοῦφ ἐκ Πατρῶν διεπεραίωσε τοὺς ἐναπο-
μείναντας διὰ πλοίων εἰς Πάτρας, καταπυροβολούμενος ὑπὸ τῶν
Ἑλλήνων.

Ἀλωσις Ναυπλίου. Οἱ ἐν Ναυπλίῳ Τούρκοι στενωδῶς πολιορκούμενοι ὑπὸ τῶν περιοικούντων Ἑλλήνων ἀρχηγούντος τοῦ Σταΐκου εἶχον περιέλθει εἰς μεγίστην ἀμηχανίαν, ζῶντες ἐκ χόρτων καὶ βεβρασμένων δερμάτων διὸ ἤρξαντο συνεννοούμενοι μετὰ τῶν Ἑλλήνων περὶ παραδόσεως τοῦ φρουρίου, καὶ ἐπὶ τούτῳ οἱ ἐγκριτώτεροι κατέβησαν εἰς τὸ κάτω φρούριον Ἰτς-Καλέ, ἵνα συνεννοηθῶσι μετὰ τῶν ἐκεῖ, καὶ τὸ Παλαμήδιον ἔμεινεν ἀφρουρήτον διαρκουσῶν δὲ τῶν διαπραγματεύσεων, δύο λιποτάκται προσελθόντες εἰς τὸν Σταΐκον, ἀνήγγειλαν ὅτι τὸ Παλαμήδιον ἦν ἐρημον φρουρῶν ὁ Σταΐκος διέταξε παρευθὺς τὴν κατασκευὴν κλιμάκων, καὶ παραλαβὼν τριακοσίους ἐπιλέκτους καὶ ἓνα λόχον τακτικῶν ἀφίκετο ὑπὸ τὰ τεῖχη μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἢ νύξ ἐκείνη ἦν ἀσέληνος καὶ βροχερά· τινὲς ἐξ αὐτῶν ἀνέβησαν τὰ τεῖχη διὰ κλιμάκων, χωρὶς νὰ ἐννοηθῶσιν ὑπὸ τῶν ὀλίγων φυλάκων, εἴτα ἀνοίξαντες θυρίδα τινὰ τοῦ φρουρίου εἰσῆγαγον καὶ τοὺς λοιποὺς καὶ οὕτω κατέλαβον ἀμυχῇ τὸ ἀπόρητον Παλαμήδιον τὴν νύκτα τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου (29—30 Νοεμβρίου 1822), καὶ πάραυτα ὕψωσαν τὴν κυανόλευκον ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων τοῦ φρουρίου, καὶ ἀγαλλόμενοι ἐπυροβόλουν ἀκαταπαύστως.

Ὁ Κολοκοτρώνης ἀκούσας τοὺς πυροβολισμοὺς ἔδραμεν ἐκ Δερβενακίων καὶ εἰσῆλθεν εἰς Ναύπλιον, ἡχούντων τῶν πυροβόλων. Τότε οἱ ἐν τῇ πόλει Τούρκοι περίτρομοι συνθηκολογήσαντες ἔφυγον εἰς Σμύρνην καὶ ἀλλαχοῦτῃς Ἀνατολῆς.

Θάνατος Χουραΐτ. Ἡ ἀποτυχία τῆς ἐκοτρατείας τοῦ Δράμαλη εἰς Πελοπόννησον ἀπεδόθη κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὸν Χουραΐτ, ὡς καταλιπόντα τὸν Δράμαλην ἀβοήθητον· τούτου ἕνεκα περιέπεσεν ὁ Χουραΐτ εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ Σουλτάνου· ἀλλ' ἵνα ἀποφύγῃ τὴν τιμωρίαν, ἔδωκε τέλος εἰς τὴν ζωὴν του διὰ δηλητηρίου, ὅτε ἀστυνομικοὶ ὑπάλληλοι ἀφίκοντο κομίζοντες σουλτανικὸν φερμάνιον, δι' οὗ ὁ Χουραΐτ κατεδικάζετο εἰς θάνατον· ἀλλ' ὅπως ἐκτελεσθῇ ἡ ποινὴ αὕτη, οἱ δῆμιοι ἀποκόψαντες τὴν νεκρὰν αὐτοῦ κεφαλὴν μετήνεγκον εἰς Κωνσταντινούπολιν (1822).

Ἐξόδος διὰ συνθήκης τῶν ἐν Ἀκροκορίνθῳ πολιορκουμένων Τούρκων. Ἡ Τουρκικὴ φρουρὰ τοῦ Ἀκροκορίνθου πάσχουσα δεινῶς ἕνεκα ἐλλείψεως τροφῶν καὶ ὑπὸ τῆς λοιμώδους νόσου κατατρυχομένη μετὰ πολλὰς ἀποτυχούσας ἐξόδους ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ (26 Ὀκτωβρίου 1823) εἰς τὸν Κολοκοτρώνην, ὅστις

ὑπὸ τὴν φύλαξιν τοῦ Νικήτα ἀπέστειλεν εἰς τὰ ἴδια σώους φρουραρχον δὲ τοῦ Ἀκροκορίνθου διώρισε τὸν Ἰωάννην Νοταρᾶν.

Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Σουλίου καὶ τὴν ἐν Πέτᾳ πανωλεθρίαν τῶν Ἑλλήνων ὁ ὑπὸ τὸν Ὁμῆρ Βρυώνην καὶ Ἰουσοῦφ στρατὸς ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ ἀρχιστρατήγου Κιουταχῆ καὶ ἀποτελέσας δύναμιν ἐξ 11,000 ἀνδρῶν, ἐστρατοπέδευσε πρὸ τῶν τειχῶν τοῦ Μεσολογγίου· ἡ δὲ φρουρὰ τῆς πόλεως ταύτης ὑπὸ τὸν Μαυροκορδαῶν καὶ Μᾶρκον Βότσαρην, ἀποτελουμένη ἐκ τῶν λειψάνων τοῦ στρατοῦ τοῦ Πέτα, δὲν ὑπερέβαινε τοὺς 360.

Τὰ δ' ἀμυντικὰ τοῦ Μεσολογγίου ἔργα ἦσαν ἀνάξια λόγου, συγκείμενα ἐκ μιᾶς τάφρου πλήρους ὕδατος, καὶ ἐκ δύο προτειχισμάτων ἐκ χώματος· εἰς διάφορα δὲ σημεῖα τῶν προτειχισμάτων ὑπῆρχον πυροβολοστάσια, ὑπερασπιζόμενα ἐν ὧν ὑπὸ 14 τηλεβόλων παλαιᾶς ὀλκῆς. Εἰς ἕκαστον δὲ τῶν πυροβολοστασίων ἐδόθη τὸ ὄνομα ἐπιφανοῦς ἀνδρός, ὡς πυροβολοστάσιον τοῦ Ῥήγα, τοῦ Κοραΐ, τοῦ Κανάρη, τοῦ Βότζαρη, τοῦ Μακρῆ, τοῦ Κυριακούλη Μαυρομιχάλη, τοῦ Φραγκλίνου, τῶν Ἀγίων Πάντων, τοῦ Τέλλου, τὸ Γερμανικόν, τοῦ Μονταλεβέρτου, τοῦ Νότη, τοῦ Σαχτούρη καὶ λοιπῶν. Οὕτω δὲ σκιαὶ ἐνδόξων ἀνδρῶν ἐπεθάρρυνον τοὺς ὑπερασπιστὰς τοῦ Μεσολογγίου ἐν τῇ κρίσει ταύτῃ ὅρα ὁ Μᾶρκος Βότζαρης, ἵνα σώσῃ τὴν πόλιν, ἤρξατο διαπραγματευόμενος τὴν παράδοσιν αὐτῆς, καὶ ἐξαπατῶν τοὺς πολεμίους παρέτεινε τὰς διαπραγματεύσεις ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ προδιατεθῇ δῆθεν ἡ φρουρὰ ἐν δὲ τῷ μεταξὺ συνεπληρώθησαν τὰ ἀτελεῖ ὀχυρωματικὰ ἔργα, σύνμα δὲ (11 Νοεμβρίου 1822) ἀφίκοντο αἱ ἐκ Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς περιμενόμεναι ἐπικουραὶ ἐξ 700 ἀνδρῶν ὑπὸ τοὺς Πετρόμπεην, Ζαΐμην, Κανέλλον Δηληγιάννην καὶ Λόντον. Εἶτα ἀφίκοντο Ὑδραϊκὰ πλοῖα καὶ κατόπιν Σπετσωτικά, καὶ ἐφωδίασαν τοὺς πολιορκουμένους μὲ ἱκανὰς τροφάς, ὅτε οἱ πολιορκούμενοι ἐμήνισαν τῷ Ὁμῆρ Βρυώνῃ „ὅν πράγματι θέλῃ τὸ Μεσολόγγι, ἃς ἔλθῃ νὰ τὸ πάρῃ.“ Τότε οὗτος παροργισθεὶς ἀπεφάσισε γενικὴν κατὰ τῆς πόλεως ἐφοδον ὡς χρόνον δὲ τῆς ἐφόδου ὥρισε τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων, καθ' ἣν, ὡς ἤλπιζεν, οἱ Ἕλληνες θὰ ἦσαν ἀμέριμνοι καὶ ἀφιερωμένοι εἰς τὰ θρησκευτικὰ· ἀλλ' οἱ ἐν Μεσολογγίῳ μαθόντες τὸ σχέδιον ἐτοποθέτησαν ὑπὸ τὰ τείχη ἐφ' ὅλης τῆς γραμμῆς τῶν χαρακωμάτων τὴν νύκτα τῆς 24 πρὸς τὴν 25 Δεκεμβρίου 1822, ἐξέκο-

σίους τῶν ἀρίστων πολεμιστῶν, καὶ ἀφῆκαν τοὺς διὰ τὴν ἔφοδον προωρισμένους 800 Ἀλβανούς νὰ πλησιάσωσι μέχρι βολῆς πιστολίου· τότε ἤρξατο τὸ φονικὸν τῶν Ἑλλήνων πῦρ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀλαλχυμῶν τῶν βαρβάρων οἵτινες βοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ ἀνέβαινον τὰς κλίμακας καὶ τινες ὑψώσαν καὶ σημαίας ἐπὶ τοῦ τείχους ἀλλ' ἀποκρουσθέντες ἐτράπησαν εἰς ἀκράτητον φυγὴν, ἀποβαλόντες 500 νεκροὺς καὶ τραυματίας μετὰ 9 σημαῖων· οἱ δ' Ἕλληνες, ἐξ ὧν ἐφονεύθησαν μόνον 3, συναθροισθέντες ἐν τῷ ναῷ, ἐδόξασαν τὸν Θεὸν διὰ τὴν περιφανῆ νίκην αὐτῶν.

Ὁ Ὁμὲρ μαθὼν ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος ἤρχετο πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου ἐφυγεν εἰς Ἀγρίνιον (31 Δεκεμβρίου 1822), καταλιπὼν 10 τηλεβόλα, 4 μυδροβόλους καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἀποσκευὴν· ἐνῷ δ' ἔφυγε, 500 Ἕλληνες ἐξελθόντες τῆς πόλεως κατέσφαζαν τὴν ὀπισθοφυλακὴν τοῦ Πασσᾶ, ἡ δ' ἐκτακτος πλημμύρα τοῦ Ἀχελώου συνεπλήρωσε τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς· πενταχόσιοι ἐκ τῶν πολεμίων ἐπνίγησαν εἰς τὰ ὕδατα αὐτοῦ, τὸ δὲ περισωθὲν ἡμισυ τοῦ στρατοῦ ἀφίχθῃ ἐν τῷ τείχει τῆς Ἀρτῆς διέπλευσεν εἰς Πρέβεζαν (8 Φεβρουαρίου 1823).

Διὰ δὲ τῆς ἡττῆς ταύτης τοῦ Ὁμὲρ ἠκούσθη τὸ πρῶτον ἐν Εὐρώπῃ τὸ προσφιλὲς τοῦ Μεσολογγίου ὄνομα, ὅπερ διὰ τῶν μετέπειτα ἀνδραγαθημάτων αὐτοῦ κατέστη ἱερὸν.

Μάχη ἐν Ἀγίῳ Βλασίῳ. Ὁ Καραϊσκάκης μαθὼν ὅτι Τουρκικὸς στρατός, συγκείμενος ἐξ 9,000 ἀνδρῶν, ἡγούμενου τοῦ Μουχουρτάραχα καὶ Τσελεπίτσαρη, ἐσκόπει νὰ εἰσβάλῃ εἰς Εὐρυτανίαν (15 Ἰανουαρίου 1823), κατέλαβε μετὰ 1000 ἐπιλέκτων τὴν ἐν Ἀγίῳ Βλασίῳ θέσιν Κορομηλιά, καὶ ἰδίᾳ τοὺς κρημνώδεις λοφίσκους „Πριόνι“, καὶ ἐκεῖ ὠχυρώθη ἐντὸς δύο χαρρακωμάτων ἐν τινι δὲ τρίτῳ ἀποκρύφῳ ὀχυρώματι ἐτοποθετήθησαν 150 ἄνδρες ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Φραγκίσταν, καὶ μετ' ὀλίγον ἐφάνη ἡ πρωτοπορεία· οἱ πολέμιοι ὤρμησαν ξιφῆρεις κατ' αὐτῶν, ἀλλ' ἐρρωμένως δις ἀποκρουσθέντες ἐκάλυψαν τὰ πέρας μὲ ἀνακρίθητα πτώματ' ἐπὶ τέλους ἐπαναλαβόντες τὴν ἔφοδον εἰσепήδησαν ἐντὸς τῶν χαρρακωμάτων τῶν Ἑλλήνων τότε σιγήσαντος τοῦ πυρός, ἡ μάχη ἐγένετο διὰ τῶν μαχαίρων (γιαταχανίων) καὶ ξιφῶν, καὶ μόνον ἠκούοντο αἱ βραχνῶδεις φωναὶ τῶν μαχομένων, ἡνωμένοι μετὰ τῆς κλαγγῆς τῶν συγκρουομένων ξιφῶν. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης, δεῖξας μεγίστην γενναϊότητα, ἐμάχετο ἐν τοῖς πρώτοις ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης· διαρκούσης δὲ τῆς λυσσώδους ταύτης πάλης, οἱ ἐν τῷ κεκρυμ-

μένω ὀχυρώματι ὥρμησαν ἀλαλάζοντες καὶ πυροβολοῦντες ἐκ τῶν νώτων τοὺς πολεμίους, οἵτινες ὑπὸ πανικοῦ καταληφθέντες ἐτρέπησαν εἰς φυγὴν· τότε οἱ Ἕλληνες ἤρξαντο καταδιώκοντες αὐτοὺς μέχρι τοῦ Ἀχελώου, κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ ὁποίου μέγα μέρος τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἀπωλέσθη, τὸ δὲ περισθὲν ἤμισυ κακῶς ἔχον ἀφίκετο εἰς Ἀγρίνιον.

Νυκτερινῇ ἐπιθούσῃ Μάρκου Μπότσαρη κατὰ τῶν Τούρκων εἰς Κεγαλιβρυσον καὶ θάνατος αὐτοῦ. Οἱ Τούρκοι ἔχοντες ὑπ' ὄψει τὰς συμφοράς, ἃς ὑπέστησαν κατὰ τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως, παρεσκευάσαν νέαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν, καθ' ἣν δύο στρατοὶ ἐκ 16,000 ἐν ὄλῳ Ἀλβανῶν ἐμελλόν συγχρόνως νὰ εἰσβάλλωσιν ὁ μὲν ἐξ ἀνατολῶν διὰ τῆς Θεσσαλίας ὑπὸ τὸν Ἰουσούφ Βερκόφτσαλην, ὁ δὲ ἐκ δυσμῶν ὑπὸ τὸν Μουσταφᾶ Πασσᾶν καὶ τὸν Ὁμέρ Βρυώνην καὶ κατὰ τὰ προαποφασισθέντα νὰ ἐνωθῶσι παρὰ τὸν Ἀχελῶον καὶ πρὸ τῶν τευχῶν τοῦ Μεσολογγίου διὰ εἰσώρμηναν ἐκ τῶν δύο αὐτῶν σημείων, καὶ τὸ μὲν ἤμισυ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἀμυχθεὶ διὰ τῶν Θερμοπυλῶν εἰσῆλθασεν εἰς τὴν Φωκίδαν, ἡγουμένου τοῦ Βερκόφτσαλη καὶ διὰ τῆς Βοιωτίας ἀφίκετο εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἐληλάτησε τὰς Ἀθήνας καὶ περιέζωσε τὴν ὑπὸ τοῦ Γκούρα κατεχομένην Ἀκρόπολιν· τὸ δ' ἕτερον ἤμισυ ἐξ 8000 ἐπιλέκτων Ἀλβανῶν εἰσώρμησεν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν Μουσταφᾶ Πασσᾶν τὸν ἐκ Σκόδρας καὶ τὸν ἐμπειρον στρατηγὸν Ὁμέρ Βρυώνην, ἡ δὲ πρωτοπορεία τοῦ Μουσταφᾶ περὶ τὰς 5000 ὑπὸ τὸν Τσελελεδῆν βέην διὰ τῶν Ἀγρᾶφων ἀφίκετο εἰς Καρπενήσιον (5 Αὐγούστου 1823) καὶ κατέλαβε τοὺς πέριξ λειμῶνας καὶ τὸ παρὰ τὸ Καρπενήσιον ἐκ γηραιῶν πλατάνων κατὰφυτον Κεφαλόβρυσον, ὅπερ διαρρέει διανυγὲς καὶ χρυστάλλινον ὕδωρ.

Ἐν τούτῳ διωρίσθη στρατηγὸς τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ὁ περικλεὲς Μᾶρκος Βότσαρης, ὅστις, τοῦ κινδύνου ἐπικειμένου, ἔδραμε κατὰ τοῦ προελαύνοντος Μουσταφᾶ, ἡγούμενος 1200 ἀνδρῶν, ἐν οἷς καὶ 350 Σουλιῶται ἠκολούθουν· δ' αὐτὸν καὶ οἱ ὑποδέεστεροι ἀρχηγοὶ Κίτσος Τσαβέλλας καὶ Λάμπρος Βέικος. Ὁ Βότσαρης ἀφικόμενος εἰς Καρπενήσιον ἀπεφάσισεν ἐν συμβουλίῳ νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τοῦ στρατοπέδου τῶν πολεμίων ἐν ὥρᾳ βαθύαις νυκτός ὁ ἴδιος μετὰ 350 Σουλιωτῶν καὶ συγχρόνως σῶμα Αἰτωλῶν καὶ Ἀκαρνάνων νὰ προσβάλλῃ τοὺς πολεμίους ἀπὸ τὰ πλάγια· οὐδαμοῦ ὅμως ἐφάνη κατὰ τὴν ὁρισθεῖσαν ὥραν ἡ ἀναμενομένη

ΜΑΡΚΟΣ ΒΟΥΤΣΑΡΗΣ

ἐπικουράει ὁ Μάρκος τότε εἰσώρμησε μετὰ τῶν Σουλιωτῶν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 9—10 Αὐγούστου 1823· ἐκπεπληγμένοι ἀφυπνίσθησαν οἱ Ἀλβανοὶ καὶ ὑπὸ τρόμου καταληφθέντες ἐφόνευσαν ἐν συγχύσει ἀλλήλους· ὁ δὲ Μάρκος καίπερ τραυματισθεὶς κατὰ τὸν μηρὸν ἐξηκολούθει νὰ μάχηται ἀποκρούσας τὴν πληγὴν· ὁ δὲ Τσελεεδίμπεης εἶχε στήσει τὴν σκηνὴν του ἐντὸς μάνδρας, πρὸς ἣν ὁ Μάρκος ὤρμησε, καὶ μὴ εὐρίσκων εἰσόδον ὑψωσε τὴν κεφαλὴν ὑπεράνω τοῦ τείχους, ἵνα ἴδῃ τίνι τρόπῳ δύναται νὰ εἰσέλθῃ ἐντὸς αὐτῆς. Τότε οἱ Ἀλβανοὶ ἰδόντες ἀνθρωπίνην κεφαλὴν ἐπυροβόλησαν σφαῖρα δὲ πολεμία πηλῆξασα αὐτὸν ὑπεράνω τοῦ δεξιοῦ ὀφθαλμοῦ τὸν ἔρριψε νεκρὸν· παραλαβόντες δ' αὐτὸν οἱ σύντροφοὶ του καὶ ἀποκρούσαντες τὸν θάνατόν του ἐξηκολούθουν νὰ μάχωνται ἐπὶ τινι εἰσέτι ὥραν, εἰτα ἀποκομίσαντες τὸ πτώμα αὐτοῦ ἐτράπησαν πρὸς τὸ παρκαείμενον „Μικρὸ χωριό“, κομίζοντες πλούσια λάφυρα.

Οἱ πολέμιοι κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἀπώλεσαν διςχιλίους ἄνδρας, οἱ δὲ Σουλιῶται μόνον πεντήκοντα μετὰ τοῦ προσφιλοῦς αὐτῶν ἀρχηγοῦ· τὴν δ' ἐπαύριον παραλαβόντες τὸ σῶμα τοῦ ἥρωος καὶ ταχθέντες ὑπὸ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Κώνσταν Βότσαρη ἐπορεύθησαν εἰς Μεσολόγγιον, ἐνθα ἐκήδευσαν αὐτὸ ἐν μεγάλῃ πομπῇ. Κατὰ δὲ τοὺς μετέπειτα χρόνους ἀνηγέρθη ἐν Μεσολογίῳ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ μνημεῖον μαρμαρίνον μέχρι τῆς σήμερον σωζόμενον.

Μάχη τῆς Καλλιακούδας. Οἱ Ἕλληνες μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βότσαρη ὑπὸ τὸν Γιολδάσην, Κοντογιάννην, Σαδήμαν, Ζηγούρη, Τζαβέλλαν, Ῥοδόπουλον κλπ. καταλαβόντες τὰ στενὰ τοῦ Προυσοῦ μεταξὺ Καλλιακούδας καὶ Χελιδόνας ἐπειράθησαν ν' ἀνακόψωσι τὴν πορείαν τοῦ Μουσταφᾶ Πασσᾶ, ἀλλὰ μετὰ μικρὰν ἀψιμαχίαν ὑπεχώρησαν, ἀποβαλόντες 150 ἀνδρεῖους μαχητάς, ἐν οἷς καὶ ὁ Ν. Κοντογιάννης καὶ Ζηγούρης (28 Αὐγούστου 1823), ἐνῶ ὁ Ὁμέρ Βρυώνης ἐπήρχετο δ' ἑτέρας ὁδοῦ, καὶ οὕτω ὁ Τουρκικὸς στρατὸς συνηνωμένος ἐπορεύετο εἰς Μεσολόγγιον.

Πολιορκία Αἰτωλικοῦ. Οἱ Τοῦρκοι στρατηλάται Μουσταφᾶ Πασσᾶς καὶ Ὁμέρ Βρυώνης ἐπεφάνησαν τέλος πρὸ τοῦ Μεσολογίου καὶ ἐπολιόρκησαν τὸ ἀφρούρητον Αἰτωλικόν, καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν αὐτοῦ ἐσκόπουσαν νὰ ἐφορμήσωσι κατὰ τῶν τειχῶν τοῦ Μεσολογγίου· ἡ φρουρὰ τοῦ Αἰτωλικοῦ ὑπὸ τὸν Κίτσον, Κώνσταν καὶ Ἀπόστολον Κουσουρῆν μόλις συνεποσοῦτο εἰς 600 ἄνδρας·

ἡ δ' ἀμυντικὴ παρασκευὴ ἀπετελεῖτο ἀπὸ 6 σιδηρᾶ τηλεβόλα ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Ἀγγλοῦ Μαρτίνου· ἀλλὰ μετὰ ἡρώϊκῃν ἀντίστασιν τῆς φρουρᾶς, ἐμφανισθέντος καὶ τοῦ Ὑδραϊκοῦ στόλου, οἱ πολέμιοι ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν, καὶ ἐφυγον ἐν νυκτὶ θυελλώδει εἰς Βόνιτζαν καὶ εἰς Ἡπειρον (30 Νοεμβρίου 1823).

Ἐλευσίς Βύρωνος καὶ θάνατος αὐτοῦ. Τῇ 24 Δεκεμβρίου 1823 ἀφίκετο εἰς Μεσολόγγιον ὁ εἰς ἄκρον φιλέλλην Ἀγγλος ποιητὴς Βύρων, ὃν οἱ Ἕλληνες ὑπεδέξαντο ὡς πολιτικὸν Μεσσίαν, διότι ὀπισθεν αὐτοῦ ἐβλεπον τὴν Ἀγγλικὴν δύναμιν καὶ τὸ περιμενόμενον δάνειον παρεῖχες τότε ἡ κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος ἐκτιμῶσα τὸν φιλελληνισμόν τοῦ ἀνδρός, ἀπέστειλεν αὐτῷ πολὺτιμον ξίφος, ὅπερ μετὰ συγκινήσεως καὶ χαρᾶς ἐζώσθη, ἐνδυσθεὶς σὺναμα καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἐνδυμασίαν.

Ὁ Βύρων εἰς τὰ ποιήματά του ψάλλων τὰ φυσικὰ κάλλη τῆς Ἑλλάδος ἐθρήνει τὴν δυστυχίαν τῆς πρὶν ἢ ἀκόμη διαρρηχῆ τὰς ἀλύσεις τῆς τυραννίας καὶ συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ φιλελληνισμοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ.

Μισθοδοτήσας δ' ἐξ ἰδίων τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ τοῦ Βότσαρη παρεσκευάζετο νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ναυπάκτου.

Ἐμφορούμενος δὲ τοιούτων αἰσθημάτων προεῖπε τὸν θάνατόν του ἀπαγγεῖλας ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ πρὸ τῶν συνηγμένων φίλων του τὴν 36 ἐπέτειον τῆς γεννήσεώς του τὸ ἐξῆς ποίημα :

*Ἄν θνητὴς χαμένα νειᾶτα,
γιατὶ θέλεις πλεῖα νὰ ζῆς ;
τῆς τιμῆς ἐδὼν' ὁ τάφος.
τοῦτ' αὐτοῦ νὰ σκοτωθῇς !
Δὲν σοῦ μένει παρὰ ναῦρης,
ὅ,τι γύρευες παντοῦ,
καὶ νὰ τωῦρης δὲν μποροῦσες,
μνήμ' ἀνδρός πολεμικοῦ.*

Μετὰ παρέλευσιν δὲ χρόνου προσβλήθεις ὑπὸ πυρετοῦ κατῆλθεν εἰς τὸν τάφον (7 Ἀπριλίου 1824), ἀνὰ στόμα ἔχων τὸ ὄνομα τῆς πεφιλημένης αὐτῷ Ἑλλάδος. Κατὰ δὲ τοὺς μετέπειτα χρόνους εἰς ἐνδειξιν εὐγνωμοσύνης ἡ Ἑλλάς ἀνήγειρεν αὐτῷ ἐν Μεσολογγίῳ μεγαλοπρεπῇ μαρμάρινον ἀνδριάντα ἐν τῷ ἡρώῳ τῶν πεσόντων Ἑλλήνων.

ΒΥΡΩΝ

§ 20

ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΙΜΒΡΑΗΜ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΑΣ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ

Παρέμβασις τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ — Ὑποταγὴ τῆς Κάσσου. — Ὑποταγὴ τῆς Κρήτης. — Καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν. — Μάχη τῆς Ἀμπλιανης. — Ἀπόβασις στρατοῦ εἰς Πύλον καὶ ἄλωσις αὐτῆς. — Μάχη παρὰ τὸ Μανιάκι καὶ θάνατος Παπαφλέσσα Ἡ ἐν Μύλοις Ναυπλίου μάχη. Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. — Πολιορκητικαὶ τοῦ Κιουταχῆ ἐργασίαι καὶ ἐπίθεσις αὐτοῦ κατὰ τοῦ Μεσολογγίου. — Ἐξοδος μέρους τῆς ἐν Μεσολογγίῳ φρουράς, καὶ ταῦτοχρόνος ἐπίθεσις τοῦ Καραϊσκάκη. — Πρόχωμα Κιουταχῆ καὶ ἄλωσις τοῦ ἐλληνικοῦ πυροβολοστασίου Φραγκλίνου καὶ ἀνάκτησις αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. — Ἀπόπειρα Ἰμβραήμ πρὸς ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου. — Ἀποτυχία τοῦ Ἰμβραήμ καὶ αἰτήσεις βοήθειας παρὰ τοῦ Κιουταχῆ. — Ἄλωσις Βασιλαδίου ὑπὸ τῶν Ἀράβων. — Ἄλωσις Ντολμᾶ. — Ἄλωσις Αἰτωλικοῦ. — Μάχη τῆς Κλείσοβας. — Ἡρωϊσμός Κωνσταντίνου Δροσύνῃ, Ζαφειρίου Ράπηση, Πέτρου Γαλιώτου καὶ Γάκη Βαλτινοῦ. — Θάνατος Χουσεϊμπεη. — Ἄλωσις Μεσολογγίου καὶ ἡρωϊκὴ ἐξοδος τῆς φρουρᾶς αὐτοῦ. — Προδοσία τοῦ σχεδίου τῆς ἐξόδου. — Ἐπάνοδος εἰς τὴν πόλιν μέρους τῆς φρουρᾶς. — Ἀνατίναξις πυριτιδαποθηκῶν εἰς τὸν αἶρα. — Ἡρώων, τάφοι Βύρωνος καὶ Βότσαρη. — Μάχη τῆς μονῆς Βαρνακόβης. — Ἐκστρατεία τοῦ ὑπὸ τὸν Φαβιέρων τακτικοῦ στρατοῦ εἰς Εὐβοίαν καὶ ἀποχώρησις αὐτοῦ. — Δευτέρα ἐκστρατεία Ἰμβραήμ Πασσᾶ εἰς Πελοπόννησον. — Πολιορκία Ἀθηνῶν. — Θάνατος Ὀδυσσεῶς Ἀνδρούτσου.

Παρέμβασις τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ Ὁ Σουλτάνος, βλέπων ὅτι εἶε ἀδύνατον νὰ δαμάσῃ τοὺς Ἑλλήνας διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ δυνάμεων, ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ ὑποτελοῦς αὐτῷ σατράπου Μεχμέτ Ἀλῆ, (1824) ἐλπίζων διὰ ταύτης νὰ κατισχύσῃ κατὰ θάλασσαν τῶν Ἑλλήνων καὶ ὑποτάξῃ τὰς τρεῖς ἡρωϊδας νήσους Ὑδραν, Σπέτσας καὶ Ψαρά, ὡς καὶ τὴν Σάμον καὶ Κάσσον, ὧν οἱ ναῦται ἀπετέλουν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὰ πληρώματα τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.

Ὁ Μεχμέτ ἕνεκα τῆς μεγάλης αὐτοῦ δυνάμεως ἦν σχεδὸν ἀνεξάρτητος διό ὁ Σουλτάνος, θέλων νὰ τὸν περιποιηθῇ, προσήνεγκεν αὐτῷ τὴν κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ἀρχηγίαν τοῦ κατὰ τῶν Ἑλλήνων πολέμου, διώρισε τὸν υἱὸν αὐτοῦ διοικητὴν τῆς Πελοποννήσου καὶ τῷ ὑπεσχέθη ὅτι αἱ χῶραι αἱ κυριευθησόμεναι ὑπὸ τῆς Αἰγύπτου ἐμελλόν ἵνα ἐνωθῶσι τῷ κράτει αὐτοῦ. Ὁ Μεχμέτ ἀποποιηθεὶς τὴν ἀρχιστρατηγίαν δι' ἑαυτόν, ἀπεδέξατο ταύτην διὰ

τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰμβραήμ· εἶχε στρατὸν εὐρωπαϊκῶς ὀργανωμένον ὑπὸ ἀξιωματικῶν Γάλλων καὶ Αὐστριακῶν, συγκείμενον ἐξ Ἀράβων.

Ὑποταγὴ τῆς Κάσσου. Ὁ Μεχμέτ πρὸ παντὸς ἀπεφάσισε νὰ καθυποτάξῃ τὴν νῆσον Κάσσον, πρὸς ἀνατολὰς τῆς Κρήτης κειμένην, διότι πάντοτε ὑπεστήριζε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Κρήτης προμηθεύουσα τροφὰς εἰς τοὺς Κρητὰς καὶ ἀποκλείουσα τοὺς ἐν Ῥεθύμνῳ καὶ Χανίοις Τούρκους· διὸ Αἰγυπτιακὸς στρατὸς καὶ στόλος μετὰ 4000 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Χουσεῖν βέην ἀφίκετο πρὸ τῆς νήσου, ἣτις εἶχε μόλις 300 μαχητάς, 500 ναύτας καὶ 30 τηλεβόλα· τὴν δὲ νύκτα τῆς 7 Ἰουλίου 1824 ὑπὸ τὴν βροντὴν τῶν τηλεβόλων καὶ τὸν κρότον τῶν ὀπλῶν ἐφώρμησεν ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἐκ τοῦ ἀντιθέτου, σχεδὸν ἀφρουρήτου, μέρους τῆς νήσου κατὰ τε γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν μετὰ γενναίαν δὲ τῶν κατοίκων ἀντίστασιν, οἱ Τούρκοι ἐκυριεύσαν τὴν νῆσον, ἣν καὶ ἐλεηλάτησαν, οἱ ἄνδρες καὶ αἱ γυναῖκες ἐσφάγησαν, αἱ δὲ νεαραὶ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Κατὰ τὴν ἄμυναν τῆς Κάσσου ὁ πλοίαρχος Μάρκος, ἐπέδειξε μέγαν ἥρωϊσμόν φονεύσας πλέον τῶν 30 καὶ μετὰ τὴν σύλληψιν διαρρήξας τὰ δεσμὰ, πολλοὺς τῶν πολεμίων ἐφόνευσε διὰ μαχαίρας, ἣν ἀπέσπασεν ἐκ τῆς ζώνης τινὸς τῶν φυλάκων μέχρις οὗ βαρέως τραυματισθεὶς ἔπεσε νεκρός.

Ὑποταγὴ τῆς Κρήτης. Οἱ κάτοικοι τῶν Σφακιῶν, καὶ τοι πεσοῦσης τῆς πρώτης ἐπαναστάσεως, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰ-
δομεν, ἔλαβον καὶ αὖθις τὰ ὄπλα· οἱ δὲ πολέμοι ἡττηθέντες ἐκλείσθησαν ἐν τοῖς φρουρίοις· ἀλλ' ἐπὶ τέλους μὴ δυνηθέντες οἱ Κρητὲς νάντιστῶσιν εἰς τοὺς καλῶς συντεταγμένους Αἰγυπτίους, διεσκορπίσθησαν εἰς τὰ ὄρη· τῇ δὲ 29 Νοεμβρίου τοῦ 1823, 500 Κρητὲς γυναῖκες καὶ παιδιὰ καταφυγόντες εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ Αὐλοποτάμου ἐφ' ἱκανὴν ὥραν ἀντέστησαν· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὁ Χουσεῖν Πασσὰς ἀνευρὼν ὅπῃν πρὸς τὸ ἄνω μέρος τοῦ σπηλαίου ἐφραξεν αὐτὴν διὰ ξύλων καὶ λίθων, ἀφοῦ προηγουμένως ἔθεσε πῦρ ἐν αὐτῇ· μετ' ὀλίγον ἐκραγέντος τοῦ πυρὸς τὸ πυκνὸν τοῦ καπνοῦ νέφος ἀπέπνιξε πάντας, καὶ οὕτως ὑποταγόντων καὶ τῶν Ἀποκορώνων 27 Φεβρουαρίου 1824 καὶ τῶν Σφακιῶν 4 Μαρτίου 1824 εἰς τὸν Χουσεῖν βέην ἐσβέσθη ἡ ἐπανάστασις τῆς Κρήτης.

Καταστροφὴ τῶν Ψακῶν. Ἐνῶ ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἀνέλαβε τὴν ὑποταγὴν τῆς Κάσσου καὶ τῆς Κρήτης, ὁ Σουλτάνος ἀναδείξας

ναύαρχον τὸν Χουστρέφ Μουχαμέτ διέταξε τὴν καταστροφὴν τῶν Ὑαρώων, διότι αὕτη ἡ νῆσος πρὸ πάντων ἐμισσεῖτο, καθόσον διὰ τῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν οἱ κάτοικοι αὐτῆς προὔξενουν μεγίστας καταστροφὰς εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καίοντες καὶ λεηλατοῦντες· ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου ὡς ἐκ τῶν συρρουσάντων φυγάδων εἶχεν αὐξήσῃ εἰς 30,000· οἱ δὲ δυνάμενοι νὰ φέρωσιν ὅπλα μῶλις συνεποσούντο εἰς τρισχιλίους, ἐν οἷς 1027 ξένοι, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ Μακεδόνες μισθοφόροι· ἡ δὲ νῆσος ἦν ὠχυρωμένη καὶ διὰ πολλῶν προμαχώνων, ἐχόντων 200 πυρπολικά· τὸν δὲ λιμένα αὐτῆς ἐκάλυπτον τὰ πυρπολικά καὶ ὁ στόλος. Κατ' ἀπαίτησιν δὲ τῶν μισθοφόρων ἀφῆρσαν τὰ πηδάλια ἐκ τῶν πλοίων, ἵνα ἐκ τῶν προτέρων καταστήσωσιν ἀδύνατον τὴν ἀναχώρησιν τοῦ στόλου, διαρκούσης τῆς μάχης· ἄφησαν δὲ μόνον πέντε πυρπολικά.

Ὁ Τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ναύαρχον Χουστρέφ Πασσᾶν ἐξ 176 πλοίων μετὰ δωδεκακισχιλίων ἀνδρῶν ἐκ Μυτιλήνης ἐκπλεύσας ἀφίκετο πρὸ τοῦ λιμένος τῶν Ὑαρώων (21 Ἰουνίου 1824) καὶ παρενθὺς ἤρξατο σφοδρὸς κανονιοβολισμός. Οἱ Ὑαριανοὶ πρὸς τὴν ἀνατολικὴν καὶ βορείαν πλευρὰν τῆς νήσου οὐδὲν ὀχύρωμα εἶχον κατασκευάσει, κατὰ δὲ τὴν βορείαν ὀλίγιστα, διότι αἱ πλευραὶ αὐταὶ προσηπίζοντο ὑπὸ ἀποτόμων βράχων, καὶ ἡ πρὸς τὰς πλευρὰς ταύτας ἀπόβασις καθίστατο ἀδύνατος, πνέοντος βορείου ἀνέμου, διὸ καὶ ἐφύλαττον αὐτὰ μόνον 18 ὀπλίται, κατέχοντες ἰδίως μετ' εὐαριθμῶν χωρικῶν τὸ ἀκρωτήριον Μαρκάκη καὶ τινα ἀτραπὸν, καὶ προσεδόκων ἀπόβασιν μᾶλλον ἐκ τῆς μεσημβρινῆς καὶ δυτικῆς πλευρᾶς τῆς νήσου.

Οἱ πολέμιοι προσεγγίσαντες ἤρξαντο βομβαρδιῶντες τὴν πόλιν μέχρι τῆς τρίτης ὥρας τῆς νυκτός, ὅποτε ἐσίγησε τὸ πῦρ· περὶ δὲ τὸν ὄρθρον ἤρξατο αὖθις σφοδρότατος κανονιοβολισμός· ἐνῶ δὲ οἱ Ὑαριανοὶ προσεῖχον πρὸς τὴν δυτικὴν πλευρὰν, καθ' ἣν οἱ πολέμιοι ἐφαίνοντο δῆθεν ἐπιτιθέμενοι, μέρος τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου ἐπωφελοῦμενον ἐκ τοῦ συμπυκνωθέντος καπνοῦ τῆς πυρτιδὸς προσορμισθὲν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ἀκρωτηρίου Μαρκάκη ἀπεβίβασεν ἅπαντα τὸν στρατόν, καὶ παρενθὺς οἱ πολέμιοι κατέλαβον τοὺς ὑπερκειμένους λόφους, συλλαβόντες προηγουμένως τὴν εὐάριθμον τῶν Ἑλλήνων φρουράν· τὸ δὲ κύριον σῶμα ὥρμησε κατὰ τῶν Ὑαρώων, ὧν οἱ κάτοικοι εὐρέθησαν μεταξὺ δύο πυρῶν. Τότε ἀπεπειράθησαν νὰ χρησιμοποιήσωσι τὰ πυρπολικά, ἀλλὰ παύσαντος τοῦ βορείου ἀνέμου κατέστησαν ἄχρηστα.

Οἱ τὴν κανονιοστοιχίαν τοῦ Φτελιοῦ κατέχοντες ἀπεγνώσμενως ἐμάχοντο, ἀποκρούσαντες τρεῖς ἐφόδους· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἵνα μὴ πέσωσι ζῶντες εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ, ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα· οἱ Τοῦρκοι τότε ὀρμήσαντες ἀπὸ τὰ πρόσω ἀφίκοντο ἐπὶ τῆς ἀκτῆς, φονεύοντες καὶ αἰχμαλωτίζοντες τοὺς κατοίκους, οἵτινες ἐδραμον εἰς τὰ πλοῖα, ἄλλοι μὲν κολυμβῶντες καὶ ἄλλοι διὰ λέμβων.

Εἶτα οἱ πολέμιοι ὤρμησαν κατὰ τοῦ Παλαιοκάστρου (περιτειχισμα ναοῦ) ὅπερ κατεῖχον 150 μάχιμοι Ψαριανοί, Μακεδόνες, καὶ ὁμᾶς γυναικοπαίδων, καὶ ἐφ' ἱκανὴν ὥραν ἐρωμένως ἀνθίσταντο, καὶ τὰ πέριξ ἐκάλυψαν ἀναρίθμητα ἐχθρικὰ πτώματα· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὁ Ἀντώνιος Βρατσάνος βλέπων ἀδύνατον τὴν περαιτέρω ἀντίστασιν, ἔθεσε πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην, καὶ παρευθὺς ἀνετινάχθη μέγας ὄγκος γῆς εἰς τὸν ἀέρα, θάψας ὑπὸ τὰ ἐρείπια τοῦ Παλαιοκάστρου διςχιλίους Τούρκους ἀναμιῖ μετὰ τοῦ Βρατσάνου καὶ τῶν ἄλλων ὑπερμάχων τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ σταυροῦ.

● Ὅμοια σκηνὴ διεδραματίσθη ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἀγίου Νικολάου, ἐν ᾗ ἦσαν ὠχυρωμένοι 600 Μακεδόνες μετὰ πολλῶν γυναικοπαίδων· οἱ ἐν τῇ μονῇ ἀποκρούσαντες πολλὰς ἐφόδους πολλοὺς τῶν ἐχθρῶν ἐθέρισαν· ἀλλ' ἐπὶ τέλους οἱ Τοῦρκοι ἀπεφάσισαν ν' ἀναβῶσι ξιφῆρεις πρὸς ἐκπόρθησιν τῆς μονῆς· ἐνῷ δ' ἀνέβαινον οἱ πολιορκούμενοι ὑψώσαντες λευκὴν σημαίαν φέρουσαν ἐπιγραφὴν “ἐλευθερία ἢ θάνατος”, ἔθεσαν πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην, καὶ παρευθὺς φρικαλέα ἐκρηγῆς διασείσασα τὰ θεμέλια τῆς νήσου ἀνετίναξε τοὺς πολιορκουμένους μετὰ τῶν πολεμίων εἰς τὸν ἀέρα· ὑπὸ δὲ τὰ ἐρείπια τῆς μονῆς ἐτάφησαν 4,000 Τοῦρκοι ἀναμιῖ μετὰ τῆς ἐν αὐτῇ ἀτρομήτου φρουρᾶς καὶ τῶν γυναικοπαίδων.

Ἐκ τῶν 119 Ἑλληνικῶν πλοίων μόνον 19 διεσώθησαν, φέροντα τὰς οἰκογενεῖας τῶν προκρίτων τῆς νήσου, μέρος τῶν ναυτῶν, καὶ τινὰς φυγάδας, ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν ἄλλοι μὲν ἐφονεύθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀρχηγὸς Κώστας, ἄλλοι δ' ἐπινίγησαν καὶ ἄλλοι ἡχμαλωτίσθησαν μόλις 3600 ψυχαί ἐκ τῶν ἐν τῇ πόλει διεσώθησαν, καταφυγόντες εἰς Σῦρον, Αἰγίναν καὶ Πειραιᾶ.

Εἶτα οἱ πολέμιοι ὀρμήσαντες κατὰ τῆς πόλεως ἔθεσαν πῦρ, λαφυραγωγοῦντες, αἰχμαλωτίζοντες καὶ φονεύοντες τοὺς ἐν αὐτῇ. Ὁ δὲ Χουστρέφ θριαμβευτικῶς ἐπεμφεν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

200 αἰχμαλώτους Ψαριανούς, καὶ ἄλλους, 500 κεφαλὰς καὶ 35 Ἑλληνικὰς σημαίας (12. Ἰουλίου 1824).

Ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν ἐνέπνευσεν εἰς τὸν μέγαν τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος ποιητὴν Σολομὸν τὸ ἐπόμενον ἐξάστιχον ἐπιγράμμα, μεστὸν ὕψους καὶ πολλῶν ἐννοιῶν κατ' ἀντίθεσιν τῆς συντομίας αὐτοῦ.

*Ἐ τῶν Ψαρῶν τὴν δόξαν ὅλην
περπατῶντας ἡ δόξα μονάχη,
μελεῖται τὰ λαμπρὰ παλληκάρια,
καὶ ἔς τὴν κόμην στεφάνι φορεῖ
γενναμένο ἀπ' ὀλίγα χορτάρια,
ποῦχαν μείνει ἔς τὴν ἐρημὴν γῆ!*

Μάχη τῆς Ἀμπλιανῆς. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν τῆς Κάσσου καὶ τὴν εἰρήνευσιν τῆς Κρήτης, Τουρκικὸς στρατὸς συγκεείμενος ἐξ ἐξακισχιλίων πεζῶν καὶ χιλίων ἵππεων, ἡγουμένων τῶν Βερκόφτσκλη καὶ Ἀμπάτ Πασᾶ, καὶ ὑπὸ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ Δερβίς Πασᾶ, ἐκ Λαμίας ὁρμηθεὶς ἐπορεύετο διὰ τῶν Θερμοπυλῶν εἰς Ἀμφισαν. Τοῦτο μαθόντες οἱ ὀπλαρχηγοὶ Πανουργιᾶς, Κίτσος Τζαβέλλας, Δράκος, Δαγκλῆς, Περραιβός, Ζέρβας, Παναγιώτης Νοταρᾶς κλπ. κατέλαβον τὴν ὀχυρὰν θέσιν τῆς Ἀμπλιανῆς, κειμένης ἐν βαθεῖα κοιλάδι μεταξὺ Γραβιᾶς καὶ Ἀμφίσης· ἐχόντες δὲ μεθ' ἑαυτῶν 900 πολεμιστὰς κατεσκευάσαν 10 προμαχῶνας ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ Παρνασσοῦ, ἐν οἷς ὠχυρώθησαν (13 Ἰουλίου 1824), πλὴν τοῦ Κίτσου Τζαβέλλα, τοῦ Λάμπρου Ζάρμπα, Γεωργίου Ζήκου Τζαβέλλα, Γιαννούση Πανομάρα, Τασούλα καὶ ἄλλων Σουλιωτῶν ἀξιωματικῶν, οἵτινες ἀπεφάσισαν νὰ πολεμήσωσιν ἀναφανδὸν ἐκτὸς τῶν προμαχῶνων καὶ μετὰ θάρρους ἀνέμενον τὴν ἐμφάνισιν τῶν πολεμίων, οὗτοι ἐκστρατεύσαντες περὶ μέσας νύκτας ἀπὸ τῆς Γραβιᾶς ἐπορεύοντο εἰς Ἀμφισαν, φέροντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ δύο τηλεβόλα ἅμα τῇ ἑω ἀφίκοντο εἰς θέσιν „Μνημα Σανδάλῃ“, ὥραν περίπου ἀπέχον τῆς Ἀμπλιανῆς, ἐκεῖθεν προχωρήσαντες κατέλαβον τὸ δεξιὸν τῆς ὁδοῦ τῆς Ἀμπλιανῆς δάσος, πλησιάζαντες μέχρι βολῆς τουφεκίου, καὶ παρευθὺς ἤρξατο τὸ φονικὸν τῶν Ἑλλήνων πῦρ. Λυσσώδης τότε ὑπῆρξεν ὁ ἀγὼν ἐκατέρωθεν, τῶν μὲν πολεμίων προσπαθούντων ν' ἀνοίξωσι δίοδον, τῶν δ' Ἑλλήνων ἐρρωμένως ἀνθισταμένων καὶ κρατούντων τὰς θέσεις των, καὶ οὕτως ἡ μάχη διήρκεσε μέχρι τῆς ἑσπέρας, ὁπότε ἀφίκετο εἰς βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων ὁ Γεώργιος Καλμούκης, ἀξιωματικὸς τοῦ Πανουργιᾶ, δραμῶν ἐκ τοῦ μέρους τοῦ Κωρυκείου Ἀντροῦ (Καταβόθρας)

μετὰ 200 ἀνδρῶν καὶ μετ' ἀκαθέκτου ὀρμῆς προσέβαλε τὴν ἀριστερὰν τοῦ ἐχθροῦ πτέρυγα, ἥτις καταθρομβηθεῖσα ἐτράπη εἰς φυγὴν· τὴν τροπὴν δὲ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος ἠκολούθησε κατόπιν τὸ κέντρον καὶ ἡ δεξιὰ πτέρυξ· συγχρόνως καὶ Σουλιῶται ὑπὸ τὸν Λάμπρον Ζάμπαν, Γεωργάκην Τζαβέλλαν, Πανομάραν καὶ Τασούλαν ὀρμήσαντες ξιφῆρεις ἐδίωκον τοὺς ἐχθροὺς ἐν ἀλαλαγμῷ, οἵτινες ὑπὸ πανικοῦ καταληφθέντες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Τὸ πλεῖστον μέρος κρημισθὲν ἀπὸ τῶν βράχων συνετρίβη, φεῦγον τὴν μάχαιραν τῶν Ἑλλήνων καὶ συνωθούμενον ἵνα σωθῇ· πλεόν τῶν 2000 ἐφονεύθησαν ἐκ τῶν πολέμιων, ἐν οἷς καὶ ὁ Σουλεϊμάν-μπεης τῆς Θράκης· 23 δὲ σημαῖαι, 2 τηλεβόλα, ἵπποι, πολεμοφόδια καὶ ἡ σκηνὴ τοῦ Πασσᾶ Βερκόφτσαλη περιήλθον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, ἐξ ὧν ἐφονεύθησαν 37 καὶ ἐπληρώθησαν οὐκ ὀλίγοι.

Τὰ λείψανα τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ φεύγοντα ἀφίκοντο εἰς Γραβιὰν καὶ ἐκεῖθεν διεσκορπίσθησαν εἰς τὰ περὶ τοῦ Σπερχειοῦ καὶ Κηφισσοῦ.

Ἀπόβαις στρατοῦ εἰς Πύλον καὶ ἄλωσις αὐτῆς. Ὁ Ἰβράχην, ἀποφασίσας τὴν ἄλωσιν τῆς Πύλου, διὰ τοῦ στόλου του ἀποπλεύσας ἐκ Σούδας τῆς Κρήτης ἀπεβίβασεν εἰς Μεθώνην πρῶτον μὲν (11 καὶ 12 Φεβρουαρίου 1825) 4,000 πεζοὺς καὶ 400 ἵππεις Αἰγυπτίους, ἡγουμένου αὐτοῦ τοῦ ἰδίου· εἰτα δὲ τὸ δεύτερον (5 Μαρτίου) 7000 πεζοὺς, 400 ἵππεις καὶ ἀνάλογον πυροβολικόν· ἀλλ' ἵνα ἄλωθῃ ἡ Πύλος, ἦτο ἀνάγκη νὰ κυριευθῇ πρότερον ἡ Σφακτηρία, φρουρουμένη ὑπὸ τῶν Τζαμαδοῦ καὶ Μισούλη μετ' ἀναλόγου ναυτικῆς δυνάμεως· ἀλλὰ τὴν εἰσόδον τοῦ λιμένος προλαβὼν κατεῖχεν ὁ Τουρκικὸς στόλος, συγκείμενος ἐκ 52 πλοίων· τὴν δὲ 26 Ἀπριλίου ἤρξατο ἡ ἀπόβαις τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, καὶ μετὰ πεισματώδη μάχην ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἐκυρίευσεν τὴν νῆσον, φονευθείσης σχεδὸν ἀπάσης τῆς ἐξ 800 ἀνδρῶν συγκειμένης φρουρᾶς αὐτῆς, μεθ' ἧς ἔπεσον ὑπὸ τὰς λόγχας τῶν Ἀράβων καὶ οἱ διαπρεπέστεροι ὀπλαρχηγοὶ Τζαμαδός, Ἀναγνωσταρᾶς, Σαχίνης, ὁ Ἰταλὸς κόμης Σανταρόζας καὶ ἄλλοι πολλοὶ (26 Ἀπριλίου 1825).

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Σφακτηρίας πολιορκηθεῖσα ἡ Πύλος ἀπὸ τε γῆς καὶ θαλάσσης παρεδόθη διὰ συνθήκης τῇ 29 Ἀπριλίου· ἐπετράπη δὲ τοῖς πολιορκουμένοις νὰ ἐξέλθωσιν ἄοπλοι.

Μάχη παρὰ τὸ Μανιάκι καὶ θάνατος Παπαφλέσσα. Ὁ Πά-

παφλέσσα, μέλος τῆς φιλικῆς ἑταιρείας, ὅστις ἐκ κληρικοῦ ἐγένετο ἀτρόμητος μαχητής, μαθὼν ὅτι οἱ ὑπὸ τὸν Ἰβραήμ 6,000 Ἀραβες εἰσῆλθασαν εἰς Κυπαρισσίαν, ἔδραμεν ἐκ Ναυπλίου πρὸς ἀναζήτησιν αὐτοῦ τῇ (19 Μαΐου 1825) μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν Κεφάλαι, Καπετανάκη, Βοιδῆ κλπ., ἡγούμενος 1000 μαχητῶν, καὶ μετὰ αἱματηρὰν μάχην συγκροτηθεῖσαν κατὰ τὴν θέσιν Μανιάκη, μεταξὺ Ἀρκαδίας καὶ Νεοκάστρου, οἱ Ἕλληνες ἠττήθησαν· οἱ Ἀραβες τότε εἰσώρμησαν διὰ τῶν λογγῶν εἰς τὰ ἀσθενῆ τῶν Ἑλλήνων ὀχυρώματα. Οὗτοι δὲ μὲ τὸν θάνατον παλαίοντες, ἅπαντες ἔπεσον νεκροὶ μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν Παπαφλέσσα· ἐκ δὲ τῶν Αἰγυπτίων ἐφονεύθησαν ἰσάριθμοι. Ὁ Ἰβραήμ. διέταξε τὴν ἀναστήλωσιν τοῦ σώματος τοῦ Παπαφλέσσα ἐπὶ πολλὴν δ' ὥραν θεωρῶν αὐτὸν ἀνωμολόγει δημοσίᾳ τὸν ἥρωϊσμόν τοῦ ἀνδρός ἐπειπών: „Κρῖμα νὰ πέσῃ τοιοῦτος ἥρως!“

Ἡ ἐν Μύλοις Ναυπλίου μάχη. Ὁ Ἰβραήμ αἰφνης ἀφίκετο εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἀργους, σκοπῶν νὰ καταλάβῃ τὸ Ναύπλιον ἐξ ἀπροόπτου (12 Ἰουνίου 1825). Ἡ αἰφνιδία αὕτη ἐμφάνισις τοῦ Ἰβραήμ κατέπληξε τοὺς ἐν Ναυπλίῳ ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοῦ ἀπελπισμοῦ τῶν Ἑλλήνων τρεῖς γενναῖοι ἄνδρες, ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Μακρυγιάννης καὶ ὁ Κώνστας Μαυρομιχάλης ἀνέλαβον μετὰ 227 ἀνδρῶν τὴν υπεράσπισιν τῶν Μύλων, ἐνθα εὗρισκαντο αἱ σιταποθήκαι, ἀνευ δὲ τῶν Μύλων ἦν ἀδύνατος ἡ διατήρησις τοῦ Ναυπλίου.

Τὰ μόνα ὀχυρώματα τῶν Ἑλλήνων ἦσαν τὸ βαθύ ἐλος τῆς Λέρνης καὶ λίθινός τις τοῖχος· τὰ τάγματα τῶν Ἀράβων ὤρμησαν ἄλλεπάλληλα κατὰ τῶν Μύλων (13 Ἰουνίου)· ἀλλ' οἱ υπερασπισταὶ αὐτῶν ἐρρωμένως ἀπέκρουσαν πολλὰς αὐτῶν ἐφόδους, καὶ τέλος ἐλθούσης καὶ μικρᾶς ἐπικουρίας ἐκ Ναυπλίου ὑπὸ τὸν Κάρπον Παπαδόπουλον, οἱ Ἀραβες ἠναγκάσθησαν ν' ἀποσυρθῶσιν εἰς Τρίπολιν, καταλιπόντες πολλοὺς νεκρούς.

Οὕτω δ' ὁ Ἰβραήμ ὑποτάξας ἅπασαν τὴν Πελοπόννησον, ἐκτὸς τοῦ Ναυπλίου καὶ τινων παραλίων φρουρίων, ἐστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ κατὰ τοῦ Μεσολογγίου.

Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. Ὁ Σουλτάνος Μαχμούτ ὁ Β', τὴν ἀποτυχίαν τῆς πρώτης τοῦ Μεσολογγίου πολιορκίας δὲν ἀπέδιδεν εἰς τὴν γενναιότητα τῆς ἀτρομήτου φρουρᾶς, ἀλλ' εἰς τὴν ἀνικανότητα τῶν στρατηγῶν του· διὸ ἀνέθηκε τὴν ἀρχιστρατηγίαν εἰς τὸν ἀνδρεῖον καὶ ἐπιδέξιον Κιουταχῆν ἔχο-

ρήγησε δ' αὐτῷ ὁ Σουλτάνος πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ πάντα τὰ μέσα, εἰπὼν αὐτῷ, „ἦ τὸ Μεσολόγγι, ἦ τὴν κεφαλὴν σου.“

Ἐκστρατεύσας δ' ὁ Κιουταχῆς ἐξ Ἰωαννίνων κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου μετὰ δισμυρίων ἀνδρῶν ἀφίκετο σχεδὸν ἀνευ ἀντιστάσεως διὰ τοῦ βραχέως Μακρυνόρους πρὸ τῶν τειχῶν τοῦ Μεσολογγίου, καὶ ἀπεφάσισε νὰ διεξαγάγῃ τακτικὴν πολιορκίαν· τῇ δὲ 28 Ἰουνίου 1825 ἀφικθεὶς καὶ ὁ Χουστρέφ Πασσᾶς μετὰ 55 πλοίων ἀπεβίβασε νέον στρατόν, νέα τηλεβόλα καὶ πολλὰ πολυμερόδια.

Οἱ πολιορκούμενοι, ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς, Μακρῆν, Στουρνάρεν, Χρηστοδόουλον Χατζηπέτρον, Νότην Βότσαρεν, Τζαβέλλαν, Ἀνδρέαν Ἰσκον, Λικατᾶν, Τσόγκαν, Δεληγεωργόπουλον, Δημοτσέλιον, Ἀθανάσιον Ῥαζικώτσικαν, Γιαννάκην Ῥαζικώτσικαν καὶ Ἀρτέμιον Μίχον μὴ ὑπερβαίνοντες τοὺς τετρακισχιλίους, ἀτρόμητοι προσεδόκων βέβαιον τὸν θρίαμβόν (15 Ἀπριλίου 1825)· ἀλλ' ἐκτὸς τῆς φρουρᾶς ὑπῆρχον καὶ 12,000 ἄλλοι ἄνθρωποι, ἔχοντες ἀνάγκην τροφῆς. Τὰ δ' ἀμυντικὰ τοῦ Μεσολογγίου ἔργα ἦσαν ἀνάξια λόγου· τάφρος μῆκους μὲν μιλίου, πλάτους δὲ 7 ποδῶν καὶ βάθους 4—5 πλήρους ὕδατος καὶ ἐπ' αὐτῆς πρόχωμα ἢ τεῖχος πλάτους μὲν 2 καὶ ὕψους 4—5 ποδῶν ἐκ πλίνθων καὶ λίθων μηχανοειδῶς ἐκτισμένον· ἐπὶ τοῦ τείχους τούτου ἔκειντο 14 τηλεβόλα παλαιὰ σιδηρᾶ, ὧν τὰ 5 ἀνευ ἐλασθέρων ἐνιχυοῦ δὲ καὶ εἰς τὰς μᾶλλον ἐπικαίρους θέσεις ὑπῆρχε δεύτερον καὶ τρίτον ὄχυρον καὶ ἄλλα τειχίσματα σχηματίζοντα οἰοεὶ κολλίσκους πολυγώνους, ἵνα ἀλληλοβοηθῶνται οἱ πολιορκούμενοι κατὰ τὰς ἐφόδους τῶν πολεμίων· εἰς ἕκαστον δὲ τῶν πυροβολοστασίων ἐδόθη τὸ ὄνομα ἐπιφανοῦς ἀνδρός, ὡς πυροβολοστασίον τοῦ Ῥήγα, τοῦ Κοραῆ, τοῦ Κανάρη, τοῦ Μακρῆ, τοῦ Βότσαρη, τοῦ Μαυρομιχάλη, τοῦ Σαχτούρη κλπ., πρὸς ἀποτροπὴν δὲ τοῦ ἐκ τῆς θαλάσσης κινδύνου κατεσκεύασαν οἱ πολιορκούμενοι παρὰ τὴν ἀκτὴν τῆς θαλάσσης 7 κανονιοστάσια καὶ 6 κανονιοφόρα πλοιάρια. Οὕτω δὲ σκιὰ ἐνδόξων ἀνδρῶν περιεπτάμεναι τὴν πόλιν ἐνεθάρρουν τοὺς ὑπερασπιστὰς τοῦ Μεσολογγίου.

Πολιορκητικαὶ τοῦ Κιουταγῆ ἐργασίαι καὶ ἐπιθέσεις αὐτοῦ κατὰ τοῦ Μεσολογγίου. Ὁ Κιουταχῆς δι' αὐστριακῶν μηχανικῶν κατώρθωσεν ἀνοίγων τάφρους ἐν βραχυτάτῳ διαστήματι νὰ προσεγγίσῃ τὰ ἀσθενῆ τῶν πολιορκουμένων ὀχυρώματα μέχρις 15 ὀργυῶν (25 Ἀπριλίου 1825), καὶ παρευθὺς διέταξε γενικὴν

έφοδον από τε γῆς καὶ θαλάσσης· ἀλλ' ἡ ἀτρόμητος τοῦ Μεσολογγίου φρουρὰ ἐρρωμένως ἀπέκρουσε τὴν ἐφοδὸν καὶ ὁ ἐχθρὸς ἀπέβαλε πλείονας τῶν 500, βοηθοῦντος τὰ ἀμυντικὰ ἔργα τοῦ ἐπιδεξίου μηχανικοῦ Κοκκίνῃ.

Ἐξοδὸς μέρους τῆς ἐν Μεσολογγίῳ φρουρᾶς καὶ ταυτόχροτος ἐπίθεσις τοῦ Καραϊσκάκη. Εἶτα κατὰ προηγουμένην συνεννόησιν μετὰ τοῦ Καραϊσκάκη καὶ ἅμα τῇ ἐπιθέσει αὐτοῦ ἐκ τῶν νώτων καὶ ἐκ τοῦ ὄρους Ἀρακύνθου 1500 μαχηταὶ ἐρρίφθησαν ἔξω τῶν τειχῶν, εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Κιουταχῆ ὅπερ εὗρεθῆν ἐν τῷ μέσῳ δύο πυρῶν μετὰ τριῶρον ἀγῶνα διεσκορπίσθη· οἱ δ' Ἕλληνες κυριεύσαντες τέσσαρα πυροβολοστάσια, καὶ πολυάριθμα χαρκαώματα, ἐπανῆλθον φέροντες πλῆθος κεφαλῶν καθηγχεμένων, πολλὰς σημαίας, καὶ οὐκ ὀλίγους αἰχμαλώτους, καταλιπόντες εἰς τὸν ἐχθρὸν θλῖψιν καὶ τρόμον.

Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἐπέσον 70 Ἕλληνες καὶ ἐπληρώθησαν 13 ἐκ δὲ τῶν Τούρκων 1500, ὁ δὲ Κιουταχῆς κατὰπληκτος ἀπεσύρθη εἰς τὴν σκηνὴν του.

Προγραμὰ Κιουταγῆ καὶ ἄλλωσις τοῦ Ἑλληνικοῦ πυροβολοστασίου Φραγκλίνου καὶ ἀνάκησις αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Κιουταχῆς κατεσιεύασε τότε κολοσσαῖον πρόχωμα ἐγγὺς τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ Μεσολογγίου ὑπέρτερον τῶν Ἑλληνικῶν προμαχώνων κατὰ τὸ ὕψος δι' αὐτοῦ δὲ κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ ἐν τῶν πυροβολοστασίων, τὸ τοῦ Φραγκλίνου· ἀλλ' οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ Μεσολογγίου ἐξορμήσαντες κατέστρεψαν τὸ πρόχωμα, ἀνέκτησαν τὸ πυροβολοστάσιον καὶ ἐξεδίωξαν ἐκείθεν τοὺς πολεμίους· ὁ δὲ Κιουταχῆς ἀποσυρθεὶς ἀπεφάσισε νὰ διαχειμάρσῃ παρὰ τὰς ὑπορείας τοῦ Ἀρακύνθου (Ζυγοῦ) ἀπέναντι τοῦ Μεσολογγίου.

Ἀπόπειρα Ἰβραήμ πρὸς ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου. Ὁ Ἰβραήμ, ἐκστρατεύσας ἐκ τοῦ λιμένος τοῦ Νεοκάστρου μετὰ 8,000 τακτικῶν Ἀράβων, 800 Τούρκων καὶ 1200 ἵππέων διὰ τῆς Αἰτωλικῆς παραλίας ἀφίκετο εἰς Μεσολόγγιον (13 Δεκεμβρίου 1825) καὶ ἤνωσε τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ μετὰ τοῦ Κιουταχῆ.

Ἡ ἐλευσις τοῦ Ἰβραήμ ἡρέθισε τὴν φιλοτιμίαν τοῦ Κιουταχῆ, διότι, ἂν ἐκυριεύετο ἤδη τὸ Μεσολόγγιον, ἡ δόξα ἤθελεν ἀποδοθῇ εἰς τὸν Ἰβραήμ. Ὁ Ἰβραήμ χλευάσας τὸν Κιουταχῆν προέτεινεν αὐτῷ ν' ἀποσυρθῇ τῆς πολιορκίας, ὅπως ἀναλάβῃ αὐτὸς μόνος τὴν ἐκπόρθησιν „τῆς φράκτης“ ἐκείνης τοῦ Μεσολογγίου ἐντὸς δύο ἐβδομάδων.

Τότε ὁ Κιουταχχῆς ἀπεκδυθεὶς πᾶσαν ἀπέναντι τοῦ Σουλτᾶνου εὐθύνην ἀπεσῦρθη εἰς τὰ ἐξωτερικὰ χαρκαώματα, καὶ οὕτως ὁ Ἰβραήμ. (26 Δεκεμβρίου 1825) ἀνέλαβε μόνος τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου.

Εἰσφοραὶ Αἱ τροφαὶ τῶν πολιορκουμένων ἤρχισαν νὰ σπανίζωσι. Τότε διὰ προκηρύξεως τῆς κυβερνήσεως προσεκληθήσαν ἐκούσαιοι εἰσφοραὶ ἀπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως ἐν Ναυπλίῳ καὶ Ὑδρᾷ· διὰ δὲ τῶν πατριωτικῶν εἰσφορῶν παρασκευασθεὶς ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Μισοῦλην, εἰσεκόμισεν εἰς Μεσολόγγιον ἱκανὰς τροφάς, καὶ ἔσωσε τοὺς κινδυνεύοντας ὑπὸ τῆς πείνης, οἵτινες ἔζων τρώγοντες καμήλους, ἡμιόνους καὶ ὄνους.

Ἀποτυχία τοῦ Ἰβραήμ καὶ αἰτήσις βοηθείας παρὰ τοῦ Κιουταρῆ. Ὁ Ἰβραήμ, ἰδὼν ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον ἠδύνατο νὰ δαμάσῃ τὴν ἀδάμαστον τοῦ Μεσολογγίου φρουράν, ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τοῦ Κιουταχχῆ, πρὸς ὃν ὡμολόγησε τὰ δύσκολον τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως, καὶ οὕτως οἱ δύο στρατοὶ ὁμοῦ ὑπερβαίνοντες τὰς 25,000 ἀνδρῶν ἤρξαντο μετ' ἐκτάκτου δραστηριότητος τῶν πολιορκητικῶν ἐργασιῶν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν αὐστριακῶν μηχανικῶν νέαι κανονιοστοιχίαι ἀνηγέρθησαν, ἐντὸς δὲ τριῶν ἡμερῶν 8,000 σφαῖραι ἐρρίφθησαν εἰς τὴν πόλιν, μεταβληθεῖσαν εἰς σωρὸν ἐρειπίων, ἐνῶ τὴν θάλασσαν ἐφραττον οἱ δύο στόλοι τῶν πολεμίων.

Οἱ πολέμιοι δις ἐφορμήσαντες ἀπεκρούσθησαν ὑποστάντες πολλὰς ζημίας· εἰς δὲ τὰς περὶ παραδόσεως τῆς πόλεως προτάσεις τοῦ Ἰβραήμ, ἡ ἀτρόμητος τοῦ Μεσολογγίου φρουρὰ ἀπῆντα, “ὁκτὼ χιλιάδες αἱματωμένα ἄρματα δὲν παραδίδονται..”

Ὁ Αἰγύπτιος στρατηλάτης ἐννοήσας τότε ὅτι αἱ πύλαι τοῦ Μεσολογγίου ἀδύνατον ν' ἀνοιχθῶσι διὰ τῶν λογχῶν καὶ τηλεβόλων, καὶ ὅτι οἱ πρόμαχοι τῆς γενναίας πόλεως μόνον διὰ τῆς πείνης ἦν δυνατόν νὰ δαμασθῶσιν, ἀπεφάσισε ν' ἀποκλεισθῇ αὐτοὺς στενωπτερον ἀπὸ θαλάσσης· πρὸς ἐκτέλεσιν δὲ τοῦ σχεδίου αὐτοῦ ἐσκέφθη νὰ κυριεύσῃ τὰ κυριώτερα περὶ τὸ Μεσολόγγιον νησίδια, ἅτινα δεσπόζοντα τῶν Τεναγῶν ἐθεωροῦντο ὡς προπύργια καὶ προμαχώνες αὐτοῦ.

Ἀλώσις Βασιλαδίου ὑπὸ τῶν Ἀραβῶν. Ὁ Ἰβραήμ, παρασκευάσας 18 κανονιοφόρους λέμβους καὶ 40 πλοιάρια, δυνάμενα νὰ πλέωσιν ἀβαθῆ ὕδατα, ἐξέπεμψε 1200 Ἀραβας ὑπὸ τὸν Χουσεῖν βέην πρὸς ἄλωσιν τοῦ Βασιλαδίου, ὅπερ ἐφφούρουν 80 ἄνδρες

ἐξ ὧν 60 πεζοὶ ὑπὸ τὸν Σπῦρον Πεταλούδην καὶ 20 πυροβοληταὶ μετὰ 14 τηλεβόλων ὑπὸ τὸν Ἀναστάσιον Παπαλουκᾶν καὶ τὸν Ἰταλὸν Γιακουμάτσην.

Οἱ ὑπερασπισταὶ δὲ ὅλης τῆς ἡμέρας ἐκόλυσαν τὴν ἀπόβασιν τῶν Ἀράβων, ἀλλ' ἀτυχῶς περὶ τὴν ἐσπέραν πολεμία σφαῖρα πεσοῦσα ἐπὶ τῆς πυριτιδαποθήκης ἀνετίναξεν αὐτὴν εἰς τὸν ἀέρα μετὰ τινων προμαχώνων. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς φοβερᾶς ταραχῆς τῶν Ἑλλήνων οἱ Τούρκοι ἐνήργησαν ἀπόβασιν (26 Φεβρουαρίου 1826)· οἱ πλείστοι τῶν Ἑλλήνων ἀπεγνωσμένως μαχόμενοι ἐφονεύθησαν, ἐν οἷς καὶ οἱ ἀρχηγοὶ Πεταλούδης καὶ Γιακουμάτσης, ὁ Σπῦρος Ραζῆς καὶ Ἀσημάκης Ζορμπᾶς· ὀλίγοι δὲ μόνον πηλοβατοῦντες διὰ τῆς λιμνοθαλάσσης διεσώθησαν εἰς Μεσολόγγιον.

Ἀλωσις Ντολμᾶ. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Βασιλαδίου ὁ ἐχθρὸς ἐστράφη κατὰ τοῦ ἐτέρου νησιδίου Ντολμᾶ, (28 Φεβρουαρίου 1826), ὅπερ ἐφρουροῦν 200 ἄνδρες ὑπὸ τὸν Λιακατᾶν ἡ φρουρὰ τοῦ Ντολμᾶ ἀντέστη πλέον τῆς ὥρας, δεῖξασα τὴν αὐτὴν ἀνδρείαν· ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀνίσου πάλης, καθ' ἣν 700 μουσουλμανικὰ πτώματα ἐπέπλεον τῆς περὶ τὸν Ντολμᾶν θαλάσσης, ἐχθρικὴ σφαῖρα ἀνετίναξε τὴν πυριτιδαποθήκην εἰς τὸν ἀέρα, οἱ δ' Ἕλληνες, πεσόντος καὶ τοῦ Λιακατᾶ, ἠναγκάσθησαν ν' ἀποσυρθῶσιν εἰς ἕτερον νησιδίον (Πόρον) καὶ ἐκεῖθεν εἰς Αἰτωλικόν, καὶ οὕτως ἡλώθη τὸ νησιδίον.

Ἀλωσις Αἰτωλικῷ. Οἱ κάτοικοι τοῦ ἀφρουρήτου Αἰτωλικῷ, ἀποκοπεῖσθαι διὰ τῆς ἀλώσεως τοῦ Βασιλαδίου καὶ τοῦ Ντολμᾶ τῆς συγκοινωνίας, ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸν Ἰβραήμ (1 Μαρτίου 1826) ἐπὶ τῷ ὄρῳ, ἵνα πᾶς ὁ ἐν τῷ Αἰτωλικῷ ἐξέλθῃ καὶ μεταβῇ εἰς Πάτρας, ἔχων 100 γρόσια ἢ πράγματα ἴσης ἀξίας καὶ οὕτως ἐξῆλθον πάντες σῶοι, τηρηθείσης τῆς συνθήκης.

Μάχη Κλεῖσουδας. Οἱ Ἕλληνες δὲν κατεῖχον πλέον ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἄλλο σημεῖον, ἢ μόνον τὸ νησιδίον τῆς Κλεῖσουδας, ἀπεχούσης τοῦ Μεσολογγίου ἡμίσειαν ὥραν· ἐν τῷ νησιδίῳ αὐτῷ εὐρίσκετο ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Τριάδος, ὃν οἱ Ἕλληνες ἐκ τοῦ προχείρου ὠχύρωσαν, κατασκευάσαντες πέριξ μὲν τῆς ὀροφῆς αὐτοῦ προμαχῶνας, ἐν δὲ τῇ μάνδρᾳ θυρίδια (πολεμίστρες) σκοποβολῆς, πέριξ δὲ τοῦ νησιδίου πρὸς τῇ ἀκτῇ προχώματα, ἐφ' ὧν ἔβησαν 4 τηλεβόλα, ὁ δὲ ναύτοκος ἐχρησίμευσεν ὡς ἀποθήκη τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων.

Τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ νησιδίου ἀνέβησαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὸν

φρούραρχον Παναγιώτην Σωτηρόπουλον μετὰ 120 ἀνδρῶν, ἀσθενούντος τοῦ διωρισμένου Χριστοδούλου Χατζῆ Πέτρου· τούτοις προσετέθησαν 11 Σουλῶται ὑπὸ τὸν νεκρὸν Κίτσον Τσαβέλλαν καὶ ἑτεροὶ 150 ἐκ διαφόρων σωματίων· περὶ δὲ τὴν ἀκτὴν ἦν καὶ ἡ πᾶσσαρα (μεγάλῃ λέμβος) τοῦ Κωνσταντίνου Τρικούπη, φέρουσα ἐν τηλεβόλον.

Τὴν κατὰληψιν ταύτην ἰδὼν ὁ Κιουταχῆς ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος τὴν ἐκπόρθησιν τῆς Κλεισόβας μετὰ 2,500 ἀνδρῶν· κυκλώσας δ' ἅμα τὴν νῆσον δ' ὀπλισμένων λέμβων, ἤρξατο φοβεροῦ κατὰ τοῦ νησιδίου κανονιοβολισμοῦ (25 Μαρτίου 1826)· οἱ δὲ βάρβαροι τοσούτον προσήγγισαν, ὥστε οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς Κλεισόβας προσέβαλον αὐτοὺς καὶ διὰ λίθων δοθέντος δὲ τοῦ συνθήματος τῆς ἀποβάσεως, ἐπειδὴ τὰ ἀκάτια ἔνεκα τοῦ ἀβαθοῦς τῶν ὕδατων δὲν ἠδύναντο νὰ προσεγγίσωσι τὸ νησίδιον, οἱ πολέμιοι πηδῆσαντες εἰς τὴν θάλασσαν ὤρμησαν περὶ τὴν ὄχθην τῆς πολιορκουμένης νήσου. Ἀμα δὲ τῇ προσεγγίσει τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὸν ἐκ πασσάλων φράκτην τῶν Ἑλλήνων ἐγγύτατα τῶν χαρακωμάτων, αἰφνης πῦρ συνεχὲς ἀνατρέπει τοὺς ἀνδρειότερους, καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἐκ τῶν πρώτων προσβολῶν καὶ ἰδίως τῶν ἀξιωματικῶν οἱ πλεῖστοι ἔπεσον καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐτραυματίσθησαν, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Κιουταχῆς κατὰ τὸν πόδα, ὅστις καὶ περ πληγωθεὶς ἐπιτάσσει νέαν ἔφοδον· ἄλλ' ὁ στρατὸς παρακούει καταφυγὼν δὲ εἰς τὰ πλοιάρια ἐπανῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον κατησχυμένος, ἐπομένου τοῦ Κιουταχῆ.

Ἡρωϊσμὸς Κωνσταντίνου Δροσίνη, Ζαφείριου Ῥάπεση, Πέτρου Γαλιώτου καὶ Γάκη Βαλτινοῦ. Διαρκούσης δὲ τῆς μάχης, τὰ πολεμεφόνδια καὶ τὸ ὕδωρ ἤρξαντο ἐκλείποντα, οἱ δ' ὑπερασπισταὶ διὰ διαφόρων σημείων ἐγνώρισαν τὴν ἔλλειψιν ταύτην τῇ φρουρᾷ τοῦ Μεσολογγίου· τότε οἱ ἀτρόμητοι Κωνσταντίνος Δροσίνης, χιλιάρχος, Ζαφείριος Ῥάπεσης, Πέτρος Γαλιώτης καὶ Γάκης Βαλτινός, ὀπλῖται, προσεφέρθησαν νὰ μεταβῶσιν εἰς Κλεισόβαν καὶ ἐπιβάντες δύο μονοξύλων, ἐν οἷς ἐναπέθηκαν ἱκανὴν ποσότητα πολεμεφονίων, ὕδατος καὶ τροφῶν, ἔπλευσαν πρὸς τὸ νησίδιον ὑπὸ βροχὴν σφαιρῶν καὶ μυδραλίων ἐκ τῶν Αἰγυπτιακῶν λέμβων· διατρυπηθέντος δὲ τοῦ μονοξύλου ὑπὸ τῶν σφαιρῶν καὶ φονευθέντος τοῦ ἐν αὐτῷ Πέτρου Γαλιώτου, ὁ Κωνσταντίνος Δροσίνης μετὰ τοῦ Γάκη Βαλτινοῦ ἐρρίφθησαν εἰς τὰ ἀβαθῆ τῆς θαλάσσης ὕδατα καὶ φυλαττόμενοι ὑπὸ τὸ μονοξύλον, ὅπερ ὦθον διὰ κοντοῦ καὶ διὰ τῶν ὤμων των, ἀπεβίβασαν τὸ

φορτίον τὸ δ' ἕτερον μονόζυλον, ὅπερ διήρθουνεν μόνος ὁ Ῥά-
 πεσης, προσήγγισεν ἀβλαβές εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ νησιδίου, καίτοι
 καταπιπτούσης βροχῆς πολεμίων σφαιρῶν, ὅτε ἡ τῆς Κλεισόβης
 φρουρὰ ἐξεληθοῦσα τῶν χαρακωμάτων παρέλαβε τὰ ἀποβιβασθέντα
 πολεμοφόδια, τροφὰς καὶ ὕδωρ ἐν ὑπερμέτρῳ χαρᾷ καταταχθέν-
 των δὲ καὶ τῶν διασωθέντων Δροσίῃ, Ῥάπεσῃ καὶ Βαλτινοῦ με-
 ταξὺ τῶν μαχητῶν, ἡ μάχη ἐξηκολούθει ζωηρότερα.

Θάνατος Χουσεΐμπεη. Ὁ ἰσχυρογνώμων Ἰβραήμ διέταξε
 τότε τὸν Χουσεΐμπεην μετὰ 3,000 Ἀράβων νὰ ἐκπορθήσῃ τὸ
 νησίδιον τρεῖς ἐφορμήσαντες οἱ Ἀραβες, τρεῖς ἠναγκάσθησαν νάπο-
 συρθῶσιν, ἀποβελόντες τοὺς πλείστους τῶν ἀξιωματικῶν τῶν ὁ δὲ
 Χουσεΐμπεης εὔρε τὸν θάνατον ἐντὸς λέμβου, καθ' ἣν ὥραν διέ-
 ταπτε τὴν ἐφοδον. Τότε πτοηθεὶς ὁ Ἰβραήμ διέταξεν ὑποχώρη-
 σιν, ἥτις ὁμῶς ἐγένετο ἀτάκτως καὶ περὶ διὰ τῶν ἀβαθῶν
 ὑδάτων.

Τὴν τοιαύτην σύγχυσιν τῶν Ἀράβων ἰδόντες οἱ Ἕλληνες
 ἐξώρμησαν ἐκ τῶν χαρακωμάτων αὐτῶν, προπορευομένου τοῦ
 Κίτσου Τζαβέλλα καὶ κατέκτησαν 12 πλοιάρια, σφάζοντες τοὺς
 εἰς φυγὴν τραπέντας· τὸ δὲ ὕδωρ τῆς θαλάσσης ἐθόλωσεν ἐκ τοῦ
 αἵματος τῶν ἐπιπλεόντων πτωμάτων τῶν Ἀράβων ἐπανελθόν
 δ' ὁ Τζαβέλλας ἔφερε τὴν σπάθην του εἰς δύο τεμάχια, εἰς ἃ
 πολεμία σφαῖρα τὴν εἶχε διαιρέσει, καὶ 1600 ὄπλα τῶν ἐχθρῶν,
 καὶ ἔστησε δι' αὐτῶν τρόπαιον.

Κατὰ τὴν μάχην ταύτην, τρισκαίδεκα ὥρας διαρκέσασαν, οἱ
 Ἕλληνες ἀπέβαλον 35 ἄνδρας· διεκρίθησαν δ' ὁ Κίττος Τζαβέλλας,
 ὁ λαβὼν ἔκτοτε τὴν προσωνομίαν „ἥρωος τῆς Κλεισόβας“, ὁ Σω-
 τηρόπουλος, ὅστις ἰδίᾳ χειρὶ ἐφόνευσε τὸν Χουσεΐν βέην, ἐρυθρὸν
 χρυσοῦφαντον ἐπενδύτην φέροντα, καὶ οἱ τῆς πασσάρας τοῦ Τρι-
 κούπη μαχόμενοι, οἵτινες, θραυσθείσης ἐκείνης ὑπὸ σφαιρῶν τῶν
 τηλεβόλων, διεσώθησαν, πεσόντες εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐκ δὲ τῶν
 Ἀράβων ἔπεσον πλέον τῶν δισχιλίων, ὧν τὰ πτώματα ἐπέπλεον
 ἐπὶ τῶν ἐρυθρομελάνων ὑπὸ τοῦ αἵματος κυμάτων· ὁ δὲ τῆς
 Κλεισόβης ἡρώϊκός ἀγὼν εἶναι ὁ ἐσχάτος τοῦ Μεσολογγίου
 θρίαμβος.

Ἀλωσις Μεσολογγίου καὶ ἡρώϊκὴ ἔξοδος τῆς φρουρᾶς αὐτοῦ.
 Ἡ πείνα ἐξηκολούθει νὰ μαστίζῃ τοὺς πολιορκουμένους ἐν τού-
 τοις, καὶ τοὶ ὁ πολυάριθμος στόλος τῶν πολεμίων ἐπολιόρκει στε-
 νῶς τὴν πόλιν, ὑπῆρχε στενὴ τις δίοδος ἀφανῆς καὶ ἀπροφύλα-

κτος, δι' ἧς ἐπιτήδευοι ναῦται διὰ μικρῶν πλοιαρίων εἰσεκόμεζον τοῖς πολιορκουμένοις τροφὰς μικροῦ λόγου ἀξίας· ἀλλ' οἱ πολέμιοι ἀνακαλύψαντες ἔφραξαν τὴν δίοδον, μὴ δυναμένου τοῦ στόλου τοῦ Μικαύλη, ἐκ 30 πλοίων μόνον συγκειμένου, νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὰ ἀβαθῆ ὕδατα τοῦ Μεσολογγίου.

Ἀπὸ τῆς 29 Μαΐου εἶχον ἐκλίπει παντελῶς αἱ τροφαί, καὶ αὐτοὶ δ' οἱ ἰχθῦς τῆς θαλάσσης ὡς ἐκ τοῦ ἀδιαλείπτου καὶ φοβεροῦ κρότου τῶν τηλεβόλων εἶχον φυγαδευθῇ· οἱ δὲ πολιορκούμενοι ἐτρέφοντο μὲ ἀκάθαρτα ζῶα, μὲ φύκη, σκώληκας καὶ ζωμὸν βραζομένων δερμάτων· ὡς ἐκ τῆς τοιαύτης τροφῆς ὑπέφερον παντοίους νόσους καὶ ὁ θάνατος ἐδεκάτιζεν αὐτούς· οἱ δὲ ὅπως δῆποτε ὑγιεῖς κοῖλους ἔχοντες τοὺς ὀφθαλμούς, πελιδνοὶ καὶ δυσδιάγνωστοι ἐπλανῶντο ὡς φάσματα, καὶ μετ' ἐναγωνίου προσδοκίας ἀνέμενον τὸν Μικαύλην, ἐστραμμένα ἔχοντες τὰ βλέμματα πρὸς τὴν θάλασσαν, οὐδεμίαν ἀναμένοντες βοήθειαν ἀπὸ γῆς, διότι ὁ Καραϊσκάκης μόλις ἠδύνατο νὰ συντηρῇ ἐπὶ τῶν ὁρέων 500 ἄνδρας· πᾶσα δ' ἡ χώρα ἀπὸ τῶν Σαλωνίων μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου ἦν ἐρημος ἀνθρώπων καὶ κατεστραμμένη, καὶ ὅμως ἐν τῷ μέσῳ τοσούτων στερησεων ἡ ἀδάμαστος φρουρὰ ἀτρόμητος ἐνεκαρτέρει· βλέποντες δ' οἱ πολιορκούμενοι ὅτι κινδυνεύουσι ν' ἀποθάνωσιν ἐκ τῆς πείνης, ἀπεφάσισαν ἐν δημοσίᾳ συνελεύσει τὴν ἀξιωμαρχομένην ἐκείνην ἐξοδὸν τῆς 10—11 Ἀπριλίου 1826.

Ἡ φρουρά τοῦ σιγείου τῆς ἐξόδου. Ἰνα δὲ διελάσσωσι διὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, εἰδοποίησαν δι' ἐπιστολῆς τὸν Καραϊσκάκην, εὐρισκόμενον ἐπὶ τοῦ ὄρους Ἀρακύνθου, νὰ ἐπιπέσῃ καὶ αὐτὸς ἐκ τῶν νώτων κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἐξόδου, καὶ ἀντιπερισπάσῃ τὰς δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ· ἡ δ' ἐπιστολὴ αὕτη ἐνεχειρίσθη τῷ Καραϊσκάκῃ· ἀλλ' ὁ Ἰβραήμ καὶ ὁ Κιουταχῆς εἶχον μάθει τὰ πάντα παρὰ τινος Βουλγάρου στρατιώτου αὐτομολήσαντος εἰς τὸ Τουρκικὸν στρατόπεδον καὶ προδῶσαντος καὶ τὸ σύνθημα καὶ τὴν ὥραν τῆς ἐξόδου, διὸ οἱ πολέμιοι ἐπηγγύοντο· ὁ ἐχθρὸς παρατάξας τὸ ἱππικὸν ὀπισθεν τῶν χαρακωμάτων καὶ τὸ πυροβολικὸν ἐπεμφε ἰσχυρὸν σῶμα Ἀλβανῶν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ἀρακύνθου ὑπὸ τὸν Μουστάμπεην, διατάξας νὰ κρυβῶσιν ὀπισθεν πετρῶν, Ζυγοῦ ἔβα οἱ πολιορκούμενοι προέκειτο νὰ συγκεντρωθῶσι κατὰ τὸ προδοθὲν σχέδιον.

Περὶ δὲ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἠκούσθησαν τρεῖς πυροβολισμοὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ Ζυγοῦ, ὅπερ ἦτο τὸ σύνθημα τοῦ Καραϊ-

σκάκη, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ Καραϊσκάκη, ἔκαμον χρῆσιν τοῦ συνθήματος οἱ ἐχθροί, ὅπως ἐξαπατήσωσι τοὺς Ἑλληνας· οἱ δὲ πολιορκούμενοι ἠγνόουν τὴν προδοσίαν· οὕτω δ' ἡ ἐξοδος ἤρξατο τῇ 8 ὥρᾳ μ. μ. μετὰ προηγουμένην προσλαλιὰν τοῦ ἐπισκόπου Ῥογῶν Ἰωσήφ περιστοιχιζομένου ὑπὸ πάντων τῶν κληρικῶν, καὶ τὴν μετὰ ταῦτα ψαλεῖσαν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν τρυπήσαντες δὲ τὸ τεῖχος ἔθεσαν ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ γάνδακος τέσσαρας ἐκ σπινθιδῶν γεφύρας, ἃς εἶχον κατασκευάσει διὰ τὴν ἐξοδὸν, καὶ δι' αὐτῶν πρῶτοι οἱ ἀξιωμαχώτεροι ἐξεληθόντες ἐμειναν πρηνεῖς, ἀναμένοντες τὸν Καραϊσκάκην.

Οἱ δὲ πολέμιοι ἐξηκολοῦθον πυροβολοῦντες πρὸς τὴν πλευρὰν ταύτην· οἱ ἐπὶ τῶν ὅπλων δὲν ὑπερέβαινον τὰς 3000, ὁ δ' ὀλιγκὸς ἀριθμὸς τῶν πολιορκουμένων ὑπερέβαινε τὰς 9000· οἱ ὀπλοφόροι ὀπλίσαντες τοὺς ἀόπλους, ἐν οἷς ἦσαν καὶ οὐκ ὀλίγοι γυναικες ἀληθεῖς ἡρώιδες ἐνδεδυμέναι ἀνδρικά, καὶ δικαιοθέντες εἰς τρία σώματα ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦς Νότην Βότσακην, Δημήτριον Μακρὴν καὶ Κίτσον Τζαβέλλαν ἔθεσαν ἐν τῷ μέσῳ ἑκάστου τῶν σωμάτων αὐτῶν τὰ γυναικόπαιδα μετὰ τῶν γερόντων προπορευομένου τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Ῥαζηκώτσικα· τόπος δὲ συγκεντρώσεως εἶχεν ὁρισθῆναι εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ ἀμπελῶν τοῦ Ῥαζηκώτσικα ἐπὶ τινος πρὸς τὸν Ἅγιον Συμεῶνα ὁδοῦ, ἀπέχων τοῦ Μεσολογγίου μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν· ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης μαθὼν τὴν προδοσίαν δὲν ἐφάνετο· ὅτε δ' ἡ σελήνη ἀνέτειλεν, ὥρμησαν κατὰ τῶν ἐχθρικῶν χαρρακωμάτων, κράζοντες· “ἐμπρός, θάνατος εἰς τοὺς ἀπίστους! ἀλλὰ τὸ πυκνὸν ἐκεῖνο στίφος κατεπυροβολήθη πάραυτα διὰ χαλάζης σφαιρῶν καὶ μύδρων, πεσόντος καὶ τοῦ Κώτζικα.

Ἐπάροδος εἰς τὴν πόλιν μέρους τῆς ἐξελευθέρσης φρουρᾶς καὶ ἀνατίναξις πυρισταποθηκῶν εἰς τὸν αἴρα. Ἐνῷ δ' οἱ προεξεληθόντες προύχωρουν, διασχίζοντες τὰς ἐχθρικὰς τάξεις ἐν ἀλαλαγμοῖς μετὰ τὴν βομφαίαν εἰς τὰς χεῖρας, χωρὶς νὰ τοὺς ἀναχατίσωσιν οὔτε τάφροι, οὔτε τὰ πυροβόλα τῶν πολέμιων, οὔτε αἱ λόγχοι τῶν Ἀράβων, οὔτε καὶ τὸ ἵππικὸν αὐτό, καὶ κατὰ τὴν διάβασιν τῶν γεφυρῶν ἐπεκράτει φοβερὰ σύγχυσις, πολλοὶ δὲ γυναῖκες μετὰ τῶν βρεφῶν καὶ παιδῶν ὡς ἐκ τοῦ συνωθισμοῦ κατέπεσον ἐντὸς τῆς τάφρου· αἶφνης ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πλήθους ἠκούσθη ἀπαισία φωνή, “ὀπίσω, ὀπίσω εἰς τὴν πόλιν,” ἡ φωνὴ αὕτη, ἥ ἐστι αἰτία δὲν ἀνεκαλύφθη, ἐξαπατᾷ τοὺς ἀδυνάτους, τοὺς παῖδας καὶ τὰς

γυναίκαε καὶ μέρος τῆς φρουρᾶς καὶ ὀπισθοχωροῦσι πρὸς τὴν πόλιν· ἀλλὰ μετ' αὐτῶν εἰσώρμησαν καὶ τὰ σμήνη τῶν πολεμίων, καὶ τότε διεδραματίσθησαν φρικῶδεις σκηναὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ ταῖς οἰκίαις· οἱ κάτοικοι ἡμύνοντο ὡς ἀπεγνωκότες· γέρων τις παρὰ τὸν προμαχῶνα τοῦ Βότσαρη, ἐμβαλὼν πῦρ εἰς τὸν πλήρη πυρίτιδος ὑπόνομον, ἀνετινάχθη μετὰ τῶν ἐχθρῶν εἰς τὸν ἀέρα· τὴν αὐτὴν τύχην ἔλαβον καὶ πολλὰ γυναικόπαιδα, κλεισθέντα μετὰ τοῦ προκρίτου Χρήστου Καψάλης ἐντὸς τῆς ἀποθήκης τῶν ὑλικῶν τοῦ πολέμου· ἐκεῖ ὁ Καψάλης ἐψάλλε νεκρωσίμους ὕμνους, συχνάκις ἐκφωνῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν γερόντων, παίδων καὶ ἀσθενῶν τὸ “Μνήσθητί μου κύριε,,· Ἐνῶ δὲ οἱ μὲν τῶν Τούρκων ἀνέβαινον ἐπὶ τῆς στέγης, οἱ δὲ διερογγνυσον τὰς θύρας, ὁ Καψάλης ἔθηκε πῦρ εἰς τὴν πυρίτιδα, ἐκ δὲ τῆς ἐκπυρσοκροτήσεως διεσείσθη ἡ γῆ καὶ συνεταράχθη ἡ θάλασσα· δισχίλιοι δ' ἐχθροὶ ἀνετινάχθησαν πυρίφλεκτοι εἰς τὸν ἀέρα ἀναμιῶ μετὰ τῶν γυναικοπαίδων, γερόντων καὶ ἀσθενῶν. Ὅμοιαι σπαραξικάρδιοι σκηναὶ συνέβησαν εἰς πολλὰ μέρη τῆς πόλεως ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ νησυδρίου Ἀνεμομύλου κειμένου ἐγγύτατα τῆς πόλεως, ἀνατιναχθέντων τῶν ἐν αὐτῷ μετὰ τῶν εἰσορμησάτων Τούρκων εἰς τὸν ἀέρα· ὁ Μάγερ, συντάκτης τῶν ἐλληνικῶν χρονικῶν, (ἐφημερίδος ἐκδιδομένης ἐν Μεσολογγίῳ κατὰ τὴν πολιορκίαν), ὁ Ἐπίσκοπος Ῥογῶν Ἰωσήφ, οἱ Φιλέλληνες Γερμανοὶ Λουτσόφνης, Διτεμᾶρος, Σπιτσεμβέργης, Δελωνίης, Κλέμπης, Σίπκος, οἱ ὀπλαρχηγοὶ Α. Γρίβας, Στουρνάρης, Σαδήμας, Ῥαζῆς, καὶ οἱ πρόκριτοι Κ. Τρικούπης, Παπαδιαμαντόπουλος, Ῥαζηκώτσικας, ὁ Πέτρος Γουλιμῆς, Γεώργιος Φαράντος, Ἀναστάσιος Παλαμᾶς, Πάνος, Παπαλουκάς, Κωνσταντῖνος Καρπούνης, καὶ ἄλλοι ἔπεσον ἡρωϊκῶς πανταχοῦ δ' εἰς τοὺς χάνδακας, τὰς τάφρους, τοὺς προμαχῶνας, τὴν παραλίαν, τὴν λίμνην, τοὺς ὑπόνομους καὶ πᾶν ἐρείπιον ἐβλεπὲ τις πτώματα, χεῖρας, πόδας, κεφαλὰς καὶ αἷματα, μαρτυροῦντα μὲν τὴν πανωλεθρίαν τῆς πόλεως, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τὴν φονεὴν φθορὰν ἣν ἔπαθον οἱ ἐχθροί.

Οἱ δὲ μὴ ἐπιστρέψαντες εἰς τὴν πόλιν διασχίσαντες ξιφῆρεις τὰς τάξεις τοῦ ἐχθροῦ ἀφίκοντο αἱματόφυρτοι εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ἀρακύνθου κατὰ τὴν θέσιν Ἁγίου Συμεῶνα, ἔνθα ἀπῆντησαν καὶ αὖθις τὸν ἐχθρόν· πλῆθος Ἀλβανῶν ὑπὸ τὸν Μουσταφάμπεην πυροβολῆσαν αἰφνης κατὰ τῶν κεκμηκότων Ἑλλήνων ἐφόνευσεν ἢ ἐπλήρωσε πλεόν τῶν 200· ἐμβρόντητοι τότε οἱ Ἑλ-

λῆνες ἐτράπησαν ἐπὶ τὸ ὄρος, διωκόμενοι ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν, ἀλλ' ἐγκαίρως καταφθάσας ὁ Δ. Μακρῆς μετὰ 300 ἀνδρῶν διεσκόρπισεν αὐτούς· οἱ δὲ διασωθέντες τῶν Ἑλλήνων 1300, ἐν οἷς καὶ ὁ Νότης Βότσαρης, ὁ Τζαβέλλας, ὁ Μακρῆς καὶ ὁ Φωτομάρας κατέφυγον εἰς Ἀμφισσαν, θαυμαζόμενοι διὰ τὸ ὑπεράνθρωπον τοῦ ἡρώισμου τῶν καὶ τὴν ἀπαράμιλλον ἀνδρείαν τῶν.

Κατὰ τὴν ἐπὶ ἐνιαυτὸν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου καὶ τὴν ἐξοδὸν τῆς φρουρᾶς αὐτοῦ ἐφονεύθησαν ἐκ μὲν τῶν Ἑλλήνων 3,000, τῶν δὲ λοιπῶν ἐξ αὐτῶν, ἐκτὸς τῶν διασωθέντων εἰς Ἀμφισσαν 1300 ἀνδρῶν τῆς φρουρᾶς καὶ 250 γυναικοπαίδων, ἄλλοι μὲν ἡχμαλωτίσθησαν, καὶ ἄλλοι ἀπέθανον ἐκ τῆς πείνης μετὰ τὴν ἐξοδὸν· ἐκ δὲ τῶν πολεμίων ἐφονεύθησαν πλέον τῶν 13,000, διεσώθησαν δὲ τοῦ μὲν Κιουταχῆ 8,000, ἐκ δὲ τῶν περὶ τὸν Ἰβραχὴμ 3,500.

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ τέλος τοῦ ἡρωικοῦ Μεσολογγίου, οὕτινος ἡ μνήμη θέλει διαμείνει ἀθάνατος ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς μοναδικὸν παράδειγμα ἡρώισμου καὶ αὐταπαρνήσεως.

Ἡρῶον τάφοι Βύρωνος καὶ Βότσαρη. Ἐν τῇ ἐσχатиᾷ τῆς πόλεως Μεσολογγίου ὑπάρχει μέγας περίβολος, γῶρος ἱερὸς· ἐν αὐτῷ ὑπάρχει λοφίσκος κωνοειδῆς ἐκ χώματος, ἐντὸς τοῦ οὗοιου ἐτέθησαν μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος τὰ ὅστ' αὐτῶν κατὰ τὴν ἐξοδὸν πεσόντων Ἑλλήνων, ἅτινα ἦσαν ἐρριμμένα τῇδε κακείσε· κατὰ δὲ τὸ ἔμπροσθεν μέρος ἐτέθη πλᾶξ ἐκ μαρμάρου ἐφ' ἧς ὑπάρχει κεχραγμένη ἡ ἐξῆς ἐπιγραφὴ μετὰ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ.

† *Ἐν τούτῳ νίκα.*

*Ἦνὶ Λεωνίδαὶ πολυπληθεῖς ἐνθα κέονται,
εἵνεκ' ἐλευθερίας ἱφι μαχεσάμενοι.*

Ἐν τῷ αὐτῷ δὲ περιβόλῳ ὑπάρχει καὶ ὁ ἀνδριὰς τοῦ Βύρωνος καὶ ὁ τάφος τοῦ Μάρκου Βότσαρη καὶ ἄλλων ἐπισήμων ἀγωνιστῶν.

Πρὸς ἀνάμνησιν δὲ τῆς ἐξόδου οἱ κάτοικοι τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῶν περὶ μερῶν κατ' ἔτος τὴν μὲν Πεντηκοστὴν ἐνδεδυμένοι τὰς ἐορτασίμους Ἑλληνικὰς ἐνδυμασίας, ὀπλισμένοι μετὰ σωζόμενα μέχρι τοῦ νῦν ἡρωϊκὰ καὶ ἐπιχρυσὰ θπλα τῆς μάχης ἐπαναστάσεως, πεζοὶ καὶ ἵππεῖς μεταβαίνοντες ἐπὶ τῆς κα-

ταφύτου καὶ μαχευτικῆς θέσεως „Ἅγιος Συμεών“, ἐνθα εἶχεν ἀποφασισθῇ ἡ συγκέντρωσις κατὰ τὴν ἐξοδον, τελοῦσιν ἐν μεγάλῃ πανηγύρει, εἰς τιμὴν τῶν ἡρωϊκῶς ἀγωνισαμένων καὶ πεσόντων κατὰ τὴν πολιορκίαν καὶ τὴν ἐξοδον, ἀγῶνας καὶ χοροὺς, πυροβολοῦντες, ἄδοντες ἡρωϊκὰ ᾠσμια καὶ παντοιοτρόπως μεγάλυνοντες καὶ γεραίροντες τοὺς ἐλευθερωτάς· τὴν δὲ ἐπιούσαν ἐορτὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος ποιῶσι τὰ αὐτὰ ἐν Κλεισόβῃ· καὶ τέλος ἐν τῇ πόλει κύκλῳ περὶ τὸ ἡρῶον ὑμνοῦντες τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀμύνης τῆς ἐνδόξου πόλεως πεσόντας, χορεύουσι καὶ πυροβολοῦσι, διατηροῦντες οὕτω ἀκμαῖον καὶ ἰσχυρὸν τὸ ὑπὲρ πατρίδος αἰσθημα καὶ τὴν μνήμην αἰώνιον τῆς ἀθανάτου ἐκείνης φρουρᾶς.

Μάχη τῆς μοιῆς Βαρνακόβης. Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου ὁ Καραϊσκάκης ἀσθενῶν κατέλαβε τὴν θέσιν Καταβόθραν κειμένην μεταξὺ Οἰτης καὶ τῶν Βαρδουσιῶν ὁρέων· θέλων δὲ ν' ἀναγκασθῇ τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω πορείαν τῶν στρατευμάτων τοῦ Κιουταχῆ ἅτινα ἐξορμήσαντα τοῦ Μεσολογγίου κατέκλεισαν τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, ἐπεμψεν 150 ἐπιλέκτους ὑπὸ τὸν ὀπλαρχηγὸν Ἰωάννην Φραγκίσταν ἕνα τῶν ὁπαδῶν τοῦ περιωνύμου ἀρματωλοῦ Κατσαντώνη καὶ τὸν Καλύβαν ἀδελφὸν τοῦ ἐν Θερμοπύλαις παρὰ τῷ Ἀθανασίῳ Διάκῳ πεσόντος, ἵνα καταλάβωσι τὴν ὄχυράν μονὴν τῆς Βαρνακόβης, κειμένην ἐφ' ὑψηλοῦ ὄρους τῆς Δωριδος, ἣν καὶ κατέλαβον, κλείσαντες τὰς θύρας διὰ πετρῶν. Ὁ Κιουταχῆς μαθὼν τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατὰληψιν αὐτῆς, διέταξε τὸν Μουσταμπεην καὶ Κεχαγιάμπεην μετὰ 4,000 ἀνδρῶν νὰ ἐκπορθήσωσι τὴν μονήν· οἱ πολέμοι δραμόντες ἐπολιορκήσαν (20 Μαΐου 1826), καὶ παρευθὺς ἤρξατο πεισματώδης ἀγὼν, τῶν μὲν Τούρκων ἐφορμώντων πρὸς ἄλωσιν τῆς μονῆς, τῶν δ' Ἑλλήνων ἐρωμένως ἀμυνομένων· τὰ περίξ ἐπληρώθησαν ἐκ πτωμάτων τοῦ ἐχθροῦ, ἡ δὲ μάχη διήρκεσε κατ' ὅλην τὴν ἡμέραν τῆς νυκτὸς δ' ἐπελθούσης, ὁ ἀγὼν ἐγένετο πεισματωδέστερος· οἱ δὲ πολέμοι ἐπωφελοῦμενοι τοῦ σκότους ἐπλησίασαν εἰς τὸν περίβολον τῆς μονῆς, ἔτοιμοι νὰ εἰσπηδῇσωσιν εἰς αὐτήν. Τότε οἱ πολιορκούμενοι σφίγγοντες τὰ ἱμάτια αὐτῶν (τὰς λεράς φουστάνελλας) εἰς τεμάχια καὶ προσδένοντες ταῦτα ἐπὶ μακρῶν πασσάλων τὰ ἐβάπτιζον εἰς τὸ ἐν τῇ μονῇ ὑπάρχον ἄφθονον ἕλαιον, καὶ εἶτα τὰ ἤναπτον, ἐμπήγοντες τοὺς πασσάλους ἐπὶ τῶν τείχων τοῦ προαυλίου τῆς μονῆς· σύναμα δὲ ἤναπτον καὶ πυρσοὺς ἐκ ξύλων· ἐν τῷ μέσῳ δ' ἀπλέτου φωτὸς ἐδεκάτιζον τοὺς ἐφορμῶντας·

ὁ τῆς μονῆς ἡγούμενος Κοσμάς Θεοχάρης καὶ οἱ ἱερομόναχοι Παρθένιος, Ἀνατόλιος, Ἰωάσαφ, Κυπριανός, καὶ Καλλίστρατος, ἐν ἀκράτῳ ἐνθουσιασμῷ ὅτε μὲν ἐψάλλον μεγαλοφώνως παρακλήσεις ἐν τῷ μέσῳ τῶν κρουομένων κωδῶνων ὅτε δὲ λαμβάνοντες τὰ ὄπλα, ἐμάχοντο μεταξὺ τῶν ὀπλιτῶν, καὶ ὁ πανηγυρικός οὗτος ἀγὼν διήρκεσε καθ' ὅλην τὴν νύκτα, μὴ δυνηθέντων τῶν πολεμίων νὰ ἐκπορθήσωσι τὸ ἀσθενὲς τῆς μονῆς περιτείχισμα· τῇ δ' ὑστεραίᾳ (21 Μαΐου) οἱ Τοῦρκοι κατεσκεύασαν ὑπόνομον ἐν κρυπτῷ τοῦ περιβόλου αὐτῆς, ὅπως ἀνατινάξωσι τοὺς ὑπερασπιστάς τῆς μονῆς εἰς τὸν ἀέρα· ἀλλ' οὗτοι μίαν ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἐξεληθόντες ξιφῆρεις ὤρμησαν κατὰ τῶν πολεμίων, καὶ οὕτω διήλθον διὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου ἐν τῷ μέσῳ χαλάζης σφαιρῶν. Κατὰ τὴν ἐξοδὸν ταύτην τρεῖς μὲν ἐφονεύθησαν καὶ ἐπτὰ ἐπληρώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ ὀπλαρχηγὸς Φραγκίστας κατὰ τὴν κεφαλὴν, μὴ ἐξακριβωθέντος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φονευθέντων καὶ πληγωθέντων πολεμίων· οἱ δὲ διασωθέντες δι' ἀβάτων ἀτραπῶν ἀφίκοντο εἰς τὸ ὄρος „Κόρακα“ (Βαρδούσια), ὅπου διέτριβεν ὁ Καραϊσκάκης· τὴν δὲ πρωΐαν οἱ Τοῦρκοι θέσαντες πῦρ ἀνέτρεψαν ἐκ βάθρων τὴν μονήν, ἀναχωρήσαντος τοῦ Κιουταχῆ εἰς Ἀμφισσαν.

Ἡ δ' οὕτω καταστραφεῖσα παναρχαία μονὴ τῆς Βαρνακόβης ἀνεκκινήθη βραδύτερον, ἐπιμελεῖα τοῦ Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος Καποδιστρίου.

Ὁ δὲ Κιουταχῆς, μὴ εὐρὼν οὐδαμοῦ σχεδὸν τηλικαύτην ἀντίστασιν, προήλασεν εἰς τὴν Ἀττικὴν (3 Ἰουλίου 1826).

Ἐκστρατεία τοῦ ὑπὸ τὸν Φαβιέρον τακτικοῦ στρατοῦ εἰς Εὐβοίαν καὶ ἀπογώρησις αὐτοῦ. Ἡ κυβερνήσις τῆς Ἑλλάδος βλέπουσα τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀραβικοῦ στρατοῦ ἀπεφάσισε νὰ διοργανώσῃ τακτικὸν στρατόν· ἐξελέξατο δὲ διοργανωτὴν τὸν Φαβιέρον, Γάλλον, φιλέλληνα· μετὰ μικρὸν ἡ δύναμις τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ συνεποσώθη εἰς 3,700· ἡγούμενος δ' αὐτοῦ ὁ Φαβιέρος μετὰ 4 ὀρειῶν τηλεβόλων μετέβη διὰ τοῦ Μαραθῶνος εἰς Κάρυστον, ἧς τὸ φρούριον ὑπερήσπιζον 600 πολέμιοι· ἀφικόμενος ἐκεῖ (12 Μαρτίου 1826) ἤρξατο κανονιοβολῶν αὐτό, ἀλλ' ἀτυχῶς διερράγησαν οἱ ἄξονες τῶν πυροβόλων καὶ κατέστησαν αὐτὰ ἄχρηστα. Εἵτα διέταξεν ἐφοδόν, ἀλλ' οἱ πολέμιοι γενναίως ἀνέστησαν· ῥίπτοντες δὲ κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐκ τῶν ἐπάλξεων τοῦ φρουρίου ζέον ὕδωρ, πέτρας καὶ πᾶν ὅ,τι ἠδύναχτο, καὶ διὰ φονικωτάτου

πυρός απέκρουσαν τὴν ἐφοδὸν καὶ ἠνάγκασαν τὸν τακτικὸν στρατὸν νὰ υποχωρήσῃ, ἀποβαλόντα τὸ ἥμισυ τῆς ὅλης δυνάμεως αὐτοῦ, ὡς καὶ πολλοὺς ἀξιωματικούς, ἐν οἷς καὶ τὸν Παναγιώτην Πίσσαν, ὃν ὁ Φαβιέρος διὰ τὸ κάλλος τοῦ ὠνόμαζεν ὠραῖον λοχαγόν. Τὰ δὲ λείψανα τοῦ στρατοῦ μετέβησαν εἰς τινὰ χαρῶματα, καλούμενα „ταμπούρια τοῦ Κριεζώτου“ ἀπέναντι τῶν Πεταλιῶν ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον προσεβλήθησαν αἰφνης ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ μετ' ὀλίγον δ' ἐπεφάνη καὶ ὁ Ὁμέρ Πασσᾶς, διοικητὴς τῆς Εὐβοίας, ἡγούμενος 2,400 πεζῶν καὶ ἱππέων καὶ οὕτω, πολιορκηθέντων τῶν Ἑλλήνων, ὁ ἀγὼν ἐξηκολούθει πεισματωδέστερος μετ' οὐ πολὺ οἱ πολέμιοι, ἐνισχύθησαν καὶ διὰ τηλεβόλων. Ἐνῷ δ' ὁ Φαβιέρος διετέλει ἐν ἀπελπισμῷ, ἀφίκοντο εἰς ἐπικουρίαν 800 ἄνδρες ὑπὸ τὸν Βάσον, Κριεζώτην καὶ Χατζημιχάλην, καὶ οὕτως, ἀρθείσης τῆς πολιορκίας, ἅπας ὁ στρατὸς τοῦ Φαβιέρου, εἰσελθὼν εἰς τὰ πλοῖα, ἀπεβιβάσθη εἰς Τήνον, Κέα καὶ Ἀνδρον, τῶν λοιπῶν ἐλαφρῶν σωματίων μεταβάντων εἰς τὴν Ἀττικὴν (26 Μαρτίου 1826).

Δευτέρα ἐκστρατεία τοῦ Ἰβραήμ εἰς Πελοπόννησον. Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου ὁ Ἰβραήμ ἐπανῆλθεν εἰς Πάτρας ἐξησθενημένος ὡς ἐκ τῶν πρὸ τοῦ Μεσολογγίου ἀπωλειῶν τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, ἀριθμοῦντος ἤδη μόλις τετραχισιλίους πεζοὺς καὶ ἑξακοσίους ἱππεῖς ἐκ τῶν Πατρῶν ἐπορεύθη εἰς Τρίπολιν ἐκεῖθεν ἐβάδισε πρὸς τὰ Καλάβρυτα προχωρῶν δὲ κατηρῆμωσε διὰ τοῦ πυρός καὶ τοῦ σιδήρου τὴν Ἀχαΐαν, Ἡλίδαν, Ἀρκαδίαν, Μεσσηνίαν, καὶ ἐν μέρει τὴν Λακωνικὴν, καὶ μόνον ἐν Μάνῃ εὗρεν ἀντίστασιν οἱ Μανιάται ὑπερασπίσαντες τὸ πάτριον ἔδαφος ἀπέκρουσαν αὐτὸν μετὰ πολλῆς ζημίας ἐπερχομένου δὲ τοῦ χειμῶνος ἐπορεύθη εἰς Μεθώνην, ἵνα διαχειμάσῃ ἐκεῖ βλέπων ὅμως τὴν ἀραίωσιν τοῦ στρατοῦ του, ὅτι ἔδαπάνησε πλέον τῶν 25 ἑκατομμυρίων ἰσπανικῶν ταλλήρων εἰς τὸν κατὰ τῆς Ἑλλάδος πόλεμον, καὶ ὅτι τὰ πάντα θὰ ἀποβῶσιν ἀνωφελῆ μετὰ τὴν ἀναμενόμενὴν παρέμβασιν τῶν Δυνάμεων ἀπεφάσισε νὰ μείνῃ ἀργὸς ἐν Μεθώνῃ, ἀφειδὲς ὅλως εἰς τὸ πεπρωμένον.

Πολιορκία Ἀθηνῶν. Ὁ Κιουταχῆς μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου πεσούσης τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι, ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα (2 Νοεμβρίου 1826), καὶ διελθὼν διὰ τῆς Φωκίδος καὶ Βοιωτίας ἀφίκετο εἰς Θήβας ἡγούμενος 10,000 πεζῶν καὶ ἱππέων καὶ μετὰ 26 τηλεβόλων.

Ἐνωθεὶς δὲ καὶ μετὰ τοῦ ἐκ 1000 ἀνδρῶν στρατοῦ τοῦ Ὁμέρ Πασσᾶ, διοικητοῦ τῆς Εὐβοίας, ἀφικετο εἰς τὴν Ἀττικὴν (3 Αὐγούστου 1826) καὶ ἐστρατοπέδευεν ἐν Πατησίοις παρὰ τὰ τείχη τῆς πόλεως καταλαβὼν συνάμα τὰ Σωπόλια, τὸ Χασικὴ, τὴν Πύκνα καὶ τὸν παρὰ τὸ Θησεῖον Ἅγιον Ἀθανάσιον· καὶ ἐκεῖθεν ἐποιεῖτο διαφόρους ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν τὰ περίξ κατεχόντων Βάσου, Κριζιώτου, καὶ Πανουργιᾶ, ἀλλ' ἐκάστοτε ἀποκρουόμενος ἐπανήρχετο εἰς τὸ στρατόπεδον. Τὴν Ἀκρόπολιν κατεῖχεν ὁ Ι. Γκούρας μετὰ 400 ἀνδρῶν καὶ 17 τηλεβόλων, ἔχων μετ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν Κώνσταν ὑπονομοποιόν, περιώνυμον καταστάντα κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου· μετ' ὀλίγον εἰσῆλθε καὶ ὁ Μακρυγιάννης μετ' εὐαρίθμων ἀνδρῶν. Ὁ Κιουταχῆς μετὰ παρατεταμένον κανονισβολισμόν ἐκρήμνισε μέρος τοῦ φρουρίου τῆς πόλεως, εἴτα δ' ἐξ ἐφόδου κατέλαβε τὴν πόλιν, δραμόντων τῶν ὑπερασπιστῶν αὐτῆς εἰς τὴν Ἀκρόπολιν.

Θάνατος Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτζου. Ὁ Ὀδυσσεὺς μετὰ τὴν ἡρωϊκὴν αὐτοῦ ἀντίστασιν ἐν τῷ χανίῳ τῆς Γραβιάς ἤξιον ὡς ἀρχὴν ἐφ' ἀπάσης τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἔνεκα τούτου διετέλει εἰς τὴν δυσμένειαν τῆς κυβερνήσεως· ἐκδίκησιν πνέων διὰ τοῦτο ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ἐν παραφορᾷ διατελὼν ἤρξατο συνεννοούμενος μετὰ τῶν πολεμίων καὶ ὠχυρώθη ἐν Ἀταλάντῃ μετὰ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ. Ὁ Γκούρας μαθὼν τὰ διατρέξαντα ἔδραμε πρὸς καταδιώξιν αὐτοῦ. Τότε ὁ Ὀδυσσεὺς μεταμεληθεὶς κατέφυγεν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Γκούρα, πρῶν ὑπασπιστοῦ αὐτοῦ· ἀλλ' ἀντὶ ἀσφαλείας εὗρε τὸν θάνατον, καθόσον μετηνέχθη εἰς Ἀθήνας καὶ καθεύχθη ἐν τῇ Ἀκροπόλει· ἐκεῖ ἐθανατώθη τῇ συνεργείᾳ τοῦ Γκούρα καὶ τῆς κυβερνήσεως· ἵνα καλυφθῇ δ' ὁ φόνος, ἐκρέμασαν αὐτὸν ἐν ὥρᾳ νυκτὸς ἀπὸ τοῦ ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἐνετικοῦ πύργου, ἐν ᾧ ἦν καθειργμένος, καὶ εὗρέθη κείμενος πρὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀπτερου Νίκης, συντετριμμένα ἔχων τὰ μέλη (3 Ἰουλίου 1826), ἐλέγετο δὲ ὅτι δῆθεν ἀποπειραθεὶς νὰ δραπετεύσῃ κατέπεσεν ἀπὸ τοῦ πύργου, ἀφ' οὗ ἐκρεμάσθη διὰ σχοινίου.

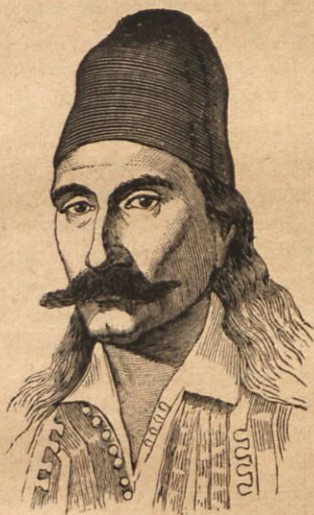
Τοιοῦτο τὸ τέλος τοῦ ἀτυχοῦς ἥρωος τῆς Γραβιάς.

ΑΠΟ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΑΣ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ
ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

Στρατηγία Καραϊσκάκη· πολιορκία ὑπὸ Κιουταχῇ τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν· καὶ ἦτα Ἑλλήνων ἐν Χαϊδάρι. — Καραϊσκάκης — Εἰσόδος εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τοῦ ὑπὸ τοὺς Κριεζώτην, Μαμούρην καὶ Λέκαν σώματος πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς φρουρᾶς. — Θάνατος Γκούρα. — Πολεμικὸν Καραϊσκάκη σχέδιον καὶ ἀποτυχία ἀλώσεως Ἀταλάντης καὶ Δομβραίνης. — Ἡ ἐν Ἀραχώβῃ (Ἀνεμωρεῖα) τοῦ Παρνασσοῦ πανωλεθρία τῶν ὑπὸ τὸν Μουστάμπεην Τουρκαλβανῶν καὶ ἐνίσχυσις τῆς ἐπαναστάσεως. — Αἱ περὶ τὸ Δίστομον μάχαι — Εἰσόδος Φαβιέρου εἰς τὴν Ἀκρόπολιν Ἀθηνῶν. — Κίνδυνος Ἀκροπόλεως. — Θάνατος Μπούρμπαχη. — Μάχη ἐν Καστέλλα (Πειραιῶς). — Μάχη ἐν Κερατζινίῳ. — Ἐκλογὴ Καποδιστριαίου ὡς κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος. — Ἐνέργειαι Κόχραν καὶ Τζώρτζς πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως. — Ἐξοδος τῶν ἐν τῷ ναῶ τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος Ἀλβανῶν καὶ φόνος αὐτῶν. — Θάνατος Καραϊσκάκη ἐν Φαλήρῳ.

Στρατηγία Καραϊσκάκη, πολιορκία ὑπὸ Κιουταχῇ τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν καὶ ἦτα Ἑλλήνων ἐν Χαϊδάρι. Ἡ κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος, ἥς προέστατο ὁ Ζαΐμης, πολιορκουμένου τοῦ Γκούρα ἐν τῇ Ἀκροπόλει ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ, διώρισε γενικὸν στρατάρχην τῆς ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ Ἑλλάδος τὸν Γεώργιον Καραϊσκάκην, πρὸς ὃν πάντες πλήρεις ἐλπίδων ἠτένιζον διὰ τὴν μεγίστην αὐτοῦ στρατηγικὴν ικανότητα. Ὁ Καραϊσκάκης, υἱὸς μοναχῆς καὶ ἀγκώστου πατρός, ὁπαδὸς τοῦ Κατζαντώνη καὶ ἀρχαῖος ἀρματωλός, ἐκ Σκουληκαργιάς τῶν Ἀγράφων καταγόμενος, χωρὶς νὰ χρονотριβῇ ἐδραμεν ἐκ Ναυπλίου εἰς Ἐλευσίνα (19 Αὐγούστου 1826) μετὰ 600 ἀνδρῶν, ἐνθα εὗρε καὶ τὰ σώματα τοῦ Βάσσου, Κριεζώτου καὶ Πανουργιά ἐκ 2,000 ἀνδρῶν, ἅτινα, ἀναγνωρίσαντα τὴν ἀρχιστρατηγίαν αὐτοῦ, ἐτέθησαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του· καταρτίσας δ' οὕτω σῶμα ἐκ 3,500 ἀνδρῶν καὶ συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ ἐκεῖ εὐρισκομένου Φαβιέρου, ἔχοντος ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του 2,500 τακτικὸς ἀνδρας καὶ 70 ἵππεις, κατέλαβε μετ' αὐτοῦ τὸ παρὰ τὰς Ἀθήνας Χαϊδάρι καὶ ἐκεῖ ὀχυρωθεὶς ἀπέκρουσεν ἐρρωμένως τὴν προσβολὴν σώματος ἱππικοῦ.

Ὁ Κιουταχῆς, μαθὼν τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἱππικοῦ, ἐδραμεν (8 Σεπτεμβρίου) ἡγούμενος 5,000 πεζῶν καὶ 1000 ἱππέων καὶ ἐφορμήσας κατὰ τῶν Ἑλλήνων διέσπασε τὸ ὑπὸ τοῦ Φαβιέρου

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

σχηματισθὲν τετράγωνον, καὶ μόνον οἱ ὑπὸ τὸν Καραισκάκη, Κριεζώτην καὶ Λέξαν ἄτακτοι, ὀπισθεν τῶν ὀχυρωμάτων μαχόμενοι, ἀπέκρουσαν πᾶσας τὰς ἐφόδους τοῦ ἐχθροῦ· ἐπερχομένης δὲ τῆς νυκτός, ἀπεσύρθησαν οἱ Ἕλληνες εἰς Ἐλευσίνα, ἀποβαλόντες ἐκ τῶν τακτικῶν τοῦ Φαβιέρου 39 τραυματίας καὶ νεκρούς· συνελήφθη δ' αἰχμάλωτος καὶ ὁ Ἴβος, λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ, καὶ ὁ Χατζῆ Λάμπρος Κορομηλᾶς, ὁ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ μαρτυρικὸν θάνατον ὑποστάς. Εἶτα ὁ Κιουταχῆς, στρέψας τὴν προσοχὴν του κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως, ἐξηκολούθει τὸν κατ' αὐτῆς βομβαρδισμόν καὶ τὰς κατ' αὐτῆς ὑπονόμους, ὅς ὅμως ὁ ὑπανομοποιὸς Κώνστας δ' ἀνθυπονόμων ἐματτίωνεν.

Εἰσοδος εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τοῦ ὑπὸ τοὺς Κριεζώτην, Μαμούρην καὶ Λέξαν σώματος πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς φρουρᾶς. Πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς Ἀκροπόλεως τῇ διαταγῇ τοῦ Καραισκάκη ὁ Κριεζώτης, ὁ Μαμούρης, ὁ Λέκας καὶ ὁ Τζουρᾶς μετὰ 300 ἀνδρῶν εἰσῆλθον νύκτωρ ἐν τῇ Ἀκροπόλει, καταπυροβολούμενοι ὑπὸ τῶν πολεμίων (11 Ὀκτωβρίου 1826), μεταδώσαντες τοῖς πολιορκουμένοις θάρρος καὶ ἐνθουσιασμόν. Ὁ δὲ Κιουταχῆς, βλέπων τὰς προσπάθειάς του ματαιουμένας, ἀπεφάσισε νὰ παύσῃ τὰς ἐχθροπραξίας καὶ νὰ διαχειμᾶσῃ ἐν Ἀθήναις, καὶ διὰ στενοῦ ἀποκλεισμοῦ νὰ κατορθώσῃ διὰ τῆς πείνης ὅ,τι δὲν κατώρθωσε δι' ἄλλεπαλλήλων ἐφόδων.

Θάνατος Γκούρα. Ὁ Γκούρας, φρούραρχος τῆς Ἀκροπόλεως, ἠναγκάζετο πάντοτε νὰ ἐπαγρυπνῇ, κατασκοπεύων ἐν ὧρα νυκτός τὰς κινήσεις τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐπυροβόλει ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων τῆς Ἀκροπόλεως κατὰ τῶν ἐχθρικῶν χαρτωμάτων ἀλλ' αἰφνης πολεμία σφαῖρα, πλήξασα αὐτὸν κατὰ τὴν κεφαλὴν, τὸν ἀφῆκε νεκρὸν 30 (Σεπτεμβρίου 1826), ὡφελθέντος τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολητοῦ ἐκ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἔλαμψεν ἡ πυρίτις ἐκ τοῦ πυροβόλου τοῦ Γκούρα. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν ὁ Μακρυγιάννης.

Πολεμικὸν Καραισκάκη σχέδιον καὶ ἀποτυχία αἰλώσεως Ἀταλάντης καὶ Δομβραίνης. Τὸ πολεμικὸν σχέδιον τοῦ Καραισκάκη ἦν νὰ καταλάβῃ τὰ νῶτα τοῦ Κιουταχῆ καὶ, καταλαβὼν τὰ στενά, ν' διακόψῃ πᾶσαν συγκοινωνίαν τοῦ ἐν τῇ Ἀττικῇ στρατοῦ αὐτοῦ διὰ σειρᾶς Ἑλληνικῶν σταθμῶν. Ἰδίᾳ δ' ἐσκόπει νὰ καταλάβῃ τὴν Ἀταλάντην καὶ τὴν Δομβραίναν ὡς θέσεις ἐπικαίρους, ὅπως ὁ Κιουταχῆς, ἀποκλεισθεὶς πανταχόθεν κατὰ τε γῆν

καὶ κατὰ θάλασσαν καὶ ἀποσπτερηθεὶς τροφῶν, ἀναγκασθῆναι νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως· ἀλλὰ τὸ σχέδιον ἐματαιώθη, καθόσον τὴν μὲν Ἀταλάντην προκατέλαβεν ὁ Μουστάμπεης, τὴν δὲ Δομβραϊνὴν, ἐν ᾗ ἦσαν ὠχυρωμένοι οἱ πολέμιοι, δὲν ἠδυνήθη νὰ κυριεύσῃ ὁ Καραϊσκάκης, ἀποκρούσθεις τῇ 28 Ὀκτωβρίου 1826· τούτου ἔνεκα παραιτήσας ὁ Καραϊσκάκης τὸ τοιοῦτον ἐγχείρημα, τῇ 18 Νοεμβρίου ἀφίκετο εἰς Δίστομον, ἐνθα ἔμαθεν ὅτι ὁ Μουστάμπεης εὕρισκετο ἐν τῇ παρὰ τῇ Δαύλιζ μονῇ.

Ἡ ἐν Ἀραχώβῃ (Ἀνεμωρεῖα) τοῦ Παρνασσοῦ πανωλεθρία τῶν ὑπὸ τὸν Μουστάμπεην Τουρκαλβανῶν καὶ ἐνλόγους τῆς ἐπαρasakiώσεως. Ὁ Καραϊσκάκης, θέλων ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω πορείαν τοῦ Μουστάμπεη, ἐν Ἀταλάντῃ διατρίβοντας, καταλιπὼν ἐν Σαλαμῖνι, Ἐλευσίνι καὶ περὶ τὴν Ἀκρόπολιν τοὺς ὑπὸ τὸν Βάσσον καὶ ἄλλους Ἕλληνας καὶ ἐκστρατεύσας (25 Ὀκτωβρίου 1826) μετὰ 3,000 ἀφίκετο εἰς Δομβραϊνὴν (27 Ὀκτωβρίου) καὶ ἐπολιορκήσας τοὺς ἐκεῖ 300 Τούρκους, ἐγκλεισθέντας ἐν τρισὶ πύργοις· ἐπειδὴ δ' ἡ πολιορκία ἐβράδυνεν, ἀνεχώρησε, καὶ τῇ 18 Νοεμβρίου 1826 ἀφίκετο εἰς Δίστομον, ὅθεν ἀπέστειλε τὸν Γαρδικιώτην Γρίβαν, τὸν Γεώργιον Βάγιαν καὶ Μῆτρον Βάγιαν μετὰ 500 ἀνδρῶν, ἵνα προκαταλάβωσι τὴν Ἀράχωβαν, κειμένην εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Παρνασσοῦ ἐπὶ ἐδάφους ἐπικλινούσας καὶ δυσβάτου· καταληφθείσας δ' οὕτω τῆς Ἀραχώβης (19 Νοεμβρίου) 2,000 Τουρκαλβανοὶ μετὰ 200 ἱππέων ὑπὸ τὸν Μουστάμπεην, Κεχαγιάμπεην, ΚARIOΦΙΛΜΠΕΗΝ καὶ Ἐλμάσμπεην διὰ τοῦ Ζεμενοῦ διελθόντες ἀφίκοντο πρὸ τῆς Ἀραχώβης· μέγα δὲ μέρος τοῦ ἐχθροῦ κατέλαβε πολλὰς οἰκίας τοῦ χωρίου, καὶ πάραυτα ἤρξατο πεισματώδης ἀγὼν· δὲν παρήλθεν ὥρα, καὶ ἰδοὺ ἐπεφάνη ἐρχόμενος ὁ Καραϊσκάκης ἐκ Διστόμου μετὰ τοῦ κυρίου αὐτοῦ σώματος καὶ παρευθὺς κατέλαβε τὰς διόδους τῶν τριῶν κοιλάδων, ἐνθα κεῖται ἡ Ἀράχωβα, ὡς καὶ πάντα τὰ στενά, καὶ οὕτω κατέστησεν ἀδύνατον τὴν υποχώρησιν τοῦ ἐχθροῦ.

Οἱ πολέμιοι, φοβηθέντες τὸν πανταχόθεν ἀποκλεισμόν, ἐξῆλθον τοῦ χωρίου καὶ κατέλαβον παρακείμενον λόφον, καταλαβόντος τοῦ Καραϊσκάκη τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, κείμενον ἐπὶ τοῦ βορείου ἄκρου τῆς Ἀραχώβης, ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ὁποίου κατεσκευάσθη πολεμίστρας, καὶ ἐκεῖθεν, ἄγρυπνος μένων καθ' ὅλην τὴν νύκτα, κατεσχόπευε τὰς κινήσεις τοῦ ἐχθροῦ· τῇ δὲ πρώτῃ (20 Νο-

εμβριού) επανελήφθη ή μάχη ζωηροτέρα· αλλά τὸ ψῦχος τοῦ Παρνασσοῦ ὁλονέν ηῤῥανεν· ἀπελπισθέντες τότε οἱ πολέμοι ἀπεφάσισαν νὰ συνθηκολογήσωσιν, ἀλλ' αἱ διαπραγματεύσεις ἀπέτυχον ὁ δὲ χειμὼν ἐγένετο δριμύτερος, καταπιπτούσης παχείας χιόνος. Ἐνῶ δ' οἱ πολέμοι εὐρίσκοντο ἐν ἀπελπισμῷ, βληθεῖς εἰς τὸ μέτωπον ἐφονεύθη καὶ ὁ ἀρχηγὸς Μουστάμπεης (22 Νοεμβρίου). Τότε οἱ Ἀλβανοὶ ἀπεφάσισαν νὰ φύγωσιν ἐν ὥρᾳ βαθείας νυκτός, ἀλλ' 700 Γκέκιδες μὴ περιμείναντες τὴν νύκτα ἐφυγον περὶ τὴν μεσημβρίαν· τὴν αἰφνιδίαν ταύτην φυγὴν ἰδὼν ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἐτράπη εἰς φυγὴν πρὸς τὰς κρημνώδεις καὶ χιονοσκεπεῖς ἀτραποὺς τοῦ Παρνασσοῦ· οἱ δ' Ἕλληνες ἐπιπεσόντες προὔξενησαν αὐτοῖς τὸν ὄλεθρον, ὅσοι δ' ἀπέφυγον τὸ ξίφος ἐπάγγησαν ἐκ τοῦ παγετοῦ, καὶ οὕτως ἐκ δυσχίλων φευγόντων μόλις ἐσώθησαν 170, κατὰφυγόντες εἰς τὴν μονὴν Ἱερουσαλήμ· ἅπαντες δ' οἱ λοιποὶ ἐφονεύθησαν μετὰ τῶν τριῶν αὐτῶν ἀρχηγῶν Μουστάμπεη, Κεχαγιάμπεη καὶ Ἐλμάσμπεη, διασωθέντος μόνον τοῦ Καριοφίλμπεη· ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐπεσον μόνον τέσσαρες καὶ ἐννέα ἐτραυματίστησαν· ἐκ δὲ τῶν συναθροισθεισῶν κεφαλῶν ἀνηγγέρθη ἐπὶ τινος λόφου φρικώδης πυραμὶς (τρόπαιον), ἐφ' ἧς ἐτέθη ἡ ἐπιγραφὴ, „τρόπαιον τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν βαρβάρων Ὀθωμανῶν, ἀνεγερθὲν κατὰ τὸ 1826 ἔτος Νοεμβρίου 24 ἐν Ἀραχώβῃ“. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης, ἐκδιώξας εἰτα τὰς Τουρκικὰς φρουρὰς Κραβάρων, Λιδωρικίου, Ναυπάκτου κλπ., καὶ κατατροπώσας ἐν Θερμοπύλαις Τουρκικὸν σῶμα, κομίζον τροφὰς καὶ πολεμεφόδια, ἐγένετο ἀντικείμενον λατρείας τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, καὶ δικαίως, διότι ἐφ' ἀπάσης τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἐκτὸς τοῦ Μεσολογγίου, Αἰτωλικοῦ, Βονίτσης καὶ Ναυπάκτου, ἐκυμάτιζεν αὐτὴς ἡ Ἑλληνικὴ σημαία, ἀναζωπυρηθείσης ἐκ νέου τῆς σχεδὸν σβεσθείσης ἐπαναστάσεως.

Αἱ περὶ τὸ Δίστομον μάχαι. Τὸ χωρίον Δίστομον, κείμενον ἐν Φωκίδι, εἶνε θέσις ἐπικαιρὸς διὰ καὶ κατέλαβον αὐτὸ οἱ ὀπλαρχηγοὶ Νότης Βότσαρης, Νικόλαος Κάσπαρης, Ἰ. Μπαϊρακτάρης καὶ Βασίλειος Μπούσγος, πεμφθέντες ὑπὸ τοῦ Καραϊσκάκη μετ' ἱκανῆς δυνάμεως τὴν κατάληψιν ταύτην μαθόντες ὁ Ὁμὲρ Πασσᾶς τῆς Καρύστου καὶ ὁ Καριοφίλμπεης, ἀδελφὸς τοῦ ἐν Ἀραχώβῃ πεσόντος Μουστάμπεη, ἐδραμον (17 Ἰανουαρίου 1827) μετὰ 4,000 πεζῶν καὶ 500 ἰππέων, καὶ ἐστρατοπέδευσαν παρὰ τὸ Δίστομον, τὴν δ' ἐπιόυσαν ὁρμήσαντες ἐκυρίευσαν τὸ πλεῖστον

τοῦ χωρίου, ὑπερασπιζομένου ὑπὸ εὐαριθμῶν ἀνδρῶν διαρκούσης δὲ τῆς μάχης, ἀφίκετο εἰς βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων ὁ ὀπλαρχηγὸς Γ. Δράκος μετὰ 200 Σουλιωτῶν καὶ προσέβλεπε τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὰ πλάγια (19 Ἰανουαρίου), καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὸ στρατόπεδον, ἀποβαλόντας 83, καὶ 100 τραυματισθέντων ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐφρονεύθησαν 4 καὶ ἐτραυματίσθησαν 6, ἐνοῖς καὶ ὁ Νότης Βότσαρης.

Ἐνῶ δ' οἱ πολέμιοι ἡττηθέντες ὑπεχώρησαν, ὁ Καρχισκάκης δραμῶν ἐκ Κραβάρων ἀφίκετο εἰς Βελίτσαν, ἡγούμενος 500 ἀνδρῶν διερχόμενος δὲ τὴν σιτιστὴν ὁδὸν ἀνῆλθεν εἰς τινα παρακείμενον λόφον, ὅθεν παρετήρει τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, διακρινόμενον ἐκ τῶν πυρῶν· ἐπειδὴ δὲ ἡ δι' ἄλλης ὁδοῦ πορεία ἦτο μακρὰ καὶ πρὸς περιφρόνησιν τοῦ ἐχθροῦ ἀπεφάσισε νὰ διέλθῃ διὰ μέσου αὐτοῦ· καὶ τῶντι προελύνων περὶ τὸ μεσονύκτιον (20 Ἰανουαρίου 1827) ἀφίκετο εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων καὶ εἰσώρμησεν εἰς αὐτό. Τότε οἱ Τούρκοι, ἐγερθέντες τοῦ ὕπνου, ἤρξαντο νὰ φωνάζωσι “Γκιούρ, Γκιούρ,” καὶ πυροβολοῦντες ἀκόπως συνωθοῦντο ἐν ταῖς σκηναῖς· οἱ δὲ Ἕλληνες, διασχίζοντες ξιφῆρεις τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον καὶ φρονεύοντες τοὺς ἐχθροὺς, διῆλθον ἀβλαβεῖς, καὶ ἀλαλάζοντες εἰσῆλθον εἰς Δίστομον. Κατὰ τὴν νυκτερινὴν ταύτην ἐπίθεσιν οἱ Ἕλληνες ἀπέβαλον ἓνα καὶ μόνον στρατιώτην, ἐμπλεχθέντα ἐν τοῖς σχοινοῖς τῶν σκηνῶν. Μετὰ παρέλευσιν ἡμερῶν, μάχης συγκροτηθείσης περὶ τὸ Στεῖριον (31 Ἰανουαρίου), οἱ ὑπὸ τὸν Καρχισκάκην ἡττηθήσαν καὶ ὑπεχώρησαν πρὸς τὸ ὄρος Κοῦκκον.

Εἰσοδος Φαβιέρου εἰς τὴν Ἀκρόπολιν Ἀθηνῶν. Οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς Ἀκροπόλεως στερούμενοι τροφῶν καὶ πολεμφοδίων, διετέλουν ἐν ἀπελπισμῷ, καὶ ἂν ἡ κυβέρνησις δὲν ἐσπευδεν εἰς βοήθειαν, ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ παραδοθῶσιν· διὸ ἀνέθηκεν εἰς τὸν Φαβιέρου, ἀρχηγὸν τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, τὴν γενναίαν ταύτην ἐπιχείρησιν· οὗτος δὲ τὴν νύκτα τῆς 1 Δεκεμβρίου 1826 ἀναχωρήσας ἐκ Μεθάνων μετὰ 650 λογάδων ἀνδρῶν ἀπεβιβάσθη πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Μουνυχίας· ἕκαστος δὲ στρατιώτης, μὴδὲ αὐτοῦ τοῦ Φαβιέρου ἐξαίρουμένου, ἔφερεν ἐπ' ὤμων δερμάτινον σάκκον πλήρη πυρίτιδος· οὕτω δ' ὑπὸ τὸ φέγγος τῆς σελήνης βαδίζοντες ἀφίκοντο ἐγγὺς τῶν ἐχθρικῶν χαρακωμάτων. Τότε φοβερὰ χάλαζα σφαιρῶν καὶ μύδρων ἤρξατο ριπτομένη κατ' αὐτῶν· ἀλλὰ αἱ τῶν πολεμίων βολαὶ ἀπετύγχανον· ὁ δὲ στρατὸς

τοῦ Φαβιέρου ὑπερπηδήσας τάφρους καὶ χάνδακας τῶν πολεμίων εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν (2 Δεκεμβρίου 1826) κομίσας ὅπλα καὶ πολεμφοδία· κατὰ δὲ τὴν ἐν τῇ Ἀκροπόλει εἰσοδὸν τοῦ ἐφονεύθησαν μόνον 6 καὶ 14 ἐπληγώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Φαβιέρος, καὶ ὁ ταγματάρχης Ροβέρτος, ὅστις καὶ ἀπέθανε μετὰ τινὰς ἡμέρας ἐκ τῆς πληγῆς· ὁ δὲ Φαβιέρος καὶ τοὶ τετραυματισμένοι ἐνεκαρτέρησαν ἐν τῇ Ἀκροπόλει μέχρι τοῦ πέρματος τῆς πολιορκίας αὐτῆς.

Κίνδυνος Ἀκροπόλεως. Οἱ ἐν τῇ Ἀκροπόλει κατατρυχόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης καὶ τῶν ταλαιπωριῶν διέτρεχον τὸν ἐσχατον κίνδυνον· πρὸς λύτρωσιν δ' αὐτῶν ἡ κυβέρνησις τοῦ Ζαΐμη διέταξε τὸν Γόρδωνα, Ἀγγλον στρατηγόν, Φιλέλληνα, νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀντιπερισπασμὸν τινα ἐξ Ἑλευσίνος πρὸς τὸ Χαϊδάρι καὶ Μενίδι· ἀποβιβασθεὶς λοιπὸν ὁ Γόρδων εἰς Μουνυχίαν μετὰ 2,000 ἀνδρῶν καὶ 15 τηλεβόλων ὠχύρωσε τὸν λόφον τῆς Μουνυχίας (Καστέλλαν), (24 Ἰανουαρίου 1827), κατέχοντος τοῦ Κιουταχῆ μετὰ 500 ἀνδρῶν τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος· ἐν τούτῳ ὁ συνταγματάρχης τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ, Κεφαλλὴν Μπούρμπαχης μετὰ 800 μισθοφόρων προὐχώρησεν εἰς τὴν πεδιάδα παρὰ τὸ Μενίδι, ἐνθα οἱ πολέμιοι ἦσαν ἐστρατοπεδευμένοι, καὶ ἐκεῖθεν ἐπορεύθη εἰς Καματερόν (27 Ἰανουαρίου), ἐνθα ὁ Βάσσος καὶ Νοταρᾶς κατεῖχον τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους.

Θάνατος Μπούρμπαχη. Αἰφνης τότε ὁ Κιουταχῆς μετὰ 2000 πεζῶν, 600 ἵππέων καὶ 2 τηλεβόλων ὤρμησε κατ' αὐτῶν τὸ ἱππικὸν διασπάσαν μετὰ πεισματώδη μάχην τὸ σῶμα τοῦ Μπούρμπαχη διεσκόρπισεν αὐτό, πεσόντων πλέον τῶν 300 ἀνδρῶν, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ Μπούρμπαχης· οἱ δὲ διασωθέντες κατέφυγον εἰς Ἑλευσίνα· ὁ δὲ Βάσσος καὶ Νοταρᾶς ὑπεχώρησαν διὰ δὲ τῆς ἥττης ταύτης τῶν Ἑλλήνων, ὁ πρὸς λύτρωσιν τῆς Ἀκροπόλεως ἀντιπερασπισμὸς ἀπέτυχεν ἐντελῶς.

Μάχη ἐν Καστέλλῳ (Πειραιῶς). Ὁ Κιουταχῆς ἐστράφη τότε πρὸς τὸν Γόρδωνα, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Μακρυγιάννην Καλλέργην, Νοταρᾶν καὶ Ἱγγλέσσην ὑποβοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῆς ἀτμοκινήτου Καρτερίας, διοικουμένης ὑπὸ τοῦ φιλέλληνος Ἀστιγγοῦ, ἀπέκρουσαν τὸν ἐχθρόν. Τότε ὁ Κιουταχῆς ὠχύρωσε τὴν κατὰ τὸν Ἁγίον Σπυρίδωνα θέσιν πρὸς διακοπὴν τῆς μετὰ τῆς Ἀκροπόλεως συγκοινωνίας, καὶ οὕτως ἐματαιώθησαν ἅπασαι αἱ προσπάθειαι τῆς κυβερνήσεως πρὸς δειύωσιν τῆς Ἀκροπόλεως.

Μάχη ἐν Κερατσινίῳ. Τῇ 4 Μαρτίου 1827 ὁ Καραϊσκάκης ἡγούμενος 1000 ἀνδρῶν, ἐπανελθὼν εἰς Ἀττικὴν, ἐστρατοπέδευσεν ἐν Κερατσινίῳ πρὸς δυσμὰς τοῦ Πειραιῶς· ἔχων παρ' ἑαυτοῦ πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων ὀπλαρχηγῶν, ἐνοῖς καὶ τὸν Βάσσον, τὸν Ι. Κολοκοτρώνην, τὸν Πετμεζᾶν, τὸν Σισίνην καὶ τοὺς Νοταράδες, ἐτι δὲ καὶ τὸν ἀτρόμητον Χατζημιχάλην μετὰ 64 ἰππέων δι' ὧλης δὲ τῆς νυκτὸς οἱ Ἕλληνες ἀνήγειραν ὀχυρώματα, καταλαβόντες καὶ τι ἄστεγον μετόχιον ἐν ᾧ ἐκλείσθησαν 250 ἄνδρεῖοι ὑπὸ τὸν Ἀθανάσιον Τούσιαν καὶ Γαρδικιώτην Γρίβαν· ἀλλὰ τῇ ὑστεραίᾳ 6000 πεζοὶ μετὰ 400 ἰππέων ὑπὸ τὸν Κιουταχῆν ὤρμησαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων· μετὰ πολύωρον δὲ πεισματώδη ἀγῶνα, καθ' ὃν διεκρίθη τὸ ἰππικὸν τοῦ Χατζημιχάλη, διασχίζον διὰ τῆς σπάθης τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, οἱ Ἕλληνες ἀποκρούσαντες πολλὰς ἐφόδους τῶν πολεμιῶν καθ' ἃς πολλοὶ ἐκατέρωθεν ἔπεσον ἡνάγκασαν αὐτοὺς νάποσυρθῶσιν ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν παρακειμένων λόφων διὰ δὲ τῆς νίκης ταύτης ἡ περὶ Κιουταχῆ μεγάλη ἰδέα τῶν Ἑλλήνων ἤρξατο μειουμένη.

Ἐνέργειαι Κόχραν καὶ Τζώρτζε πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως. Πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως ὁ στόλαρχος Κόχραν, Γάλλος, φιλλέλην, καὶ Τζώρτζε, Ἀγγλος, ἀρχιστράτηγος, φιλλέλην, προέτειναν μεγάλην στρατείαν διὰ δὲ τῶν προκηρύξεων αὐτῶν (7 Ἀπριλίου 1827) καὶ τῆς ὑποσχθείσης ὑπὸ τοῦ Κόχραν ἀμοιβῆς χιλίων ταλλήρων εἰς τὸν ὅστις στήσῃ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν καὶ δεκακισχιλίων εἰς τὸ συνοδεῦον τὸν σημαιοφόρον σῶμα, ὅπερ πρῶτον ἤθελεν εἰσορμῆσαι εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς εἶχεν αὐξήσει μέχρι τέλους Ἀπριλίου εἰς δεκακισχιλίους ἄνδρας.

Ἐξοδος τῶν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος Ἀλβανῶν καὶ φόρος αὐτῶν. Οἱ Ἕλληνες κατεῖχον τότε τὴν γραμμὴν ἀπὸ τῶν ὑψωμάτων τοῦ Φαλήρου μέχρι τοῦ Κορυδαλλοῦ (Δαφνίου), ὁ δὲ Καραϊσκάκης κατεῖχε τὸ κέντρον, ὡς καὶ τὴν Καστέλλαν τῆς Μουνυχίας· τῇ δὲ 13 Ἀπριλίου 1827 ἀποκρουθεῖσα ἡ Τουρκικὴ προφυλακὴ ἐξ 180 Ἀλβανῶν συγκειμένη κατέλαβε τὸν ἐν Πειραιεὶ ναὸν τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος.

Προκειμένου δὲ νὰ γείνη ἐφοδος κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως, εἶδει πρότερον νὰ ἀπαλλαγῶσι τῶν κατεχόντων τὴν μονὴν τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος ἐχθρῶν, ἵνα μὴ ἔχωσιν αὐτοὺς ἐκ τῶν νώτων· οἱ Ἕλληνες ὤρμησαν κατὰ τῆς μονῆς, ἀλλὰ τὸ εὐστοχον πῦρ τῶν Ἀλ-

βανῶν διεσκόρπισεν αὐτούς· ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ὁ Τζώρτς μονομερῶς καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Κόχραν καὶ Γόρδωνος, διὰ συνθήκης ὑπεσχέθη εἰς τοὺς ἐν τῇ μονῇ ἐλευθέραν ἐξοδὸν μετὰ τοῦ ὅπλισμοῦ αὐτῶν ὑπὸ τὴν συνοδείαν τοῦ Καραϊσκάκη, Τζαβέλλα, Βάσσου καὶ τινων ἄλλων Ἑλλήνων ὀπλαρχηγῶν ὡς ὁμήρων· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἡγανακτισμένοι διὰ τὴν τοιαύτην ἀκριτον συνθηκολόγησιν ἀνέμενον τοὺς Ἀλβανοὺς πρὸ τῆς μονῆς (15. Ἀπριλίου 1827).

Μόλις δ' ἀπομακρυνθέντων τῶν Ἀλβανῶν τῆς μονῆς ὀλίγα βήματα, ἐχόντων ἐν τῷ μέσῳ καὶ τοὺς ὁμήρους, ἤρξατο ῥαγδαῖος κατ' αὐτῶν πυροβολισμός, μὴ δυνηθέντος τοῦ Καραϊσκάκη νὰ ἐμποδίσῃ φρικώδη σκηνήν, καὶ μετὰ μικρὸν κατεστράφη κατὰ τὸ πλεῖστον τὸ σῶμα τῶν Ἀλβανῶν, διασωθέντων μόνον 22· εἰς δὲ τὸν Καραϊσκάκην τόσῃ ἀλγεινὴν αἰσθησιν προὔξεν ὥστε τοιοῦτον, ὥστε ἠσθένησεν ἐκ τῆς λύπης του· ὁ δὲ Κιουταχῆς μαθὼν τὴν παρασπονδίαν ταύτην τῶν Ἑλλήνων ἀτεινίσας πρὸς τὸν οὐρανὸν εἶπεν „ὁ Θεὸς θὰ τιμωρήσῃ τὴν ἀπιστίαν ταύτην“.

Θάνατος Καραϊσκάκη ἐν Φαλήρῳ. Μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς μονῆς τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος ὁ Κόχραν ἐπέμεινε νὰ προσβάλλῃ ἐξ ἐφόδου τὸ στρατόπεδον τοῦ Κιουταχῆ παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Καραϊσκάκη, φρονοῦντος συμφορώτερον νὰ προσβληθῇ ὁ ἐχθρὸς ἐκ τῶν νώτων, καὶ ἀποκοπῶσιν αἱ ζωοτροφίαι αὐτοῦ διὰ τῆς καταλήψεως τῶν Θερμοπυλῶν. Ἐπειδὴ δ' ὁ Κόχραν ἠπέλπει ν' ἀποπλεύσῃ, ἠναγκάσθη ὁ Καραϊσκάκης νὰ ὑποχωρήσῃ. Ἐνῷ δὲ τὰ πάντα ἦσαν ἐτοιμα διὰ τὴν ἐφοδὸν κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως, αἰφνης (22 Ἀπριλίου 1827), Κρητῆς τινες καὶ Ὑδραῖοι ἐν μέθῃ διατελοῦντες ἐπέπεσον κατὰ τινων Τούρκων ὠχυρωμένων ἐν τινι περιβόλῳ παρὰ τὸ Φάληρον καὶ ἀντηλλάγησαν πυροβολισμοί· τινες μετ' οὐ πολὺ δὲ συνεκροτήθη μάχη· ὁ Καραϊσκάκης προσβεβλημένος ὑπὸ πυρετοῦ, βαρυθυμῶν ἐκ τῶν καθημερινῶν διαφωνιῶν μετὰ τοῦ Κόχραν καὶ Τζώρτς ἐκοιμᾶτο· ἀκούσας δὲ τοὺς πυροβολισμοὺς ἀνεπήδησεν ἐκ τῆς κλίνης, ἐρρίφθη ἐπὶ τοῦ ἵππου, καὶ ὤρμησε κατὰ τῶν ἐχθρῶν μετὰ πολλῶν ἄλλων ἀξιωματικῶν, φροντίζων νὰ ἐπαναγάγῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς τὰς θέσεις των· ἀλλὰ προὔχωρησε πέραν τοῦ δέοντος· κυκλωθεὶς δ' ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ τῶν πολεμίων ἠναγκάσθη νὰ διατάξῃ ὑποχώρησιν, καὶ νὰ ὑποχωρήσῃ τελευταῖος. Τότε πολεμία σφαῖρα πλήξασα αὐτὸν καιρίως κατὰ τὸν βουβῶνα τὸν ἔρριψε χαμαὶ ἀπὸ τοῦ ἵππου· ἀλλὰ καὶ πάλιν

ἵππευσε, καὶ διὰ διακεκομμένης φωνῆς παροτρύνων τοὺς ὑπ' αὐτὸν νὰ συγκεντρωθῶσιν ὑποχωροῦντες, ἐπανῆλθεν ἐφιππος εἰς τὴν σκηνὴν του· ἐκεῖθεν μετηνέχθη εἰς τὸ πλοῖον τοῦ ἀρχιστρατήγου Τζώρτζε, ἐλλιμενισμένον εἰς Ἀμπελάκια· ἀφοῦ δ' ἐνεθάρρυνε τοὺς συστρατιώτας του νὰ περατώσωσι τὸν ἀγῶνα, ἔχοντες ἐλπίδα εἰς τὸν Θεόν, καὶ ὅτι ἡ Ἑλλάς ἐπὶ τέλους θὰ ἐλευθερωθῇ, ἀπέθανε τῇ 22—23 Ἀπριλίου 1827· ὁ δὲ νεκρὸς αὐτοῦ μετηνέχθη εἰς Σαλαμῖνα, ἔνθα μεγαλοπρεπῶς ἐτάφη ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐν τῷ μέσῳ θρήνων καὶ ἐγκωμίων τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν κατοίκων. Ὁ θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη ἐβύθισεν ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα εἰς μέγα πένθος καὶ ἰδίᾳ τὸν στρατὸν καὶ δικαίως διότι ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ ἐξήπλωσε τὴν ἐλευθερίαν ἀπὸ τοῦ Μακρυνόρους μέχρι τοῦ Φαλήρου· οἱ δὲ ἐν Τροιζίνι πληρεξούσιοι μαθόντες τὴν θλιβερὰν εἰδησιν τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐτέλεσαν μεγαλοπρεπῆς μνημόσυνον· καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Τοῦρκοι ἐκθειάζοντες αὐτὸν ἔλεγον „ἡμεῖς ἔχομεν ἓνα Κιουταχῆν, ἡ δὲ Ἑλλάς ἓνα Καραϊσκάκην“ δύο λέοντες πολεμοῦσι καὶ εἶνε ἄδηλον ποῖος θὰ φάγῃ τὸν „ἄλλον“.

Μετὰ δὲ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων μετηνέχθησαν τὰ ὅστ' αὐτοῦ ἥρωος εἰς τὸν ἐν Νέῳ Φαλήρῳ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἀνεγερθέντα τάφον ἐν τῷ ἀλιπέδῳ.

§ 23

ΑΠΟ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΚΑΘΟΔΟΥ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΟΥ ΕΙΣ ΕΛΛΑΔΑ

Συμβούλιον τοῦ Κόχραν καὶ ἀπόφαισις πρὸς ἔφοδον κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως. Ἐφοδὸς τοῦ Κιουταχῆ κατὰ τῶν Ἑλλήνων.—Ἀπραξία τῶν ἐν τῷ ἐλαιῶνι Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν Κίτσον Τζαβέλλαν καὶ ἀποχώρησις αὐτῶν εἰς Ἰσθμόν.—Πτώσις τῆς Ἀκροπόλεως.—Ἀποτυχία ἀλώσεως τῆς μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου.—Δήωσις Ἀρκαδίας, Λακεδαιμόνος καὶ Μεσσηνίας ὑπὸ Ἰβραήμ καὶ ἀποχώρησις αὐτοῦ—Διαταγὴ Κολοκοτρώνη περὶ γενικοῦ ἐξοπλισμοῦ.—Καταναυμάχησις Τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου ἐν Ναυαρίνῳ ὑπὸ τοῦ συμμαχικοῦ.—Αἱ περαιτέρω ἐνέργειαι τῶν Δυνάμεων, καὶ ἡ Πύλη.—Ἐνέργειαι τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀναζωπύρησιν τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τὴν Στερεάν.

Συμβούλιον τοῦ Κόχραν καὶ ἀπόφαισις πρὸς ἔφοδον κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως. Ἐνῷ ὁ Καραϊσκάκης ἔπνεε τὰ λοιπὰ ἐπὶ τοῦ

πλοίου τοῦ ἀρχιστρατήγου Τζώρτζε, ὁ ἐπίμονος Κόχραν τὴν ἐσπέραν ἀποφασίσας τὴν κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως ἔφοδον συνεκρότησεν ἐν Μουνυχίᾳ συμβούλιον· ἀλλ' ὁ στρατὸς εἶχεν ἀποθαρρυνθῆ, μὴ βλέπων ἐν τῷ συμβουλίῳ τὸ προσφιλὲς τοῦ Καραϊσκάκη πρόσωπον· πρὸς τὴν ἐρώτησιν δὲ ἂν ᾔνε ἔτοιμοι, ἐπεκράτησε πένθιμος σιγή· ἐρωτήσαντος δὲ καὶ αὐθις τοῦ Κόχραν, ἄλλοι μὲν ἀπήντησαν ὅτι δὲν εἶνε ἔτοιμοι, καὶ ἄλλοι ὅτι δὲν δύνανται ν' ἀφήσωσι τὸν Καραϊσκάκην κατὰ τὰς τελευταίας τοῦ βίου του στιγμὰς· μετὰ δὲ τὴν τοιαύτην ἀπάντησιν ὠργισμένος ὁ Κόχραν ἀνεχώρησεν εἰς τὸ πλοῖόν του, ἀπειλῶν ν' ἀποπλεύσῃ.

Τότε οἱ ὅπλαρχηγοὶ φοβηθέντες τὴν πραγματοποίησιν τῆς τοιαύτης ἀπειλῆς ἀπεφάσισαν νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὴν γνώμην αὐτοῦ· τρισχίλιοι ἄνδρες μετὰ 9 τηλεβόλων ὑπὸ τοὺς ὅπλαρχηγούς· Βάσσον Μαυροβουνιώτην, Μακρυγιάννην, Νοταρᾶν, Κώνσταν Βότσαρην, Καλλέργην, Δράκον, Βέικον, Ζέρβαν, Πουριώτην, καὶ Ἰγγλέσην ἀπεφασίσθη νὰ προελάσωσιν ἐκ τοῦ Φαλήρου κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως· ὁ δ' ἐπίλοιπος στρατὸς ὑπὸ τὸν Κίτσον Τζαβέλλαν διετάχθη νὰ προχωρῇ συγχρόνως διὰ τοῦ ἐλαιῶνος πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν· ἀλλ' ὁ διὰ τὴν ἔφοδον προωρισμένος στρατὸς οὐδένα εἶχεν ἀνώτερον ἀρχηγόν, διότι ὁ μὲν Τζώρτζε ἔμεινεν ἐπὶ τοῦ πλοίου του, ὁ δὲ Κόχραν ἔμεινεν ἐν Πειραιεὶ ἵνα ἐπισκοπῇ τὴν μάχην, λησμονήσας καὶ τὸ ἱππικὸν τοῦ Χατζημιχάλη καὶ Ἀλμείδα.

Οὕτως ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἀτάκτως βαδίζων ἐπορεύετο πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν μετὰ τινος προαισθήματος ὅτι ἔβαινεν πρὸς τὸν ὄλεθρον, καὶ ἀφίκετο ἡ προφυλακὴ συγκειμένη ἐκ τῶν τακτικῶν φιλελλήνων καὶ τῶν Σουλιωτῶν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου τοῦ Μουσείου, ἐνῷ ἡ ὀπισθοφυλακὴ εὕρισκετο ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τοῦ Φαλήρου, καὶ παρευθὺς οἱ Ἕλληνες ὠχυρώθησαν ἐκ τοῦ προχείρου καὶ ὅπως ἡδύναντο διὰ τῶν ὁποίων ἔφερον ὀλίγων πτωαρίων καὶ ἄξινων (24 Ἀπριλίου 1827).

Ἐφοδὸς τοῦ Κιουταχῆ κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ πολέμιοι μετὰ προηγουμένην κατασκόπευσιν πεισθέντες ὅτι ἔχουσι νὰ πολεμήσωσι μόνον κατὰ τοῦ σώματος τοῦ καταλαβόντος τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου τοῦ Μουσείου ὤρμησαν ἀκράτητοι· δις ἐφορμήσαντες δις ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἀνδρείων Σουλιωτῶν· ἀλλ' αἰφνης τὸ ἱππικὸν τῶν πλεμίων ὑπερπηδῆσαν τὰ ἀσθενῆ τῶν Ἑλλήνων ὀχυρώματα κατέσφαξε τοὺς ἀμυνομένους· ἐκ τῶν ἐν τοῖς προμαχώσι 350 Ἑλλήνων μόνον 25 διεσώθησαν, ἐκ δὲ

186 τακτικῶν διέφυγον τὸν θάνατον μόνον 30 καὶ 4 ἐκ τῶν φιλελλήνων. Τότε ἐφώρμησε καὶ αὐτὸς ὁ Κιουταχῆς, ἡγούμενος τοῦ ἱππικοῦ, κατὰ τοῦ κυρίου σώματος τῶν Ἑλλήνων, ὅπερ καταλιπὼν τὰ τηλεβόλα αὐτοῦ ἔδραμε πρὸς τὴν θάλασσαν, ἐνθα τὸ Τουρκικὸν ἱππικὸν κατέκοπτε τοὺς φεύγοντας μέχρι τῆς ἀκτῆς, τότε τὰ πληρώματα τῶν πλοίων διὰ σφοδροῦ πυροβολισμοῦ, παρκαλύοντα τὸ ἱππικὸν τῶν πολεμίων νὰ πλησιάσῃ, ἐσωσαν πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων, εὐρόντων καταφύγιον εἰς τὰ πλοῖα.

Ἀπραξία τῶν ἐν τῷ Ἑλαιῳνι Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν Κίτσον Τζαβέλλαν καὶ ἀπογώρησις αὐτῶν εἰς Ἰσθμόν, Ἐνῷ δ' ὁ στρατὸς οὗτος κατεκόπτετο, ὁ ὑπὸ τὸν Τζαβέλλαν ἐν τῷ Ἑλαιῳνι ἐπίλοιπος στρατὸς ἐξ 7,000 ἔμεινεν ἀκίνητος· μετὰ δὲ τὴν ἥτταν ἐφυγεν εἰς τὸν ἰσθμόν, χωρὶς τὸ παράπαν νὰ παρενοχληθῇ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ.

Τοιαύτην ἥτταν καθ' ὅλον τὸν ἀγῶνα οὐδαμοῦ ὑπέστησαν οἱ Ἕλληνες· πλείονες τῶν 1000 ἐφονεύθησαν· τὸ δὲ σῶμα τῶν Σουλιωτῶν καὶ Κρητῶν καθ' ὁλοκληρίαν σχεδὸν κατεστράφη ἐκ δὲ τῶν ὀπλαρχηγῶν ἐπεσον ὁ Ἰ. Νοταρᾶς, Γ. Τζαβέλλας, Λάμπρος Βεΐκος, Ἱγγλέσης καὶ Φωτομάρας, ὁ δὲ Δράκος συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ἠτοκτόνησεν ὁ δὲ Καλέργης τραυματισθεὶς καὶ συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ἐξηγοράσθη διὰ λύτρων ὑπὸ τῶν συγγενῶν του.

Ὁ Ντούσιας Βότσαρης ἐν τῇ γενικῇ φυγῇ συμπαρεσύρθη καὶ αὐτὸς μέχρι Φαλήρου· ἐνῷ δ' ἔμελλε μετὰ τῶν διασωθέντων νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα ἐστράφη πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ ἰδὼν τὴν ἀπαίσιον ἐρημίαν ἠρώτησε τὸν ἱπποκόμον του τί γίνεται ὁ Βεΐκος; ἐσκοτώθη ἀπήντησεν ὁ ἱπποκόμος ὁ Γ. Τσαβέλλας· καὶ καὶ αὐτὸς ἐσκοτώθη καὶ εἰς ἐκάστην ἐρώτησιν τοῦ Ντούσια περὶ τοῦ δεῖνος ἢ δεῖνος Σουλιώτου ἀπήντα ὁ ἱπποκόμος ἐσκοτώθη. Τότε ὁ Σουλιώτης ἥρως καταληφθεὶς ὑπὸ ἀθυρίας ἀνεφώνησεν “ἐγὼ λοιπὸν μόνος ἔμεινα νὰ φέρω τὰ μαντᾶτα εἰς τὰς Σουλιώτησες ὅτι ὅλοι οἱ Σουλιῶται ἐσκοτώθησαν καὶ ἐγὼ μόνος ἔμεινα; φέρε τὸ ἄλογόν μου· ἀναβαίνει ἐπὶ τὸν ἵππον τοῦ ὀρμᾶ ξιφῆρης κατὰ τῶν διωκόντων ἐχθρῶν καὶ κτυπῶν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ πίπτει ἐνδόξως.

Αἱ δὲ ζημίαι τῶν Τούρκων ὑπῆρξαν ἀσήμεντοι· ὁ δὲ Κιουταχῆς ἐπληρώθη ἐλαφρῶς κατὰ τὴν χεῖρα.

Πτώσις τῆς Ἀκροπόλεως. Οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς Ἀκροπόλεως Κριτζώτης, Φαβιέρος, Μαμούρης, Μακρυγιάννης, Μορφόπουλος κλ.

μετὰ τὴν πανωλεθρίαν, ἣν ὑπέστησαν οἱ Ἕλληνες, μὴ προσδοκῶντες βοήθειάν τινά, ἀπεφάσισαν νὰ παραδοθῶσι τῇ μεσιτείᾳ τοῦ αὐστριακοῦ πλοίαρχου Κορνέρου καὶ τοῦ Γάλλου Ναυάρχου Δεριγνύ· ἀνταλλάξαντες τότε ὁμήρους ἐξῆλθον δισχιλίοι πάσης ἡλικίας καὶ γένους· ὁ Δεριγνύ ἡγεῖτο αὐτῶν, ἐν τῷ μέσῳ ἐπορεύοντο οἱ ὁμηροί, ὁ δὲ Κιουταχῆς περιεπόλει μετ' ἀποσπάσματος ἱππικοῦ, ἵνα καταστήσῃ ἀδύνατον πᾶσαν προδοσίαν· πορευόμενοι δ' οἱ Ἕλληνες ἡσύχως ἀφίκοντο ἀπρόσβλητοι εἰς τὴν ἀκτὴν τοῦ Φαλήρου καὶ ἐκεῖθεν δι' αὐστριακῶν καὶ γαλλικῶν πλοίων διεπεραιώθησαν εἰς Αἴγιναν καὶ Πόρον μετὰ τῶν ὅπλων καὶ τῶν ἀποσκευῶν αὐτῶν, καταλαβόντος τοῦ Κιουταχῆ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τὴν Ἀκροπολιν (24 Μαΐου 1827).

Ἡ παράδοσις τῆς Ἀκροπόλεως οὐκ ὀλίγον ἐβλάψε τὸν ἀγῶνα, διότι ἅπαντα ἡ ὑπὸ τοῦ Καραϊσκάκη ἐλευθερωθεῖσα Στερεὰ Ἑλλάς ἔκυψε τὸν αὐχένα ὑπὸ τὴν δουλείαν, διασκορπισθέντων τῶν ὁπλαρχηγῶν αὐτῆς εἰς Πελοπόννησον, ἐνθα ἐξηκολούθει ἡ δῆσις τοῦ Ἰβραήμ· ἐνῶ ἡ ἐν τῇ Ἀκροπόλει φρουρά, ἔχουσα εἰσέτι μνηῶν τροφάς, ἡδύνατο καὶ ὠφελεῖ νὰ ἐγκατεστήσῃ μιμουμένη τὸν ἡρωϊσμόν τῆς ἐν Μεσολογγίῳ ἀθανάτου φρουρᾶς καὶ ἐὰν ἀνθίστατο ἐπὶ τινὰς εἰσέτι ἐβδομάδας, ἤθελεν ἰδεῖ τὴν εἰς τὰ ἑλληνικὰ παράλια ἐμφάνισιν τοῦ συμμαχικοῦ στόλου καὶ τὴν παρέμβασιν τῶν Δυνάμεων, αἵτινες καταστρέψασαι ἐν Νικαρίνῳ τὸν τουρκοαιγυπτιακὸν στόλον ἐθῆχαν τὸν πρῶτον θεμέλιον λίθον τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος.

Δῆσις Ἀρκαδίας, Λακεδαιμόνος καὶ Μεσσηνίας ὑπὸ Ἰβραήμ καὶ ἀπογῶρησις αὐτοῦ. Ὁ Ἰβραήμ μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου ἔμεινεν ἀπρακτῶν ἐν Μεθώνῃ ἐπὶ πέντε ὅλους μῆνας· ἀλλὰ μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηναίων ἀπεφάσισε ἐπερχομένου τοῦ ἔαρος τοῦ 1827 νὰ δώσῃ τέλος εἰς τὸν ἀγῶνα, κυριεύων καὶ τὰ τελευταῖα προπύργια τῆς Ἑλλάδος, τὴν Ὑδραν, Σπέτσας, καὶ Ναύπλιον· διὸ ἐξεπόρθησε τὴν Ἡλίδαν, τὴν Γαστούνην καὶ τὸ φρούριον Χλουμουτζίου· ἐκεῖθεν ἐτράπη πρὸς τὰς Πάτρας, καὶ ἐκ Πατρῶν εἰς Καλάβρυτα, εἴτα δὲ ἐδήλωσε τὴν Ἀρκαδίαν καὶ Λακεδαιμόνα.

Διαταγὴ τοῦ Κολοκοτρῶνι περὶ γενικοῦ ἐξοπλισμοῦ. Ἐνῶ ἐπεκράτει ἐν Πελοποννήσῳ φοβερὰ ἀναρχία καὶ ἀποθάρρυνσις οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς ἐτράπησαν ἐπὶ τὰ ὄρη ὁ Κολοκοτρῶνης διέταξε νὰ δράζωσι τὰ ὅπλα πάντες ἀπὸ τοῦ 15 μέχρι τοῦ ἐξηκοστοῦ

ἀπειλήσας διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου τοὺς ὑποταγέντας. Εἶτα δ' ὀχυρώσας τὸ φρούριον τῆς Καρυταίνης καὶ ἐνισχύσας τὴν φρουρὰν τῆς ὀχυρᾶς μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου ἐτρέπη εἰς Κόρινθον, ἐπισκοπῶν τὰς κινήσεις τοῦ Αἰγυπτίου οὐτινος τὰ καταστρεπτικὰ σχέδια ὑπηρετεῖ ὁ ἐκ τοῦ χωρίου Ζουμπάτης τῶν Πατρῶν καπετανίσκος Νενέκος, ὅστις ὅμως ἔλαβε τὴν τύχην τοῦ Ἐφιάλτου δολοφονηθεὶς τῇ διαταγῇ τοῦ Κολοκοτρώνη.

Ὁ Ἰβραῆμ ἰδὼν ὅτι ἅπασαι αἱ στενοπορίαι κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὅτι ἡ ἄλωσις τῆς μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου καθίσταται δύσκολος, καὶ ὅτι οἱ ὑποτεταγμένοι Ἕλληνες ἐπανῆλθον ὑπὸ τὰς Ἑλληνικὰς σημαίας, διέταξε τὸν τουρκοαἰγυπτιακὸν στόλον νὰ πλεύσῃ κατὰ τῶν νήσων Ὑδρας καὶ Σπετσῶν (28 Ἰουνίου 1827). ἀλλ' ὁ θεὸς ἄλλως ἠθέλησε νὰ διατάξῃ τὰ πράγματα.

Καταναυμαγῆσις τουρκοαἰγυπτιακοῦ στόλου ἐν Ναυαρίνῳ
ὑπὸ τοῦ συμμαχικοῦ. Ἡ Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ῥωσσία ὅπως ἐμποδίσωσι τὴν περαιτέρω καταστροφὴν ἐζήτησαν περὶ τὰ τέλη Ἰανουαρίου τοῦ 1827 παρὰ τῆς Πύλης τὴν παῦσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν· σῦνμα δὲ διὰ πρωτοκόλλου ἀπεφασίσθησαν καὶ τὰ μέσα δι' ὧν ἠθελον ἐπιβάλλει εἰς τὴν Πύλην καὶ τὴν Ἑλλάδα τὴν ἀναχωρήν. Πρὸς ἐκτέλεσιν δὲ τοῦ πρωτοκόλλου ὁ ἀγγλικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Ναύαρχον Κοδριγκτώνα, ὁ γαλλικὸς ὑπὸ τὸν Ἀντιναύαρχον Δεριγνύ, καὶ ὁ ῥωσσικὸς ὑπὸ τὸν Ἀντιναύαρχον Αἰδεν κατέπλευσαν εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἵνα ἀναγκάσωσι τὰ ἐμπόλεμα μέρη εἰς εἰρήνευσιν, καὶ ἡ μὲν Ἑλληνικὴ κυβέρνησις προθύμως ἐδέξατο τὴν ἀναχωρήν, ἡ δὲ Πύλη ἀμβλυωπούσα ἐξηκολούθει νὰ παρασκευάζῃ φοβεράν ἐκστρατεῖαν κατὰ τῶν νήσων Ὑδρας καὶ Σπετσῶν.

Οἱ ναύαρχοι τῶν τριῶν δυνάμεων μαθόντες ὅτι ὁ τουρκοαἰγυπτιακὸς στόλος εὐρίσκεται ἐν Ναυαρίνῳ, προτιθέμενος νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τῶν νήσων Ὑδρας καὶ Σπετσῶν, ἐπλησίασαν μετὰ τοῦ στόλου αὐτῶν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυαρίνου καὶ ἀνεκοίνωσαν εἰς τὸν Αἰγύπτιον τὸ πρωτόκολλον τῶν Δυνάμεων· ἀπαντήσαντος δὲ τοῦ Ἰβραῆμ ὅτι δὲν θὰ προβῇ εἰς κανὲν ἐχθρικὸν διὰβημα μέχρις οὗ λάβῃ νέας διαταγὰς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, οἱ ναύαρχοι ἀπεμακρύνθησαν, ἀλλὰ δυσπιστοῦντες ἀφῆκαν δύο πλοῖα ἐπιτηροῦντα τὰς κινήσεις τοῦ τουρκικοῦ στόλου· μετὰ πάροδον ἡμερῶν ἡ Πύλη ἀπαντήσασα ἀπέκρουσε τὴν παρέμβασιν τῶν δυνάμεων· τότε ἐξεμάνη ὁ Αἰγύπτιος καὶ ἀπομακρυνθεὶς

τοῦ Ναυαρίνου, ἵνα ἀποφύγῃ τὰς ἀξιώσεις τῶν συμμάχων δυνάμεων διέταξε τὴν ἐρήμωσιν τῆς Πελοποννήσου· πᾶν ὅ,τι εἶχε περισωθῇ ἐκ τῆς προγενεστέρας καταστροφῆς ἐξηφανίσθη, 60,000 συκαὶ καὶ 25,000 ἐλαιόδενδρα κατεκόπησαν καὶ κατεκάρησαν καὶ ἅπασαν τὴν Μεσσηνίαν ἐκάλυπτε πυκνότατον νέφος καπνοῦ (22 Σεπτεμ. 1827) διὰ δὲ τῶν τοιούτων καταστροφῶν κατεχελεύαζεν οὕτως εἰπεῖν ὁ Αἰγύπτιος τὸ πρωτόκολλον τῶν Δυνάμεων· τοῦτου ἕνεκα ἐνωθέντες οἱ συμμαχικοὶ στόλοι εἰσῆλθον εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυαρίνου (8. 8βρίου 1827) ἀλλ' οἱ τοῦρκοι ναυμαχίαν φοβηθέντες παρετάχθησαν ἐπὶ μάχην· ὁ συμμαχικὸς στόλος ἤρίθμει 26 πλοῖα φέροντα 1270 τηλεβόλα, ὁ δὲ Κοδριγκτῶν εἶχε τὸ γενικὸν πρόσταγμα· ὁ δὲ τουρκικὸς ὑπὸ τὸν Καπετανάμπεην καὶ Μουχαρέμπεην, συνέκειτο ἐξ 79 πλοίων φερόντων 2,000 τηλεβόλα· αἰφνης εἰς κανονιοβολισμὸς ἀνήγγειλεν εἰς τὸν τουρκικὸν στόλον τὴν προσέγγισιν τῆς ἀγγλικῆς ναυαρχίδος Ἀσία, ἥτις εἰσῆλθε πρώτη εἰς τὸν λιμένα, καὶ παρευθὺς ἅπας ὁ τουρκικὸς στόλος ἐτέθη εἰς κίνησιν· εἴκοσι δὲ χιλιάδες τουρκοαἰγύπτιοι στρατιῶται κατεῖχον τὰ περίξ τοῦ λιμένος ὑψώματα· μετὰ μεσημβρίαν εἰσέπλευσαν εἰς τὸν λιμένα καὶ τὰ λοιπὰ συμμαχικὰ πλοῖα, ὅτε ὁ Ἄγγλος Φέλης, κυβερνήτης τοῦ πλοίου Δαρτμούθ, ἀπέστειλε λέμβον καὶ προσεκάλεσε παρακείμενον τουρκικὸν πυρπολικὸν ν' ἀπομακρυνθῇ· ἀρνηθέντος δὲ τοῦ κυβερνήτου τοῦ πυρπολικοῦ, οἱ Ἄγγλοι ἀπεπειράθησαν νὰ κόψωσι τὸν ἀγκύριον κάλων· ἀλλὰ τὸ πλήρωμα τοῦ πυρπολικοῦ πυροβολῆσαν ἐφόδευσε τὸν Ἄγγλον ἀξιοματικὸν καὶ τινὰς ναύτας· τότε ὁ Κοδριγκτῶν ἔδωκε τὸ σημεῖον εἰς προσβολήν· ὁ δὲ λιμὴν τοῦ Ναυαρίνου μετὰ μικρὸν εἰς ἡφαιστείον μεταβληθεὶς ἐκαλύφθη ὑπὸ πυκνοτάτου καπνοῦ, καὶ μόνον ἤκούετο ἡ φοβερὰ τῶν τηλεβόλων βροντὴ μέχρι Ζακύνθου καὶ Κυθήρων καὶ ἡ ἀντήχησις τῶν βράχων· ἡ ναυμαχία διήρκεσεν ἀπὸ τῆς 2 ὥρας μ.μ. μέχρι νυκτός· ὁ Μουχαρέμπεης καὶ ὁ Καπετανάμπεης βαρέως ἐτρώθησαν· τὸ πλεῖστον τοῦ τουρκοαἰγυπτιακοῦ στόλου κατεστράφη, καὶ μόλις ἐσώθησαν 27 πλοῖα, καὶ ταῦτα ἐν ἐλλεινῇ καταστάσει. Ἐξακισχίλιοι τουρκοαἰγύπτιοι ἔπεσον, ἐκ δὲ τῶν νικητῶν 172 ἐφονεύθησαν καὶ 470 ἐπληρώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Κοδριγκτῶνος.

Ὁ Ἰβραήμ ἐπανακάμψας ἐκ τῆς ἐκδρομῆς εἶδε τὰ συντρίμματα τοῦ στόλου τοῦ καπνίζοντα ἐπὶ τῆς θαλάσσης· κατάπληκτος τότε ὁ Αἰγύπτιος ἐκλείσθη ἐν τῷ φρουρίῳ, ὑψώσας λευκὴν

σημαίαν· εἶτα δὲ τὰ λείψανα τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου μετὰ 3,000 Ἑλλήνων αἰχμαλώτων παντὸς γένους καὶ ἡλικίας ἀπέπλευσαν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι, τοῦ Ἰβραήμ μείναντος ἐν Πελοποννήσῳ μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ.

Αἱ περαιτέρω ἐνέργειαι τῶν δυνάμεων, καὶ ἡ Πύλη. Οἱ πρέσβεις τῶν τριῶν συμμάχων Δυνάμεων ἐποιήσαντο καὶ αὐθις παραστάσεις τῇ Πύλῃ, ὅπως παύσωσιν αἱ ἐχθροπραξίαι· ἀλλ' αὕτη ἀντιὴ δώσῃ ἀκρόασιν, προσεκάλεσε τῇ 5 Μαΐου τὸν μουσουλμανικὸν λαὸν διὰ φιρμανίου, ὅπως δράζῃται τὰ ὅπλα πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἐλευθερίας του. Οἱ πρέσβεις βλέποντες τὸ ἀκαμπτὸν τῆς Πύλης κατέλιπον τὴν Κωνσταντινούπολιν (29 Νοεμβρίου 1827).

Ἐνέργειαι τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀναζωπύρῃσιν τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τὴν Στερεὰν καὶ θάνατος Ἀστιγχοῦ. Οἱ Ἕλληνες ἐνθαρρυνθέντες μετὰ τὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀναχώρησιν τῶν πρέσβεων καὶ ἐκ τοῦ προσδοκωμένου ῥωσοτουρκικοῦ πολέμου ἐπεχείρησαν διαφόρους ἐκστρατείας πρὸς ἀναζωπύρῃσιν τῆς σχεδὸν σβεσθείσης ἐπαναστάσεως καθ' ὅλην τὴν Στερεάν· οἱ ὀπλαρχηγοὶ Βάσσος καὶ Κριεζιώτης ἐνωθέντες καὶ μετὰ τοῦ Καρατάσιου καὶ Γάτζου ἐπέπεσον κατὰ τῆς ἐγγυὲς τῶν Τρικέρων τουρκικῆς φρουρᾶς (5 Νοεμβρίου 1827), ἀλλ' ἀποκρουσθέντες ἀπεσύρθησαν, ἀφοῦ ἐφονεύθησαν πολλοὶ τῶν πολεμίων, ἐν οἷς καὶ ὁ τουρκαλβανὸς Νοῦρκος, ἐλθὼν ἐξ Ἰωαννίνων εἰς βοήθειαν τῶν πολιορκουμένων.

Τούτων δὲ γενομένων, ὁ Ἀστιγὴ διεπεραΐωσε τὸν Τζώρτζ ἐπὶ τῆς Καρτερίας τῇ 19 Νοεμβρίου εἰς Ἀκαρνανίαν μετὰ 1200 ἀνδρῶν, καὶ κατέλαβε τὸν Μύτικα, τὸ Κανδύλι, καὶ τὸ Δραγαμέστον· εἶτα δι' ἐτέρου σώματος ὑπὸ τὸν Κ. Βότσαρην ἀδελφὸν τοῦ ἐν Κεφαλοβρύσσῳ τοῦ Καρπενησίου πεσόντος, ἐπολιόρησε τὸ Μεσολόγγιον καὶ τὸ Αἰτωλικὸν καὶ κατέλαβεν ἐξ ἐφόδου τὸ Βασιλάδι (15 Δεκεμβρίου 1827)· κατὰ δὲ τὴν πολιορκίαν τοῦ Αἰτωλικοῦ πληγωθεὶς ὁ κορυφαῖος τῶν φιλελλήνων Ἀστιγὴς ἀπέθανε τῇ 20 Μαΐου, καταλιπὼν μνήμην ἀθάνατον.

ΤΑ ΕΠΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

Ἀπόβασις Καποδιστρίου εἰς Ναύπλιον.—Κατεδάφισις καὶ πυρπόλησις Τριπόλεως ὑπὸ Ἰβραήμ.—Ἀφίξις τοῦ Γάλλον στρατάρχου Μαιζών.—Ἀναχώρησις Ἰμβραήμ καὶ ἀνάκλησις Μαιζών.—Ἐκστρατεία Ἑλλήνων εἰς Δωρίδα καὶ Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.—Συμπλοκαὶ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων καὶ παραδόσις φρουρίων τοῖς Ἑλλήσιν ἐπὶ τῆς στρατηγίας τοῦ Αὐγουστίνου.—Συμπλοκὴ ἐν Μαρτίνι τῆς Ἀταλάντης.—Ἦττα καὶ φυγὴ Μαχμούτ Πασσᾶ.—Ἐνδοξος μάχη Πέτρας.—Θάνατος Καποδιστρίου.

Ἐκλογὴ Καποδιστρίου ὡς Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπόβασις αὐτοῦ εἰς Ναύπλιον. Ὁ Ἰωάννης Καποδιστριας, σπουδαστὴς ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ, ἔλαβε μάθησιν ποιικίλην ἤτο φιλόπατρις, λιτός, ἐλεήμων, καὶ ἄμωμος κατὰ τὸν ἰδιωτικὸν αὐτοῦ βίον· σὺν τῷ χρόνῳ δὲ γενόμενος ἄριστος διπλωμάτης προήχθη εἰς τὴν ὑψηλὴν θέσιν Ὑπουργοῦ τοῦ ῥωσικοῦ κράτους. Ἐν ἔτει δὲ 1823 λαβὼν ἀπουσίας ἄδειαν ἐνησχολεῖτο ἀνεκδότως ἐν Γενεύῃ ἐπὶ τριετίαν ὅλην εἰς πᾶν ὅ,τι συντελεστικὸν διὰ τὴν εὐδωσίαν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὅτε ἡ ἐν Τροιζήνι Ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων συνέλευσις (17 Μαρτίου 1827) ἐξελέξατο αὐτὸν Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος. Εἴτα μετέβη εἰς Πετροῦπολιν, ἵνα συγχαρῇ τὸν νέον αὐτοκράτορα Νικόλαον ἀναβάντα τὸν ῥωσικὸν θρόνον ἀντὶ τοῦ ἀποβιώσαντος ἀδελφοῦ του Ἀλεξάνδρου Α' ἐκεῖ δὲ παρεσκεύασε χρηματικὰς τινὰς πόρους διὰ τὴν Ἑλλάδα δι' ἐκουσίων συνεισφορῶν, καὶ κατόπιν κατέπλευσεν εἰς Ναύπλιον καὶ ἀπέβη εἰς τὴν ξηρὰν (8 Ἰανουαρίου 1828) ὁ δὲ λαὸς μετὰ τοῦ Κλήρου ὑπεδέξατο αὐτὸν ὡς ἄλλον Μεσσίαν· μετὰ δὲ τὴν δοξολογίαν ἀνέλαβε τὸ ἐμπιστευθὲν αὐτῷ ὑπατον ἀξίωμα τοῦ Κράτους· τῇ δὲ ὕστεραίᾳ 9 Ἰανουαρίου ἀποπλεύσας κατέπλευσεν εἰς Ἀἴγιναν ἐνθα εἶχε τὴν ἐδρὰν του (11 Ἰανουαρίου 1828).

Κατεδάφισις καὶ πυρπόλησις Τριπόλεως ὑπὸ Ἰβραήμ. Καὶ μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Καποδιστρίου ὁ Ἰβραήμ, ἐξηκολούθει λεηλατῶν καὶ καταστρέφων τὴν Πελοπόννησον· τῇ δὲ 9 Φεβρουαρίου 1828 ἀφίκετο εἰς Τρίπολιν· μαθὼν ὅμως ὅτι ἐκηρύχθη ῥωσσοτουρκικὸς πόλεμος κατηδάφισεν ὁλόκληρον τὴν πόλιν· εἴτα θέσας πῦρ εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς πόλεως καὶ σπείρας ἄλλας ἐπὶ τῶν

αίμοβαρῶν ἐρείπιων αὐτῆς ἀνεχώρησεν εἰς Μεθώνην, βλέπων ὀπιθὲν τοῦ ἐρείπια καπνίζοντα καὶ φλόγας αἰωρουμένας.

Ἀφίξις τοῦ Γάλλου Στρατάρχου Μαιζών, ἀναγώρησις Ἰβραήμ, καὶ ἀνάκλησις Μαιζών. Αἱ δυνάμεις αποφασίσασαι νὰ ἐκδιώξωσι τὸν Ἰβραήμ τῆς Πελοποννήσου ἀπέστειλαν τὸν Γάλλον στρατάρχην Μαιζών μετὰ 14,000 πεζῶν καὶ 1500 ἵππεων καὶ τῶν στρατηγῶν Σανιδέρη, Σεβαστιάνη καὶ Χιγονέτου· ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἀφίχθεις (17 Αὐγούστου 1828) εἰς τὸν λιμένα τῆς Κορώνης παρὰ τὸ Πεταλίδι ἐκύκλωσε τὸν Ἰβραήμ· βλέπων τότε ὁ Αἰγύπτιος ὅτι ἡ περαιτέρω ἐπιμονή του ἤθελεν ἀποβῆ καταστρεπτικὴ δι' αὐτόν, ἀπέπλευσεν εἰς Αἴγυπτον (16 Σεπτεμβρίου 1828) μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἐξ 21,000 συγκειμένου ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ συμμάχικοῦ στόλου.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἰβραήμ παρεδόθησαν εἰς τὸν γαλλικὸν στρατὸν καὶ αἱ τουρκικαὶ φρουραὶ τῶν φρουρίων τοῦ Νεοκάστρου καὶ τῆς Μεθώνης, εἴτα δὲ καὶ τὸ φρούριον τῶν Πατρῶν, καὶ οὕτω ἐξεκενώθη ἅπασα ἡ Πελοπόννησος (18 Ὀκτωβρίου 1828) ὁ δὲ Μαιζών ἀποπερατώσας τὴν ἐν Πελοποννήσῳ ἐντολήν του ἀνεκλήθη.

Ἐκστρατεία Ἑλλήνων εἰς Δωρίδα καὶ Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ὁ Καποδίστριας, ἀφ' οὗ προηγουμένως ὠνόμασε στρατάρχην τῆς μὲν Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος τὸν Ὑψηλάντην, τῆς δὲ Δυτικῆς τὸν Τζώρτζ, καὶ ἀντιναύαρχον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Βιάρον, διέταξε τὸν Κίτσον Τζαβέλλαν, Ν. Τζαβέλλαν, καὶ Ν. Στράτον τῇ 11 Αὐγούστου 1828 νὰ ἐστρατεύσωσι κατὰ τῆς Δωρίδος, ἣν ἀμαχητὶ ἐκυρίευσαν, καταφυγόντων τῶν Τούρκων εἰς Ναύπακτον· καταδιωκόμενοι δ' ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἔπεσον περὶ τοὺς 100, πολλῶ δὲ πλείονες ἐξωγρήθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀρχηγὸς Ἀχμέτ Πρεβίστας.

Ἀλώσις Ἀραγώδης καὶ ἄλλων πόλεων ὑφ' Ἑλλήνων. Ὁ ὑπὸ τὸν Δ. Ὑψηλάντην στρατὸς ἐκστρατεύσας εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἐκυρίευσεν τὴν Ἀράχωβαν, (31 Ὀκτωβρίου 1828) τραπέισις εἰς φυγὴν τῆς ἐν αὐτῇ φρουρᾶς, ἥς τὸ παράδειγμα ἐμμήθη καὶ ἡ φρουρά τοῦ Ζεμενοῦ, Διστόμου καὶ Ὀσίου Λουκά, ὡς καὶ ἡ φρουρά τῶν φρουρίων Βουδωνιτζίης καὶ Σαλῶνων.

Συμπλοκαὶ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων καὶ παράδοσις φρουρίων τοῖς Ἑλλησιν ἐπὶ τῆς στρατηγίας τοῦ Αὐγουστίνου. Ὁ Καποδίστριας ἀποβλέπων εἰς τὰ ἐξωτερικὰ τοῦ Αὐγουστίνου πλεονεκτή-

ματὰ διώρισεν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος (22 Ἰανουαρίου 1829) οὗτος δ' ἐλθὼν εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, ἐπολιόρηκε τὸ φρούριον τοῦ Ἀντιρρίου κατὰ τε γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς Τζαβέλλαν Χατζηχρήστον καὶ ἠνάγκασε τοὺς ἐν αὐτῷ Τούρκους νὰ παραδοθῶσιν (13 Μαρτίου 1829).

Τὴν ἄλωσιν τοῦ Ἀντιρρίου μαθούσα ἡ ἐν Ναυπάκτῳ φρουρά, ἐκ 5,000 ἀνδρῶν συγκειμένη, παρεδόθη καὶ αὕτη διὰ συνθήκης καὶ ἀνεχώρησεν εἰς Πρέβεζαν, παραδοθείσης προηγουμένως (6 Μαρτίου) καὶ τῆς φρουρᾶς Βονίτης τῷ Τζώρτς· εἶτα παρεδόθη καὶ τὸ Αἰτωλικὸν καὶ τὸ Μεσολόγγιον ἀνακλιμακί (2 Μαΐου 1829) ἐπὶ δὲ τῇ ἀνακτῇ τοῦ ἡρωικοῦ Μεσολογγίου πάντες οἱ Ἕλληνες ἐσκήρτησαν ὑπὸ χαρᾶς· ὁ δὲ Κυβερνήτης ἐτέλεσεν ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ταύτῃ ἐν Αἰγίνῃ δημοτελεῖ τελετὴν.

Μάχη ἐν Μαρτίνι τῆς Ἀταλάντης, ἦτα καὶ φυγὴ Μαχμοὺτ Πασσᾶ. Ὁ Βάσσης Μαυροβουνιώτης, καταλαβὼν τὸ χωρίον Μαρτίνι τῆς Ἀταλάντης μεθ' ἱκανῶν ὀπλιτῶν, ὠχυρώθη ἐν αὐτῷ· τὴν τοιαύτην στρατοπέδευσιν μαθὼν ὁ Μαχμοὺτ Πασσᾶς ἐξεστράτευσεν ἐκ Λαμίας καὶ τῇ 29 Ἰανουαρίου 1829 ἐπεφάνη ἡγούμενος 500 ἱππέων καὶ 5,000 πεζῶν ἀναπαυθέντες δ' οἱ πολέμιοι ἐπὶ μικρόν, ἐφόρμησαν κατὰ τῶν ὀχυρωμάτων τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ μετὰ δίωρον κρατερόν ἀγῶνα, καθ' ὃν ὁ ἀνδρεῖος Βάσσης Μαυροβουνιώτης διεκρίθη πανταχοῦ, παροτρύνων, ἐνθαρρύνων καὶ ἐφορμῶν ἀκράτητος, οἱ πολέμιοι κατατροπωθέντες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, ἀποβαλόντες περὶ τοὺς 250 νεκροὺς καὶ πολλοὺς τραυματίας. Ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐτραυματίσθησαν μόνον τρεῖς· περιήλθον δὲ εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων πολλὰ λάφυρα καὶ τρεῖς σημαῖαι, ἐξ ὧν μία σώζεται νῦν ἐν τοῖς ἀνακτόροις τῶν Ἀθηνῶν.

Μάχη ἐν Ἀνηφορήτῃ. Ὁ Ὑψηλάντης, ἀποφασίσας τὴν πολιορκίαν τῶν Ὠθιδῶν, ἐπεμφε πρὸς κατάληψιν τοῦ „Ἀνηφορήτου“, θέσεως ὀχυρᾶς, παρὰ τὸν Καραμπαμπᾶν, τὸν Νικόλ. Κριεζώτην, Τόλιαν Λάζον, Ἰωάννην Ρούκην, Ψαροδῆμον καὶ Μήτρον Λιακόπουλον, ἡγούμενους 600 ἀνδρῶν, ὥπως ἐμποδίσωσι τὴν συγκοινωνίαν Εὐβοίας καὶ Ὠθιδῶν, αὐτὸς δὲ ἡγούμενος 700 ἀνδρῶν, νύκτωρ κατέλαβε τὰ ἐρείπια τῶν Ὠθιδῶν.

Ὁ Ὁμέρ Πασσᾶς τῆς Καρύστου, μαθὼν τὴν κατάληψιν τοῦ Ἀνηφορήτου, ἐξεστράτευσε (2 Ἰουνίου 1829), ἡγούμενος 800

Ἀλβανῶν καὶ 1000 τακτικῶν καί, μάχης πεισματῶδους συγκροτηθείσης, οἱ ἐχθροὶ ἠπειλοῦν νὰ εἰσπληθῶσιν εἰς τὰ χαρακώματα τῶν Ἑλλήνων, ὅτε δύο ἐξ Ὀλύμπου ἀξιωματικοί, ὁ Ψαροδῆμος καὶ ὁ Λιακόπουλος, ὥρμησαν πρῶτοι ξιφῆρεις καὶ ἐν ἀλαλαγμῷ κατὰ τῶν πολεμίων, οἵτινες ὑπὸ πανικοῦ καταληφθέντες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καὶ καταδιωκόμενοι ἐπανῆλθον εἰς Εὐβοίαν ἀποβαλόντες 47 καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐτραυματίσθησαν· ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐφονεύθησαν 8 καὶ ἐπληρώθησαν 5, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀνδρειότατος πάντων Ψαροδῆμος, τρωθεὶς τὸ στέρνον καὶ τὸν ἀριστερὸν βραχίονα.

Πρώτη μάχη περὶ τὰς Θήβας. Κατὰ τὴν 11 Ἰουνίου 1829 δραμῶν ἐκ Ναυπάκτου ὁ ἀτρόμητος Ἱππάρχος Χατζήχρηστος μετὰ 130 ἱππέων κατέλαβε τὴν ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Θηβῶν δημοσίαν ὁδὸν καταλαβόντων τῶν ὀπλαρχηγῶν Εὐμορφοπούλου καὶ Σκουρτανιώτου ἐτέραν ἐπίκαιρον θέσιν τὸ ἱππικὸν τῶν πολεμίων, ἐκ 300 ἱππέων, ἐκλαβὸν τοὺς Ἕλληνας ἱππεῖς ὡς ἐρχομένους ἐκ Θεσσαλίας εἰς ἐπικουρίαν αὐτῶν, ἐξῆλθεν εἰς προὔπαντησιν· ἀλλ' ἅμα τῇ προσεγγίσει ὥρμησεν ὁ Χατζήχρηστος κατὰ τῶν πολεμίων, οἵτινες, καταπτοηθέντες ἐκ τῆς ἀπροσδοκῆτος ταύτης ἐπιθέσεως, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, ἀποβαλόντες πλέον τῶν 100, ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐπληρώθησαν τρεῖς καὶ συνελήφθη εἰς αἰχμάλωτος.

Δευτέρα μάχη Θηβῶν. Τῇ δὲ 21 Ἰουνίου οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Ρούκην, Ἰωάννην Μπαϊρακτάρην, Σουλιώτην, Λιακόπουλον καὶ Γ. Σκουρτανιώτην κατέλαβον τὴν ὄχυράν θέσιν Μαυροβοῦνι, ὅθεν προέκειτο νὰ διέλθωσιν 800 Τοῦρκοι ἐκ Χαλκίδος, προελύνοντες μετ' ἀναλόγου ἱππικοῦ πρὸς ἐπικουρίαν τῶν ἐν Θήβαις, καὶ ἐπιπεσόντες κατ' αὐτῶν, τῇ βοήθειᾳ καὶ τοῦ ἱππικοῦ τοῦ Χατζήχρηστου, κατετρόπωσαν, ἀποβαλόντας πλέον τῶν 100, καὶ δύο σημαίας· ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἔπεσον 9, πληγωθέντος καὶ τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Μήτρου Λιακοπούλου, ὅστις μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀπέθανεν ἐκ τῆς πληγῆς.

Κατὰ τὴν μάχην ταύτην, καθ' ἣν διεκρίθη ὁ Ἰωάννης Ρούκης ἐγένετο καὶ φοβερὰ ἱππομαχία, καθ' ἣν διέπρεψεν ὁ ἀτρόμητος Ἱππάρχος Χατζήχρηστος καὶ δύο ἱππεῖς Μανιάτης καὶ Σαλαχώρης, εἰς οὓς κατὰ μέγα μέρος ὀφείλεται ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων.

Ἐνδοξος μάχη τῆς Πέτρας. Ὁ Ἀσλάμπης, μαθὼν ὅτι τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν ἔμειναν ἀφροῦρητα, ἐξεστράτευσεν ἐκ Λαμίας μετὰ 1500 Ἀλβανῶν καί, διαβάς ἀμαχητὶ ταῦτα, κατώρ-

θωσε να ενώθῃ μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Πασᾶ τῆς Εὐβοίας καὶ διὰ τῆς Λεβαδείας ἐρημῶν τὴν χώραν ἀφίκετο εἰς Ἀθήνας· ἀλλ' ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις βλέπουσα ὅτι ὁ ῥώσσιδος στρατὸς προελκύνων κατέλαβε τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ὅτι κινδυνεύει ἡ αὐτοκρατορία, εἰς ἀμνηχανίαν περιελθοῦσα, ἀνεκάλεσεν ἅπαντα τὰ στρατεύματά της πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς χώρας· διὸ 5,000 ἔχθροι μετ' ἀναλόγου ἱππικοῦ ὑπὸ τὸν Ἀσλάμπεην διετάχθησαν νὰ συνοδεύσωσι τοὺς ἐν Θήβαις καὶ ἐν Ἀττικῇ Τούρκους, οἵτινες προέκειτο ν' ἀναχωρήσωσιν εἰς Λάριссαν. Ὁ Ὑψηλάντης, μαθὼν ὅτι οἱ Τούρκοι ἐμελλον νὰ διέλθωσι διὰ τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Λεβαδείας, κατέλαβε (9 Σεπτεμβρίου 1829) μετὰ 2300 ἀνδρῶν καὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν Κριεζιώτου, Χατζηπέτρου, Δουβουνιώτου, Μαμούρη, Στράτου, Φαροδήμου, Ἀστερίου Μίχου καὶ Μπαϊρακτάρη τὰ παρὰ τὴν Πέτραν στενά, τὰ πρὸς τοὺς βορείους πρόποδας τοῦ Ἐλικῶνος καὶ νότια τέλματα τῆς Κοπαιδὸς σχηματιζόμενα, παραπλευρῶς τοῦ ἐν τῇ πεδιάδι ἱππικοῦ τοῦ Χατζηχρήστου, ἡγουμένου 130 ἱππέων, καὶ ἐκεῖ ὠχυρώθησαν. Οἱ ὑπὸ τὸν Ἀσλάμπεην εὐρόντες τὴν θέσιν ταύτην κατεῖλημμένην ὑφ' Ἑλλήνων ἐστρατοπέδευσαν παρ' αὐτοῖς ὀχυρώσαντες δὲ τὸ στρατόπεδον ἐφώρμησαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων, (12. Σεπτεμβρίου), προσπαθοῦντες νὰ ἐκβιάσωσι τὴν διάβασιν, καὶ μετὰ δῖωρον πεισματώδη ἀγῶνα οἱ πολέμιοι ἀπελπισθέντες περὶ τῆς διαβάσεως κατέφυγον εἰς τὸ στρατόπεδον, καταλιπόντες ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης πολλοὺς νεκροὺς καὶ τραυματίας.

Συνομολόγησις συνθήκης τοῦ Ὑψηλάντου μετὰ τοῦ Ἀσλάμπεη. Τῇ ὑστεραίᾳ (13 Σεπτεμβρίου) οἱ πολέμιοι ἐν ἀπελπισμῷ διατελοῦντες ἐπεμψαν τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἱππικοῦ Ἀχμέτμπεην, ἵνα διαπραγματευθῇ μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου συνθήκην συνομολογηθεῖσαν ὑπὸ τοὺς ἐξῆς ἔρους: α.) ν' ἀφεθῶσιν ἐλεύθεροι πάντες οἱ Ἕλληνες αἰχμάλωτοι· β.) νὰ ἀποχωρήσωσιν ἐκ τῆς Βοιωτίας καὶ αἱ λοιπαὶ τουρκικαὶ φρουραὶ, καὶ νὰ μείνωσι μόνον αἱ φρουραὶ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ φρουρίου Βουδωνίτης, καὶ γ.) πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς συνθήκης νὰ δοθῶσι καὶ ὄμηροι· μετὰ δὲ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης ταύτης (13 Σεπτεμβρίου 1829) οἱ Τούρκοι ἀπῆλθον ἀνενόχλητοι προσαγορευόμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων δι' ἀλαλαγμῶν καὶ σαλπισμάτων.

Αὕτη εἶναι ἡ τελευταία μάχη, ἣτις ἐπεσφράγισε τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα, καὶ ἣν ἐκέρδησεν ὁ Δ. Ὑψηλάντης περὶ τὸ τέλος τοῦ στρατιωτικοῦ του σταδίου· κατὰ παράδοξον δὲ σύμπτωσιν ἀπὸ

μὲν τοῦ βορρᾶ ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἐκήρυξε τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, κατὰ δὲ τὴν μεσημβρίαν ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης τὴν τελευταίαν συνῆψε κατὰ τῶν Τούρκων μάχην.

Θάνατος Καποδιστρίου. Ἡ ἐν Μάνη πανίσχυρος οἰκογένεια τῶν Μαυρομιχαλῶν εἶχεν ἀξιώσεις ν' ἀρχῇ ἐν Μάνῃ καὶ μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Κυβερνήτου, παραγκωνιζομένης πάσης ἄλλης ἀρχῆς· διὸ ὁ Καποδίστριας κατεδίωκε τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας ταύτης, φυλακίσας ἐπὶ τέλους καὶ τὸν Πετρόμπεη, πρῶν ἡγεμόνα τῆς Μάνης, ἐν τῷ φρουρίῳ Ἰτς Καλὲ τοῦ Ναυπλίου ἐπὶ ἑννέα μῆνας.

Εἶτα θεωρήσας ὡς ὑπόπτους καὶ ὡς ὑποσκάπτοντας τὰ θεμέλια τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ τὸν υἱὸν τοῦ Πετρόμπεη Γεώργιον Μαυρομιχάλην καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Μαυρομιχάλην, ἀδελφόν του, ἐθήκεν αὐτοὺς ὑπὸ ἀστυνομικὴν ἐπιτήρησιν· ἐνεκα δὲ τῶν τοιούτων διωγμῶν, καὶ ἐπειδὴ ἐπεκράτει ἡ ἰδέα, ὅτι ὁ Καποδίστριας ἦν ὄργανον τῆς Ῥωσσίας, σκοπούσης τὴν ἡμιανεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸν περιορισμὸν τῶν ὁρίων μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν αὐτοῦ, παρεξηγηθεὶς, ἐδόλοφονήθη ὁ ἀγνὸς Ἕλληνας ἐν Ναυπλίῳ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πετρόμπεη Γεωργίου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου τῇ 27 Ἰβρίου 1831, ἐν ἡλικίᾳ 52 ἐτῶν καθ' ἣν ὥραν, πορευόμενος εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, ὅπως ἀκροασθῇ τῆς θείας λειτουργίας, ἀνέβηκεν τὰς πρὸ τῆς θύρας τοῦ ναοῦ ὀλίγας βαθμίδας.

Ἀλλὰ νῦν ἐπέρχεται φρικώδης σκηνή· φίλοι καὶ γυναῖκες ἐξελθόντες τοῦ ναοῦ, παροτρύνουσιν εἰς ἐκδίκησιν ὁ Κωνσταντῖνος Μαυρομιχάλης, ὁ τραυματισθεὶς ὑπὸ τοῦ Κοκῶνη, σωματοφύλακος τοῦ Καποδιστρίου, φεύγων, φονεύεται ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Φωτομάρα, πυροβολήσαντος ἐκ τοῦ παραθύρου τῆς οἰκίας του καὶ ῥίπτεται ὑπὸ τοῦ παρωγισμένου πλήθους εἰς τὴν θάλασσαν ἀπὸ τῶν τειχῶν τοῦ κάτω φρουρίου· ὁ δὲ Γεώργιος Μαυρομιχάλης, ἵνα σωθῇ, κατέφυγεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Γάλλου πρεσβευτοῦ, ὅτε πλῆθος μαινομένου λαοῦ ἐκύκλωσε τὴν οἰκίαν τοῦ προξένου ἀπαιτοῦν διὰ κραυγῶν τὴν παράδοσιν οὕτω δὲ ὁ Γεώργιος Μαυρομιχάλης, στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ βραχίονος τοῦ Γάλλου συνταγματάρχου Πελλιῶν, διῆλθεν ἀνενόχλητος τὸ ἀπειλητικὸν καὶ ἐνοπλιον πλῆθος καὶ μετηνέχθη εἰς τὸ φρούριον Μποῦρτζι καὶ εἶτα εἰς τὴν εἰρκτὴν τοῦ Ἰτς Καλὲ· δικασθεὶς δ' ὑπὸ τοῦ Στρατοδικείου, καταδικάσθη εἰς τὸν διὰ τουφεκισμοῦ θάνατον· ἡ δὲ ποινὴ ἐξετελέσθη ἐπὶ τῶν ὄχυ-

ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ

ρωμάτων τοῦ φρουρίου ὑπὸ τὰς ὄψεις τοῦ γηραιοῦ Πετρόμπεη, (10 Ὀκτωβρίου 1831).

Τὸ δὲ πτώμα τοῦ Καποδιστρίου ταριχευθὲν μετηνέχθη εἰς Κέρκυραν, ἐνθα καὶ ἐτάφη κατὰ δὲ τὸν Αὐγούστον τοῦ 1886 ἀνηγέρθη ἐν Κερκύρᾳ καὶ ἀνδριάς πρὸς τιμὴν καὶ μνήμην τοῦ ἀνδρός. Ἐκλιπόντος τοῦ Καποδιστρίου, δικαιοσύνη, δημοσία οἰκονομία, τάξις, ἀσφάλεια, τὰ πάντα ἀνετράπησαν καὶ φοβερὸν προέκυψε χάος.

Οὕτω κατέλυσε τὸν βίον ὁ ἔμπειρος διπλωμάτης φιλόπατρις κυβερνήτης καὶ ἐνάρετος ἀνὴρ, τὸν δὲ θάνατον αὐτοῦ ὅστις δὲν ἀπῆρσεν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ Ἀγγλίαν, ἐπένθησεν ἅπασα ἡ Ἑλλάς, καὶ δικαίως· διότι καὶ μὲν ὑπέπεσεν εἰς πλάνας, καὶ μάλιστα διότι κατεφέρετο κατὰ τῶν προυχόντων καὶ ἀγωνιστῶν, ἐνῷ ὥφειλεν ἐπιεικέστερον νὰ συμπεριφέρηται πρὸς αὐτοὺς, οὐχ ἥττον ὅμως εἶνε ἄξιός τῆς ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης· ἐπειδὴ κατὰ τὸ βραχύτατον διάστημα τῆς κυβερνήσεώς του, ἀποκατέστησε τὴν τάξιν καὶ ἔθετο τὰ πρῶτα θεμέλια τοῦ ἐσωτερικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς χώρας καὶ τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων αὐτῆς, καὶ προσέλανε τὴν πρὸς τὴν μοναρχίαν ὁδὸν ἣτις καὶ μόνῃ ἤρμοζε εἰς λαὸν μόλις ἀνακύψαντα ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας τεσσάρων αἰώνων.

ΝΑΥΤΙΚΑ

§ 25

Πρώται ἐπιτυχίαι Ἑλληνικοῦ στόλου ἐν τῷ λιμένι Μήλου, Σμύρνης καὶ Θεσσαλονίκης. — Διοργάνωσις τοῦ ναυτικοῦ τῶν τριῶν νήσων. — Ἡ Μπουμπουλίνα. — Ἐπανάστασις τῆς Σάμου. — Καταστροφὴ τουρκικῶν πλοίων ἐν τῷ πορθμῷ Τζαγκλή. — Πυρπόλῃσις ἐν Ἐρεσσῷ Τουρκικοῦ δικρότου καὶ πυρπολικά. — Πλοῦς τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον καὶ ἡρωϊκὸς θάνατος Γεωργίου Παξινοῦ. — Καταστροφὴ δύο ἐχθρικῶν πλοίων ἐν τῷ λιμένι Χαλκίδος. — Πυρπόλῃσις Γαλαξειδίου ὑπὸ Τούρκων. — Πυρπόλῃσις Τουρκικῆς ναυαρχίδος ἐν Χίῳ. — Τὸ Ναῦπλιον καὶ ὁ Δράμαλης ἄνευ τροφοδοτήσεως. — Ἡττα Τουρκικοῦ στόλου κατὰ τὰ παράλια τῆς Χαλκίδος. — Ἀνάκτησις Ψαρῶν ὑπὸ Ἑλλήνων ναυτῶν. — Κατόρθωμα Κανάρη παρὰ τὴν Τένεδον. — Ἀγῶνες περὶ τὴν Σάμον Τούρκων καὶ Ἑλλήνων. — Τὰ ἐν Πύλῳ καὶ ἡρωϊσμός Ἀρεως. — Ναυμαχία παρὰ τὸν Καφηρέα. — Ἀτυχὴς ἀπόπειρα Ἑλλήνων ἐν Σούδα καὶ Ἀλεξανδρείᾳ. — Ναυμαχία πρὸ τοῦ Βασιλαδίου καὶ ἐπισίτισις Μεσολογγίου. — Ματαίᾳ ἀπόπειρα Τούρκων πρὸς ἄλωσιν τῆς Σάμου καὶ ναυμαχία παρὰ τὴν Μυτιλήνην. — Ἀποκλεισμός Κιουταχῆ ὑπὸ τοῦ ναυτικοῦ τῶν Ἑλλήνων. — Κατάληψις δύο Τουρκικῶν πλοίων παρὰ τὴν Ζάκυνθον καὶ ἐπὶ παρὰ τὴν Ἰτέαν.

Διαρκούσης τῆς δουλείας οἱ Ἕλληνες μόνον ἐν Ῥωσσίᾳ εὐρισκον προστασίαν. Τὰ πλοῖα τῶν τριῶν ἡρωϊδῶν νήσων Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν ὅπως καὶ τῶν ἄλλων τοῦ Αἰγαίου ἔφερον τὴν ῥωσσικὴν σημαίαν κατ' ἐμπορικὴν συνθήκην, συνομολογηθεῖσαν μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας τῷ 1779. Βαθμηδὸν τῇ προστασίᾳ τῆς δυνάμεως ταύτης τὸ ναυτικὸν αὐτῶν ἀναπτυχθέν, ἐκίνει τὴν ζηλοτυπίαν τῶν ξένων. Διὰ δὲ τοῦ μεγάλου πλούτου, ὅστις συνέρρευσεν εἰς τὰς νήσους, κατήρτισαν στόλον ἀξιόμαχον, δι' οὗ ἀντεπεξῆλθον κατὰ τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου, καὶ διὰ τῶν κατορθωμάτων αὐτῶν οὐ μόνον ἐδοξάσθη τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπανάστασις εὐωδῶθη.

Ἐν ταῖς τρισὶ νήσοις ἐπεκράτει αὐτονομία καὶ εἶδος τι αὐστηροῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, καθ' ὃ αἱ κοινότητες διωκοῦντο διὰ τῶν δημογερόντων, ἐκλεγομένων ὑπὸ τῶν προκρίτων καὶ τοῦ λαοῦ ἐκάστης νήσου. Ἀπασαὶ δὲ ἀπέλαυνον ἐξαιρετικῶν προνομίων, χορηγοῦσαι μόνον ἐτησίως ἀριθμὸν τινα ναυτῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ τουρκικοῦ στόλου.

Αἱ δύο νήσοι Ὑδρα καὶ Σπέτσαι ἐναυτίλλοντο ἐπὶ κοινῇ ὠφελείᾳ ἢ ζημίᾳ τῶν κυρίων τῶν πλοίων, τῶν ναυτῶν καὶ ἄλλων

κεφαλαιούχων μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν τόκων τῶν καταβληθέντων κεφαλαίων καὶ τῶν δαπανῶν τὰ δὲ πλοῖα τῶν διὰ τῆς ὑπερανθρώπου ἀνδρείας τῶν ναυτῶν εἰσέρχοντο καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐν καιρῷ πολέμου πολιορκουμένους λιμένας, εἰσκομίζοντα σῖτον, ἄλευρα καὶ ἄλλα τρόφιμα, προχωροῦντα ἐνίοτε ἄνευ ὁδηγῶν καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς Ἀμερικῆς πρὸς ἐκπληξιν τῶν ξένων, καὶ ἰδίως κατὰ τὴν σιτοδείαν, τὴν συμβᾶσαν μετὰ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν. Ἐπειδὴ δὲ ἐκινδύνευσαν κατὰ τοὺς μεμακρυσμένους αὐτῶν πλόας ἀπὸ τοὺς Ἀλγερίνους, Τριπολίτας καὶ Τυνησίους πειρατάς, οἵτινες ἐδέσποζον τῆς Μεσογείου, ἠναγκάζοντο νὰ κατασκευάζωσι πλοῖα μεγάλου μεγέθους καὶ ἐξοπλίζωσιν αὐτὰ διὰ τηλεβόλων καὶ πολυαριθμῶν ναυτῶν. Καὶ οὕτως, ἀπέκρουον τοὺς πειρατάς, διέσωζον τὰ πλοῖα καὶ τοὺς θησαυροὺς των, οὓς μετέφερον εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν, ἥτις, διαρκούσης τῆς ἐπαναστάσεως, οὐχὶ σπανίως προσέτρεχεν εἰς αὐτοὺς ὅπως ἐξοπλίσῃ ἐκάστοτε τὸν στόλον αὐτῆς.

Διὰ δὲ τῶν ἐξωπλισμένων πλοίων τῶν τριῶν νήσων, ἅτινα συμποσούμενα εἰς 180, μετετρέπησαν βαθμηδὸν εἰς πολεμικά, ὑπῆρχεν ἔτοιμος ναυτικὴ δύναμις, προορισθεῖσα ὑπὸ τῆς θείας προνοίας εἰς σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος διότι ἄνευ τῶν πλοίων τῶν τριῶν νήσων θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ εὐοδωθῇ ὁ ἀγών.

Ἐκτὸς δὲ τῶν πλοίων τῶν τριῶν νήσων, καὶ τὰ πλοῖα τῆς Αἰγίνης, Μυκόνου, Θήρας, Σκοπέλου, Κύμης, Εὐβοίας, Γαλαξειδίου, Στυλίδος, Κάσσου, Λήμνου, Αἴνου (τῆς Θοράκης), τῆς Ἑπτανήσου, καὶ ἰδίως τῆς Κεφαλληνίας, τῆς Σκιάθου, Ἄνδρου, τῆς Κρήτης κλπ. ἐχρησίμευσαν εἰς τὰς πολιορκίας τῶν διαφόρων φρουρίων καὶ εἰς μεταφορὰν τροφῶν καὶ στρατευμάτων καὶ ὡς πυρπολικά ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῶν ἀτρομήτων ναυτῶν τῶν τριῶν καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ Αἰγαίου νήσων.

Πρῶτῃ ἡ νῆσος Σπέτσαι, μετασχοῦσα καὶ τῶν προηγουμένων ἐπαναστάσεων τοῦ 1769 ἐπὶ Ὀρλώφ, καὶ 1786 ἐπὶ Λάμπρου Κατσώνη, ὕψωσε τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν τῇ 3 Ἀπριλίου 1821 διὰ μεγάλης τελετῆς καὶ διηνεκῶν τηλεβολισμῶν, σύμβολον ἔχουσα τὸν σταυρὸν, δεξιόθεν ἄγκυραν ὀρθίαν, ἐφ' ἧς ἦν ὄφρις περικτενυγμένος καὶ γλαυξ παρακαθημένη ὀριζοντίως, ἀριστερόθεν λόγχην ὀρθίαν καὶ ἐν τῷ μέσῳ πηγνὴ ἡμισέληνον, βλέπουσαν πρὸς τὰ κάτω, ἅπαντα δὲ τὰ σύμβολα ταῦτα ἦσαν ἐρυθρά, ὡς καὶ αἱ περὶ αὐτὰ λέξεις *ἐλευθερία ἢ θάνατος*. Παρευθὺς δὲ δι' ἐγκυκλίου ἀνήγγειλε

τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Στερεάν, τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς νή-
σους. Κατόπιν τὰ Ψαρά ὑψωσαν πανηγυρικῶς τὴν σημαίαν τῆς
ἐπανάστασεως καὶ εἶτα ἡ Ὑδρα. Ὁ δὲ ἱερός ἐνθουσιασμός, ὁ
κατέχων πάντας τοὺς κατοίκους καὶ τῶν τριῶν νήσων, ἦτο ἀπε-
ρίγραπτος.

Πρῶται ἐπιτυχίαι ἐλληνικοῦ στόλου, ἐν τῷ λιμένι Μήλου,
Σμύρνης καὶ Θεσσαλονίκης. Οἱ Σπετσιοῦται, μαθόντες ὅτι δύο
ἐχθρικά πλοῖα ἦσαν προσωρισμένα ἐν τῷ λιμένι τῆς Μήλου, ἀπέ-
πλευσαν πρὸς καταδίωξιν αὐτῶν, καὶ τῇ 10 Ἀπριλίου 1821 κυ-
ριεύσαντες ταῦτα μετὰ τῶν πληρωμάτων αὐτῶν, ἐκ πεντακοσίων
ἀνδρῶν, μετήνεγκον εἰς Σπέτσας, ἡγουμένου τοῦ Νικολάου Ράπτου.

Τὸ παράδειγμα τῶν Σπετσιῶν μιμηθεὶς ὁ τῶν Ψαρῶν στόλος
ὕπὸ τὸν Νικολῆν Ἀποστόλου καὶ λοιποὺς πλοιάρχους, ἀπέπλευσεν
εἰς τὰ παράλια τῆς Σμύρνης, ὅπου, ὡς ἐπληροφορήθη, τουρκικὰ
στρατεύματα ἀπεβιβάζοντο· φθάς δὲ εἰς τὰ παράλια τῆς Σμύρ-
νης, συνηντήθη μετὰ πέντε ἐχθρικῶν πλοίων, κομίζόντων στρατὸν
καὶ ἄλλα πολεμφοδία πρὸς αὐτά, καὶ ναυμαχήσας, ἐβύθισεν ἐν
τῶν ἐχθρικῶν πλοίων καὶ ἐκυρίευσεν τὰ λοιπὰ, ἅτινα καὶ ὠδή-
γησεν εἰς Ψαρά. Εἶτα, εἰσχωρήσας ὁ τῶν Σπετσιῶν στόλος εἰς
τὸν κόλπον τῆς Θεσσαλονίκης, ἐκυρίευσεν δύο ἐχθρικά πλοῖα,
ἅτινα μετέφερεν εἰς Σπέτσας.

Αἱ ἐπιτυχίαι δὲ αὗται τῶν Ἑλλήνων ναυτῶν διέδωκαν εὐθὺς
ἐξ ἀρχῆς τὸν τρόπον εἰς ἅπαντα τὸν στόλον τῶν πολεμίων καὶ
ἐματαιώσαν τὴν ἀπόβασιν τουρκικοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν ἀνατολι-
κὴν πλευρὰν τῆς Πελοποννήσου.

Διοργάνωσις τοῦ ναυτικοῦ τῶν τριῶν νήσων. Ἀφοῦ οὕτως
ἀνεπτερώθη τὸ θάρρος τῶν Ἑλλήνων ναυτῶν, αἱ τρεῖς νῆσοι
ἀπεφάσισαν μετὰ προηγουμένην συνενόησιν νὰ διοργανώσωσιν ἐπὶ
τὸ πολεμικώτερον τὸ ναυτικὸν αὐτῶν καὶ νὰ διαδώσωσιν ἅπαν-
ταχοῦ τῆς Ἑλλάδος τὴν ἐπανάστασιν. Κατὰ δὲ τὴν διοργάνωσιν
αὐτὴν ἐκάστη νῆσος ἐφώπλισεν ἰδίαν ναυτικὴν μοῖραν ὑπὸ ἴδιον
ναύαρχον, καταχόμενον ἐκ τῆς αὐτῆς νήσου καὶ ἀνεξάρτητον τῶν
ναυάρχων τῶν ἄλλων νήσων· ἀλλ' εἰς κρίσιμους περιστάσεις καὶ
ἐν ὧρᾳ κινδύνου ὁ ναύαρχος τῆς μιᾶς νήσου ὤφειλε νὰ ὑπακούσῃ
εἰς τὸν ναύαρχον τῆς ἐτέρας μετ' αὐταπαρνήσεως, καὶ τὰ περὶ
τοῦ πρακτέου τότε ἀπεφασίζοντο ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἐν
πολεμικῇ συμβουλίᾳ ἁπάντων τῶν πλοιάρχων, συγκροτουμένην
ἐν τινι ναυαρχίδι, καὶ ἰδίως ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος τοῦ Μικαύλη, προ-

τιμωμένου διὰ τὴν γενναϊότητα, ἐμπειρίαν καὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ. Καὶ τοῦ μὲν ὑδραϊκοῦ στόλου ναύαρχος ὀνομάσθη ὁ Ἰάκωβος Τομπάζης, τοῦ δὲ τῶν Σπετσῶν ὁ Γκίκας Τζούπης καὶ τοῦ τῶν Ψαρῶν ὁ Ν. Ἀποστόλης· γενικὸς δὲ ναύαρχος προεχειρίσθη ὁ Ἰάκωβος Τομπάζης ὑδραῖος.

Ἡ Μπουμπουλίνα. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς τοιαύτης πολεμικῆς δράσεως ἀνεδείχθη ἥρωϊς ἡ ἐκ Σπετσῶν Μπουμπουλίνα, χήρα τοῦ Δημ. Μπούμπουλη, πλουσία, ἥτις ἐπιβᾶσα ἐπὶ τοῦ ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ υἱοῦ τῆς Γιάννου πλοίου Ἀγαμέμνονος, τὴν πανοπλίαν τοῦ Ἀρεως περιβεβλημένη, διηρθύνθη εἰς Ναύπλιον καὶ εἰσῆλθεν εἰς Ἀργος, ὑπὸ πολλῶν ὀπλιτῶν συνοδευομένη. Οἱ Ἀργεῖοι ὑπεδέξαντο αὐτὴν μετὰ μεγάλων τιμῶν καὶ ἀναλαβόντες θάρρος, ἐπανέλαβον τὴν κατὰ τοῦ Ναυπλίου πολιορκίαν, ἣν εἶχον διαλύσει· διατηροῦσα δὲ ἡ Μπουμπουλίνα τὰ πλοῖα καὶ τοὺς ὁπαδοὺς τῆς δι' ἰδίων χρημάτων καὶ χορηγοῦσα ἐν ἀνάγκῃ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια εἰς τὸν στρατόν, κατηγάλωσεν ἅπασαν αὐτῆς τὴν περιουσίαν ὑπὲρ τῆς Πατρίδος, ὑπὲρ ἧς ἔπεσε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς τῆς ἐν Ἀργεῖ, γενναίως μαχόμενος.

Πρὸς τιμὴν δὲ τῆς ἥρωϊδος ταύτης ὁ ποιητὴς τῆς τουρκομάχου Ἑλλάδος Ἀλέξανδρος Σοῦτσος ἀφιέρωσε τοὺς ἐξῆς στίχους.

“ Ἡ Μπουμπουλίνα ἦτον ὄραία,
εἶχε τὰ βήματα σιβαρά,
καὶ ὡς ἡ Ἀρτεμις κοίλοσσαία,
ἐπεριπάτει καὶ φοβερά.
μεγάλα εἶχεν ὄμματα Ὅρας,
καὶ βλέμμα σπείρον γοργοῦς σπινθῆρας
τὸ χρυσοκέντητον ἔνδυμά της
ζώνη συνέσφιγγεν ἀργυρᾶ,
καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς τὰ πλευρά της,
σπάθη ἐκρέματο ἡχηρά ”

Ἐπανάστασις τῆς Σάμου. Τῇ 17 Ἀπριλίου ὑψώθη καὶ ἐν τῇ κωμοπόλει Βαθὺ πῆς Σάμου ἡ ἐπαναστατικὴ σημαία ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ Λαχανᾶ τῇ βοηθείᾳ τοῦ ἐκ Σμύρνης ἀφικομένου Γ. Λογοθέτου, ὅστις, κηρυχθεὶς ἀρχηγός, διοργάνωσε στρατιωτικῶς τὴν νῆσον, ἐτοποθέτησεν ἱκανὰ τηλεβόλα, ἵνα παρακωλύσῃ πᾶσαν τῶν πολεμίων ἀπόβασιν, καὶ διηύθυνε τὴν ἐπανάστασιν μετὰ φρονή-

σεως καὶ καρτερίας· κατεσκευάσε δὲ καὶ ἀμυντικά ἔργα εἰς ἀπάσας τὰς ἐπικαίρους θέσεις τῆς ἀπέναντι τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀκτῆς. Ἐνισχυθέντες δ' οἱ κάτοικοι καὶ ὑπὸ δύο σπετσιωτικῶν πλοίων τοῦ Ἰ. Βούκουρα καὶ Σκλιᾶ, ἐπέπεσον κατὰ τῶν πολεμίων καὶ κατέσφαξαν ἅπαντας, βυθίσαντες σύναμα καὶ τὸ ἐκ Ῥόδου ἐκπλεῦσαν πρὸς βοήθειαν αὐτῶν τουρκικὸν πλοῖον. Ἐν τούτῳ ἀπεβιβάσθησαν 300 ἐκ τῶν πολεμίων πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἐν τῇ νήσῳ Ὀθωμανῶν· ἀλλ' ὁ ἀτρόμητος Χατζηγεώργιος Μουριώτης, Κρής, παρευρεθείς ἐν τῇ νήσῳ μετὰ τῶν ἀθανάτων αὐτοῦ συντρόφων, ἐφόνευσεν ἅπαντας τοὺς ἐξελθόντας, ὡς καὶ τοὺς πρὸς βοήθειαν αὐτῶν σταλέντας διὰ λέμβων ἐκ τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Εἶτα ἡ ἐπανάστασις μετεδόθη καὶ εἰς τὰς ἄλλας πόλεις, ἡγουμένων τοῦ Σταμάτη Γεωργαντᾶ καὶ Ἐμμανουῆλ Ἰωάννου· οὕτως ἡ ὅλη δύναμις τῆς νήσου τῇ προσθήκῃ καὶ νέων ἐπικουριῶν, ἐλθουσῶν ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἄλλων μερῶν, συνεποσώθη εἰς 4000 Ἑλλήνων καὶ κατέστη οὐ μόνον τὸ ἄσυλον τῶν Χριστιανῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀλλὰ καὶ τὸ ὀρμητήριον κατὰ τῶν ἐν τοῖς παραλίοις τῆς χερσονήσου ἐκείνης κατοικούντων Τούρκων.

Καταστροφή τινος κικλῶν πλοίων ἐν τῷ πορθμῷ Τσαγκλῇ. Ὁ στόλος τῶν τριῶν νήσων, μαθὼν τὴν ἐν Σάμῳ ἐπανάστασιν ἐσπευσεν εἰς βοήθειαν τῆς νήσου μετὰ 90 πλοίων καὶ κατηυθύνθη εἰς τὰ παράλια αὐτῆς καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἰδίᾳ δὲ πρὸς τὸν πορθμὸν Τσαγκλῇ, ὅπου ἦσαν ἡγχυροβολημένα ὀθωμανικὰ πλοῖα, ἅτινα μετέφερον πολέμιον στρατόν, καὶ, ἐπιπεσὼν, κατέκαυσεν ἅπαντα. Ὑπὸ τοιοῦτου δὲ τρόμου κατελήφθησαν οἱ Τούρκοι, ὥστε καὶ οἱ ἐν τῇ ξηρᾷ ἐστρατοπεδευμένοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Διὰ δὲ τῶν ἐπιτυχιῶν αὐτῶν οὐ μόνον παρεκωλύθη ἐπὶ τινα χρόνον ἡ μεταφορὰ στρατοῦ καὶ πολεμεφοδίων εἰς τε τὴν Στερεὰν καὶ τὴν Πελοπόννησον, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπανάστασις ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὴν Κάσσον, Μυτιλήνην, Χίον, Λήμνον καὶ πάσας τὰς Κυκλάδας καὶ Σποράδας.

Μετὰ δὲ τὰς ἐπιτυχίας ταύτας ὁ στόλος τῶν τριῶν νήσων, ἡνωμένος μετὰ τοῦ στόλου τῆς Κάσσου, ἔχοντας ἴδιον ναύαρχον τὸν Ἰούλιον Μπουρέκαν καὶ τοῦ στόλου τοῦ Γαλαξειδίου ὑπὸ τοὺς Κ. Δεδούσην, Χ. Μπακογεώργην καὶ Δ. Ἀιάστου ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἴδια καὶ παρεσκευάζετο εἰς νέους θριάμβους.

Ὁ σουλτάνος, μαθὼν τοὺς κατὰ τὸ Αἰγαῖον θριάμβους τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου, προπαρασκευάσε μεγάλην ναυτικὴν δύναμιν πρὸς κατὰπολέμησιν αὐτοῦ, συγκεκλιμένην ἐκ μεγάλων πλοίων, τρικρότων,

φρεγατῶν, κορβεττῶν καὶ βρικήων. Τὴν τοιαύτην προπαρασκευὴν μαθόντες οἱ κάτοικοι τῶν τριῶν νήσων, παρεσκευάσθησαν καὶ αὐτοί, σχηματίζαντες καὶ ἕτερον στόλον, δυνάμενον νάντιμετωπίσῃ τὸν στόλον τῶν πολεμίων, ὅστις ἦν πολὺ ὑπέρτερος τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ κατὰ τὸ μέγεθος τῶν πλοίων καὶ τῶν τηλεβόλων. Οὕτω δὲ συντεταγμένος ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἀπεφάσισε νάποκρούσῃ εἰς τὸ Αἰγαῖον τὸν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως περιμενόμενον τουρκικὸν πρὸς καθυπόταξιν τῶν ἐπαναστατησασῶν νήσων. Διὸ μέρος τοῦ στόλου διετάχθη ὑπὸ τὸν Νικόλαον Ἀποστόλῃν νὰ παραπλῆ ἀπὸ Σμύρνης μέχρις Ἑλλησπόντου καὶ μέρος αὐτοῦ ὑπὸ τὸν Μαμουῆν καὶ Μαθιδὸν νὰ ἐπιτηρῶσι τὴν παραλίαν τῆς Ἑφέσου, διαδίδοντες τὸν τρόμον κατὰ τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Εἵτα, ἐπανελθόντες ἐνεθάρρουναν ἅπαντας τοὺς κατοίκους τῶν νήσων καὶ τῶν παραλίων μέχρι τοῦ Παγασητικοῦ καὶ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, καὶ ἐκείθεν προὔχωρῃσαν μέχρι τῶν μεσσηνιακῶν φρουρίων καὶ τῆς Πύλου πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν πολεμίων.

Πυρπόλησις ἐν Ἑρεσσῶ τουρκικοῦ δικρότου καὶ πυρπολικῆ.
Τῇ 26 Μαΐου 1821 μοῖρα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, συγχειμένη ἐξ 22 ὑδραϊκῶν, 7 σπετσιωτικῶν καὶ 9 ψαριανῶν, ἐκπλεύσασα τῶν Ψαρῶν, ἀπήντησε δίχροτον ἐχθρικὸν κατὰ τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἡγκυροβολημένον εἰς Ἑρεσσόν, λιμένα τῆς Λέσβου, ἐρχόμενον πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου, καὶ ἐκανονιοβόλησεν αὐτὸ ἄνευ βλάβης διὰ τὴν σμικρότητα τῶν τηλεβόλων. Συμβουλίου δὲ συγκροτηθέντος ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος τοῦ Τομπάζη, ἀπεφασίσθη ἢ διὰ πυρπολικοῦ καταστροφῇ τοῦ δικρότου, διότι ἀνεμνήσθησαν οἱ ὑπὲρ τὰ πενήτηκοντα ἔτη γεγονότες ὅτι οἱ Ῥῶσοι διὰ πυρπολικῶν ἔκαυσαν τὸν τουρκικὸν στόλον κατὰ τὴν ἐν Τσεσμέ (Κρήνη) ναυμαχίαν, τὴν γενομένην κατὰ τὴν ἀποτυχοῦσαν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων τῷ 1769. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ἡγνόουν τὴν κατασκευὴν πυρπολικῶν, ἐρρέθη ἐν τῷ συμβουλίῳ ὅτι ὁ Ἰωάννης Παπατούκας, Πάργιος, γινώσκει τὴν κατασκευὴν τοιούτων. Ἦσαν δὲ τὰ πυρπολικά πλοῖα παλαιὰ ἐφωδιασμένα διὰ κιβωτίων, πεπληρωμένων πίσσης καὶ ἄλλων ἐμπρηστικῶν ὑλῶν κατὰ τὴν πρῶραν, καὶ δι' ἄλλων τριῶν ὁμοίων καθ' ἑκατέραν πλευράν, ἅτινα ἔχοντα ὅπας, δι' ὧν ἐσχηματίζετο ρεῦμα ἀέρος, συνεδέοντο πρὸς ἄλληλα δι' ἐμπρηστικῆς θρυαλλίδος τὰ σχοινία καὶ οἱ ἴστοι ἦσαν κεχρισμένοι διὰ πίσσης· εἰς τὰ ἄκρα ἦσαν προσηρτημένα ἄγκιστρα ἐκ πλέγματος,

ἅπερ ἅμα περιπλεκόμενα εἰς τὰ σχοινία τοῦ ἐχθρικοῦ πλοίου, καθίστων ἀδύνατον πᾶσιν σωτηρίαν· ταῦτα οἱ ῥιψοκίνδουνοι τῶν Ἑλλήνων ναυτῶν προσεκόλλων εἰς τὰ ἐχθρικά πλοῖα, ἀφοῦ προηγουμένως ἔθετον πῦρ διὰ τῶν ὀπῶν, καὶ παρευθὺς κατέφευγον εἰς μικρὸν πλοίαριον, οὗτινος τὰ ἱστία, ταπεινὰ ὄντα, σχεδὸν ἐψαυον τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης· κωπηλατοῦντες δὲ μετὰ μεγίστης ταχύτητος ἀπεμακρύνοντο τοῦ τουρκικοῦ στόλου καταπυροβολούμενοι ἐνῶ συνετάραττε καὶ κατεθορύβει τὸν ἐχθρὸν τὸ ἀναδιδόμενον πῦρ.

Ἐπὶ τοιοῦτου δὲ πυρπολικοῦ ἐπιβαινόντες ὁ Θεοχάρης, Παπανικολῆς καὶ Παπατούκας ἐπέπεσον κατὰ τοῦ εἰρημένου δικρότου· ἀλλ' ἀπέτυχε, καὲν ἀνωφελῶς· τὸ μὲν διότι οἱ πυρποληταί, πρωτόπειροι ὄντες, ἔθεσαν πῦρ ἐν αὐτῷ προῶρως καὶ πολὺ μακρὰν τοῦ δικρότου· τὸ δὲ διότι ἐναντίος ἄνεμος ἀπεκώλυσε τοὺς τολμηροὺς ναύτας νὰ πλησιάσωσι παρευθὺς τότε κατεσκευάσθη ἕτερον, ἐμπιστευθὲν εἰς τὸν Δ. Παπανικολῆν· ὁ δ' ἐκ Ὑάρων πλοίαρχος Καλαφάτης μετέτρεψεν εἰς πυρπολικὸν τὸ ἴδιον αὐτοῦ πλοῖον. Ἀμφοτέρω τὰ πυρπολικά, κοπάσαντος τοῦ ἀνέμου ὥρμησαν κατὰ τοῦ δικρότου, καὶ τὸ μὲν τοῦ Καλαφάτη ἐκίχθη ἄνευ ἀποτελέσματος, τὸ δὲ τοῦ Παπανικολῆ, καίπερ σφοδρῶς πυροβολούμενον ὑπὸ τοῦ δικρότου, κολλήσαν εἰς τὴν προῶραν αὐτοῦ μετέδωκε τὸ πῦρ καὶ ἀνετίναξεν αὐτὸ εἰς τὸν ἄερα· καὶ μετ' ὀλίγον τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο σκάφος κατεκίχθη ὀλόκληρον τῇ 27 Μαρτίου, διχσωθέντος τοῦ Παπανικολῆ, τὸ δὲ πλήρωμα τοῦ δικρότου, ἐκ 1100 ἀνδρῶν συγκείμενον, ἐνῶ ἐζήτει νὰ σωθῇ κολυμβῶν ἢ διὰ τῶν λέμβων εἰς Μυτιλήνην, κατεδιώχθη μετὰ τόσης σπουδῆς καὶ μηχανίας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ναυτῶν, ὥστε ἐξ ὅλου τοῦ πληρώματος αὐτοῦ μόλις διέφυγον τὸν θάνατον ὀκτώ, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπνίγησαν ἅπαντες. Ὁ Τουρκικὸς στόλος, μαθὼν τὴν καταστροφὴν τοῦ δικρότου, περίτρομος ἐπέστρεψεν εἰς Δαρδανέλια. Ὁ δὲ ἑλληνικὸς μετὰ τόλμης καὶ κανονιοβολισμῶν κατεδιώξεν αὐτὸν μέχρι τοῦ στομίου τοῦ Βοσπόρου. Καὶ οὕτως οἱ κάτοικοι τοῦ Αἰγαίου ἐπὶ τινα χρόνον ἔμειναν ἀνενόχλητοι καὶ ἡ ἐπανάστασις ἐκραταιώθη.

Πλοῦς τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον· καὶ ἡρωϊκὸς θάνατος Γεωργίου Παξιοῦ. Τὴν ἐτέραν ναυτικὴν μοῖραν, συγκειμένην ἀπὸ 6 ὑδραϊκὰ καὶ 6 σπέτσωτικὰ πλοῖα, διώκει ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης ὑδραῖος καὶ Νικόλαος Μπότσης ἐκ

Σπετσῶν αὕτη διηρθύνη πρὸς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον αἰτήσῃ τῶν Πελοποννησίων καὶ ἀφίκετο εἰς Πάτρας (17 Ἀπριλίου, 1821). Ὁ ἐν τῷ λιμένι τῆς πόλεως ταύτης τουρκικὸς στόλος ἰδὼν τὸν ἑλληνικὸν ἐρχόμενον, ἔφυγεν εἰς Ναυπάκτον καὶ καταδιωχθεὶς, διεσώθη ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ φρουρίου τῆς Ναυπάκτου. Εἶτα ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἴδια, ἀφήσας τὸν Δ. Πανούτσον ἢ Καστριώτην, ὕδραϊον, μετὰ τοῦ καλῶς ἐξοπλισμένου πλοίου του, τοῦ ἐτέρου πλοίου Ἀγαμέμνονος τῆς Μπουμπουλίνας, τεσσάρων πλοίων τοῦ Γαλαξειδίου, διευθυνομένων ὑπὸ τοῦ Κ. Δεδούση καὶ τινος ἐτέρου πλοίου ἐκ Κεφαλληνίας τοῦ Φωκᾶ Θεοδωράτου πρὸς ἐξακολούθησιν τῆς πολιορκίας τῶν Πατρῶν καὶ φρούρησιν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου.

Ἡ δὲ κατὰ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον ἐκστρατεία αὕτη, καὶ ἡ τελεσφόρος ὑπηρεσία, ἣν ἀπανταχοῦ τὸ ἑλληνικὸν ναυτικὸν παρέσχε τοῖς Ἑλλησιν, ἐνίσχυσε πολὺ τὸν ἀγῶνα.

Τότε ὁ ναύτης Γεώργιος Παξιανὸς ἐκ Παξῶν, ἀνήκων εἰς τὸ πλήρωμα τοῦ πλοίου τῆς Λασκαρίνης Μπούμπουλη, διοικουμένου παρὰ τοῦ Νικολάου Ὁρλώφ Σπετσιώτου, ἀνεδέχθη τὴν διὰ πυρπολικοῦ καταστροφὴν τοῦ ἑθρικοῦ στόλου προσεγγίσαντος δὲ τοῦ πυρπολικοῦ τὸν λιμένα τῆς Ναυπάκτου δι' ἀνέμου οὐρίου, ἤρξατο φοβερὸς κατ' αὐτοῦ κανονιοβολισμὸς ἐκ τε τοῦ φρουρίου καὶ τῶν ἐν τῷ λιμένι τουρκικῶν πλοίων· ἀλλ' ὁ Παξιανὸς, μὴ ὑπολογίσας καλῶς τὴν ἀπόστασιν, ἔθηκε προῶρως πῦρ· καὶ τοι δὲ φλογιζομένου τοῦ πυρπολικοῦ ἐπὶ τῆς πύρας, ἐνέμενεν ὅπως προσκολλήσῃ τοῦτο εἰς τὸ παρακείμενον τουρκικὸν πλοῖον, περιφρονῶν τοὺς κατ' αὐτοῦ ἐκσφενδονιζομένους μύδρους· ἐπὶ τέλους, στενοχωρηθεὶς ὑπὸ τῶν φλογῶν, ἀπεχώρησε τοῦ καταστρώματος διοικῶν τὸ πυρπολικὸν ἐκ τῶν πλευρῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ πῦρ ἐδίωξεν αὐτὸν καὶ ἐκέϊθεν· τότε, βυθισθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τὴν κεφαλὴν μόνον ἔχων ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας, κατέβηκε πᾶσαν προσπάθειαν ἵνα προσκολλήσῃ τὸ πυρπολικόν· ἀλλ' ἐνῶ ὡς ἄλλος Κυναίγειρος ἡμύνητο κατὰ τῶν φλογῶν, προχωρῶν, ἐκυκλώθη ὑπὸ τῶν ἑθρικῶν λέμβων καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος, κέντος τοῦ πυρπολικοῦ ἀνευ ἀποτελέσματος· οἱ δὲ Τοῦρκοι, ἀνασκολοπίσαντες, εὔησαν καὶ εἶτα ἀνήρτησαν αὐτὸν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τοῦ φρουρίου τῆς Ναυπάκτου.

Καταστροφὴ δύο ἑθρικῶν πλοίων ἐν τῷ λιμένι Χαλκίδος.
Ἐνῶ ταῦτα διεδραματίζοντο ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ, ὁ Α.

Κριεζής, υδραῖος, μαθὼν ὅτι δύο τουρκικὰ πλοῖα ἦσαν ῥήγκυρο-
βολημένα ἐν τῷ λιμένι Χαλκίδος, ἔσπευσε μετὰ δύο πλοίων, καί,
φθὰς εἰς τὸν λιμένα, κατέκαυσεν αὐτά, καὶ οὕτως ἐνισχύθη ἡ
ἐν Χαλκίδι ἐπανάστασις.

Πυρπόλησις Γαλαξειδίου ὑπὸ Τούρκων. Τῇ 23 Σεπτεμ-
βρίου 1821 ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος διὰ τῶν Πατρῶν εἰσελθὼν εἰς
τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, ἐκυρίευσεν 34 πλοῖα, προσωρμισμένα ἐν
τῷ λιμένι τοῦ Γαλαξειδίου, ἐνέπρησε τὴν πόλιν καὶ ἐφόνευσεν τρεῖς
γέροντας καὶ διέλυσεν οὕτω τὴν ἐκεῖ σταθμεύουσαν ναυτικὴν τοῦ
Γαλαξειδίου δύναμιν. Αἱ δὲ οἰκογένειαι τῶν κατοίκων, ἀποσυρ-
θεῖσαι εἰς τὰ μεσόγεια, διεσώθησαν ἀπὸ βεβαίας καταστροφῆς.
Κατὰ συγκυρίαν δέ, καθ' ἣν ἡμέραν οἱ Τούρκοι ἐνέπρησαν τὸ Γα-
λαξειδίον, οἱ Ἕλληνες, κυριεύσαντες τὴν Τρίπολιν, ἐξεδικηθήσαν
αὐτοῦς.

Πυρπόλησις τουρκικῆς ναυαργίδος ἐν Χίῳ. Αἱ ἀνήκουστοι
σφαγαὶ τῆς Χίου παρώργισαν ἐπὶ τοσοῦτον τοὺς κατοίκους τῶν
ναυτικῶν νήσων, ὥστε ἀπεφάσισαν ταχεῖαν ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ
ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ἀλῆ Ζαδὲ τουρκικοῦ στόλου, τοῦ συμπράξαντος
εἰς τὰς σφαγὰς. Διὸ ὁ ἑλληνικὸς στόλος, συγκεῖμενος ἐκ 56 πλοίων
καὶ δύο πυρπολικῶν, μαθὼν τὴν ἐθνικὴν ταύτην συμφορὰν, προσ-
ωρμίσθη ἔσπευσμένος πρὸ τῆς Χίου καὶ διέσωσε τοὺς ἐν τοῖς
σπηλαίοις καὶ ταῖς ὁπαῖς τῆς γῆς κεκρυμμένους, οὓς μετεκόμισεν
εἰς Ψαρά, καὶ ἐκεῖθεν διεσπάρησαν εἰς πάσας τὰς νήσους τοῦ Αἰ-
γαίου καὶ εἰς τὰ περίξ τῆς Κορίνθου προΐστατα δὲ τῆς μὲν μοίρας
τῶν Ψαρῶν ὁ Ν. Ἀποστόλης, τῆς δὲ τῶν Σπετσῶν ὁ Ἀναστ.
Ἀνδρουτσος, καὶ τῆς Ὑδρας ὁ Μιχούλης, ὁ καὶ προεξάρχων ἀπά-
σης τῆς ναυτικῆς δυνάμεως. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος, εἰσπλεύσας εἰς
τὸν πορθμὸν τῆς Χίου, ἐναυμάχησε κατὰ τοῦ τουρκικοῦ, προσωρ-
μισμένου ὑπὸ τὸ φρούριον τῆς Χίου, καὶ ἐπῆνεγκεν αὐτῷ ἱκανὰς
ζημίας· εἴτα δὲ ἐπανῆλθεν εἰς Ψαρά. Τὴν υποχώρησιν ταύτην τοῦ
ἑλληνικοῦ στόλου ἐκλαβὼν ὁ τῶν πολεμίων ναύαρχος ὡς ἤτταν,
ἐνόμισεν ὅτι δύναται νὰ καταστρέψῃ αὐτὸν ἐντελῶς μετὰ τὴν
ἄφιξιν τῆς περιμενομένης νέας ἐξ Ἀλεξανδρείας ναυτικῆς μοίρας,
καὶ μετὰ τὸ πέρασ τῆς ἑορτῆς τοῦ Μπαϊραμίου, ἣτις εἶναι ἡ με-
γαλειτέρα τοῦ Ἰσλαμισμοῦ ἑορτή. Ἐνῶ δ' ὁ τουρκικὸς στόλος περι-
έμενε τὸ πέρασ τῆς ἑορτῆς, ἵνα ἐκτελέσῃ τὸ σχέδιον αὐτοῦ, ὁ ἑλ-
ληνικὸς ἀπεφάσισε νὰ κάψῃ τὸν τουρκικὸν ἐν αὐτῷ τῷ λιμένι τῆς
Χίου. Ἐπὶ τούτῳ ἐξέπλευσεν ἐκ Ψαρῶν τὴν 1 Ἰουνίου, συγκεί-

μενος ἐκ τεσσάρων πλοίων, δύο τῶν Ψαρῶν ὑπὸ τὸν Ν. Γιαννιτζίην καὶ Γ. Κουτσοῦκον, καὶ δύο τῆς Ὑδρας ὑπὸ τοὺς Ἰωάννην Ζάκην καὶ Ἀντώνιον Ραφαήλ.

Ἐνῷ δὲ ὁ τουρκικὸς τὴν 6ην πρὸς τὴν 7ην Ἰουνίου 1822 ἐώρταζε τὴν ἐορτὴν τοῦ Βαϊραμίου κατὰφωτος καὶ σημαιοστόλιστος, ὁ ἑλληνικὸς ἐν νυκτὶ σκοτεινῇ κατέπλευσεν εἰς τὰ παράλια τῆς Χίου, προπορευομένων δύο πυρπολικῶν, ὧν τὸ μὲν διηύθυνεν ὁ Νικόλαος Πιπίνος, τὸ δὲ ὁ Κωνσταντῖνος Κανάρης· τὴν δ' ὑπηρεσίαν αὐτῶν ἀνεδέχθησαν τριάκοντα ἄνδρες, ἀφοῦ προηγουμένως ἐκοινωνήσαν τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Ἐντὸς τῶν πυρπολικῶν εἶχον ἀποθέσει καὶ ἱκανὴν ποσότητα πυρίτιδος, ὥστε ἐν ὥρᾳ κινδύνου νάνατιναχθῶσι μᾶλλον εἰς τὸν ἄερα ἢ νὰ πέσωσι ζῶντες εἰς χεῖρας τῶν πολεμίων.

Τὰ δύο πυρπολικά, φέροντα γαλλικὴν καὶ αὐστριακὴν σημαίαν, ἐπλησίασαν τόσον πολὺ τὰ τουρκικά, ὥστε διετάχθησαν παρ' αὐτῶν νάπομακρυνθῶσι, καὶ πράγματι ἀπεμακρύνθησαν, παλινδρομήσαντα· ἀλλὰ περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐπανῆλθον, καί, βοηθούμενα ὑπὸ οὐρίου ἀνέμου, εἰσέδυσαν εἰς τὸν τουρκικὸν στόλον, διευθυνθέντα κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν ναυαρχίδα. Ὁ Κανάρης, ὀρμήσας, ἐκόλλησε τὸ πυρπολικόν του εἰς τὴν πρῶραν τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος τοῦ Ἀλῆ Ζαδὲ Πασσᾶ, ἡγκυροβολημένης εἰς τὸ μέτωπον τοῦ στόλου παρὰ τῇ ἀποβάθρᾳ, καὶ παρευθὺς μετέδωκεν εἰς αὐτὴν τὸ πῦρ. Ὁ δὲ Πιπίνος ἐκόλλησε καὶ αὐτὸς τὸ πυρπολικόν του εἰς τὴν ναυαρχίδα τοῦ Μπεκίρμπετη· ἀλλὰ, μὴ κολλήσαν ἐπιτυχῶς, μετέδωκε μὲν τὰς φλόγας, ἀλλ' ἐνεκα τῆς ἐγκαίρου βοήθειας τοῦ πληρώματος αὐτοῦ καὶ τοῦ λοιποῦ τουρκικοῦ στόλου ἐσβέσθη τὸ πῦρ, καὶ οὕτω διεσώθη ἀπὸ βεβιαίας καταστροφῆς, κατασταῖσα μόνον ἀχρηστος.

Ἡ δὲ ναυαρχίς τοῦ Ἀλῆ Ζαδὲ Πασσᾶ, ἀναφλεχθεῖσα ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἄερα τὴν μετὰ τὸ μεσονύκτιον δευτέραν ὥραν ἐκ τῆς ἐκρήξεως τῆς ἐν αὐτῇ ὑπαρχούσης μεγάλης ποσότητος πυρίτιδος, καὶ ἐγένετο παρανάλωμα τοῦ πυρός μετὰ μεγίστου ἀριθμοῦ τοῦ πληρώματος, ἐν ᾧ δυστυχῶς ὑπῆρχον καὶ πολλοὶ αἰχμάλωτοι χριστιανοί. Λέμβοι δὲν ἐτόλμων νὰ πλησιάσωσιν εἰς τὸ καίόμενον πλοῖον καὶ διὰ τὸν φόβον τῆς ἐν αὐτῇ πυρίτιδος, καὶ διότι τὰ τηλεβόλα πεπυρακτωμένα ὑπὸ τοῦ πυρός, ἐξεπυρσοκρότουν ἀφ' ἐαυτῶν· ὁ δ' Ἀλῆς Ζαδὲς Πασσᾶς, εἰς ἀπόγνωσιν περιελθὼν, εἰσῆλθεν εἰς ἀκάτιον ἵνα σωθῇ, ἀλλ' αἰφνης εἰς τῶν

ιστῶν τῆς καιομένης ναυαρχίδος καταπεσόν, ἀνέτρεψε τὸ ἀκάτιον καὶ ἐτραυματίσεν αὐτὸν καιρίως τότε μετενεχθεὶς οὗτος εἰς τὴν παραλίαν ὑπὸ ἐπιτηδεῶν κολυμβητῶν, ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ τόπου ἐκεῖνου, ἐφ' οὗ τσαῦται θηριωδία ἐτελέσθησαν, ἕτεροι δὲ δύο λέμβοι, ὑπὸ τῶν πληρωμάτων τῆς ναυαρχίδος, κατεβυθίσθησαν. Οἱ δὲ πυρποληταὶ ἀμφοτέρων τῶν πυρπολικῶν, ἐπιβάντες πλοιαρίου, ὅπερ ἔσυρον ἐπὶ τούτῳ κατόπιν των, περιέπλεον τὴν πρύμνην ὑπὸ τὴν λάμψιν τῆς καιομένης ναυαρχίδος, ἀγαλλόμενοι ἐπὶ τῷ κατορθώματι. Εἵτα δὲ διὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου διελθόντες καὶ τὸν θάνατον περιφρονοῦντες, ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια, μηδεμίαν ὑποστάντες βλάβην.

Ὁ δὲ Κανάρης καὶ Πιπῖνος μετὰ τῶν λοιπῶν πυρπολητῶν ἐπανῆλθον εἰς Ψαρά, ἐπευφημούμενοι καὶ θαυμαζόμενοι ὑπὸ τοῦ πλήθους, ὅπερ ἐξῆλθε μετὰ τοῦ Κλήρου καὶ μετὰ σημειῶν εἰς προὔπαντησιν αὐτῶν κροτούντων δὲ τῶν τηλεβόλων καὶ ἡχούντων τῶν κωδῶνων τῶν ἐκκλησιῶν, εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν. Ἀνυπόδητοι δὲ καὶ ἀσκεπεῖς ἐπορεύθησαν εἰς τὸν ναὸν καὶ ἐδόξασαν τὸν Θεὸν ἐπὶ τῷ κατορθώματι καὶ ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ αὐτῶν τὸ δ' ὄνομα τοῦ Κανάρη διεδίδετο ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, μετὰ θαυμασμοῦ προφερόμενον.

Ὁ δ' ἐπίλοιπος τουρκικὸς στόλος μετὰ τὸν ἐμπρησμὸν τῆς ναυαρχίδος ὑπὸ τρόμου καταληφθεὶς, ἔκοψε τὰς ἀγκύρας καὶ διεσκορπίσθη ἐν ἀταξίᾳ, καταδιωκόμενος δὲ εἰσῆλθεν εἰς τὸν Ἑλλησποντον, ὃ δὲ ἑλληνικὸς ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἴδια.

Τὸ Ναύπλιον καὶ ὁ Δράμαλης ἄνευ τροφοδοτήσεως. Μετὰ τὴν πυρπόλησιν τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος ἐν τῷ λιμένι τῆς Χίου (7 Ἰουνίου 1822), ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος Ἀλῆ Ζαδὲ Πασσᾶ προεχειρίσθη στόλαρχος τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου ὁ Ἰβραήμ Πασσᾶς, ὅστις προσλαβὼν καὶ τὸν ἀντιναύαρχον Καρᾶ Ἀλῆν ἐξῆλθε τοῦ Ἑλλησπόντου, διαταγὴν ἔχων νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ ἐξ Ἀλεξανδρείας καταπλέοντος αἰγυπτιακοῦ καὶ μεταβῇ εἰς Πάτρας, ἵνα λύσῃ τὴν πολιορκίαν τοῦ φρουρίου, κινδυνεύοντος νὰ παραδοθῇ· εἵτα δὲ νὰ τροφοδοτήσῃ τὸ στερούμενον τροφῶν φρούριον τοῦ Ναυπλίου καὶ τὸν στρατὸν τοῦ Δράμαλη, εἰσβαλόντα τότε εἰς τὴν Ἀργολίδα.

Τὸ σχέδιον τοῦ τουρκοαἰγυπτιακοῦ στόλου μαθόντες οἱ Ἕλληγες, παρесеύασαν 70 πλοῖα μετὰ 10 πυρπολικῶν καὶ ἀνυπομόνως ἀνέμενον τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἐχθροῦ· ἀλλ' ὁ τουρκικὸς στό-

ΜΙΑΟΥΛΗΣ

λος, μαθὼν ὅτι παρκακολουθεῖται ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ, μεταβαλὼν σχέδιον, διηρθύνθη εἰς τὴν δυτικὴν Πελοπόννησον, καὶ πρὸς τὰς νήσους Ὑδραν καὶ Σπέτσας, συγκείμενος ἐξ 90 πλοίων διαφόρου μεγέθους. Ὁ ἐχθρικός στόλος τῇ 8 Σεπτεμβρίου διηρθύνετο πρὸς τὸν πορθμὸν τῶν Σπετσῶν, ὃν οἱ κάτοικοι μετῆνεγκον τὰς οἰκογενείας αὐτῶν εἰς Ὑδραν, καὶ μόνον 28 γέροντες ἔμειναν, κρατοῦντες τοὺς προμαχῶνας τῆς νήσου. Ὁ δὲ ἑλληνικός ὑπὸ τὸν ναύαρχον Μικαύλην παρετάχθη εἰς τρεῖς σειρὰς ἀνὰ 20 πλοῖα καὶ μεθ' ἐξ πυρπολικῶν. Ἡ πρώτη ἐτέθη ἀπέναντι τῶν Σπετσῶν, ἡ δευτέρα μεταξὺ τοῦ πορθμοῦ πρὸς τὸ Ναύπλιον καὶ ἡ τρίτη πρὸς τὸ μέσον μικρὰ δὲ μοῖρα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ὑποκριθεῖσα φυγὴν, ἐτράπη πρὸς τὰ στενὰ τῶν ἐκεῖ νησιῶν ὅπως ἐφελκύσῃ τὰ ἐχθρικά πλοῖα πρὸς καταδίωξιν αὐτῆς καὶ οὕτω τεθῇ ὁ τουρκικός στόλος ἐν τῷ μέσῳ δύο πυρῶν, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Ὁ ἐχθρικός στόλος προσέβαλε ταύτοχρόνως τὰ πρὸς τὸν πορθμὸν τεταγμένα ἑλληνικά πλοῖα καὶ τὰ πρὸς τὰ νησιῶνα τραπέντα, ἀλλὰ, νηνεμίας ἐπελθούσης, δὲν ἠδύναντο νὰ κινηθῶσιν ἀπέναντι τῶν ἐλαφρῶν καὶ εὐκινήτων ἑλληνικῶν πλοίων, ἐπωφελουμένων καὶ τῆς ἐλαχίστης τοῦ ἀνέμου πνοῆς. Τότε ὁ Πιπίνος, κολλήσας πυρπολικὸν ἐπὶ τινος μεγάλου ἐχθρικοῦ πλοίου, μετέδωκεν εἰς αὐτὸ τὸ πῦρ· ἀλλὰ τὸ πλήρωμα τοῦ πλοίου προλαβόν, ἔσβεσεν αὐτό, διασωθέντος καὶ τοῦ Πιπίνου ἐπὶ τῆς λέμβου του. Τότε ὁ Κοσμᾶς Μπαρμπάτσης, ἐλκύσας τὴν μάχιαν, ὁρμᾷ δι' ἐτέρου πυρπολικοῦ ἐναντίον ἄλλου δικρότου, ὅπερ, τρομάξων, ἐτράπη εἰς φυγὴν φεύγον δὲ ἐκανοινοβόλει πρὸς τὰ ὀπίσθεν κατὰ τοῦ πυρπολικοῦ, ὅπερ ἐκάη ἄνευ ἀποτελέσματος. Τὸ παράδειγμα τοῦ τουρκικοῦ πλοίου ἐμιμήθησαν εἴτα καὶ τὰ λοιπὰ τουρκικά πλοῖα, ἅτινα μεθ' ἐξάωρον ναυμαχίαν φεύγοντα ἐτράπησαν εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος, ἀπελπιθέντος τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου τοῦ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον. Κατόπιν δὲ ὁ τουρκικός στόλος, ἀπέπλευσεν εἰς Τένεδον, χωρὶς νὰ δυνηθῇ οὔτε τὸ φρούριον τοῦ Ναυπλίου, οὔδὲ τὸν στρατὸν τοῦ Δράμαχῃ νὰ τροφοδοτήσῃ.

Ἦτα τουρκικοῦ στόλου παρὰ τὰ παράλια τῆς Χαλκίδος.
 Ὁ Σουλτάνος, ἀπαλλαγείς τοῦ κατὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ πολέμου, τῆς ἐν Μολδοβλαχίᾳ ἐπαναστάσεως τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τοῦ φόβου τῆς ἐκρήξεως ῥωσοτουρκικοῦ πολέμου, ἔστρεψεν ἅπασαν αὐτοῦ τὴν προσοχὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἤρξατο παρασκευάζων καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα μεγάλην κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θά-

λασσαν ἐκστρατεῖαν κατ' αὐτῆς. Ὁ στόλος οὗτος προέκειτο νὰ ἐνωθῇ μετὰ τῶν πλοίων τῆς Αἰγύπτου, τοῦ Μαρόκου, τοῦ Ἀλγερίου, καὶ τῆς Τύνιδος, καὶ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἑλλάδος πρὸς καθυπόταξιν τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ ἰδίως τῆς Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν, καὶ εἴτα νὰ εἰσβάλῃ εἰς Πελοπόννησον καὶ καθυποτάξῃ αὐτήν. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἑλληνικὸς ἐξηκολούθει νὰ παρασκευάζεται καίπερ ἀσθενῇ τὰ μέσα αὐτοῦ, καί, παρακολουθῶν τὰς ἐνεργείας τοῦ τουρκικοῦ, ἐματαίου πάντοτε τὰ σχέδια τοῦ ἐχθροῦ, διέλυε δὲ καὶ τὸν ἀπὸ θαλάσσης ἀποκλεισμόν τοῦ Μεσολογγίου. Κατὰ δὲ τὸν Ἀπρίλιον 1823 προχωρῶν ὁ ἑλληνικὸς πρὸς τὸ φρούριον τῆς Χαλκίδος, συνήντησεν ἑνδεκα τουρκικὰ πλοῖα, καί, ναυμαχίας συγκροτηθείσης, ἐκυρίευσεν μίαν κορβέτταν, τέσσαρα βορῖκια καὶ μίαν γολέτταν· τὰ δὲ λοιπὰ, διαφυγόντα τὸν κίνδυνον, κατέφυγον εἰς Ἀγίαν Μαρίναν τῆς Στυλίδος· ἐκεῖ δὲ ἀποβιβάσθην τὸ πλήρωμα ὡχυρώθη μετὰ τρισχιλίων στρατιωτῶν, ἐλθόντων εἰς βοήθειαν αὐτῶν.

Περὶ δὲ τὰ τέλη Νοεμβρίου ὁκτὼ πολεμικὰ πλοῖα μετὰ δύο πυροπολικῶν τῆς Ὑδρας καὶ ἕξ τῶν Σπετσῶν μετέβησαν εἰς βοήθειαν τοῦ πολιορκουμένου Μεσολογγίου· πορευόμενα δὲ ἀπῆντησαν ἐχθρικὴν γολέτταν, κομίζουσαν τοὺς μισθοὺς τοῦ πολιορκουμένου τὸ Μεσολόγγιον Σκόδρα Πασσᾶ, καὶ ἐκυρίευσαν αὐτήν μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ χρημάτων, ἀνερχομένων εἰς 200,000 γροσίων. Φθὰς δὲ ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἰς Μεσολόγγιον καὶ εὐρὼν διαλελυμένον τὸν κατὰ θάλασσαν ἀποκλεισμόν, ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἴδια, ἀφήσας ἐν τῷ λιμένι Μεσολογγίου 6 πλοῖα τῶν Σπετσῶν αἰτήσαι τοῦ Μαυροκορδάτου πρὸς φρουρήσιν τοῦ λιμένος. Ὁ δὲ τουρκικὸς στόλος, μὴ τολμῶν νὰ προβῇ εἰς σπουδαῖον τι ἐγχείρημα, κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τῶν Πατρῶν καὶ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν τηλεβόλων τοῦ φρουρίου τῶν Πατρῶν καὶ τῶν φουρίων τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου.

Ἀνάκτῃσις Ψαρῶν ὑπὸ Ἑλλήνων ναυτῶν. Μετὰ τὴν ἡρώϊκην πτώσιν τῶν Ψαρῶν ὁ Χουσρέφ Πασσᾶς ἀφῆκε πρὸς φρουρήσιν αὐτῶν 1500 στρατιώτας μετὰ τινῶν μικρῶν πλοίων, προπαρασκευαζόμενος εἰς τὴν κατὰ τῆς Σάμου ἐκστρατεῖαν, τοῦ λοιποῦ στόλου ἀποπλεύσαντος εἰς Λέσβον. Ἀλλ' ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ἐκδίκῃσιν πνέων διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς νήσου, ἀφίκετο εἰς Ψάρᾶ, καὶ παρευθὺς ἀπεβίβασε χιλίους ναύτας, οὔτινες, ἐπιπεσόντες κατὰ τῶν ὡχυρωμένων Τούρκων, τοὺς κατεδίωξαν καὶ ἠνάγκασαν αὐ-

τούς νά εισέλθωσιν εἰς τὰ πλοῖα καὶ εἶτα ἐκυρίευσαν ἅπασαν τὴν νῆσον 1824.

Κατόρθωμα Κανάρη παρὰ τὴν Τένεδον. Αἱ κοινότητες τῶν ναυτικῶν νήσων, μαθοῦσαι τὴν κατὰ τῆς Σάμου μελετωμένην ἐκστρατείαν τοῦ Χουσρέφ Πασσᾶ, καὶ προβλέπουσαι τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου ἐκ τῆς μελλούσης ἐνώσεως τοῦ αἰγυπτιακοῦ μετὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου, παρεσκεύασαν ἀξιόμαχον ναυτικὴν δύναμιν ἐξ ὀγδοήκοντα πλοίων μετὰ πολλῶν πυρπολικῶν. Ὁ στόλος οὗτος διηρέθη εἰς δύο μοῖρας, καὶ τῆς μὲν μιᾶς προεχειρίσθη ναύαρχος ὁ Γ. Σαχτούρης, τῆς δὲ ἑτέρας ὁ Α. Μιαούλης, ἵνα ἐκπλεύσωσιν ὁ μὲν Σαχτούρης κατὰ τουρκικοῦ στόλου, τοῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀναμενομένου, ὁ δὲ Μιαούλης κατὰ τοῦ αἰγυπτιακοῦ, διευθυνομένου ὑπὸ τοῦ Ἰβραήμ, ἐν αἷ ὑπηρετοῦν καὶ πολλοὶ Εὐρωπαῖοι ἀρνησίβητσκοι.

Ἐνῷ δ' ὁ τουρκικὸς στόλος, ἡγκυροβολημένος εἰς Τένεδον, ἀνέμενε τὰς περαιτέρω τοῦ σουλτάνου διαταγὰς, ἡ μοῖρα τοῦ στόλου τῶν Ὑαφῶν ἐξαπέστειλεν εἰς Τένεδον περὶ τὰ τέλη Μαΐου 1824 τὸν ἥρωα τῶν θαλασσῶν Κανάρην, μετὰ δύο πυρπολικῶν καὶ δύο βρικήων. Οἱ ἐν τοῖς πυρπολικοῖς ἐνδυθέντες στολὴν τουρκικὴν καὶ φέροντες ὀθωμανικὴν σημαίαν, ὑπεκρίθησαν ὅτι καταδιώκονται ὑπὸ τῶν δύο βρικήων τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου. Φεύγοντες δ' οὕτω, διευθύνοντο πρὸς τὸν τουρκικὸν στόλον ζητοῦντες ἀσυλον. Οἱ Τοῦρκοι ἐκλαβόντες τὴν ἀπατηλὴν ταύτην καταδιώξιν ὡς σπουδαίαν, ἐσπευσαν νὰ σώσωσι τὰ καταδιωκόμενα δύο πυρπολικά καὶ ἐπέτρεψαν αὐτοῖς ν' ἡγκυροβολήσωσι πλησίον αὐτῶν. Παρευθὺς τότε ἐν τῶν πυρπολικῶν, ὑπὸ ὑδραίων διευθυνόμενον, ἐκόλλησεν εἰς τὴν ναυαρχίδα, τὸ δ' ὑπὸ τὸν Κανάρην ἐκόλλησεν εἰς ἕτερον δίκροτον, ὅπερ περιεῖχε καὶ τὸ ταμεῖον τοῦ στόλου. Ὁ Κανάρης τότε ἀνέκραξε μεγαλοφώνως: "Τοῦρκοι, σᾶς καίωμεν, καθὼς καὶ εἰς τὴν Χίον!", Ὁ ναύαρχος, προφθάσας, ἔκοψε τὰς ἀγκύρας καὶ διὰ τῆς φυγῆς ἐσώθη, κινδυνεύσας τὸν ἐσχατὸν κίνδυνον ἀλλὰ τὸ πῦρ, μεταδοθὲν εἰς τὸ ἄλλο δίκροτον, ἀνετίναξεν αὐτὸ εἰς τὸν ἀέρα μεθ' ὅλου τοῦ πληρώματος ἐκ 1600 ἀνδρῶν, διασωθέντων πέντε μόνον ἐξ αὐτῶν. Ὁ δὲ λοιπὸς στόλος, κατῆσχυρμένος καὶ καταδιωκόμενος, κατέφυγεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ἀποβαλὼν ἕνεκα τρικυμίας καὶ ἑτερα τρία τουρκικὰ πλοῖα, τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου καταφυγόντος εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ὁ δὲ ἐλληνικὸς ἐπανῆλθεν ἀβαλαβῆς εἰς Ψαρὰ καὶ ἐκείθεν εἰς Μεσολόγγιον καὶ Κρήτην, κομίσας τοῖς πολιορκουμένοις τρο-

φάς καὶ πολεμεφθδία. Διὰ δὲ τῶν ἐπιτυχῶν αὐτῶν οἱ Ἕλληνες ἐξεδικήθησαν τὴν καταστροφὴν τῆς Κάσσου καὶ τῶν Ψαρῶν.

Ἀγῶνες περὶ τὴν Σάμον Τούρκων καὶ Ἑλλήνων. Ἡ δὲ ὑπὸ τὸν Σαχτούρην μαῖρα ἐκ τριάκοντα πλοίων συγκειμένη, καὶ τινων πυρπολικῶν, συναντήσασα τῇ 30 Ἰουνίου 1824 τὸν τουρκικὸν ἀπέναντι τῆς βορείου ἀκτῆς τῆς Σάμου πρὸς τὸ μέρος τοῦ Καρλοβασίου. ὅστις παρεσκευάζετο νάποβιβάσῃ 2000 ἄνδρας, ἐπέπεσε κατ' αὐτοῦ καὶ τὸν διεσκόρπισε, τραπέντα εἰς φυγὴν τρία ἐκ τῶν φορτηγῶν ἐκυριεύθησαν, καὶ πλείστα κατεστράφησαν, φονευθέντων τῶν πληρωμάτων αὐτῶν. Τὴν δὲ πρωῒαν τῆς 31 Ἰουλίου, 1824 ἐνῶ ὁ ἑλληνικὸς στόλος κατεῖχε τὸ στενὸν τοῦ πορθμοῦ, τοῦ μεταξὺ Σάμου καὶ Μικρᾶς Ἀσίας, 18 τουρκικὰ πλοῖα διηυθύνοντο κατ' αὐτοῦ. Συμβουλίου δὲ γενομένου, ὑπερίσχυεν ἡ γνώμη τοῦ Σαχτούρη, τοῦ νὰ ναυμαχήσωσιν ἐπ' ἀγκυρῶν ἐπὶ τοῦ στενοῦ τοῦ πορθμοῦ, καὶ παρευθὺς ἐν τῶν πυρπολικῶν ὥρμησε κατὰ μιᾶς τουρκικῆς φρεγάτας, καὶ ἕτερον κατ' ἄλλης κορβέττας ἄλλ' οἱ Τούρκοι, ἰδόντες τὴν ἐπίθεσιν τῶν πυρπολικῶν, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Τὴν δὲ πρωῒαν τῆς 1 Αὐγούστου ὁ ἐχθρὸς ἐπανελάβε τὴν ναυμαχίαν, διαρκέσασαν ἐπὶ τέσσαρας ὥρας, καθ' ἣν 4 πυρπολικά ὥρμησαν κατὰ τῶν τουρκικῶν πλοίων ἐτρεψαν αὐτὰ εἰς φυγὴν καὶ τὰ κατεδίωξαν μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Μυκάλης.

Ἐπὶ τέλους ὁ Χουστρέφ, εἰσχωρήσας μετὰ 42 μεγάλων πλοίων, εἰς τὸ στενόν, ὅπερ κατεῖχεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ἤρξατο κατ' αὐτοῦ φοβερόν πυροβολισμόν ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ φθάνει ὁ Κανάρης καὶ μεθ' ὁρμῆς ἐπιπίπτει κατὰ τοῦ στόλου τῶν πολεμίων, καίπερ κατακεραυνοβολούμενος ὑπὸ χαλάζης σφαιρῶν, καὶ μετ' ὀλίγον ὁ ἐχθρὸς ἀναγκάζεται νὰ τραπῇ εἰς φυγὴν.

Ἀπελπισθεὶς τότε ὁ Χουστρέφ, ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ τελευταίαν ἀποφασιστικὴν ναυμαχίαν, ἐπιχειρήσας τὴν ὑστάτην κατὰ τε γῆν καὶ θάλασσαν ἔφοδον ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ προσελύνουσι τὰ πυρπολικά, προφθάνει ὁ Κανάρης τὴν μεγαλύτεράν φρεγάταν, οἱ δὲ Τούρκοι ἐντρομοὶ ρίπτονται εἰς τὴν θάλασσαν, ἵνα σωθῶσιν ἄλλ' ὁ Κανάρης διὰ τοῦ πυρπολικοῦ μεταδῶσας τὸ πῦρ εἰς τὴν φρεγάταν, ἐτίναξε αὐτὴν εἰς τὸν ἀέρα, τὰ δὲ συντρίμματα τοῦ πλείου, ἐκσφενδονηθέντα, ἐφόνευσαν καὶ ἐτραυμάτισαν πολλοὺς ἐπὶ τῆς παραλίας, προὔξενησαν δὲ καταστροφὴν καὶ εἰς ἄλλα τουρκικὰ πλοῖα.

Εἰς τὸ φοβερόν αὐτὸ θέαμα διεκόπη πρὸς στιγμὴν ἡ ναυμαχία,

ἀλλὰ μετὰ μικρὸν ἐπανελήφθη ζωηροτέρα, κεραυνοβολουμένης ταυτοχρόνως καὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Σάμου, ὅτε τὰ ὑπὸ τὸν Βατικιώτην ὑδραϊκὰ πλοῖα ἐφορμήσαντα ἔκασαν μίαν τυνησιακὴν φρεγάταν μετὰ μιᾶς τριπολιτικῆς κορβέττας· μετ' αὐτῶν δὲ ἐκάησαν καὶ ἅπαντα τὰ πληρώματα τῶν πλοίων αὐτῶν.

Δύοντος τοῦ ἡλίου, οἱ Τούρκοι ἠναγκάσθησαν νὰ φύγωσι κατησχυμένοι. Τὴν φυγὴν τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἰδὼν ὁ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς κατεσκηνωμένος στρατὸς ἀπεθαρρύνθη καὶ αὐτός· διὸ ὁ τῶν πολεμίων ναύαρχος ἠναγκάσθη νάποσυρθῇ εἰς Κῶ καὶ Ἀλικαρνασσόν, ἵνα περιμεῖνῃ ἐκεῖ τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον, ὅστις περιεμένετο ἐξ Ἀλεξανδρείας μετὰ τῶν φορτηγῶν πλοίων, δι' ὧν προέκειτο νὰ μετακομισθῶσιν εἰς Πελοπόννησον τὰ στρατεύματα τοῦ Μεχμετ-Ἀλῆ. Ὁ Σαχτούρης μετὰ τῆς μοίρας του διηρθύνθη εἰς Σάμον πρὸς φρούρησιν αὐτῆς ἀπὸ αἰφνιδίας τῶν πολεμίων προσβολῆς, ὁ δὲ Μιαούλης ἐμεινεν ὅπως ἐπισκοπῇ τὰς κινήσεις τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου. Οὕτω δ' ἐματαιώθη ἡ κατὰ τῆς Σάμου ἐκστρατεία.

Τὰ ἐν Πύλῳ καὶ ἡρώϊσμος Ἀρεως. Κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1825 ὁ ἐλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ναύαρχον Μιαούλην ὑδραῖον ἐξέπλευσεν ἐξ Ὑδρας πρὸς τὰ παράλια τῆς Κρήτης, ἵνα συναντήσῃ τὸν αἰγυπτιακόν, ἀλλ' ἔνεκα τρικυμίας μετέβη εἰς Πύλον, ἐνθα κατέλιπε 5 πλοῖα ὑπὸ τοὺς πλοιάρχους Ἀντώνιον Ὀρλάνδον, Θεόφιλον Μουλᾶν καὶ Θεόδωρον Σάντον, καταπλεύσαντος εἰς τὸν αὐτὸν λιμένα, καὶ τοῦ Ἀναστασίου Τσαμαδοῦ ὑδραῖου μετὰ τοῦ πλοίου Ἀρεως, ἐκ Ναυπλίου προερχομένου μετὰ πολεμοφοδίων, ἅτινα ἦσαν προσωρισμένα διὰ τὸ ἐν ἐλληνικὸν στρατόπεδον. Τῇ δὲ 20 Ἀπριλίου ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ἀπεβίβασεν εἰς Μεθώνην στρατὸν καὶ πολεμοφοδία· ὁ δ' ἐλληνικὸς, μὴ δυνάμενος διὰ τὴν σμικρότητά του νάντεπεξέλθῃ, περιέπλεε τὰ μεσσηνιακὰ φρούρια.

Τὰ δ' ἐν τῷ λιμένι τῆς Πύλου εὐρισκόμενα ἐλληνικὰ πλοῖα, προβλέποντα, ὅτι ὁ πολὺ ὑπέρτερος αἰγυπτιακὸς στόλος ἤθελε φράξῃ τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, κόψαντα τὰς ἀγκύρας, ἐξῆλθον αὐτοῦ, κατακεραυνοβολούμενα ὑπὸ τῶν κανονιοστασίων τοῦ Ἰβραήμ. καὶ τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου, φονευθέντων πολλῶν ἐκ τῶν πληρωμάτων αὐτῶν πρὶν ἢ ἐτι συμπυκνωθῇ ὁ ἐχθρικός στόλος ἐν τῷ στομίῳ τοῦ λιμένος. Ἐν τούτῳ καὶ ἀποῦ ὁ ἀποβιβασθεὶς ἀραβικὸς στρατὸς ἐκυρίευσεν τὴν νῆσον, ὁ μὲν Μαυροκορδάτος διέφυγε τὸν κίνδυνον εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Τσαμαδοῦ, ἐπὶ λέμβου μεταβάς, ὁ δὲ ὑδραῖος Σαχτούρης κολυμβῶν ἐσώθη, ῥιφθεὶς

εις τὸ αὐτὸ πλοῖον, καίτοι κατακεραυνοβολουμένος ὑπὸ βρογχῆς πολυλείων σφαιρῶν, ἐφ' ἱκανὴν δ' ὥραν περιέμενε μετὰ τοῦ πληρώματος ἐν τῷ λιμένι, ἵνα σώσῃ τὸν πλοίαρχον Τσαμαδὸν. Μαθὼν ὅμως ὅτι οὗτος ἀπολέσθη, ἐξώρμησε τελευταῖον τοῦ λιμένος ἅπας τότε ὁ τουρκικὸς στόλος, θέλων νὰ παρακωλύσῃ τὴν ἐξοδὸν αὐτοῦ, συνεπικνώθη περὶ τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, καὶ μετ' ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα, διελθὼν ὁ Ἄρης διὰ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων, καὶ ἐν τῷ μέσῳ χαλάζης σφαιρῶν καὶ μύδρων, ἐσώθη εἰς ἀνοικτὸν πέλαγος ὑποστὰς μεγάλας ζημίας. Κατὰ δὲ τὴν ναυμαχίαν ταύτην ἐφονεύθησαν δύο ἐκ τοῦ πληρώματος καὶ ἑπτὰ ἄλλοι ἐπληγώθησαν, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ Σαχτούρης, καὶ οὕτως ἕλῳ ἡ Πύλος. Ὁ δ' ὑπὸ τὸν Μιαούλην ἐλληνικὸς στόλος, εἰσελθὼν μετὰ 5 πυρπολικῶν εἰς τὸν λιμένα τῆς Μεθώνης, ἐνθα ἦσαν ἠγκυροβολημένα 25 τουρκικὰ πλοῖα διαφόρου μεγέθους, κατέκαυσεν ὀκτὼ ἐξ αὐτῶν, τῶν λοιπῶν διασωθέντων.

Ναυμαχία παρὰ τὸν Καφηρέα. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Πύλου, οἱ ναύαρχοι Σαχτούρης, Γ. Ἀνδροῦτσος καὶ Ν. Ἀποστόλης μετὰ τῆς ναυτικῆς αὐτῶν μοίρας, συγκειμένης ἐξ 20 βρικήων καὶ 8 πυρπολικῶν, ἀνέμενον τὸν ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου περιμενόμενον τουρκικὸν στόλον, ὅστις προέκειτο νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τῶν πολιορκουμένων τῷ Μεσολόγγειον ἄλλ' εἶτα, ὑποπτεύσαντες μήπως ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Ὑδρας ἢ τῆς Σάμου, παρέμειναν ἐν τοῖς ὕδασι τῆς Σάμου, ὅτε δ' ἔμαθον ὅτι ὁ ναύαρχος Χουσρέφ Πασσᾶς ἐξέπλευσε τῇ 12 Μαΐου μετὰ τοῦ στόλου του, συγκειμένου ἐξ ἐνὸς δικρότου, 2 φρεγατῶν, 8 κορβετῶν, 50 βρικήων καὶ ἄλλων φορτηγῶν, ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ, καὶ τῇ 20 Μαΐου 1825 συναντήσαντες αὐτὸν περὶ τὸν Καφηρέα κατὰ τὸν μεταξὺ Ἀνδρου καὶ Εὐβοίας πορθμὸν καί, ἐπιτεθέντες, διέσπασαν τὴν γραμμὴν αὐτοῦ. Τότε ὁ Ι. Ματρώζος, Ὑδραῖος καὶ Α. Μούσιος, Σπετσιώτης, μετὰ δύο πυρπολικῶν, ὁρμήσαντες, ἐκόλλησαν εἰς τὸ μέγα τουρκικὸν δίκροτον, ὅπερ μετ' ὀλίγον παρεδόθη εἰς τὸ πῦρ μεθ' ὅλου τοῦ πληρώματος αὐτοῦ, συγκειμένου ἐξ ἐξακοσίων ἀνδρῶν καὶ τοῦ ταμείου τοῦ στόλου, τῶν πολεμοφοδίων καὶ πολλῶν σχεδίων, προωρισμένων διὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου, καὶ μόλις διεσώθη ὁ Χουσρέφ, ὅστις, προλαβὼν ἐρριφθῆ εἰς ἐν τῶν μικροτέρων πλοίων.

Ἄτερον πυρπολικὸν τοῦ ἐξ Ὑδρας Μ. Μπούτη ἐκόλλησεν εἰς τινα κορβέτταν 34 κανονίων, ἧτις παρεσθὺς κατεκάρη. Ἐτέρα δὲ κορ-

βέττα, καταδιωκομένη, ἔπεσεν ἐπὶ τῶν βράχων τῆς Σύρου, τὸ δὲ ἐκ 200 ἀνδρῶν πλήρωμα αὐτῆς παρεδόθη εἰς τοὺς κατοίκους τῆς νήσου. Μεταξὺ τοῦ πληρώματος ὑπῆρχον καὶ εἰκοσιπέντε Εὐρωπαῖοι, καὶ τοὺτους μὲν μετὰ τινων ἐκ τῶν πολεμίων ἐφόνευσαν οἱ Ἕληνες, τοὺς δὲ λοιποὺς μετῆνεγκον εἰς Ὑδραν, καὶ οὕτω περιελθὼν ὁ τουρκικὸς στόλος εἰς σύγχυσιν καὶ ἀταξίαν, διεσκορπίσθη, καὶ ὁ μὲν Χουστρέφ κατέφυγεν εἰς Σούδαν, λιμένα τῆς Κρήτης, μετὰ 36 πλοίων, ὁ δὲ λοιπὸς στόλος εἰς Κάρυστον. Ἀπαντα δὲ τὰ φορτηγὰ πλοῖα, συλληφθέντα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἡχμαλωτίσθησαν μετὰ τῶν πληρωμάτων αὐτῶν.

Ἀτυχὴς ἀπόπειρα Ἑλλήνων, ἐν Σούδα καὶ Ἀλεξανδρείᾳ.
Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Μισούλην, Ἀνδρουττον καὶ Ἀποστόλην ἦν προσωρμισμένος εἰς Μῆλον. Συμβουλίου δὲ γενομένου, ἀπεφασίσθη γνωμοδοτήσει τοῦ Κανάρη νὰ μεταβῶσιν εἰς Σούδαν, ἵνα καύσωσι τὸν ἐκεῖ ἐν ἀταξίᾳ ὀρμισμένον τουρκοαιγυπτιακὸν στόλον· ἀλλ' ἀτυχῶς τὸ σχέδιον ἐματαιώθη διὰ προδοσίας πλοίου ξένης Δυνάμεως, καὶ τῇ 31 Μαΐου 1825 μεταβάς ὁ Ἑλληνικὸς στόλος εἰς Σούδαν ἀντὶ νὰ εὕρῃ τὸν τουρκικὸν ἐν ἀταξίᾳ καὶ συγχύσει, ὡς ἤλπιζεν, εὗρεν αὐτὸν παρατεταγμένον καὶ ἑτοιμον εἰς μάχην, γενομένης δὲ ναυμαχίας ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς Σούδας μία τουρκικὴ κορβέττα ἐπυρπολήθη ὑπὸ τοῦ Θ. Βώκου ὑδραίου, εἴτα δὲ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἀπέπλευσεν εἰς Βάτικα.

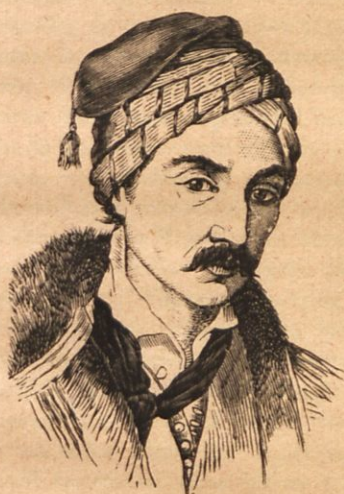
Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ εἶχε παρασκευασθῇ ὑπὸ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ πολυάριθμος τουρκικὸς στρατὸς καὶ στόλος εἰς νέαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν. Τὴν τοιαύτην προπαρασκευὴν μαθὼν ὁ Κανάρης παρὰ τοῦ Κουντουριώτου, ἀνέλαβε μετὰ τοῦ Ἑμρ. Τομπάζη καὶ Ἀντωνίου Κριεζῆ τὴν τολμηρὰν ἀπόφασιν νὰ καύσῃ τὸν τουρκικὸν στόλον ἐν αὐτῷ τῷ λιμένι τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ καταστρέψῃ τοὺς ἐξοπλισμοὺς τῶν Αἰγυπτίων. Ὅθεν παρασκευάσας ἅπαντα τὰ χρειώδη, ἐξέπλευσε μετὰ τριῶν πυρπολικῶν καὶ δύο πολεμικῶν πλοίων, ἐξ ὧν τὸ μὲν διηθύνηεν ὁ Τομπάζης, τὸ δὲ ὁ Κριεζῆς, καὶ τῇ 29 Ἰουνίου 1825 προσωρμίσθησαν πρὸ τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξανδρείας· ὅτε, συμβουλίου γενομένου, ἀπεφασίσθη τὰ μὲν πυρπολικά νὰ εἰσέλθωσιν ἐντὸς τοῦ λιμένος τὰ δὲ πολεμικὰ νὰ μείνωσιν ἐκτὸς αὐτοῦ, ἵνα σώσωσι τὰς λέμβους τῶν πυρπολικῶν, καὶ οὕτω τὰ πυρπολικά, διευθυνόμενα ὑπὸ τοῦ Κανάρη, Βώκου καὶ Μπούτη, εἰσῆλθον ὑπὸ σημαίαν ῥωσικὴν, αὐστριακὴν καὶ ἰόνιον· τὸ πυρπολικὸν τοῦ Κανάρη πορευόμενον καὶ ὑπὸ οὐρίου ἀνέμου βοηθούμενον, διηθύνηθη πρὸς

τὴν ναυαρχίδα καὶ τὰς φρεγάτας, αἵτινες ἦσαν ἠγκυροβολημέναι πρὸ τῶν ἀνακτόρων τοῦ Μεχμετ Ἀλῆ σκοπῶν νὰ πυρπολήσῃ τὴν πυκνοτέραν τοῦ στόλου μοῖραν, ἀλλ' ἀτυχῶς ὁ μέγας τῆς στιγμῆς ἐκείνης οὐριος ἄνεμος, φθονήσας καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ τὴν τύχην τῆς Πατρίδος ἐκόπασε· καὶ πνεύσας ἐναντίος ἀπεμάκρυνε τὸ πυρπολικόν, εἰς ὃ ἔθηκε μὲν ὁ Κανάρης πῦρ, ἀλλ' ἐκάη ἄνευ ἀποτελέσματος, καὶ αὐτὸς μὲν μόλις διεσώθη εἰσπηδήσας εἰς τὸ πυρπολικόν τοῦ Βώκου, τὸ δὲ σχέδιον ἐματαιώθη.

Τὰ δ' ἑτέρα δύο πυρπολικά ἐνεκα τοῦ πνεύσαντος ἐναντίου ἀνέμου ἀπεμακρύνθησαν ἄπρακτα, καὶ οὕτως ἐσώθη ὁ τῶν ἐχθρῶν στόλος ἀπὸ βεβαίας καταστροφῆς. Ἐνῷ δὲ τὸ ἕτερον τῶν πυρπολικῶν ἐξήρχετο τοῦ λιμένος διὰ μέσου τοῦ πυρὸς τῶν αἰγυπτιακῶν πλοίων, βρίκιον τουρκικὸν εἰσήρχετο πλήρες στρατοῦ· ἐπιτεθέντες τότε κατ' αὐτοῦ οἱ Ἕλληνες παρέδωσαν αὐτὸ εἰς τὸ πῦρ μετὰ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ. Ὁ δὲ Μεχμετ Ἀλῆς, ἐμμανῆς γενόμενος διὰ τὸ τόλμημα τῶν Ἑλλήνων, ἐξαπέστειλε πολλὰ ταχύπλοα εἰς καταδίωξιν αὐτῶν, ἀλλ' οὗτοι, ἐξελθόντες τοῦ λιμένος, ἐπανῆλθον ἀβλαβεῖς εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου.

Ὁ ἐλληνικὸς στόλος συνέκειτο οὐχὶ ἐκ πολεμικῶν πλοίων, ἀλλ' ἐξ ἐμπορικῶν, ἀνηκόντων εἰς ιδιώτας, καὶ τὰ πλοῖα ταῦτα ἦσαν ἀσθενῆ καὶ πολὺ ὑποδεέστερα τῶν ἐχθρικῶν πολεμικῶν πλοίων. Ἐνεκα τούτου τὰ κατορθώματα τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου ὀφείλονται κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὰ πυρπολικά, ἅτινα, τελειοποιηθέντα, εἶχον πολλαπλασιασθῇ. Διὰ δὲ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου ὁ φιλέλλην Ἀστιγξ εἶχε καθυποβάλλει ὑπόμνημα, συνιστῶν τὸν ἐφοπλισμὸν ἀτμοπλοίου, καὶ ὑπέσχετο νὰ καταβάλλῃ ὁ ἴδιος χιλίας λίρας ἀγγλικάς, καὶ πράγματι ἡ κυβέρνησις διέταξε τὴν κατασκευὴν τοιοῦτου πλοίου, τῆς *Karverine*, ὅπερ κατασκευασθὲν πολὺ ἐχρησίμευσεν εἰς τὸν θαλάσσιον ἀγῶνα, ὑπὸ τοῦ Ἀστιγγοῦ διευθυνόμενον.

Ναυμαχία πρὸ τοῦ Βασιλαδίου καὶ ἐπιστίσις Μεσολογγίου.
Ἐνῷ ἐξηκολούθει καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἡ πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου, οἱ πολιορκούμενοι ἐπρομηθεύοντο τροφὰς διὰ τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου· περὶ δὲ τὰ τέλη Νοεμβρίου 1826 ἡ σπάνις τῶν τροφίμων ἦν τοσαύτη, ὥστε ἤρξαντο τρώγοντες παντὸς εἶδους ρυπαρὰ ζῶα· ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Μιαούλης, ἐξαρτύσας τὸν στόλον αὐτοῦ δι' ἰδιωτικῶν εἰσφορῶν, ἀφίκετο πρὸ τοῦ Μεσολογγίου,

ΚΑΝΑΡΗΣ

καὶ μετὰ πεισματώδη ναυμαχίαν κατώρθωσε νὰ εἰσκομίσῃ καὶ αὐτὴς τροφὰς εἰς τὴν πόλιν, καὶ εἶτα ἀπῆλθεν εἰς Ὑδραν τῇ δὲ 9 Ἰανουαρίου ἐπανελθὼν, ἠγκυροβόλησε πρὸ τοῦ Βασιλαδίου μετὰ τοῦ στόλου του, συγκειμένου ἐκ 15 ὑδραϊκῶν, 3 σπετσιωτικῶν καὶ 4 ψαριανῶν πλοίων· τὴν ἐπιούσαν δ' ἀντεπεξῆλθε κατ' αὐτοῦ ὁ τουρκικὸς, ἐκπλεύσας ἐκ τοῦ κόλπου τῶν Πατρῶν, καὶ συνήφθη πεισματώδης ναυμαχία ἄνευ σπουδαίου ἀποτελέσματος· ἐν ὧρα δὲ βαθείας νυκτὸς ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἔκαυσε διὰ πυρπολικοῦ τουρκικὴν κορβέτταν· ἐκ δὲ τοῦ πληρώματος ἄλλοι ἐκάησαν, ἄλλοι ἐπνίγησαν, ὀλίγοι δὲ διεσώθησαν μετὰ τοῦ πλοιάρχου αὐτῆς Μουσταφᾶ· τῇ δὲ πρωΐᾳ τῆς 16 συνήφθη νέα ναυμαχία, ἥς ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ ἐπονειδιστος τῶν πολεμίων φυγὴ πρὸς τὸν λιμένα Πατρῶν, μεθ' ἣν ἐπανελθὼν ὁ Μιαούλης εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου εἰσεκόμισεν εἰς τὴν πόλιν δύο μηνῶν τροφὰς καὶ πολεμφοδία, καὶ ἐπανεκάμφεν εἰς Ὑδραν ἵνα φροντίσῃ περὶ νέων προμηθειῶν· διὰ δὲ τῆς ἐπισιτίσεως ταύτης, ἥτις ἦτο ἡ τελευταία, τὸ Μεσολόγγιον ἐκέρδησεν ἀναβολὴν τινα τῆς καταστροφῆς αὐτοῦ. Ἀλλ' ἔκτοτε ἱκανὸς παρήλθε χρόνος καὶ οὔτε ὁ Μιαούλης, οὐδ' ἄλλος τις ἐφάνη κομιζὼν τροφὰς, καθ' ὅσον τὰ ταμεῖα τῶν προκρίτων εἶχον ἐξαντληθῆ ἤδη, καὶ ἄλλα μέσα πρὸς προμήθειαν τοιούτων δὲν ὑπῆρχον. Αἱ τροφαὶ πρὸ πολλοῦ εἶχον ἐκλείπει ἐντελῶς ἐκ τοῦ Μεσολογγίου ἕνεκα τοῦ στενοῦ ἀποκλεισμοῦ ὑπὸ τοῦ ἠνωμένου τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου, ὅθεν κατέστη ἀδύνατος ἡ μετὰ ταῦτα ἐπισιτίσις αὐτοῦ. Εἰς τοιαύτην εὐρεθέντες κατὰστασιν οἱ πολιορκούμενοι καὶ μὴ δυνάμενοι ἐπὶ πλέον ἀντιστῶσιν, ἀπεφάσισαν τὴν ἐνδοξὸν ἐκείνην ἐξοδόν.

Ματαία ἀπόπειρα Τούρκων πρὸς ἄλωσιν τῆς Σάμου καὶ ναυμαχία παρὰ τὴν Μυτιλήνην. Ὁ Χουστρέφ, ἐπανελθὼν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ἐξηκολούθει διαλογιζόμενος τίνι τρόπῳ νὰ κυριεύσῃ τὴν Σάμον, ἣν πολλάκις μὲν ἀπεπειράθη νὰ κυριεύσῃ, ἀλλ' οὐδέποτε κατώρθωσεν.

Οἱ Σάμιοι, μαθόντες τὴν μέλλουσαν ἐπίθεσιν, ἐζήτησαν πάραυτα τὴν βοήθειαν τοῦ Μιαούλη, ὅστις, ἀναχωρήσας ἐξ Ὑδρας τῇ 11 Ἰουλίου 1826 μετὰ 33 πλοίων καὶ 8 πυρπολικῶν κατέπλευσεν εἰς Σάμον τῇ 14. Τῇ 16 ὁ τουρκικὸς στόλος, ἐκ 36 πλοίων συγκειμένος, κατελθὼν ἐκ Χίου, ἀνεζήτηε νὰ προσβάλλῃ τὸν ἑλληνικὸν στόλον, ἐάν ποῦ εὑρισκεν αὐτόν, ἀλλ' ἀπέτυχε, διότι, ἀντεπεξελθὼν ὁ Κανάρης μὲ τὸ παρ' αὐτοῦ ὀδηγούμενον πυρπο-

λικὸν ρίπτεται ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, καὶ ἐνῷ προέκειτο νὰ κολλήσῃ αὐτὸ εἰς τινὰ τουρκικὴν φρεγάταν, διχτυρηθὲν ὑπὸ τῶν σφαιρῶν τῶν πολεμίων, ἤρξατο βυθιζόμενον· σύναμα δὲ δύο πολεμικαὶ λέμβοι, καλῶς ἐξοπλισμένοι, ὤρμησαν κατ' αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ Κανάρης, προλαβὼν, ἐρρίφθη εἰς ἕτερον ἀκάτιον, θέσας πῦρ εἰς τὴν ἐν τῷ πυρπολικῷ ὑπάρχουσαν πυρίτιδα· ἐκρήξεως δὲ γενομένης, κατεστράφη τὸ ἐν τῶν τουρκικῶν ἀκατίων, τὸ δ' ἕτερον ἤρξατο μονομαχοῦν μετὰ τοῦ ἐλληνικοῦ καὶ ἀγωνιζόμενον δεινὸν ἀγῶνα, καθ' ὃν τρεῖς Ἕλληνες ἐπληρώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Κανάρης κατὰ τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα· ἀλλ' ἐπὶ τέλους κατισχύσας ὁ Κανάρης καὶ ἐπιβιβασθεὶς εἰς ἓν τῶν ἐλληνικῶν πλοίων, ἀνεχώρησεν. Μετὰ δὲ τὴν θεραπείαν αὐτοῦ ἐπανήλθεν εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου καὶ ἐξηκολούθει ὑπὲρ τῆς πατρίδος προκινδυνεύων.

Μετὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην ὁ Χουστρέφ ἐπανήλθεν εἰς Μυτιλήνην, ἔνθα διέτριψεν ἐπὶ ἓνα μῆνα· ἀλλὰ τῇ 23 Αὐγούστου ὁ Μισοῦλης ἀποπλεύσας ἐξ Ὑδρας μετὰ 20 πλοίων ἐνεφανίσθη αἶφνης πρὸ τοῦ λιμένος τῆς Μυτιλήνης, ἔνθα ἦν ἡγκυροβολημένος ὁ τουρκικὸς στόλος, ὅστις, ἀντεπεξελθὼν, συνῆψε πεισματώδη ναυμαχίαν ἐφ' ὁλόκληρον ἡμερονύκτιον διαρκέσασαν, ὅτε ὁ στόλος τῶν πολεμίων ἠναγκάσθη νὰ υποχωρήσῃ καὶ καταφύγῃ εἰς τὸν κόλπον τῆς Σμύρνης.

Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην, καθ' ἣν οἱ Τούρκοι ἐφάνησαν δυστυχῶς ὑπέρτεροι τῶν Ἑλλήνων, ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληρώθησαν ἐκ μὲν τῶν Ἑλλήνων πλέον τῶν 100, καταστραφέντων καὶ τριῶν πυρπολικῶν αὐτῶν, ἐκ δὲ τῶν Τούρκων ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληρώθησαν οὐχὶ ὀλιγότεροι.

Μετὰ ταῦτα ὁ τουρκικὸς στόλος ἀπέπλευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ οὕτως ἡ Σάμος καὶ αὖθις διεσώθη. Ἀλλ' ὁ ἐλληνικὸς στόλος οὐδέποτε ὑπέστη τοσαύτην ζημίαν, ἥτις ὀφείλεται εἰς τὸν τολμηρὸν καὶ ἐπιδέξιον Ταχέρμπεην, ὅστις διηύθυνε τὴν ναυμαχίαν ταύτην, τοῦ Χουστρέφ Πασσᾶ εὐρισκομένου τότε μακρὰν πρὸς ἐπισκευὴν τοῦ πλοίου του.

Ἀποκλεισμοὶ Κιουταγῇ ὑπὸ τοῦ ναυτικοῦ τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ τὸ ἔτος 1827 διωρίσθη ἀρχιστράτηγος τῆς Στερεᾶς ὁ Καρχινακῆς, ὅστις ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ ἀνεξωπύρρησε τὴν σχεδὸν σβεσθεῖσαν ἐπανάστασιν καθ' ὅλην τὴν Στερεάν καὶ ἀπεδίωξεν ἐξ αὐτῆς ἀπάσας τὰς τουρκικὰς φρουράς, κατα-

τρομάξας τούς πολεμίους διὰ τῶν παρατόλμων ἀνδραγαθημάτων αὐτοῦ· παρακολουθούμενος δὲ ὑπὸ τῶν ἐπισημοτέρων ὀπλαρχηγῶν τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ πολλῶν φιλελλήνων, ἐστρατοπέδευσε μετὰ δέκα περίπου χιλιάδων εἰς τὰς παρὰ τὸ Φάληρον πεδιάδας παραπλεύρως τοῦ Κιουταχῆ, οὗτινος παρηκολούθει πάσας τὰς κινήσεις· ἐκεῖθεν ὡς ἀπὸ κέντρου ἐξαπέστειλεν εἰς πολλὰς ἐπικαίρους θέσεις στρατὸν καὶ ἰδίως εἰς Ὠρωπὸν καὶ Θερμοπύλιν καὶ διέκοψε τὴν μεταξὺ Ἀθηνῶν, Εὐβοίας καὶ λοιπῶν μερῶν συγκοινωνίαν τοῦ Κιουταχῆ. Ἐν τούτῳ ὁ Ἀστιγὴς Ἀγγλος φιλέλλην μετὰ τῆς Καρτερίας καὶ 4 ἄλλων μικρῶν πλοίων κατέστρεψε (9 Ἀπριλίου 1827) 10 τουρκικὰ σιταγωγικὰ πλοῖα καὶ ἓν πολεμικὸν βρίκιον εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Βώλου παρὰ τὸ Τρίκερι.

Κατά τῆς δύο τουρκικῶν πλοίων παρὰ τὴν Ζάκυνθον, καὶ ἑπτὰ παρὰ τὴν Ἰτέαν. Περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου 1827 ὁ στόλαρχος Κόχραν, ἐκπλεύσας ἐκ Πόρου μετὰ τῆς Καρτερίας, ἀφίκετο εἰς Ναύπλιον κατὰ τὰ μεσημβρινὰ τῆς Πελοποννήσου παράλια, ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ ἀγγλοῦ Θωμᾶ διοικουμένου ἐτέρου ἑλληνικοῦ πλοίου Σωτῆρος· παραπλέων δὲ ὁ ναύαρχος συνήντησε (18 Ἰουλίου 1827) ἐξω τοῦ Νεοκάστρου 16 τουρκικὰ πλοῖα, εἰς Πύλον κατευθυνόμενα. Ἐξ αὐτῶν τὰ 4 ἀποσπασθέντα, διηυθύνθησαν πρὸς τὴν παραλίαν τῆς Ζακύνθου· ἀλλὰ, καταφθάσας ὁ Κόχραν πρὸ τῆς Κυλλήνης, ἐκυρίευσεν 2 ἐξ αὐτῶν μετ' αἰματηρὰν ἀντίστασιν, ἀπληλευθέρωσε δὲ καὶ 20 γυναῖκας αἰχμαλώτους, εὗρεθείσας ἐντὸς τῶν συλληφθέντων πλοίων· τὰ δὲ διχσωθέντα πληρώματα διεπεραιώσεν ἀσφαλῶς εἰς Κρήτην.

Τῇ 6 δὲ Σεπτεμβρίου ὁ Κόχραν μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, συγκεκριμένου ἐξ 23 πλοίων καὶ 4 πυρπολικῶν ὑπὸ ξένας σημαίας, ἠγκυροβόλησεν ἀπέναντι τοῦ Μεσολογγίου πρὸ τοῦ Βασιλαδίου. Μὴ δυνήθεις δὲ διὰ τῶν τηλεβόλων νὰ κυριεύσῃ τοῦτο, εἰσῆλθε διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Προκοπανίστου αὐλακος, καὶ ἀπέκλεισεν αὐτό, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσεν. Διό, ἀφῆσας τρία πλοῖα πρὸς διατήρησιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ, ἀνεχώρησεν εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον καὶ ἐκεῖθεν ἀφίκετο εἰς τὴν Ἰτέαν τῆς Ἀμφίσσης ἔνθα ἦσαν προσωρμισμένα 9 τουρκικὰ πλοῖα μετὰ τριῶν αὐστριακῶν. Καταλαβὼν δὲ ὁ ναύαρχος τὰ 3 αὐστριακὰ, κατέστρεψε καὶ ἑπτὰ ἐκ τῶν τουρκικῶν, ὅτε πολλοὶ ἐφρονεῦθην καὶ ἐπληρώθησαν ἐκ τῶν πληρωμάτων αὐτῶν. Κατὰ δὲ

τὴν ναυμαχίαν ταύτην ἐπληρώθησαν ἐλαφρῶς μὲν ὁ πλοίαρχος Θωμαῆς, βαρέως δὲ ὁ ὑποπλοίαρχος Σκάνδαλος.

Ἐνῷ δὲ ταῦτα διεδραματίζοντο κατὰ θάλασσαν, ἔπεσεν ἐν Φαλήρῳ ὁ Καραϊσκάκης, τὴν δὲ πτῶσιν αὐτοῦ ἐπηκολούθησεν ἡ καταστροφή τοῦ στρατοῦ καὶ ἡ διάλυσις τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ. Διὰ δὲ τῶν ἡρωϊκῶν κατορθωμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου καὶ ἰδίᾳ τῶν πυρπολικῶν αὐτοῦ ἐτελέσθησαν τὰ ἀθάνατα ἐκεῖνα κατορθώματα, ἅτινα, δοξάζοντα τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα, διήγειραν τὸν θαυμασμόν καὶ τὴν συμπάθειαν τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου καὶ συνετέλεσαν κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἔθνους.

ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΝΑΡΞΕΩΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

§ 26

Φιλελληνισμός. — **Συνεισφοραί.** — Ὑπογραφή πρωτοκόλλου τῆς 23 Μαρτίου 1826 μεταξύ Ῥωσσίας καὶ Ἀγγλίας. — Συνθήκη μεταξύ Ἀγγλίας, Ῥωσσίας καὶ Γαλλίας. — Συνδιάσκεψις ἐν Πόρῳ μεταξύ Καποδιστρίου καὶ τῶν Πρέσβεων τῶν συμμάχων Δυνάμεων. — Ἐνέργειαι τῶν Πρέσβεων μετὰ τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐκθέσεως τοῦ Κυβερνήτου. — Ἀπάντησις τοῦ Κυβερνήτου πρὸς τὰς Δυνάμεις μετὰ τὴν ἀπόφασιν τῶν πρέσβεων. — Κυβερνήτου προσπάθειαι ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἐκτάσεως τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος καὶ συγκατάθεσις τῆς ἐν Ἀργεὶ Δ' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως — Τὸ ἐν Λονδίῳ πρωτόκολλον. — Ἀντίστασις τῆς Πύλης. — Ἡ ἐν Ἀδριανουπόλει συνθήκη καὶ τὸ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος πρωτόκολλον τῆς 22 Ἰουνίου 1830. — Ἐκλογὴ τοῦ Λεοπόλδου ὡς βασιλέως τῆς Ἑλλάδος. — Ἐντύπωσις τῆς ἀποφάσεως τῶν Δυνάμεων ἐν Ἑλλάδι. — Παραίτησις Λεοπόλδου. — Ἐκλογὴ τοῦ βασιλόπαιδος Ὄθωνος ὡς βασιλέως τῆς Ἑλλάδος.

Φιλελληνισμός. Ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἐν ἀρχῇ ἐθεωρήθη ἀπαίσιον γεγονός, διότι συνέπεσε νὰ ἐκραγῇ ἐν ἧ ἐποχῇ ὁ αὐστριακὸς στρατὸς ἐξεστράτευσεν κατὰ τῆς Νεαπόλεως καὶ τοῦ Πεδεμοντίου, ἐνθα εἶχε κηρυχθῇ ἡ ἐπανάστασις τῶν λαῶν αὐτῶν, καὶ οἱ ἡγεμόνες, συνελθόντες ἐν Λάιβαχ τῆς Αὐστρίας ἐσκέπτοντο περὶ

τῆς σωτηρίας αὐτῶν· προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου, ἕνεκα τῶν θρι-
άμβων τῶν ἐλληνικῶν ὅπλων, ἐν Εὐρώπῃ ἤρξαντο νὰ σκέπτονται
ὅτι ἡ Ἑλλάς εἶναι ἀξία κρείττονος μέλλοντος μεθ' ὅλας τὰς ἀντι-
δράσεις τοῦ αὐστριακοῦ ἀρχικαγκελλαρίου καὶ φιλοτοῦρκου Μέττερ-
νιχ, ὅστις, ἀποβλέπων εἰς τὴν ἐξολόθρευσιν τῶν ἐλλήνων ἐπαναστα-
τῶν, ὑπεστήριζεν ἐνώπιον πάντων τῶν ἀνακτοβουλιῶν, ὅτι ὁ ἐλλη-
νικὸς ἀγὼν εἶναι ἐπαναστατικὸν κίνημα κατὰ τῶν ἐν Εὐρώπῃ καθε-
στῶτων καὶ προϊόντων δημαγωγῶν τινων. Ὁ φιλελληνισμὸς ἀνεπτύχθη
ἰδίᾳ ἐν Γερμανίᾳ, προεξάρχοντος τοῦ ἐνθουσιώδους φιλέλληρος Λου-
δοβίκου βασιλέως τῆς Βαυαρίας πατρὸς τοῦ πρώτου βασιλέως τῆς
Ἑλλάδος Ὁθωνος, διότι ὁ ἄνισος ἐκεῖνος ἀγὼν ἦν ἀγὼν κατὰ
βαρβάρων δεσποτῶν, ἐχθρῶν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ πάσης προό-
δου, καὶ διότι συνεκροτεῖτο ἐπὶ τῆς κλασικῆς γῆς, ἥτις μετέδωκεν
εἰς τὴν Εὐρώπην τὰ φῶτα καὶ τὸν πολιτισμόν, καὶ ὑψώθησαν φω-
ναὶ ὑπὲρ τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος ἐν ὀνόματι τῆς θρησκείας, τοῦ
πολιτισμοῦ καὶ τῶν ἐπιστημῶν.

Εἶτα ὁ φιλελληνισμὸς μετεδόθη ἐν Ἀγγλίᾳ, Γαλλίᾳ, Ἑλβε-
τίᾳ, Ἰταλίᾳ καὶ Ῥωσίᾳ, ἐπὶ τέλους δὲ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀμερικῇ,
ἐν ᾗ κατὰ τὴν ἐναρξίν τῆς Συνόδου ἐξέφρασεν ὁ Πρόεδρος εὐχὰς
καὶ ἐλπίδας ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ἀντηχησάσας μέχρι τῶν ἀνακτό-
ρων τῶν βασιλέων· σὺν τῷ χρόνῳ δὲ ἐν ἀπάσαις ταῖς χώραις συν-
εστάθησαν φιλελληνικαὶ ἐταιρεῖαι πρὸς περιθαλψίν τῶν ἐν Ἑλ-
λάδι ἀγωνιζομένων, αἱ δὲ γερμανικαὶ ἐφημερίδες, συνηγοροῦσαι
ὑπὲρ τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἐπέβαλον σιωπὴν καὶ εἰς τοὺς
ισχυροτέρους τῶν ἐχθρῶν τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος. Κατ' ἀκολουθίαν
καὶ ἡ πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας μετετράπη ἐπὶ τὸ εὐμενέστερον,
ἡγουμένου τοῦ Κάνινγρος, τοῦ διέποντος τότε τὰς τύχας τῆς Ἀγ-
γλίας. Διὸ ὁ ἀρμοστής τῶν Ἰονίων νήσων Φρειδερίκος Ἀδαμ,
μεγάλας τρέφων ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος συμπαθείας, διετάχθη ὑπὸ
τῆς ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως ἐν ἔτει 1822 νὰ περιποιῇται τοὺς Ἑλ-
ληνας. Ἡ δὲ νῆσος Κάλαμος διατελοῦσα ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν προ-
στασίαν, παρεχωρήθη ὡς ἄσυλον καὶ καταφύγιον τῶν ἀόπλων ἐλ-
λήνων προσφύγων. Ἐνεκα δὲ τῆς τοιαύτης τροπῆς ἀνεπτέρωθη τὸ
θάρρος τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ πεποίθησις, ὅτι ὁ ἀγὼν αὐτῶν ἐπὶ
τέλους θέλει εὐδοκῆθαι.

Συνεισφοραί. Ἡ ἡρώϊκὴ πτώσις τοῦ Μεσολογγίου προξενήσασα
ἀλγεινὴν ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ αἰσθησίν· ἐπηύξησεν ἔτι μᾶλλον τὴν
πρὸς τὴν Ἑλλάδα συμπάθειαν· οἱ δὲ ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ φι-

λελληνικοὶ σύλλογοι πάση δυνάμει συνέλεγον συνεισφορὰς ὑπὲρ τῆς ἐξηντλημένης Ἑλλάδος· ἄνθρωποι πάσης τάξεως, καὶ αὐτοὶ οἱ ὑπηρετοὶ συνεισέφερον ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. πολλὰ δὲ κυρία, κατέχουσιν τὴν πρώτην κοινωνικὴν τάξιν ἐν Γαλλίᾳ, Ἀγγλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ, προσέφερον εἰς τὰ κομητᾶτα ταῦτα τὰ πολύτιμα αὐτῶν κοσμήματα, ὅπως πωληθῶσι καὶ ἀποσταλῇ τὸ τίμημα αὐτῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἀπὸ δὲ τῆς Ἀμερικῆς οὐ μόνον ἐστάλησαν γενναῖαι συνδρομαί, ἀλλὰ καὶ ἄλευρα, γαλέτται καὶ ἐνδύματα. Ὁ βασιλεὺς Λουδοβίκος ἀπέστειλεν, ἐκτὸς τῶν ἄλλων συνεισφορῶν, ἃς εἶχε συλλέξει, περιηγούμενος τὴν Ἰταλίαν πρὸς ἐξαγορὰν αἰχμηκῶτων, γυναικῶν καὶ παιδῶν καὶ περιθάλψιν τῶν πειναλῶν Ἑλλήνων, 20,000 φιορίνια ἐκ τοῦ ἰδιαιτέρου αὐτοῦ ταμείου καὶ 20,000 φράγκων ἐκ συνεισφορῶν τῆς βασιλικῆς αὐτοῦ οἰκογενείας· ὁ δὲ ἐν Ἑλβετίᾳ Ἐννάρδος διὰ τῶν ἀγκυμάτων αὐτοῦ προσπαθεῖν ἦν βᾶσις τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην ἀναπτυχθέντος φιλελληνισμοῦ. Διὰ δὲ τῶν πρακτόρων, οὓς αὐτὸς διώρισεν ἐν Ὑδρᾷ, Ναυπλίῳ, Κυθήροις, Ζακύνθῳ καὶ Κερκύρᾳ, παρελαμβάνοντο καὶ διενέμοντο αἱ συνεισφοραί, αἵτινες ἀνέβησαν εἰς 2 καὶ 1/2 ἑκατομμύρια φράγκων καὶ ὡς διὰ μαγικῆς ῥάβδου ἀνέστη ἀνὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην ὁ ἐπὶ τινα χρόνον νεκρωθεὶς φιλελληνισμός. Οἱ πάντες τότε ἐπεθύμουν νὰ ἴδωσιν ἀναγεννωμένην τὴν μητέρα τῶν ἐπιστημῶν, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν νόμων. Συγκινηθεῖσα δ' ἐπὶ τέλους αὐτὴ ἡ διπλωματία, ἤρξατο σκεπτομένη ὅτι τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος εἶναι ἄξιον ἐλευθερίας καὶ ὅτι ὁ ἐλληνικὸς ἀγὼν δὲν ἡδύνατο κατ' οὐδένᾳ τρόπον νὰ ταφῇ καὶ ἡ Ἑλλὰς νὰ βυθισθῇ καὶ αὖθις εἰς τὴν ἀναρχίαν καὶ τὴν δουλείαν. Ἰδίως δὲ τὸ διατυμπανισθὲν σγέδιον τοῦ Ἰβραήμ. περὶ μεταβολῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς κράτος βαρβάρων ἐξήγειρε φρίκην καὶ ἀγανάκτησιν· ὁ δ' ἐν Μονάχῳ βασιλεὺς Λουδοβίκος, εἰργάζετο ἀποτελεσματικῶς ὑπὲρ τοῦ φιλελληνισμοῦ. Ἀπὸ δὲ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἤρξαντο αἱ περὶ Ἑλλάδος διαπραγματεύσεις μεταξὺ τῶν ἀνακτοβουλιῶν τῆς Εὐρώπης, ἀποβλέπουσαι εἰς τὴν σύστασιν διοικητικῆς αὐτονομίας ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου, μεθ' ὅλας τὰς ἀντιπράξεις τοῦ αὐστριακοῦ ἀρχικαγκελαρίου Μέττερνιχ· ἀλλὰ, θανόντος τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας Ἀλεξάνδρου τοῦ Α', αἱ τοιαῦται διαπραγματεύσεις διεκόπησαν.

Ὑπογραφή πρωτοκόλλου τῆς 23 Μαρτίου 1826 μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Ἀγγλίας. Ἐνῷ ἐν Πετροῦπόλει αἱ θρησκευτικαὶ

παρορμήσεις είχαν κορυφωθεί, ο αὐτακράτωρ τῆς Ῥωσσίας Ἀλέξανδρος ἀπεβίωσε· διεδέξατο δ' αὐτὸν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Νικόλαος Α', ἀνὴρ γενναῖος καὶ ἀποφασιστικὸς· ἐν τούτῳ, ἐπειδὴ ἡ Ἑλλὰς εἶχε ζητήσει τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας, ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις ᾔρξατο τὰς περὶ τοῦ ἐλληνικοῦ ζητήματος συνεννοήσεις μετὰ τῆς Ῥωσσίας. Ἀποτέλεσμα δ' αὐτῶν ὑπῆρξεν ἡ ὑπογραφή τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 23 Μαρτίου 1826, δι' οὗ ἀμφότεραι αἱ Δυνάμεις ἀνεδέχοντο τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μεσιτεύσωσι πρὸς συνδιαλλαγὴν τῆς Πύλης μετὰ τῶν Ἑλλήνων· περιεῖχε δὲ τὸ πρωτόκολλον καὶ τοὺς ὅρους τῆς συνδιαλλαγῆς, ἐν οἷς ὁ κυριώτερος ἦν, ἡ Ἑλλὰς νὰ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς Πύλης, ἀποτίνουσα αὐτῇ ἐτήσιον φόρον. Διὰ δὲ τοῦ πρωτοκόλλου τούτου ἐτέθη ὁ πρῶτος θεμέλιος λίθος τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος.

Συνθήκη μετὰ τὴν Ἀγγλίας, Ῥωσσίας καὶ Γαλλίας. Τὸ πρωτόκολλον ἐκεῖνο ἀνεκοινώθη ἐμπιστευτικῶς εἰς τὰς ἄλλας Δυνάμεις· εἶτα δὲ ὑπεγράφη ἐν Λονδίνῳ συνθήκη (τῇ 24 Ἰουνίου 1827) ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων Ῥωσσίας, Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας σκοποῦσα τὴν εἰρήνευσιν τῆς Ἀνατολῆς, διότι ἡ ἐπικρατοῦσα ἐν αὐτῇ ἀναρχία ἐπέφερε μεγάλας ζημίας εἰς τὸ Εὐρωπαϊκὸν ἐμπόριον καὶ διότι ἐπεθύμουν νὰ θέσωσι τέρμα εἰς αἱματηρὸν ἀγῶνα· ἡ δ' αὐστριακὴ πολιτικὴ ἐν τῇ ψυχρᾷ αὐτῆς δολιότητι δίστατο ἐν ἐπιφυλάξει. Μετὰ δὲ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης ταύτης ἀγγλικὸς καὶ γαλλικὸς στόλος κατέπλευσεν εἰς τὸ Αἰγαῖον. Ἐν δὲ ταῖς ὁδηγίαις τῶν ναυάρχων περιελαμβάνετο καὶ ἡ χρῆσις βιαίων μέτρων κατὰ τῶν Τούρκων ἐν ἐνδεχομένῃ ἀνάγκῃ, ἥτις ἐπῆλθε κατὰ τὴν ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχίαν, καθ' ἣν διὰ τῆς καταστροφῆς τοῦ τουρκοκυρπυτιακοῦ στόλου ἐτέθη ὁ δεῦτερος θεμέλιος λίθος τῆς ἐλληνικῆς ἀνεξαρτησίας.

Συνδιασκέψεις ἐν Πιῳ μετὰ τὴν Καποδιστρίου καὶ τῶν πρέσβων τῶν συμμάχων Δυνάμεων. Ἐν τούτοις ἡ ἐν Τροιζίνι ἐθνικὴ τῶν ἐλλήνων συνέλευσις (17 Μαρτίου 1827) ἐξελέξατο Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν ὅστις κατέπλευσεν εἰς Νάυπλιον τῇ 8 Ἰανουαρίου 1828. Ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας Κάνιγγ, ὁ τῆς Γαλλίας Γουελλεμινῶτος καὶ ὁ τῆς Ῥωσσίας Ῥοβεσπιέρρος, συνελθόντες ἐν Κερκύρᾳ, μετέβησαν εἰς Πόρον, ἐνθα διέτριβεν ὁ Κυβερνήτης, ὅπως συνεννοηθῶσι μετ' αὐτοῦ πρὸς λύσιν προκαταρκτικῶν ζητημάτων, σχετικῶς μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίᾳ περὶ τῶν ὁρίων αὐτῆς, περὶ

τῶν ἀποζημιώσεων τῆς τουρκικῆς Κυβερνήσεως κτλ. πρὸς τοῦτο δ' ἐζήτησαν παρ' αὐτοῦ ὅσας ἐκρίναν ἀναγκασίας πληροφορίας, τουτέστι ποῖαι ἐπαρχίαι ἢ περιοχαὶ συμμετέσχον ἐνεργῶς εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος ἀγῶνα, καὶ ὑπεστήριξαν αὐτόν· ποῖα ὀροθεσία ἀρμόζει κατὰ ξηρὰν καὶ ποῖα κατὰ θάλασσαν· ποῖα τὰ ὀθωμανικὰ κτήματα ἐν Ἑλλάδι, ὡς καὶ περὶ ἄλλων ἀντικειμένων, ὧν τὴν γνῶσιν ἐθεώρησαν ἀναγκαίαν πρὸς τὸν σκοπὸν τῶν. Ἀφοῦ δὲ ἔδωκε περὶ τούτων πληροφορίας, ἐπανῆλθεν εἰς Αἴγιναν καὶ ἐκάλεσε τὸ Πανελλήνιον πρὸς λύσιν τῶν ζητημάτων τούτων. Ἀλλὰ μετὰ τὰς ἐκθέσεις τῶν διαφόρων τμημάτων καὶ πρὶν ἢ ἀποφανθῇ τὸ Πανελλήνιον, συνέταξε γενικὴν ἐκθεσιν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐκθέσεων τῶν τμημάτων καὶ ἔπεμψεν αὐτὴν πρὸς τοὺς πρέσβεις· Διὸ τὸ Πανελλήνιον διὰ τὴν τοιαύτην αὐτοῦ διαχωγὴν ἐξέφρασε πικρὰ παράπον· ἀλλ' ὁ Κυβερνήτης ἵνα ἐξιλεώσῃ τὸ Σῶμα ἔπεμψεν αὐτῷ ἀντίγραφον τῆς εἰς τοὺς πρέσβεις σταλείσης ἐκθέσεως καὶ σύναμα προσεκάλεσε τὸ Σῶμα νὰ ἐπενέγκῃ ἐπὶ τῆς δοθείσης ἀπαντήσεως ὅσας ἤθελε κρίνει ἀρμοδίας παρατηρήσεις, ἵνα θέσῃ αὐτὰς ὑπ' ὅψει τῶν Δυνάμεων, ὑπὲρ καὶ ἐγένετο.

Ἐνέργειαι τῶν πρέσβων μὲν τὰ τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐκθέσεως τοῦ Κυβερνήτου. Οἱ ἐν Πόρῳ πρέσβεις, ὡς πληρεξούσιοι τῶν Δυνάμεων ἐνεργοῦντες, ἔλαβον ὑπ' ὅψει δύο ὀροθετικὰς γραμμάς, διατεμνούσας τὴν νῦν Ἑλλάδα κατὰ διάφορα σημεῖα· ἡ πρώτη γραμμὴ περιεῖχε μόνον τὴν Πελοπόννησον, ὅριον ἔχουσα τὸν Ἰσθμόν· ἡ δευτέρα ἤρχιζεν ἀπὸ τὸ στόμιον τοῦ κόλπου τοῦ Βώλου καί, διερχομένη διὰ τῆς Γούρας καὶ τῆς Πίνδου, ἔληγεν εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἀνατολικῶν Σποράδων, τῶν Κυκλάδων καὶ τῆς Εὐβοίας, ἐξααιρεθείσης τῆς Σάμου, Χίου καὶ Κρήτης. Οὕτως ἐπεράτωσαν οἱ πρέσβεις τὴν ἐντολὴν αὐτῶν ὀδηγηθέντες οὐχὶ ὑπὸ πνεύματος δικαιοσύνης, ἀλλ' ὑπὸ πολιτικοῦ συμφέροντος τῶν Κυβερνήσεων αὐτῶν, μὴ διστάσαντες νὰ γνωμοδοτήσωσιν ὅπως μείνωσιν εἰς τὰ δεσμὰ τῆς δουλείας τόσοι ἄλλοι Ἕλληνες, οἵτινες ἐκ τῶν πρώτων ἐπαναστατήσαντες καὶ ἡρωϊκῶς ἀγωνισθέντες καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως, ὑπέστησαν ἀπάσας τὰς συμφορὰς τοῦ ἀγρίου ἐκείνου πολέμου. Κηρύξαντες δὲ τὴν Ἑλλάδα ὡς κράτος ἡμιανεξάρτητον καὶ ἐκφρασθέντες ὑπὲρ ἑτησίου φόρου ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ἑκατομμυρίων γροσιων, πληρωτέων εἰς τὸ Διβάνιον, ἀπέπλευσαν εἰς τὰ ἴδια τῇ 6 καὶ 8 Δεκεμβρίου 1827.

Ἀπάντησις τῆς Κυβερνήσεως πρὸς τὰς Δυνάμεις μετὰ τὴν ἀπόφασιν τῶν πρέσβων. Ὁ Κυβερνήτης, ἐπανελθὼν εἰς Ἀγγιναν, ἐκήρυξε πρὸς τὰς Δυνάμεις, ὅτι δὲν ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ μεταφυτεύσῃ τοὺς κατοίκους τῆς Στερεᾶς εἰς τὴν Πελοπόννησον, διότι πάντες οἱ Στερεοελλαδίται ὠρκίσθησαν νὰ μὴ χωρίσωσι τὸ συμφέρον αὐτῶν τοῦ γενικοῦ τῆς Ἑλλάδος συμφέροντος.

Ἡ δὲ ἀγγλικὴ Κυβέρνησις, μὴ εὐχαριστηθεῖσα ἐκ τῆς τοιαύτης ὁροθεσίας, ἀπέλυσε τῆς ὑπηρεσίας τὸν ἀντιπρόσωπόν της καὶ πρεσβευτὴν Κάνινγχα, εἰς ἄκρον φιλέλληνα, διότι αὕτη ἐπέθυμει στενωτέρω τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος, μὴ ὑπερβαίνοντα τὸν Ἴσθμὸν τῆς Κορίνθου. Ἡ Πύλη ὅμως ἐφ' ἐτέρου ἐξηκολούθει νὰ μένῃ ἄκαμπτος, μὴ δεχομένη παντάπασιν τὴν παρέμβασιν τῶν Δυνάμεων.

Κυβερνήτου προσπάθειαι ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἐπεκτάσεως τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος καὶ συγκαλέσις τῆς ἐν Ἀργεὶ Δ' Ἑθνικῆς Συνελεύσεως. Ὁ Καποδίστριας, ἀρξάμενος τῶν ἐργασιῶν τῆς διπλωματίας περὶ τοῦ ἐλληνικοῦ ζητήματος, συνεκάλεσεν ἐν Ἀργεὶ τὴν Δ' Ἑθνικὴν Συνέλευσιν, ἣ δὲ Συνέλευσις αὕτη ἀνέθηκεν αὐτῷ τὴν πληρεξουσιότητα, ἵνα διαπραγματευθῇ μετὰ τῶν Δυνάμεων περὶ τοῦ ζητήματος τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν ἐγκρισιν τῆς Συνελεύσεως.

Εἶτα δ' ἡ Συνέλευσις ψηφίσασα νὰποσταλῶσι πρέσβεις πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῶν συμμάχων Δυνάμεων καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὸν βασιλεῶ τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκον, θερμότατον φιλέλληνα, ὅπως προσενέγκωσι τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ ἔθνους διὰ τὰς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐνεργείας καὶ βεβαίαιας αὐτῶν συνδρομάς, διελύθη ἐν μέσῳ ἐπευφημιῶν τῶν μελῶν αὐτῆς καὶ τοῦ παρισταμένου πλήθους ὁ δὲ Καποδίστριας μετ' ἐνθέρμου δραστηριότητος ἐπεδίωξεν εὐρυτέραν ὁροθεσίαν. Τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος, ἔλεγεν, ἐχαράχθησαν ὑπὸ τοῦ χυθέντος αἵματος κατὰ τὰς σφαγὰς τῶν Κυδωνιῶν, τῆς Κύπρου, τῆς Χίου, τῆς Κρήτης, τῶν Ὑαρῶν, τοῦ Μεσολογγίου καὶ τὰς πολυαριθμούς κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν μάχας, ἐφ' αἷς σεμνύνεται τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος. Καὶ ὅμως ἡ Ἀντιπολίτευσις κατεσυκοφάντει τὸν ἄνδρα, διαδίδουσα ὅτι κατεγίνετο νὰ στήσῃ τὰ ὅρια ἐπὶ τοῦ Ἴσθμου, ὅπως ἀναδειχθῇ αὐτὸς ἡγεμὼν!

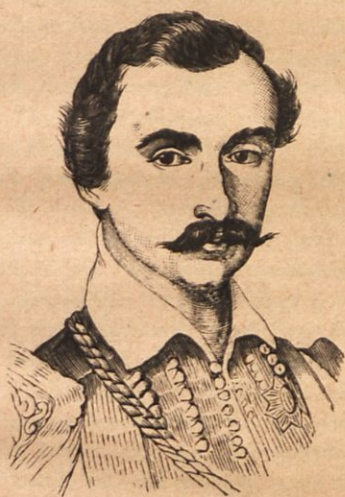
Τὸ ἐν Λονδίνῳ πρωτόκολλον τῆς 10 Μαρτίου 1829. Αἱ τρεῖς προστάτιδες δυνάμεις Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ρωσσία, ἀσχολούμεναι εἰς τὸ περὶ τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος ζήτημα, συνέταξαν ἐν Λονδίνῳ

πρωτόκολλον τῇ 10 Μαρτίου 1829, δι' οὗ ἀνεγνώριζον τὴν Ἑλλάδα κράτος ἡμιανεξάρτητον, περιλαμβάνον τὴν Στερεάν, τὴν Πελοπόννησον, τὴν Εὐβοίαν, τὰς Κυκλάδας καὶ τὰς Σποράδας νήσους καὶ κυβερνώμενον ὑπὸ ἰδίου κληρονομικοῦ καὶ χριστιανοῦ ἡγεμόνος.

Ἀντίστασις τῆς Πύλης. Ἡ Πύλη, καὶ μετὰ τὴν κοινοποίησιν τοῦ τοιοῦτου πρωτοκόλλου, ἀντίστατο καὶ δὲν ἀνεγνώριζε τὴν Ἑλλάδα οὐδὲ καὶ ὡς κράτος ὑποτελές. Τοῦτου ἕνεκα οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις προέτειναν εἰς τὰς αὐλὰς των νάναγνωρίσωσι τὴν Ἑλλάδα παρὰ τὴν γνώμην τῆς Πύλης κράτος ἀνεξάρτητον.

Ἡ ἐν Ἀδριανουπόλει συνθήκη ἀπὸ 21 Αὐγούστου 1829. Ἐνῷ ἐτελοῦντο ταῦτα, ὁ ῥωσικὸς στρατός, διαβάς τὸν Αἶμον, προέβαινε νικηφόρος καὶ ἔφθασε πρὸ τῆς Ἀδριανουπόλεως. Τότε ἡ Πύλη, ἀναλογισαμένη τὸν κίνδυνον τῆς αὐτοκρατορίας, ὑπέγραψε τὴν ἀπὸ 21 Αὐγούστου 1829 συνθήκην τῆς Ἀδριανουπόλεως δι' ἧς σὺν τοῖς ἄλλοις ἐγνώρισεν εἰς τὰς Δυνάμεις, ὅτι ἀποδέχεται τὸ ἐν Λονδίῳ πρωτόκολλον τῆς 10 Μαρτίου 1829 ἄνευ τινὸς ὅρου καὶ συγχρόνως παραδοθεῖσα ἡ Πύλη εἰς τὴν γενναιοψυχίαν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας διώρισεν ἐπιτρόπους, οἵτινες ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἐπιτρόπων τῶν συμμάχων Δυνάμεων ἤθελον ἐκτελέσει τὰ ἐν τῇ συνθήκῃ πρὸς λύσιν τοῦ ἀνατολικῆς ζητήματος.

Ἐκλογὴ Λεοπόλδου ὡς βασιλέως τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις τὴν ὑπογραφὴν τοιαύτης συνθήκης ἐθεώρησεν ὡς ἀποσύνθεσιν τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, οἱ δὲ διπλωμάται τῶν δυτικῶν Δυνάμεων ἐπετῆρουν μετ' ἀγωνιώδους ζήλοτυπίας καὶ τὸ ἐλάχιστον ῥωσικὸν διάβημα καὶ πᾶν ὅ,τι ἀπέβλεπε τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα. Ἐκτοτε δὲ ἐρριζώθη ἡ ἰδέα περὶ τῆς πλήρους ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος, διότι διὰ τῆς συστάσεως ὑποτελοῦς ἡγεμονίας ἐφρόνουν ὅτι οὐδὲν ἄλλο κατωρθοῦτο, ἢ ἡ ἐξυπηρέτησις τῶν ῥωσικῶν συμφερόντων. Ὅθεν συνῆλθον πάλιν ἐν Λονδίῳ εἰς συνδιάσκεψιν, ἣτις ἐμελλε νάποφασίσῃ ὀριστικῶς τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος, καὶ διὰ νέου πρωτοκόλλου τῶν συμμάχων Δυνάμεων τῇ 22 Ἰανουαρίου 1830 ὤρισθη, ὅτι ἡ Ἑλλάς ἐμελλε νάποτελέσῃ ἀνεξάρτητον κράτος ὑπὸ μοναρχικὸν καὶ κληρονομικὸν κατὰ τάξιν πρωτοτοκίας ἡγεμόνα χριστιανὸν εὐρωπαϊὸν πρίγκιπα, μὴ ἀνήκοντα εἰς τὰς βασιλευούσας οἰκογενείας Ῥωσσίας, Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας ὡς τοιοῦτος δι' ἐτέρου πρωτοκόλλου τῆς αὐτῆς ἡμερομηνίας 1830 ἐξελέγη ὁ Λεοπόλδος, πρίγκιψ τοῦ Σαξ Κοβούργου, ὃν

Ο Θ Ω Ν

καὶ πρότερον εἶχον ζητήσῃ οἱ Ἕλληνες οὐχὶ ὡς βασιλεῖα, ἀλλ' ὡς ἡγεμόνα κυρίαρχον τῆς Ἑλλάδος.

Διὰ τοῦ ἰδίου δὲ πρωτοκόλλου ὠρίσθη ὁροθετικὴ γραμμὴ, περιέχουσα λίαν στενὰ ὅρια ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀχελώου, μέχρι τοῦ ὄρους Ἀρτοτίνας, ὅθεν ἀκολουθοῦσα τὴν σειρὰν τοῦ ὄρους Ἀξου καὶ τῆς Οἰτης ἔφθανεν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Σπερχειοῦ· παρεχωρήθησαν δὲ καὶ αἱ Κυκλάδες μετὰ τῆς Εὐβοίας.

Ἐντύπωσις τῆς ἀποφάσεως τῶν Δυνάμεων ἐν Ἑλλάδι. Ἡ τοιαύτη ὁροθετικὴ γραμμὴ γνωσθεῖσα ἐν Ναυπλίῳ, παρήγαγεν ἀλγυνὴν ἐντύπωσιν. Πάντες κατεδίκασαν τὴν ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων ὡς ἀνθεθνικὴν καὶ ἀδικον, καὶ ἡ ἀγανάκτησις αὐτῶν εἶχε κορυφωθῇ. Ἀλλ' ὁ διορατικὸς Καποδίστριας ἠναγκάσθη νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν Δυνάμεων, ἀποδεχθεὶς ταύτας ἐν ὀνόματι τοῦ ἔθνους, διανοούμενος νὰ ματαιώσῃ αὐτάς κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν διὰ τῶν ἐντέχνων παρὰ τῷ Λεοπόλδῳ παραστάσεων αὐτοῦ.

Παραίτησις Λεοπόλδου. Ὁ Λεοπόλδος, φρονῶν ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος μὲ τὰ ἀποφασισθέντα στενὰ ὅρια δὲν εἶναι βιώσιμον, καὶ, ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο διὰ τῆς ἰσχύος ξένων ὅπλων νάναγκάσῃ τοὺς κατοίκους τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, οἵτινες ἔμειναν ὑπὸ τὴν δουλείαν, ὅπως ἄνευ ἀντιστάσεως παραδώσωσι τὰς χώρας αὐτῶν εἰς τὸν ἐχθρὸν καὶ ὑποκύψωσιν εἰς τὸν τουρκικὸν ζυγόν, ὅπερ οὐδὲ ἡ ἐλευθερουμένη Ἑλλὰς ἠδύνατο νάναγκάσῃ, μετὰ πολλὰς καὶ ἐπιμόνοους ἐνεργείας περὶ ἐκτάσεως τῶν ὁρίων ἀπὸ τοῦ κόλπου τοῦ Βόλου μέχρι τοῦ τῆς Ἀρτης, συμπεριλαμβανομένης τῆς Σάμου καὶ Κρήτης, ἃς εἶδε ματαιουμένας, παρητήθη τοῦ θρόνου τῇ 9 Μαΐου 1830 πρὸς τιμὴν μὲν αὐτοῦ πρὸς ὄφελος δὲ τῆς Ἑλλάδος.

Ἀλλ' ἐπὶ τέλους αἱ ὑπὲρ τοῦ δικαίου τῶν Ἑλλήνων παραστάσεις ἔφερον ἐν μέρει τὸ ποθοῦμενον ἀποτέλεσμα, διότι τὸ Συνέδριον ἀπέστειλεν ἀντιπροσώπους εἰς τὴν Ἑλλάδα, οἵτινες, ἐρευνήσαντες τὰ τῶν ὁρίων κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1831, ἀπεφάνθησαν ὅτι μόνη δυνατὴ ὁροθετικὴ γραμμὴ ἦν ἡ ἀπὸ τοῦ Παγασητικοῦ μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου καὶ συμφώνως μὲ τὴν γνώμην ταύτην ἐχαράχθησαν τὰ ὅρια τοῦ βασιλείου, οἷα ἦσαν μέχρι τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου, δι' ἧς παρεχωρήθησαν εὐρύτερα ὅρια, ἀλλ' ἀτυχῶς ἡ συνθήκη αὕτη ἔμεινε κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνεκτέλεστος τῆς Πύλης παραχωρησάσης τὸ πλεῖστον τῆς Θεσσαλίας καὶ μέρος τῆς Ἡπείρου.

Ἡ εἰδήσις τῆς παραιτήσεως τοῦ Λεοπόλδου προὔξενησεν

όδυνηράν αἰσθῆσιν εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν, ὅστις προσεδόκα εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ αἰσιωτέραν τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν.

Ἐκλογή τοῦ βασιλόπαιδος Ὁθωνος ὡς βασιλέως τῆς Ἑλλάδος. Μετὰ τὴν ἀποποίησην τοῦ πρίγκιπος Λεωπόλδου πολλοὶ πρίγκιπες καὶ μνηστῆρες, πρὸς οὓς ἀπετάθησαν αἱ Δυνάμεις, ἐπίσης ἠρνήθησαν νὰ δεχθῶσι τὸ στέμμα. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους αἱ δυνάμεις διὰ πρωτοκόλλου τῆς 1 Φεβρουαρίου 1832 προσήνεγκον τὸ ἑλληνικὸν στέμμα εἰς τὸν πρίγκιπα Ὁθωνα, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου, ὅστις ἀπεδέξατο αὐτὸ ἐν ὀνόματι τοῦ ἀνιψίου υἱοῦ αὐτοῦ Ὁθωνος. Διὰ δὲ τῆς Συνθήκης περὶ Ἑλλάδος μεταξὺ Γαλλίας, Ἀγγλίας, Ῥωσσίας καὶ Βαυαρίας τῆς ἐν Λονδίνῳ συνομολογηθείσης τῇ 25 Ἀπριλίου 1832 ἐκανονίσθησαν λεπτομερῶς τὰ τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου· εἴτα δὲ ἡ Πύλη τῇ 27 Ἰουνίου 1832 ὑπέγραψε τὴν ὁριστικὴν περὶ Ἑλλάδος συνθήκην ὑποχωρήσασα εἰς ὅλας τὰς αἰτήσεις τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῶν τῶν δυνάμεων καὶ οὕτω προσδιωρίσθησαν θετικῶς τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος· τὴν δὲ ἐκλογὴν τοῦ Ὁθωνος ὡς βασιλέως τῆς Ἑλλάδος, ἀνεγνώρισαν κατόπιν καὶ τὰ ἄλλα ἀνακτοβούλια.

Εἴτα διὰ συνθήκης συνομολογηθείσης μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, παρεδόθησαν τῇ Ἑλλάδι ἡ Ἀττικὴ, ἡ Εὐβοία καὶ ἡ Λαμία τῷ 1833 μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Ὁθωνος, διότι αἱ χῶραι αὗται, μὴ κυριευθεῖσαι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων διὰ τῶν ὅπλων, κατεῖχοντο ἐτι ὑπὸ τῶν Τούρκων καίτοι λήξαντος τοῦ πολέμου.

Διὰ δὲ τῆς ἀπελευθερώσεως μόνον τοῦ μέρους τούτου τῆς Ἑλλάδος δὲν ἐπερατώθη ὁ ἀρξάμενος μέγας ἐθνικὸς ἀγὼν τοῦ 1821, ὅστις ἐσχόπει τὴν ἀπελευθέρωσιν ὁλοκλήρου τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς. Διὸ εἰς τὴν ἐνεστῶσαν καὶ τὰς ἐπερχομένας γενεὰς ἀπόκειται ἡ ἀποπεράτωσις τοῦ ἀγῶνος τῶν πατέρων ἡμῶν.

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

§ 27

Α' ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Χριστιανισμός. Ἐπὶ Αὐγούστου αὐτοκράτορος τῆς Ῥώμης, ἐγεννήθη ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἵνα σώσῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀπὸ τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας. Τὸν Αὐγούστον διεδέξατο ὁ πρόγονος καὶ θετὸς υἱὸς αὐτοῦ Τιβέριος, ἐφ' οὗ ἐσταυρώθη ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς κατ' ἀπόφασιν τοῦ Ποντίου Πιλάτου, ἡγεμόνος τῆς Ἰουδαίας. Ἐκτοτε δ' ἤρξατο διὰ τῶν Ἀποστόλων διαδιδομένη ἡ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ· ἐπὶ δὲ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου ἰδίᾳ διὰ τοῦ ἀποστόλου Παύλου διεδόθη ἀλλαχοῦ τε καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐν Φιλίπποις καὶ ἐν Βερροίᾳ τῆς Μακεδονίας, ἐν αἷς εὗρε πολλοὺς ὁπαδοὺς Ἑλλήνας καὶ Ἰουδαίους. Μετὰ ταῦτα ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, ὅπου, ἰδὼν τὴν πόλιν κατὰ μέσ-
στον εἰδῶλων, ἐδίδαξε τὴν ὑπαρξιν ἐνὸς καὶ μόνου Θεοῦ, τὰ περὶ ἀναστάσεως καὶ μελλούσης κρίσεως, καὶ ἐν γένει τὰς δι-
δασκαλίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀλλὰ καίπερ προσηλυ-
τίσας τινὰς ἐν οἷς καὶ Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην, δὲν ἡδυνήθη
νὰ κατορθώσῃ πολλά, διότι διὰ τῆς νέας διδασκαλίας σὺν τοῖς
ἄλλοις προήγγελλεν ἀνάστασιν νεκρῶν, ὅπερ προσέκρουεν εἰς τὰς
πεποιθήσεις τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες ἔκαλον τοὺς νεκρούς διὸ οἱ
εἰδωλολάτραι, καὶ ἰδίως οἱ ἐπικούρειοι καὶ οἱ στωϊκοὶ φιλόσοφοι,
ἐχλεύαζον αὐτόν, ἀποκαλοῦντες σπερμολόγον. Ἐνεκα τούτου με-
τέβη εἰς Κόρινθον, ὅπου ἔτυχε κρείττονος ὑποδοχῆς, κηρύξας τὸ
Εὐαγγέλιον ἐπὶ ἓν καὶ ἥμισυ ἔτος. Ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι, παροξυνθέν-
τες διότι διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ Παύλου προσῆλθεν εἰς τὸν
χριστιανισμόν καὶ αὐτὸς ὁ προϊστάμενος τῆς συναγωγῆς Κρίσπος,
κατηγόρησαν τὸν Παῦλον ἐπὶ ἀσεβείᾳ ἐνώπιον τοῦ πραιτορος Γαλ-
λίωνος· ἀλλ' ἀνεηθέντος τούτου νὰ καταδιώξῃ τὸν Παῦλον, οὗτος
ἐξηκολούθησε κηρύττων τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὸν χριστιανισμόν
ὁσημέραι ἐνισχύων. Οὕτω δὲ διὰ τῆς ὑπερβαλλούσης δραστηριό-

τητος τοῦ Παύλου σὺν τῷ χρόνῳ εἰσῆλθῃ ἡ χριστιανικὴ θρησκεία εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ ἀλλοχοῦ μεθ' ὅλους δὲ τοὺς καταδιωγμούς, οὓς ὑπέστη ὑπὸ τῶν εἰδωλολατρῶν, πολλὰ χριστιανικὰ ἐκκλησίαι ἰδρύθησαν ἐν Θεσσαλονίκῃ, Ἀθήναις, Λαρίσσει, Κορινθῷ, Κρήτῃ καὶ Κύπρῳ. Ὡς κύριον δὲ ὄργανον εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἐχρησίμευσεν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἥτις τότε ἦτο σχεδὸν καθολικὴ, ἱκανῶς ἐξαπλωθεῖσα πρότερον διὰ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ διὰ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, καὶ μάλιστα τῶν Πτολεμαίων, τῶν Σελευκιδῶν, τῶν Ἀττάλων κτλ. Ἐν τῇ γλώσσῃ ταύτῃ ἐδίδαξαν οἱ Ἀπόστολοι, ἐν ταύτῃ ἐγράφησαν τὰ Εὐαγγέλια, καὶ ὅλη ἡ καινὴ διαθήκη, ταύτην μετεχειρίσθησαν οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ αἱ οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι. Ἐνῶ δ' ὁ χριστιανισμὸς διεδίδετο πανταχοῦ, οἱ εἰδωλολάτραι ἐπὶ ἑκατονταετηρίδας κατεδίωξαν ἀνηλεῶς τοὺς χριστιανούς, ὧν πάμπολλοι ἐμαρτύρησαν, θυσιασθέντες διὰ πολλῶν βασάνων, χάριν τῆς πίστεως, μέχρις οὗ ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Ρώμης ἐν ἀρχῇ τῆς Δ' ἑκατονταετηρίδος Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας, ὅστις, ἀσπασθεὶς τὸν χριστιανισμόν, ἐστερέωσεν αὐτόν, καὶ οὕτως ἡ ἐπικρατοῦσα ἐν τῷ βυζαντινῷ κράτει θρησκεία ἐγένετο ἡ χριστιανικὴ ὀρθόδοξος, προαχθεῖσα καὶ διὰ τῶν μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας πατέρων, ὧν κατὰ τὸν Δ' μ. Χ. αἰῶνα ἐπισημότεροι ὑπῆρξαν οἱ δύο Γρηγόριοι, ὁ Νύσσης καὶ ὁ Ναζιανζηνὸς Θεολόγος, ὁ Δημοσθένης τῆς Ἐκκλησίας Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὁ Μέγας Βασίλειος, ὁ Ἀθανάσιος κλπ. Καὶ μετὰ τὴν πτώσιν δὲ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους Μωάμεθ ὁ κατακτητὴς δὲν ἐνόμισε συμφέρον νὰ ἀναγκάσῃ τοὺς χριστιανούς νὰ ἐξομώσωσι τὴν θρησκείαν τῶν ἄλλ' ἡνείχετο αὐτὴν παραχωρήσας μάλιστα καὶ πολλὰ προνόμια, μετὰ δὲ τὴν ἔλευσιν τοῦ Κυβερνήτου διωρίσθη ὑπ' αὐτοῦ Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ ἵνα μελετήσῃ τὰ τῆς καταστάσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐπενέγκῃ τὰς δεούσας μεταρρυθμίσεις πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀναζωπυρώσεως τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς μορφώσεως ἐν γένει τοῦ Κλήρου· ἄλλ' ὁ ἐπελθὼν θάνατός του ἐματαίωσε τὰς ἀγαθὰς διαθέσεις αὐτοῦ. Ἐκτοτε οὐδεμία σχεδὸν πρόνοια ἐλήφθη περὶ βελτιώσεως τοῦ Κλήρου, μένοντος ἐν τῇ προτέρᾳ καταστάσει.

B'. ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.

Ἡ Ἑλληνικὴ φιλολογία ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων. — Καὶ ἐπὶ τῆς δυναστείας τῶν Ῥωμαίων, ὡς ἐν τῇ ἀρχαιότητι, διέπρεψαν πολλοὶ Ἕλληνες ἐπὶ παιδείᾳ, οἷον Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασεύς, συγγράψας Ῥωμαϊκὴν Ἀρχαιολογίαν (60 ἔτος π. Χ.), Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, ὅστις συνέγραψε τὴν Ἱστορικὴν Βιβλιοθήκην, ὁ ἐκ Καππαδοκίας ἐνδοξος γεωγράφος Στράβων, Δίων ὁ Κάσιος καὶ Δίων ὁ Χρυσόστομος, ὁ Πλούταρχος, οὕτινος τὸ ἄριστον μεταξὺ τῶν ἔργων εἶνε οἱ Παράλληλοι Βίοι· ὁ ἐκ Βιθυνίας ἱστορικὸς Ἀρριανός, ὁ Γαληνός, ὁ μετὰ τὸν Ἱπποκράτην μέγιστος ἰατρός τῆς ἀρχαιότητος καὶ συγγραφεὺς πολυμαθέστατος ὁ Πανσανίας, συγγράψας τὴν περιήγησιν τῆς Ἑλλάδος· ὁ χαριέστατος καὶ εὐφυέστατος Λουκιανός, ὁ Φιλόστρατος ῥήτωρ καὶ σοφιστής.

BYZANTINΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

(395 — 1453.)

Τὸ Βυζαντινὸν κράτος διήρκεσε 1058 ἔτη (395-1453)· (σελ. 54) κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο παρήχθησαν πολλὰ συγγράμματα καὶ ποιήματα, ἀλλὰ ταῦτα δὲν διακρίνει πρωτοτυπία, ἀλλὰ μᾶλλον ψυχρὰ ἐπιτήδευσις καὶ κακοζήλος μίμησις τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλολογίας· ὅπως δὴποτε ἀξιωμαρχοῦντο ἐποχὰι τῆς βυζαντινῆς φιλολογίας εἶνε ἡ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α' (527), Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος (866), Λέοντος τοῦ Δ' καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου (912), καὶ τῶν Κομνηνῶν (1071). Τὰ περισσότερα τῶν συγγραμμάτων εἶχον θρησκευτικὰς ὑποθέσεις (περίφημοι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς ὑπῆρξαν Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός θεμελιωτὴς τῆς συστηματικῆς θεολογίας, καὶ ὁ πολυμαθέστατος Φώτιος).

Περὶ τὰ τέλη τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς ἤκμασεν ὁ Εὐστάθιος ἐπίσκοπος τῆς Θεσσαλονίκης (κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα) ὁ Χρυσολωρᾶς (κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα) Θεόδωρος ὁ Γαζής (κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα) ὁ Κωνσταντῖνος καὶ Ἰωάννης Λάσκαρις καὶ ἄλλοι δι' ὧν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα μικρὸν πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν μετεφύτεύθησαν εἰς τὴν Δύσιν ὅπου θαυμασίως καλλιεργηθέντα (ἐν Ἰταλίᾳ, Γαλλίᾳ, Ὁλλανδίᾳ καὶ Γερμανίᾳ) συνετέλεσαν εἰς προαγωγὴν τοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇ Δύσει καὶ εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν νεωτέ-

ρων φιλολογιῶν. Ἡ ποίησις τῶν βυζαντινῶν ὑπῆρξε ψυχρά καὶ πλήρης ἐπιτηδεύσεως. Ὁ ῥητορικὸς λόγος ἤκούετο μόνον ἀπὸ τοῦ ἁμβωνος· ἡ δὲ ἱστοριογραφία περιέχει μὲν πολλὰ καὶ πολυτίμους πληροφορίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀλλὰ στερεῖται φιλοσοφικοῦ πνεύματος· ἀντὶ νὰ ἐρευνᾷ τὰ αἰτία τῶν γεγονότων, νὰ κρίνῃ ἀπροκαταλήπτως τὰ πράγματα, περιορίζετο εἰς τὴν λεπτολόγον ἐρευναν τῆς ἐξωτερικῆς καταστάσεως τῆς Πολιτείας καὶ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ εἰς τὴν πομπώδη περιγραφὴν τῆς πολυτελείας καὶ τῆς μεγαλοπρεπείας τῶν αὐτοκρατορικῶν αὐλῶν.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας οἱ Ἕλληνες, διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας καταστάντες εὐποροὶ, ἐξεπαίδευσαν τὰ τέκνα αὐτῶν ἐν Εὐρώπῃ. Σὺν τῷ χρόνῳ συνεστάθησαν καὶ διακεκριμένοι σχολαὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, Ἀθήναις, Σμύρνῃ, Θεσσαλονίκῃ, Κυδωνίαις, Χίῳ καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ ἐπὶ τέλους εἰς ἐκάστην εὐπορον κοινότητά ὑπῆρχε καὶ σχολεῖον, ἐν δὲ τῇ Κερκύρᾳ ἦν καὶ Πανεπιστήμιον. Πάντα δὲ ταῦτα ἐγίνοντο τῇ συνδρομῇ φιλομούσων ὁμογενῶν, τοῦ Βαρβάκη, τοῦ Πρίγκου, τῶν Καπλανῶν κλπ. Εἰς ἐπίμετρον δὲ πάντων ὁ ἐν Παρισίοις διαμὲνων Ἀδαμάντιος Κοραΐς, Χίος, ἀφιερώσας τὸν βίον αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἤρξατο ἐκδίδων τὴν *Ἑλληνικὴν Βιβλιοθήκην* ἀπὸ τοῦ ἔτους 1805, πρῶτος αὐτὸς κανονίσας τὰ τῆς μορφώσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης· διὸ καὶ θεωρεῖται ὁ ἀναμορφωτὴς τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας.

Ἐπὶ δὲ Καποδιστρίου συνεστάθησαν πλεῖστα ἀλληλοδιδασκτικὰ σχολεῖα καὶ τινὰ ἑλληνικὰ περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ 1829 ἐν πληθυσμῷ 693,000 ὑπῆρχον 15,000 μαθηταί· ἰδρύθη πολεμικὸν σχολεῖον, Ἐκκλησιαστικὴ Σχολή, Ὀρφανοτροφεῖον καὶ Διδασκαλεῖον, οὐχὶ δὲ καὶ Πανεπιστήμιον, ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ ἀνώτατον Ἐκπαιδευτήριον τῶν Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν, καὶ τοῦτο διότι ἀπέκρουε τὴν ἀνωτέραν ἐκπαίδευσιν ὡς πρόωρον, καὶ διότι ἐθεώρει αὐτὴν ὡς πηγὴν ἠθικῆς διαφθορᾶς εἰς τὸ ἔθνος πρὶν ἢ θέσῃ τὰ θεμέλια τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς αὐτοῦ ἀνατροφῆς, ὧν ἐστερεῖτο ἕνεκα τῆς ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας δουλείας αὐτοῦ. Προσέτιμα δὲ ὁ Καποδίστριας μᾶλλον ἤθῃ χρηστὰ ἀντὶ τῆς μαθήσεως ἀνευ χρηστῶν ἡθῶν· διότι, ὡς ἔλεγεν, „ὁ γράμματτα μὲν γινώσκων, στε-

„ρούμενος δὲ ψυχικῆς ἀγωγῆς, εἶναι χειρότερος καὶ τοῦ χειροτέρου „κακούργου, ὥς μαθὼν νὰ κακουργῇ ἐπιτηδειότερον.“

Μετὰ τὴν ἰδρυσιν τοῦ ἑλληνικοῦ Κράτους, καὶ ἰδίως μετὰ τὴν ἐνγληκιοτήτα τοῦ Ὁθωνος, συνέστη τὸ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστήμιον, ἐπονομασθὲν *Πανεπιστήμιον Ὁθωνος*, ἐφάρμιλλον τῶν ἐν Εὐρώπῃ καταστάν, πολλὰ γυμνάσια, καὶ πλεῖστα σχολεῖα, δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ ἀμφοτέρων τῶν φύλων· ἐν Ἀθήναις δὲ καὶ τὸ Ἀρσάκειον Παρθεναγωγεῖον, τὸ ἀνώτατον ἐκπαιδευτικὸν καθίδρυμα τῶν θηλέων· εἰς ταῦτα δὲ συρρέουσι καὶ ἐκπαιδεύονται οὐ μόνον οἱ τῆς ἐλευθέρως, ἀλλὰ καὶ οἱ τῆς δούλης Ἑλλάδος Ἕλληνες, αἱ δ' ἐπιστῆμαι ὁσημέραι προάγονται καὶ τελειοποιούνται.

Νομοθεσία. Ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν ἡ νομοθεσία τῇ ἐπιμελεῖα τῶν αὐτοκρατόρων Ἰουστινιανοῦ, Βασιλείου τοῦ Μακεδόνης καὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ἀνεπτύχθη εἰς τὸν ὑπατον βαθμὸν· ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῶν νομοθετημάτων αὐτῶν οἱ ὑπὸ τὸν ζυγὸν Ἕλληνες καὶ μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἐκανόνιζον τὰς διαφορὰς τῶν διὰ τοῦ Κλήρου καὶ τῶν προεστώτων.

Τὰ νομοθετήματα ταῦτα τῶν Βυζαντινῶν ἰσχύουσιν ἔτι κατὰ μέρος παρ' ἡμῖν ὡς νόμοι τοῦ κράτους, ἐλλείψει Ἀστικοῦ Κώδικος.

Ἐπὶ δὲ Καποδιστρίου συνετάχθησαν νόμοι σοφοί, ληφθέντες ἐκ τῆς γερμανικῆς καὶ γαλλικῆς νομοθεσίας· ἀλλ' οἱ νόμοι οὗτοι ἦσαν ὅλως ἀκατάλληλοι διὰ τοὺς Ἕλληνας, εἰς οὓς ἔδει νὰ δοθῇ εὐληπτος καὶ συνοπτικὴ νομοθεσία ἀναλόγως τῆς διανοητικῆς τοῦ λαοῦ μορφώσεως.

Ταῦτοχρόνως συνέστησεν ὁ Καποδιστριας τεσσάρων εἰδῶν δικαστήρια: 1) Τὰ Εἰρηνοδικεῖα, ὧν τὰ ἔργα ἐξετέλει ὁ Δημογέρων τοῦ τόπου· αἱ δ' ἀποφάσεις αὐτῶν ἐξεκαλοῦντο 2) εἰς τὰ Πρωτόκλητα, ἅτινα ἐδίκάζον οὐ μόνον τὰς πολιτικάς, ἀλλὰ καὶ τὰς ποινικάς ὑποθέσεις· 3) ἐν Ἐμποροδικεῖον εἰς Σῦρον διὰ τὰς ἐμπορικὰς ὑποθέσεις· ταύτας ἐδίκάζον τὰ Πρωτόκλητα, ὅπου δὲν ὑπῆρχεν Ἐμποροδικεῖον καὶ 4) τὸ Ἀνέκκλητον Κριτήριον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐξεκαλοῦντο αἱ ὑποθέσεις τῶν Πρωτοκλήτων καὶ αἱ τοῦ Ἐμπορικοῦ Δικαστηρίου. Τὰ Πρωτόκλητα, τὸ Ἐμποροδικεῖον καὶ τὸ Ἀνέκκλητον ἦσαν πολυμελῆ δικαστήρια. Ἀπαντα ταῦτα ἐδίκάζον τὰς μὲν πολιτικάς ὑποθέσεις κατὰ τοὺς νόμους τῶν αὐτοκρατόρων, τοὺς περιεχομένους ἐν τῇ Ἐξαβίβλῳ τοῦ Ἀρμενοπούλου, καὶ τὰ ἔθιμα ἐκάστου τόπου· τὰς δὲ ἐμπορικὰς κατὰ τὸν Ἐμπορικὸν Κώδικα τῆς Γαλλίας.

Γ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΑΠΟ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΟΝ

Μοναρχία Βυζαντινή. — Μεσσηνιακή Γερουσία. — Πελοποννησιακή Γερουσία. — Γερουσία Δυτικής Ελλάδος. — Άρειος Πάγος τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. — Τοπικαὶ διοικήσεις. — Α' Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐν Ἐπιδαύρῳ, τὸ πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ κυανόλευκος σημαία. — Β' Ἐθνικὴ συνέλευσις ἐν Ἀστρεϊ. — Διοικητικὴ καὶ Διπλωματικὴ Ἐπιτροπὴ — Συνέλευσις ἐν Ἐρμιόνη καὶ Τροιζήνι. — Πανελλήνιον. Γενικὴ Γραμματεία. — Γ' Ἐθνικὴ συνέλευσις ἐν Ἐπιδαύρῳ. — Δ' Ἐθνικὴ συνέλευσις ἐν Ἀργεῖ, σύστασις Γερουσίας καὶ κοπὴ ἔθνικοῦ νομίσματος — Δημογερονταί. — Ἐκλογὴ τοῦ Αὐγουστίνου ὡς Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος. — Ἀντιβασιλεία. — Ἀναρχία. — Διορισμὸς πενταμελοῦς ἐπιτροπῆς πρὸς διοίκησιν τῆς χώρας. — Οἱ ἐκ τῆς Στερεᾶς ἀποκηρύντουσι τὴν πενταμελὴ διοικητικὴν ἐπιτροπὴν — Ἀποχώρησις τοῦ Αὐγουστίνου Πλήρης ἀναρχία. — Διορισμὸς ἑπταμελοῦς ἐπιτροπῆς. — Ἐκλογαὶ πληρεξουσίων καὶ ἡ ἐν Προνοίᾳ συνέλευσις. Διορισμὸς ἐπιτροπῆς, ἀποσταλείσης τῷ Ὄθωνι ἐκ μέρους τῆς συνελεύσεως, ἵνα προσενέγκῃ αὐτῷ τὸ στέμμα. — Ἀναστάσις Γερουσίας. — Ἐλευσις Ὁθωνος. — Σύνθεσις καὶ διοικήσις Ἀντιβασιλείας. — Ὁργανισμὸς τῆς ἀντιβασιλείας. — Κατίσχυσις μοναρχικῶν ἰδεῶν. — Σχηματισμὸς ὑπουργείου Μαυροκορδάτου καὶ παραγκῶνις ἀγωνιστῶν. — Ἡ ἐπὶ ἀντιβασιλείας ἐσωτερικὴ τῆς χώρας διοργάνωσις. — Καταπίεσις τῆς χώρας ὑπὸ ἐνοικιστῶν καὶ εἰσπρακτῶν. — Φυλάκισις καὶ κατάδικη Κολοκοτρῶνῃ εἰς θάνατον, καὶ μεγαλοφυχία δικαστῶν. — Ἡ ἐν Μάνῃ ἐπανάστασις. — Διαφωνία τῶν μελῶν τῆς ἀντιβασιλείας. — Αἱ Ἀθήναι ἀντὶ τοῦ Ναυπλίου καθίσταται πρωτεύουσα τοῦ κράτους. — Ἐνθλικίότης τοῦ Ὁθωνος.

Μοναρχία Βυζαντινὴ. Ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν ἐπεκράτει τὸ μοναρχικὸν πολίτευμα καὶ πᾶσα ἡ ἐξουσία ἦν εἰς χεῖρας τοῦ αὐτοκράτορος· ἐπὶ δὲ τουρκοκρατίας οἱ Ἕλληνες οὐδεμίαν ἐξουσίαν εἶχον, ἀλλὰ μόνον, ὡς εἶρηται, προνόμιά τινα ὑπὸ δεσπότην ἀπόλυτον, τὸν σουλτάνον· ἐπὶ δὲ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐγένοντο συχνάκις μεταβολαὶ τοῦ πολιτεύματος ἀποτόμως καὶ ἀνωμάλως, διότι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ἐπαναστατήσαν καὶ διαρρηῆξαν βιαίως τὰ δεσμὰ τῆς δουλείας, ἐσπευδεν ὁμοίως νὰ διαρρηθμίσῃ τὸ πολίτευμα καὶ τὴν διοίκησιν τοῦ τόπου συνωδᾷ πρὸς τὸν ἔθνικόν αὐτοῦ χαρακτῆρα καὶ τὴν ἐξωτερικὴν ἐπίδρασιν τῆς Εὐρώπης.

Μεσσηνιακὴ Γερουσία. — Πελοποννησιακὴ Γερουσία. Τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἰδρύθη ἐν Καλάμαις (25 Μαρτίου 1821) ἡ Μεσσηνιακὴ Γερουσία ἐκ τῶν ἐγκρίτων τῆς Πελο-

ποννήσου ἥτις ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Πετρόμπεη ἡγεμόνος τῆς Μάνης ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος τῇ δὲ 26 Μαΐου ἐν τῇ μονῇ τῶν Καλτετσῶν τῆς Τριπόλεως συνέστη ἑξαμελὴς Γερουσία τῆς Πελοποννήσου ἐκ πέντε μελῶν ἐκ τῶν προϋχόντων αὐτῆς. Κατὰ δὲ τὸν Δεκέμβριον καθιερώθη ἐπὶ τὸ τελειότερον δι' ἀποστολῆς ἐνὸς ἀντιπροσώπου ἐξ ἐκάστης ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου, καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν Γερουσιαστῶν ἀνῆλθεν εἰς 24. Πρόεδρος ταύτης διωρίσθη ὁ Πετρόμπεης. Ἡ Γερουσία αὕτη ἔφερε τὸ ὄνομα *Πελοποννησιακὴ Γερουσία*, εἰς ἣν ἀνετέθη ἡ διοίκησις τῆς Πελοποννήσου.

Γερουσία Δυτικῆς Ἑλλάδος. Μετὰ τὴν κατάρτησιν τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας συνῆλθεν ἐν Μεσολογγίῳ ταῖς ἐνεργεταῖς τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, ἀνδρὸς πεπαιδευμένου καὶ ἐτέρα Συνέλευσις (4 Νοεμβρίου 1821) ἐκ τῶν ἀπεσταλμένων Μαλακασίου, Ἀσπροποτάμου, Ἀγράφου, Σουλίου, Ἀρτῆς, Βάλτου, Βονίτσης, Ξηρομέρου, Μεσολογγίου, Ζυγοῦ, Καρπενησίου καὶ ἄλλων μερῶν τῆς Στερεᾶς. Ἡ Συνέλευσις αὕτη ἐξελέξατο τρίτην Γερουσίαν, συγκειμένην ἐκ 10 μελῶν, πρὸς διοίκησιν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος.

Ἀρειοὶ Πάγοι τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Κατόπιν ἡ Εὐβοία, μέρη τινὰ τῆς Μακεδονίας, ἡ Λεβάδεια, αἱ Θῆβαι, ἡ Ἀττικὴ ἡ Ἀμφισσα τὸ Λιδωρικιον κτλ. ἐπεμφαν ἀντιπροσώπους εἰς τὴν ἐν Ἀμφισσῇ συγκροτηθησομένην Συνέλευσιν (15 Νοεμβρίου 1821) ἥτις ἐξελέξατο Γερουσίαν συγκειμένην ἐκ 14 μελῶν ἣν ὠνόμασαν Ἀρειοὺς Πάγους πρὸς διοίκησιν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ἐκαστὴ τῶν τριῶν Γερουσιῶν εἶχεν ἴδιον ὄργανισμὸν καὶ ἴδιον εἶδος διοικήσεως.

Τοπικαὶ διοικήσεις. Εἰς διάφορα δ' ἄλλα μέρη καὶ εἰς τὰς τρεῖς ἡρωϊδας νήσους ὑπῆρχον τοπικαὶ διοικήσεις, δι' ὧν ἐκυβερνᾶτο ὁ τόπος.

Α'. Ἑθνικὴ Συνέλευσις ἐν Ἐπιδαύρῳ, τὸ πνεῦμα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ κτανόλευκος σημαία. Ἐπειδὴ ἅπαντες οἱ διὰ τῶν τοπικῶν τούτων διοικήσεων καθιερωθέντες θεσμοὶ ἦσαν ἀνεπαρκεῖς ἀποδεικνύοντες τὴν περὶ τὰ διοικητικὰ ἀγνοίαν τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ ἡ ὑπαρξίς πολλῶν ἀρχῶν καὶ τοπικῶν διοικήσεων ἀπεδείχθη ἐπιβλαβής, ἀνάγκη ἦτο νὰ ὑπάρξῃ μία μόνη κεντρικὴ ἀρχή, πρὸς ἣν πάντες νὰ ὑπακούωσιν. Διὸ τῇ προσκλήσει τοῦ Ὑψηλάντου ἐξελέχθησαν 59 πληρεξούσιοι οὐχὶ ὑπὸ τῶν ἐπαρ

χιῶν, ἀλλ' ὑπὸ τῶν δύο Γερουσιῶν, τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τῶν τοπικῶν διοικήσεων. Οἱ πρῶτοι οὗτοι νομοθέται τῆς Ἑλλάδος συνήλθον ἐν Ἐπιδαύρῳ τῆς Αργολίδος εἰς συνέλευσιν τῇ 1 Ἰανουαρίου 1822 μετὰ τεσσάρων αἰῶνων δουλείαν ἵνα συσχεθῶσι ὑπὸ τὰ δένδρα τῆς Πιάδας περὶ τῆς τύχης τῆς ἀγωνιζομένης πατρίδος, καὶ ἀπεκάλεσαν τὴν Συνέλευσιν ταύτην *Συνέλευσιν τῆς Ἐπιδαύρου*, ἧς Πρόεδρος ἐξελέγη ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος. Μετὰ δὲ τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ ἐσωτερικοῦ κανονισμοῦ αὐτῆς ἐξέδωκε τὸ ἐξῆς πανηγυρικὸν ψήφισμα περὶ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος: «Τὸ » ἑλληνικὸν ἔθνος, τὸ ὑπὸ τὴν φρικώδη ὀθωμανικὴν δυναστείαν, μὴ » δυνάμενον νὰ φέρῃ τὸν βαρύντατον καὶ ἀπαραδεξιμάτιστον ζυγὸν τῆς » τυραννίας καὶ ἀποσεῖσιν αὐτὸν μετὰ μεγάλων θυσιῶν, κηρύττει » σήμερον διὰ τῶν νομίμων ἀντιπροσώπων αὐτοῦ εἰς Ἑθνικὴν » Συνέλευσιν ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ » ὑπαρξίν καὶ ἀνεξαρτησίαν ».

Τὸ πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ κυανόλευκος σημαία.

Ἐπειδὴ δ' οἱ Ἕλληνες οὐδεμίαν καθαρὰν ιδέαν εἶχον περὶ πολιτεύματος, τῇ βοήθειᾳ τοῦ Ἰταλοῦ πρόσφυγος Βικεντίου Γαλλίνου παρεσκευάσθη τὸ πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος, ὅπερ, ἰσχύον ὡς ὀργανικὸς νόμος τοῦ Κράτους, ἐκήρυττεν ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν τὴν ἀνατολικὴν ὀρθόδοξον, τὴν ἀνοχὴν πάσης ἄλλης καὶ πάντα Ἕλληνα ἶσον ἐνώπιον τοῦ νόμου καὶ ἐν ἰσχύϊ τὸν *γαλλικὸν Ἑμπορικὸν Κώδικα* καὶ τὸν *Ἀρμενόπουλον*.

Διὰ τοῦ πολιτεύματος τούτου, ὅπερ ἦν δημοκρατικόν, ἀνεγνωρίσθησαν τρεῖς ἐξουσίαι, *ἐκτελεστικὴ βουλευτικὴ καὶ δικαστικὴ*. Ἵνα ἰκανοποιήσωσι δὲ καὶ τὴν φιλοτιμίαν τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου, διώρισαν αὐτὸν μὲν πρόεδρον τοῦ Βουλευτικοῦ, τὸν δ' Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον πρόεδρον τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ὡς τοιοῦτος δ' ὁ Μαυροκορδάτος ὠνόμασεν ὑπουργοὺς τὸν Ἰωάννην Κωλέττην, Μεταξᾶν, Θεοτόκην καὶ Βούλγαρην ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Νέγρη. Ἀλλ' ἡ πρὸς ἄλληλα διαφωνία τῶν δύο Σωμάτων περὶ τῶν ὁρίων τῶν καθηκόντων αὐτῶν ἦν ἀδιάλειπτος· ἔνεκα δὲ ταύτης ὁ ἐθνικὸς ἡμῶν ἀγὼν μεγάλως ἤθελε ζημιωθῇ, ἐὰν τὰ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἡρωϊκὰ καταρθώματα δὲν ἀνεπτέρουσαν τὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ.

Ἡ Συνέλευσις αὕτη, παραδεξαμένη ἐπὶ τέλους ὡς ἐθνόσημον τὴν *γαυῖα* τῆς Ἀθηναῖς καὶ τὴν *κυανόλευκον σημαίαν*, ἀντὶ τῆς πληθύος τῶν σημαίων, ἃς μετεχειρίζοντο τέως οἱ Ἕλληνες, διε-

λύθη τῇ 28 Ἰανουαρίου 1822, ἡ δὲ Κυβέρνησις μετένεγκε τὴν ἐδραν αὐτῆς εἰς Κόρινθον.

Β' Ἑθνικὴ Συνέλευσις ἐν Ἀστρεϊ. Ὅπως ἀναθεωρήσῃ τὸ Σύνταγμα ἢ προσωρινὴ τῆς Ἑλλάδος Κυβέρνησις, ἀπεφάσισε τὴν συγκρότησιν Β' Ἑθνικῆς Συνελεύσεως. Διὸ διετάχθη ἡ ἐκλογὴ διπλοῦ ἀριθμοῦ πληρεξουσίων. Ἐπειδὴ δὲ νόμος περὶ ἐκλογῆς δὲν ὑπῆρχεν, οἱ φέροντες ἀποδείξεις πληρεξουσιότητος, ὧν οἱ πλείστοι αὐτοχειροτόνητοι, ἦσαν τριπλάσιοι καὶ πλεόν ἢ ὅσοι ἀπητοῦντο, διότι εἰς τούτους προσετέθησαν καὶ πάντες οἱ πληρεξούσιοι τῆς Α' Συνόδου. Συνελθόντες δὲ ἐν Ἀστρεϊ (13 Ἀπριλίου 1823), προέβησαν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ προέδρου καὶ ἐξελέξαντο ὡς τοιοῦτον τὸν Πέτρον Μαυρομιχάλην (Πετρόμπεην). Ἡ Συνέλευσις αὕτη διηρέθη εἰς δύο κόμματα, κατοικοῦντα ἐντὸς δύο σειρῶν χειμερινῶν καλυβῶν καὶ τοῦ μὲν πολιτικοῦ κόμματος, περιλαμβάνοντος τοὺς πολιτικούς, τοὺς προκρίτους, τοὺς προσετώτας καὶ τινὰς ὀπλαρχηγούς, προέστατο ὁ Μαυροκορδαῖος· τοῦ δὲ πολεμικοῦ, περιλαμβάνοντος τοὺς στρατιωτικούς καὶ τινὰς πολιτικούς, ἡγήτο ὁ Ὑψηλάντης μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ Ὀδυσσεύς· ὁ δὲ Πετρόμπεης ἕνεκα τῆς φυσικῆς πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην ἀντιζηλίας προσετέθη εἰς τὸ κόμμα τῶν πολιτικῶν.

Οἱ πολιτικοὶ συνεσκέπτοντο κατ' ἰδίαν καὶ εἶτα καθυπέβηλλον τὰς προτάσεις τῶν εἰς τὴν ἔγκρισιν τῶν στρατιωτικῶν, οὔτινες οὔτε γνώσεις οὔτε πείραν εἶχον πολιτικὴν καὶ ἐκ συστήματος ἐπέκρινον πᾶσαν πρᾶξιν τοῦ πολιτικοῦ κόμματος, ὑποστηρίζοντες ὅτι οὐδὲν καλὸν δύνανται οἱ πολιτικοὶ (*Καλαμαράδες*) νὰ πράξωσιν ἐν ὥρᾳ πολέμου. Διὸ ἐπέζητουν τὴν ἀπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἀποβολὴν τοῦ κόμματος τῶν πολιτικῶν, συγκροτομένου κυρίως ἐκ *Κοιζαμπάσιδων* καὶ *Φαραριωτῶν*· ἄλλ' ἐπὶ τέλους, ὑπερισχύσαντος τοῦ πολιτικοῦ κόμματος, οἱ στρατιωτικοί, καὶ τοὶ γογγύζοντες, ὑπέκυψαν, καὶ οὕτως ἀπεφασίσθη ἡ ἐπικύρωσις τῶν θεμελιωδῶν διατάξεων τοῦ Συντάγματος τῆς Ἐπιδαύρου μετὰ τινὰς τροποποιήσεις καὶ ὑπεγράφη τὸ Σύνταγμα ὑπὸ 265 πληρεξουσίων καὶ ἐψηφίσθη νόμος περὶ ἐκλογῆς πληρεξουσίων.

Ἡ Συνέλευσις αὕτη καταργήσασα πᾶσαν τοπικὴν διοίκησιν, συνέστησε Κυβέρνησιν κεντρικὴν, συγκειμένην ἐκ δύο σωμάτων τοῦ *Βουλευτικοῦ* καὶ τοῦ *Νομοτελεστικοῦ*· καὶ τοῦ μὲν Νομοτελεστικοῦ ἐξελέγη πρόεδρος ὁ Πετρόμπεης, τοῦ δὲ βουλευτικοῦ ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης, χάριν τῶν ναυτικῶν νήσων καὶ τῶν μεγάλων

πρὸς τὴν πατρίδα ἐκδουλεύσεων αὐτοῦ· ἀποποιηθέντος δὲ τούτου, ἐξελέγη πρόεδρος ὁ Ἰ. Ὀρλάνδος· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ διορισμὸς οὗτος δυσηρέστησε πολλοὺς τῶν κατοίκων τῶν νήσων, πρὸς καθυσχύχασιν τῶν πνευμάτων, παραιτηθέντος τοῦ Ὀρλάνδου, ἐξελέγη πρόεδρος ὁ Α. Μαυροκορδάτος, ὀνομασθέντος τοῦ Ὀρλάνδου ἀντιπροέδρου τοῦ Ἐκτελεστικοῦ. Σύναια δὲ ἀπεφασίσθη ἔδρα τῆς Κυβερνήσεως ἡ Τρίπολις. Κατὰ δὲ τὸν ὀργανικὸν νόμον, ἐκάστη Κυβέρνησις ἦν ἐνιαύσιος.

Διοικητικὴ καὶ Διπλωματικὴ Ἐπιτροπὴ. Ἐπειδὴ τὸ καθιερωθὲν ὑπὸ τῆς ἐν Ἐπιδάφυ Α' Συνελεύσεως σύστημα διοικήσεως τῆς χώρας διὰ δύο σωμάτων, τοῦ Βουλευτικοῦ καὶ Ἐκτελεστικοῦ, ἐπέφερε σύγχυσιν καὶ ζημίαν εἰς τὴν διοίκησιν, διορίσθησαν ὑπὸ τῆς ἐν Ἐπιδάφυ Β' Συνελεύσεως δύο Ἐπιτροπαὶ πρὸς διοίκησιν τῆς χώρας· ἡ Διοικητικὴ, ἐξ ἑνδεκα μελῶν συγκεκριμένη, εἰς ἣν ἀνετέθη ἡ ὀλικὴ κυβέρνησις, καὶ ἡ Διπλωματικὴ, ἐκ δεκατριῶν μελῶν, εἰς ἣν ἀνετέθη ἡ φροντίς περὶ τῶν ἐξωτερικῶν βοηθημάτων. Ἡ Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ, ἐδρεύουσα ἐν Αἰγίνῃ, ὀνομάσθη Προσωρινὴ διοίκησις τῆς Ἑλλάδος, ἐξασκοῦσα πᾶσαν ἐξουσίαν, ἐκτὸς τῆς δικαστικῆς, ἥτις ἀνήκεν εἰς μόναν τὰ δικαστήρια. Μετὰ δὲ τὴν ἐπιψήφισιν τῶν ἀνωτέρω ἡ Συνέλευσις διελύθη.

Συνέλευσις ἐν Ἐρμιόνῃ καὶ Τροιζήνι. Ὁ σπόρος τῆς διανοίας, ὅστις ἐρρίφθη ἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς Β' Συνελεύσεως, ἤρξατο ῥιζοβολῶν διὸ οἱ ἀντίπαλοι τῆς νέας Κυβερνήσεως διήρresαν καὶ πάλιν τὸ ἔθνος, ὥστε ἐκ τῶν πληρεξουσίων τῆς Β' Συνελεύσεως οἱ μὲν συμπολιτευόμενοι συνῆλθον ἐν Αἰγίνῃ, ὅπου ἦν καὶ ἡ ἔδρα τῶν δύο Ἐπιτροπῶν, οἱ δὲ ἀντιπολιτευόμενοι ἐν Ἐρμιόνῃ, ἵνα συνεχίσωσι τὰς ἐργασίας τῆς διακοπείσης ἐν Ἐπιδάφυ Α' Συνελεύσεως. Ἐπειδὴ ὅμως, ἐρίζουσαι αἱ ἀντίθετοι μερίδες, ἔλεγον: *Ἐν Ἐρμιόνῃ δὲν τελειώνει, ἐν Αἰγίνῃ δὲν θὰ γένη*, εἰς τοὺς ἐν Ἐρμιόνῃ συνελθόντας προσετέθησαν καὶ οἱ πληρεξούσιοι τῶν τοιῶν ναυτικῶν νήσων, καὶ οὕτως ἡγαγκάσθησαν οἱ ἐν Αἰγίνῃ νὰ ὑποκύψωσι· πρὸς ἱκανοποίησιν δὲ τῆς φιλοτιμίας τῶν ἡττηθέντων ὤρισθη τρίτος τόπος συνελεύσεως διὸ συνῆλθον ἅπαντες ἐν Τροιζήνι καὶ οὕτως ἡ Συνέλευσις ἤρξατο τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς τῇ 19 Μαρτίου 1827, ἀγνωρισθεῖσιν τῶν ἐν Ἐρμιόνῃ πράξεων αὐτῆς.

Αἱ συνεδριάσεις διευνθύνοντο ὑπὸ τοῦ προέδρου αὐτῆς Σισίνῃ, ἐγίνοντο κατ' ἀρχὰς ἐντὸς ἐπιμήκους αἰθούσης, ἐνθα ἐκάθητο ὁ κλαδὸν (σταυροπόδι) οἱ δὲ ῥήτορες ἡγόρευον ὀρθοί· εἰτα δὲ συνεδρίαζον ἐντὸς

ξυλίνου παραπήγματος, ἐκ τοῦ προχείρου κατασκευασθέντος, ἐν ᾧ ἐτέθη ἔδρα εὐτελής διὰ τὴν θέσιν τοῦ προέδρου, καὶ μικρὰ ξυλίνη τράπεζα. Οἱ δὲ πληρεξούσιοι ἐκάθηντο ἐπὶ ἀξέστων δοκῶν, ποι- κίλα ἐνδύματα φέροντες. Διήρκεσε δὲ ἡ Συνέλευσις αὕτη, μέχρι 5 Μαΐου 1827 καὶ ἡ δὲ ἀξιολογωτέρα πρᾶξις αὐτῆς ὑπῆρξεν ἡ ἀναγό- ρευσις τοῦ Καποδιστρίου ὡς Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος (3 Ἀπριλίου 1827). Μέχρι δὲ τῆς ἐλεύσεως αὐτοῦ ἀνετέθη ὑπὸ τῆς Συνε- λεύσεως ἡ διοίκησις τῆς χώρας εἰς τριμελῆ Κυβερνητικὴν Ἐπι- τροπὴν, συγκειμένην ἐκ τοῦ Γεωργίου Μαυρομιχάλη, Ἰωάννου Νάκου καὶ Μαρκῆ Μιλαίτου.

Κατὰ δὲ τὴν 6 Ἰανουαρίου 1828 ἀφίκετο ὁ Καποδίστριας εἰς Ναύπλιον καὶ τῇ 11 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς κατέπλευσεν εἰς Αἴ- γιναν καὶ ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς χώρας.

Παρελλήλιον. Ὁ Καποδίστριας, δεξιῶς πολιτικὸς καὶ πε- πειραμένος κυβερνήτης ἐφρόνει, ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν ἀκόμη ἀνεπτυγμένοι καὶ ὥριμοι διὰ συνταγματικὰς ἐλευ- θερίας. Διό, μὴ ἀνεχόμενος τὴν Βουλὴν καὶ θέλων νὰ λάβῃ εἰς μόνας τὰς ἐκείνου χεῖρας πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν, ἐπὶ τῇ ἀπειλῇ ὅτι θελεῖ ἀναχωρήσει τῆς Ἑλλάδος, ἐπεισε τὰ μέλη τῆς Βουλῆς νὰ διαλυθῶσιν ἀφ' ἐκείτων καὶ τῷ ὄντι διελύθησαν τῇ 18 Ἰα- νουαρίου 1828, καὶ οὕτως, ἀνασταλέντος τοῦ Συντάγματος τῆς Τροιζήνος, παρεχωρήθη τῷ Καποδίστριαι πᾶσα ἐξουσία.

Ἀντὶ δὲ τῆς διαλυθείσης Βουλῆς κατέστησε συμβούλιον τοῦ Κράτους τὸ *Παρελλήλιον*, ὅπερ συνεκροτήθη τὸ πρῶτον ἐξ ἐννέα μελῶν ἀκολούθως ὁμοῦ τὰ μέλη ὑψήθησαν εἰς 27· τὸ Πανελλήνιον μετεῖχεν τῆς τε κυβερνητικῆς ἐργασίας καὶ τῆς εὐθύνης τοῦ Καποδι- στρίου. Διηρεῖτο δ' εἰς τρία τμήματα, Διοικητικόν, Οἰκονομικόν καὶ Δικαστικόν ὧν ἕκαστον εἶχεν ἴδιον πρόεδρον (πρόβουλον). Πρό- εδροι τῶν τμημάτων αὐτῶν διωρίσθησαν ὁ Γεώργιος Κουντου- ριώτης, ὁ Ἀ. Ζαΐμης καὶ ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης.

Τὸ *Παρελλήλιον* ἐδικαιοῦτο νὰ ἐκφράζῃ γνώμην ἐπὶ πάντων τῶν ψηφισμάτων ἅτινα δὲν ἦσαν καθαρῶς διοικητικά· τὴν δὲ πρωτοβουλίαν εἶχεν ἡ Κυβέρνησις. Διὰ δὲ τοῦ συμβουλίου τούτου ἐσκόπει ὁ Κυβερνήτης νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν πείραν τῶν ἐν αὐτῷ ἱκανῶν ἀνδρῶν καὶ νὰποκοιμίσῃ τὰς συνταγματικὰς τῶν Ἑλλή- νων ὁρέξεις.

Γενικὴ Γραμματεία. Ὁ Καποδίστριας καταργήσας τὰ

προϋπάρχοντα ἑπτὰ Ὑπουργεῖα εἶχε συστήσει ἀντ' αὐτῶν τὴν *Γενικὴν Γραμματεῖαν* ἐξ 11 μελῶν, περὶ ἣν συνεπῆχθησαν πᾶσαι αἱ ὑποθέσεις καὶ τὰ πάντα ἐνηργοῦντο δι' αὐτῆς, διατηρηθέντος καὶ τοῦ Πανελληνίου. Τὰ δὲ ἑγγράφα συνετάσσοντο καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ Καποδίστρίου, ἀντεγράφοντο καὶ ὑπεβάλλοντο εἰς ὑπογραφήν.

Ὁ Καποδίστριας εἶχε μεγίστην εὐχέρειαν πρὸς τὸ ὑπαγορεύειν, ῥυθμίζειν τὸ ὕφος αὐτοῦ κατὰ τὸ εἶδος περὶ οὗ ἔγραφε καὶ τὸ ἥθος τῶν πρὸς οὓς ἀπετείνετο· πρὸς μὲν τοὺς διπλωμάτας ἔγραφεν ὡς διπλωμάτης, πρὸς δὲ τοὺς ἐκκλησιαστικούς ὡς θεολόγος, πρὸς τοὺς στρατιωτικούς ὡς ὑπαδὸς τοῦ Ἀρεως, πρὸς τοὺς διδασκάλους ὡς θιασώτης τῶν μουσῶν καὶ πρὸς τοὺς τεχνίτας ὡς Ὁφαιστος.

Οὕτως ὁ Καποδίστριας, πεποισθὼς ὅτι οἱ Ἕλληνες ἦσαν πολὺ νέοι καὶ ἄωροι διὰ συνταγματικὰς ἐλευθερίας, διότι τὸ *Σύνταγμα*, ἔλεγεν, ὁμοιάζει πρὸς *ξυράφιον*, εἰς οὗ *τὴν χρῆσιν* δὲν ἐγυμνάσθησαν ἔτι αἱ γειρερές τῶν Ἑλλήνων, ἐφήρμοσε καθ' ὁλοκληρίαν συγκεντρωτικὸν σύστημα κυβερνήσεως, δι' οὗ ἐκυβέρνηα τὴν χώραν. Ἐκτοτε δὲ ἤρξατο ἢ κατ' αὐτοῦ δυσπιστία τῶν κυβερνωμένων.

Γ' Ἑθνικὴ συνέλευσις ἐν Ἐπιδαύρῳ. Ἐπειδὴ αἱ Δυνάμεις, ὡς εἴρηται, διεπραγματεύοντο μετὰ τῆς Ἑλλάδος περὶ διοικητικῆς αὐτονομίας αὐτῆς ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου, τὸ δὲ *Σύνταγμα* τῆς Ἑλλάδος ἐπέτρεπε μόνον τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς, ἔδει νὰ μεταρρυθμισθῇ τὸ πολίτευμα. Κατ' ἀκολουθίαν ἡ Κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος ἐκάλεσε τὰς ἐπαρχίας νὰ προβῶσιν εἰς τὴν ἐκλογὴν πληρεξουσίων, οἵτινες συνῆλθον ἐν Ἐπιδαύρῳ, ἔνθα συνεκροτήθη καὶ ἡ Α' Ἑθνικὴ συνέλευσις. Ἡ ἔναρξις τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς ἐγένετο τῇ 6 Ἀπριλίου 1828. Μετὰ δὲ τὴν ἐκλογὴν τοῦ προέδρου, ἐκλεχθέντος τοιοῦτου τοῦ Πανούτσου Νοταρᾶ, τὸ πρῶτον μέλημα τῆς νέας συνελεύσεως ἦν ἡ ἀναθεώρησις τοῦ Συντάγματος, ὑπερ ἣν ἐπέτρεψε διὰ ξένης μεσολαβήσεως συμβιβασμὸν μετὰ τῆς Πύλης. Εἶτα ἀνέβηκε τὴν διοίκησιν τῆς χώρας εἰς δύο ἐπιτροπὰς, τὴν *Διοικητικὴν*, συγκειμένην ἐξ ἑνδεκα ἀνδρῶν καὶ προεδρευομένην ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου Ζαχμῆ καὶ τὴν *Επιτροπὴν* τῆς *Συνελεύσεως*, συγκειμένην ἐκ 13 μελῶν. Εἰς τὴν πρώτην ἀνετέθη ἡ κυβερνήσις τῆς χώρας καὶ εἰς τὴν δευτέραν ἐπετράπη νὰ ἀλάβῃ τὰς μετὰ τῆς Πύλης διαπραγματεύσεις περὶ τοῦ ζητήματος τῆς

ανεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας Κάινιγγος, ἔχοντος τοιαύτην ἐντολήν καὶ πληρεξουσιότητα ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεώς του.

Ἡ Κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος οὐδέποτε περιῆλθεν εἰς χείρονα θέσιν· οἱ πόροι αὐτῆς εἶχον ἐξαντληθῆ, τὸ πλεῖστον μέρος τῆς χώρας κατεῖχεν ὁ ἐχθρὸς καὶ φοβερὰ πειρατεία ἐμάστιζε τὸ ναυτικὸν οὐ μόνον αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν.

Δ' *Ἑθνικὴ συνέλευσις ἐν Ἀργεῖ, σύστασις Γερουσίας καὶ κοπὴ ἐθνικοῦ νομίσματος.* Ὁ Καποδίστριας, ἀρχαμένον ἤδη τῶν ἐργασιῶν τῆς διπλωματίας, συνεκάλεσε συνέλευσιν τῇ 16 Ἰουλίου 1828 ὀρίσας τὸ Ἄργος ὡς ἔδραν αὐτῆς. Ἐκεῖ, παρόντος καὶ τοῦ Κυβερνήτου, ἔδωσαν οἱ πληρεξούσιοι τὸν νενομισμένον ὄρκον. Ἡ συνέλευσις αὕτη ἐνέκρινεν ἀπάσας τὰς πράξεις τοῦ Κυβερνήτου. Τὸ δὲ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὑπάρχον *Πανελλήνιον ἀντικατέστησε διὰ Γερουσίας* ἐξ 27 μελῶν, ἐξ ὧν 21 ἐξέλεγεν ἐκ καταλόγου, ὑποβαλλομένου αὐτῷ ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς συνελεύσεως, τὰ δ' ἄλλα 6 διώριζε κατ' ἰδίαν προαίρεσιν. Ἡ Γερουσία ἐργωμοδοτεῖ ἐπὶ πάντων τῶν διοικητικῶν ψηφισμάτων, ἀλλ' αἱ γνωμοδοτήσεις αὐτῆς δὲν ἦσαν ὑποχρεωτικαὶ διὰ τὸν Κυβερνήτην, ἐκτὸς ἐκείνων, αἵτινες ἀπέβλεπον τὸν δημόσιον πλοῦτον, τὰ οἰκονομικὰ τῆς χώρας καὶ τὴν διάθεσιν ἐθνικῶν κτημάτων. Εἴτα ἡ συνέλευσις ἐψήφισε ψήφισμα περὶ κοπῆς ἐθνικοῦ νομίσματος, ὀρίσασα καὶ τὴν μισθοδοσίαν τοῦ Κυβερνήτου εἰς 80,000 φοίνικας κατ' ἔτος· ἀλλ' ὁ Κυβερνήτης δὲν ἐδέχθη τὴν προσφορὰν, ζῶν βίον λιτὸν ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ περιουσίας.

Εἴτα ὁ Κυβερνήτης ἐκήρυξεν αὐτοπροσώπως τὴν λῆξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς συνελεύσεως ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τῶν μελῶν αὐτῆς καὶ τοῦ παρισταμένου πλήθους.

Ὁ Κυβερνήτης ἀντὶ νὰ ὀρίσῃ τὸ φράγκον ὡς νομισματικὴν μονάδα, ἐδημιούργησε τὸν *φοίνικα*, ἀργυροῦν νόμισμα, ὕπερ ἐκόσμει ἡ ἐπιγραφή *Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος*, ἀξίας 1)6 τοῦ ἰσπανικοῦ ταλλήρου· προὔτιμησε δὲ τὸν φοίνικα ὡς σύμβολον τῆς ἐν Ῥωσσίᾳ γεννηθείσης Φιλικῆς Ἑταιρείας. Εἴτα ἐκοψε μυριάδας χαλκῶν κερματίων ἐκ τῶν κατακτηθέντων τηλεβόλων.

Δημογερονταίαι. Σύνταγμα δὲ διέταξε τοὺς ἐπιτρόπους τῶν ἐπαρχιῶν νὰ συστήσωσι *δημογεροντίας* κατὰ χωρία, πόλεις καὶ ἐπαρχίας, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἰσχύοντος περὶ *Δημογεροντίας* νόμου,

διοργανώσας καὶ τὴν ὅλως ἀνοργάνιστον καὶ ἐν παραλύσει δια-
τελοῦσαν Κυβέρνησιν.

Ἐκλογὴ τοῦ Αὐγουστίνου ὡς Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος.
Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κοποδιστρίου, μὴ εὑρεθέντος ἐγγράφου
αὐτοῦ, ὀνομάζοντος τὸν διάδοχον κατὰ τὰ ἐν Ἀργεὶ ψηφισθέντα,
ἡ Γερουσία 27 Σεπτεμβρίου 1831 ἐξελέξατο τριμελῆ προσωρινὴν
Κυβέρνησιν πρὸς διοίκησιν τῆς χώρας, συγκειμένην ἐκ τοῦ προέ-
δρου αὐτῆς Αὐγουστίνου I, Καποδιστρίου καὶ τῶν μελῶν Θεοδώρου
Κολοκοτρώνη καὶ Ἰωάννου Κωλέττου. Ἀλλ' εἰς τὴν τοιαύτην ἐκ-
λογὴν ἡ ὑδραῖκή ἀντιπολίτευσις ἀντέστη, ἀξιούσα κυβέρνησιν νό-
μιμον, ἀπὸ τῆς συνελεύσεως ἀπορρέουσαν, ἢ τοῦλάχιστον νὰ προσ-
τεθῶσιν εἰσέτι εἰς αὐτὴν καὶ δύο ἕτερα μέλη, ἐκ τῆς ἀντιπολι-
τεύσεως προσλαμβανόμενα. Καὶ οὕτως ἤρξατο ἀγὼν μετὰξὺ τῆς
Κυβερνήσεως, ὑποστηρίζουσας τὴν ἀπόλυτον αὐτῆς ἀρχήν, καὶ τῆς
Ἀντιπολιτεύσεως, ἐπιδιωκούσης συνταγματικᾶς ἐλευθερίας. Τούτου
ἕνεκα ἠναγκάσθη ἡ προσωρινὴ Κυβέρνησις νὰ συγκαλέσῃ τὴν συνέ-
λευσιν δι' ἐκλογῆς νέων πληρεξουσίων. Συνελθούσης δὲ ταύτης ἐν
Ἀργεὶ, ὁ Αὐγουστίνος κατέθηκε παρ' αὐτῇ τὴν ἐκτελεστικὴν
ἐξουσίαν· ἀλλ' ἡ συνέλευσις διὰ ψηφίσματος ἐξελέξατο αὐθις αὐτὸν
μόνον Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος, μέχρις οὗ τὸ Σύνταγμα ὀρίσῃ
τὰ ὅρια τῆς ἐκτελεστικῆς αὐτοῦ ἐξουσίας.

Οἱ τῆς Στερεᾶς πληρεξούσιοι, μὴ θελήσαντες νὰ μετὰσχωσι
τῶν ἐργασιῶν τῆς συνελεύσεως, παρεκώλυσαν τὴν τοιχοκόλλησιν
τῶν κοινοποιήσεων, δι' ὧν ἡγγέλλετο ἡ ἐκλογὴ τοῦ Αὐγουστίνου
ὡς Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος. Διὸ ἐπῆλθον ἐν Ἀργεὶ ταραχαὶ
καὶ ἐπεκράτει δυστυχῶς ἀναρχία καθ' ἣν ὥραν ἔπρεπε νὰ ἐπικρατῇ
ὁμόνοια καὶ αὐταπάρνησις. Τὴν δ' ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν διεχειρί-
ζετο ὁ Αὐγουστίνος, ὃν καὶ οἱ ἀντιπρέσβεις τῶν συμμάχων Δυνά-
μεων ἀνεγνώρισαν ὡς νόμιμον Κυβερνήτην τῆς χώρας, συστήσαντες
αὐτῷ νομιμότητα, μετριοπάθειαν καὶ ἀμνηστειὰν τῶν πολιτικῶν
ἐγκλημάτων. Καὶ τῷ ὄντι ἐξεδόθη τάχιστα ἡ περὶ ἀμνηστείας
προκλήρυξις πάντων τῶν πολιτικῶν ἐγκλημάτων, ἀποκλεισμένων
ταύτης μόνον τῶν συνενόχων τοῦ φόνου τοῦ Καποδιστρίου.

Διορισμὸς πενταμελοῦς Ἐπιτροπῆς πρὸς διοίκησιν τῆς χώρας.
Ἡ Γερουσία διὰ ψηφίσματος τῆς 27 Μαρτίου 1831, διώρισε
πενταμελῆ Ἐπιτροπὴν, συγκειμένην ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη Ζαχάρη,
Μεταξᾶ, Κωλέττου καὶ Βουδούρη ὑπὸ τὸ ὄνομα Διοικητικῆ Ἐπι-

τροπή τῆς Ἑλλάδος, πρὸς διαχείρισιν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ ἡγεμόνος ἢ τοῦ ἐπιτρόπου αὐτοῦ.

Οἱ ἐκ τῆς Στερεᾶς ἀποκηρυττουσι τὴν πενταμελῆ Διοικητικὴν Ἐπιτροπὴν. Ἡ τοιαύτη ἐκλογὴ προσώπων ἀνηκόντων εἰς τὴν μερίδα τοῦ Καποδιστρίου, διήγειρε τὴν ἀγανάκτησιν τῶν ἐκ τῆς Στερεᾶς, οἵτινες ἐπέμενον νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν κυβερνήσιν καὶ ὁ Κώνστας Βότσαρης. Ἀλλ' οἱ ἀντιπρέσβεις ἀπέκρουσαν ἐντόνως τὴν τοιαύτην ἀξίωσιν, καὶ οὕτως ἡπειλεῖτο ῥῆξις μεταξὺ τῶν κυβερνητικῶν καὶ ἀντικυβερνητικῶν.

Ἀποχώρησις τοῦ Αὐγουστίνου. Ἐν τούτῳ πεισθεὶς ὁ Αὐγουστίνος περὶ τοῦ κινδύνου, ὃν διέτρεχε, μετεκομίσθη διὰ νυκτὸς εἰς τὴν φρεγάταν τοῦ Ῥώσσου ναυάρχου Ρεκὸρ μετὰ τῆς οἰκογενείας του καὶ τινων ἐμπίστων, φέρον μεθ' ἐαυτοῦ καὶ τὸ τεταρχειευμένον πτώμα τοῦ Κυβερνήτου καὶ ἀπέπλευσεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ Κέρκυραν.

Πλήρης ἀναρχία. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Αὐγουστίνου καὶ ἐν ἔτει 1832 ἐξήκολούθουν αἱ ἐσωτερικαὶ ἀνωμαλίαι δι' ἔλλειψιν Κυβερνήσεως διό οἱ ἀντιπρέσβεις ἠναγκάσθησαν νὰ καταλάβωσι τὸ Παλαμήδιον διὰ 300 ναυτῶν.

Διορισμὸς ἐπταμελοῦς Ἐπιτροπῆς. Εἶτα διωρίσθη ἐπταμελής κυβερνητικὴ Ἐπιτροπὴ, συγκειμένη ἐκ τοῦ Κωλέττου, Ζαχμῆ, Κουντουργιώτου, Μεταξᾶ, Δημητρίου Ὑψηλάντου, Ζωγράφου καὶ Πλαπούτα (30 Μαρτίου 1832) ἥτις διέταξε τὴν συγκάλεσιν Ἐθνοσυνελεύσεως· ἀλλ' αὕτη δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν τάξιν· στίφη δ' ἀναρχικὰ εἶχον κατακλύσει ἅπασαν τὴν Πελοπόννησον.

Ἐκλογαὶ πληρεξουσίων καὶ ἡ ἐν Προνοίᾳ Συνέλευσις. Ἐν τῷ μέσῳ τοιούτων ἀνωμαλιῶν καὶ ἐλσεινῆς καταστάσεως ἐγένοντο αἱ ἐκλογαὶ τῶν νέων πληρεξουσίων, καὶ ἡ ἐναρξὶς τῆς νέας Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, συνελθούσης οὐχὶ ἐν Ἀργεῖ, ἀλλ' ἐν Ναυπλίῳ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν τηλεβόλων τῶν συμμάχων Δυνάμεων· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἀντιπρέσβεις ἐπέμενον θεωροῦντες ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν ἀναρχίᾳ αὐτῇ ἐν Προνοίᾳ, (προάστειον τοῦ Ναυπλίου) πέντε λεπτὰ τῆς ὥρας μακρὰν τῆς πόλεως ἀπεχούσῃ, ἐντὸς ξυλίνου παραπήγματος οὕτινος τὸ ἔδαφος ἦν ἐκ γῶματος καὶ τῇ 14 Ἰουλίου 1832 ἀποτελουμένη ἐκ 224 πληρεξουσίων ἤρξατο τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πανούτσου Νοταρᾶ.

Ἡ Συνέλευσις αὕτη πρῶτον αὐτῆς μέλημα ἔσχε τὴν σύνταξιν ψηφίσματος, δι' οὗ ἔδωκεν ἀμνηστείαν εἰς ἅπαντα τὰ πολιτικὰ ἐγκλήματα (19 Ἰουλίου 1832.)

Διορισμὸς Ἐπιτροπῆς, ἀποσταλείσης τῷ Ὁθωνι ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως. Δι' ἐτέρου δὲ ψηφίσματος τῆς 26 Ἰουλίου 1832 ἀνεγνώρισεν ἐπίσημως καὶ ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν τοῦ βασιλέως Ὁθωνος, ἀποστείλασα εἰς Μόναχον τρεῖς ἀντιπροσώπους, τὸν Ἀνδρέαν Μικαύλην, Κωνσταντῖνον Βότσαρην καὶ Δ. Πλαπούταν, ἵνα προσενέγκωσι τὴν ἀφοσίωσιν καὶ ὑποταγὴν τοῦ ἔθνους πρὸς τὸν βασιλέα τοῦ Ὁθωνα παρακαλοῦντες αὐτὸν νὰ ἐπιταχύνη τὴν εἰς Ἑλλάδα μετὰβασιν του. Εἴτα διεκόπησαν αἱ συνεδριάσεις τῆς Συνελεύσεως ἐπὶ 20 ἡμέρας, ἕνεκα φόβου ἐπικειμένων ταραχῶν, μέχρι τῆς ἀφίξεως τῆς Ἀντιβασιλείας. Κατὰ τὸ χρονικὸν δὲ τοῦτο διάστημα δὲν ὑπῆρχε Κυβέρνησις ἐν τῷ τόπῳ, καὶ καθ' ἅπασαν τὴν Πελοπόννησον ἐπεκράτει φοβερὰ ἀναρχία.

Ἀναστάσις Γερουσίας. Τούτου ἕνεκα τῇ συνεννοήσει τῶν ὀπλαρχηγῶν ἀπεφασίσθη ἡ ἀναβίωσις τῆς Γερουσίας πρὸς εἰρηνopoίησιν τῆς χώρας, καὶ δι' αὐτῆς ἐπετράπη εἰς τὸν Ζαήμην, Κωλέττην καὶ Μεταξᾶν, μέλη τῆς προτέρας Προσωρινῆς Κυβερνήσεως, νᾶσκάωσι τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, τῶν ἐτέρων μελῶν μεταβάντων εἰς Βαυαρίαν, κατὰ τὰ προεκτεθέντα, ἵνα προσενέγκωσι τῷ ἡγεμόνι τὸ στέμμα.

Ἐλευσις Ὁθωνος. Τῇ 18 Ἰανουαρίου 1833 προσορμισθεὶς ὁ Ὁθων ἡγκυροβόλησε πρὸ τοῦ Ναυπλίου, τῇ δὲ 25 Ἰανουαρίου, κροτοῦντων τῶν τηλεβόλων τῶν πλοίων καὶ τῶν φρουρίων, ἀπέβη εἰς τὴν ξηρὰν, ὅπου ἐγένετο ἡ ἐπίσημος ὑποδοχὴ αὐτοῦ ἐν μεγίστῃ συγκινήσει· ὁ δὲ λαὸς ἐγένετο ἐξαλλος ὑπὸ χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως, διότι τὸ ἔθνος εἶδε βασιλέα τὸ πρῶτον ἤδη μετὰ δουλείαν τετρακοσίων ἐνιαυτῶν. Αὐτῇμερον ἐξεδόθη ὑπὸ τῆς Ἀντιβασιλείας διακήρυξις πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν περὶ τῆς εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος ἀναρρήσεως αὐτοῦ. Ἡ δὲ 25 Ἰανουαρίου ἐτελεῖτο ὡς ἐθνικὴ ἑορτὴ κατ' ἔτος μέχρι τῆς ἐξώσεώς του (10 Ὀκτωβρίου 1862).

Σύνθεσις καὶ διοικήσις τῆς Ἀντιβασιλείας. Μετὰ τοῦ Ὁθωνος ἀφίκετο καὶ ἡ Ἀντιβασιλεία, συγκειμένη ἐκ τριῶν συμβούλων Γερμανῶν, οὓς ἔδωκεν αὐτῷ ὁ πατὴρ του, τοῦ Ἀρμανσπεργ, πρῶην

υπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν τῆς Βαυαρίας, τοῦ Μάουρερ, καθηγητοῦ, καὶ τοῦ "Αἰδεκ, ὑποστρατήγου.

Τοῦ "Αρμανσπεργ, φήμην ἔχοντος πεφωτισμένου ἀνδρός, καὶ προέδρου τῆς Ἀντιβασιλείας, ἅπας ὁ εὐρωπαϊκὸς τύπος ἐψάλλε τὸν πανηγυρικόν ἄλλ', ὡς ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπεδείχθη, οὐδεμίαν γνῶσιν εἶχε τῶν ἀναγκῶν τοῦ τόπου, καὶ πᾶν ὅ,τι ἐπραττε, τὸ ἐπραττεν ἐξ ἰδιοτελείας, τὰς δὲ φιλελευθέρους ἐπαγγελίας τοῦ διέψευδεν ἢ ἐν τῇ πράξει ἄκρα αὐτοῦ ἀθάλασσία.

Ὁ Μάουρερ διὰ τῆς πολυμαθείας του προσήνεγκε τῇ Ἑλλάδι τὸν ὀργανισμὸν τῆς δικαιοσύνης καὶ τῶν δημοτικῶν νόμων, ἀλλ' ἦτο βίαιος καὶ ἀντιδημοτικός.

Τὸν δ' "Αἰδεκ ἀναμιμνήσκονται μετ' ἐπαίνων διὰ τὴν ἀφιλοκέρδειαν, καὶ τὴν διοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν τελωνείων.

Ὁργανισμὸς τῆς Ἀντιβασιλείας. Ὁ πρόεδρος τῆς Ἀντιβασιλείας, κατὰ τὸν Ὁργανισμὸν αὐτῆς, δὲν ἔχαιρε πλείονα τῶν ἄλλων μελῶν δικαιώματα, ἀλλὰ τὰ πάντα ἀπεφασίζοντο κατὰ πλειονοψηφίαν· τὰ δ' ἐκδιδόμενα Διατάγματα ἔφερον τὴν ὑπογραφήν πάντων τῶν μελῶν, τοῦ Προέδρου δικαιομένου μόνον νὰ διευθύνῃ τὰς συνεδριάσεις καὶ νὰ ἐκπροσωπῇ τὴν βασιλείαν ἀπέναντι τῶν πρέσβεων.

Ἡ Ἀντιβασιλεία, ἐλθοῦσα εἰς Ἑλλάδα, ἐκόμισε μεθ' ἑαυτῆς ἡσκημένον στρατὸν καὶ τὰ χρήματα τοῦ δανείου τῶν 60 ἑκατομμυρίων ὃ δ' ἑλληνικὸς λαὸς ὑπεδέξατο αὐτὴν μετ' ἐμπιστοσύνης καὶ ἐλπίδος, καὶ ὑπὸ αἰσίους οἰωνοὺς ἤρξατο ἀσχολουμένη περὶ τὴν διοργάνωσιν τῆς χώρας.

Κατὰσχουςι μοναρχικῶν ἰδεῶν. Ὁ πατὴρ τοῦ Ὁθωνος εἶχεν ἀναλάβει ἀπέναντι τῶν προστατίδων Δυνάμεων τὴν ὑποχρέωσιν, ὅτι ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐμελλε νὰ κυβερνήσῃ τὴν Ἑλλάδα συνταγματικῶς· ἀλλ' ἡ φυσικὴ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας ἀντιπάθεια πρὸς τὰς συνταγματικὰς ἐλευθερίας καὶ αἱ νοθεύσεις αὐτοῦ κατίσχυσαν καὶ πάλιν ἐν Μονάχῳ, μὴ ληφθεῖσῶν ὑπ' ὄψει τῶν ἀσθενῶν παραστάσεων τῶν δυτικῶν Δυνάμεων ὑπὲρ τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος, καὶ οὕτως, ἀποκρουσθεῖσης τῆς πρὸς συγκάλεσιν Ἐθνοσυνελεύσεως ἰδέας, συνεκεντρώθη εἰς χεῖρας τῆς Ἀντιβασιλείας σὺν τῇ ἐκτελεστικῇ καὶ ἡ νομοθετικῇ ἐξουσίᾳ.

Σχηματισμὸς ὑπουργείου Μαυροκορδάτου, καὶ παραγκώρισις

ἀγωνιστῶν. Ἡ Ἀντιβασιλεία δοῦσα ἐντολὴν τῷ Μαυροκορδάτῳ νὰ σχηματίσῃ ὑπουργεῖον, παρέδωκε δι' αὐτοῦ τὴν διοίκησιν τῆς χώρας τοῖς Φαναριώταις. Οἱ δ' ἀγωνισταί, οἱ διακεκριμένοι Ἑλληγνες, πάντες οἱ φιλέλληνες καὶ οἱ τὴν περιουσίαν αὐτῶν ὑπὲρ πατρίδος θυσιάσαντες παρηγγωνίσθησαν.

Ἡ ἐπὶ τῆς Ἀντιβασιλείας ἐσωτερικὴ τῆς χώρας διοργάνωσις. Καὶ ὡς πρὸς τὸ διοικητικὸν σύστημα καὶ τὴν διοργάνωσιν τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς παιδείας ἡ Ἀντιβασιλεία ἀπέτυχε, καθόσον εἰσήγαγε τὴν λογοκρισίαν, ἐκήρυξε τὴν ἐλληνικὴν Ἐκκλησίαν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχείου, ἀναγνωρίζουσα ὡς πνευματικὴν κεφαλὴν τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, κατέστησεν Ἱερὰν Σύνοδον ἐκ πέντε Ἀρχιερέων, ὑπὸ τοῦ βασιλέως διοριζομένων, κατήγγησε 412 ἐκ τῶν ὑπαρχόντων 500 μοναστηρίων, τὰ δὲ κτήματα αὐτῶν ἐξεμισθώθησαν καὶ τὸ τίμημα εἰσήρχετο οὐχὶ εἰς τὸ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν σχολείων ταμεῖον, ὡς διεκήρυξεν, ἀλλ' εἰς τὸ δημόσιον.

Καταπίεσις τῆς χώρας ὑπὸ ἐνοικιαστῶν καὶ εἰσπρακτόρων. Ἡ δὲ χώρα κατεκλύσθη ὑπὸ ἐνοικιαστῶν καὶ εἰσπρακτόρων, ὧν ἡ ἀρπακτικότης κατετυράννει τοὺς χωρικοὺς· εἰς ἐπίμετρον δὲ πάντων ἐπεκράτει δυσπιστία καὶ διάστασις μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς Ἀντιβασιλείας, οἱ δὲ διορισθέντες δικασταί, μόλις ἀποσείσαντες τὰς δουλικὰς ἀλύσεις, οὐδόλως ἠδύναντο νὰ ἐννοήσωσι τοὺς νόμους, καὶ οὕτως ἡ δικαιοσύνη ἐχώλαινε, ἐπειδὴ διηγωνίζοντο αἱ δίκαι· ὁ δὲ λαὸς ἐγόγγυζε καὶ ἠγανάκτει, καὶ οὕτω ἅπαντα τὰ ἔργα τῆς Ἀντιβασιλείας ἀπεδείχθησαν ἥμισυ χρέος.

Φυλάκισις καὶ καταδίκη Θεοδώρου Κολοκοτρώνη καὶ Δημητρίου Πλαπούτα εἰς θάνατον καὶ μεγαλοψυχία δικαστῶν. Ἡ Ἀντιβασιλεία, φοβουμένη ἐξέγερσιν τῶν Ἑλλήνων ἐνεκα τῆς κατ' αὐτῆς καταφοράς, ἐφυλάκισε (7 Σεπτεμβρίου 1833) τὸν Κολοκοτρώνην, τὸν Πλαπούταν, τὸν Κριεζώτην, Κίτσον Τζαβέλλαν, Ἰωάννην Μαμούρη, Ἰωάννην Ρούκην, Τσάμην, Καρατάσσον, Βάγια, τὸν Θεόδωρον Γρίβαν, Ἀποστολάρακα καὶ ἄλλους καὶ μετῆνεγκεν αὐτοὺς εἰς τὰς ἐν Ναυπλίῳ εἰρκτὰς Μπούρτσι καὶ Ἰτζ-Καλέ, ὡς κατηγορουμένους ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ. Μετὰ μεγίστου δὲ ζήλου παρεσκευάσθη πολυκροτος δίκη καθ' ἣν ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ τοῦ Πλαπούτα καταδικάσθησαν εἰς θάνατον διὰ τῆς πλειονοψηφίας τῶν δικαστῶν τῶν λοιπῶν κρατουμένων ἐν ταῖς εἰρκταῖς ὡς ὑποδίκων. Ἀλλ' οἱ

ὄντως μεγαλόψυχοι δικασταὶ Ἀναστάσιος Πολυζωίδης πρόεδρος καὶ Τερτσέτης, οἵτινες ἔδωκαν λευκὴν ψήφον ὑπὲρ τοῦ Κολοκοτρώνη, καὶ Πλαπούτα, καίπερ πιεσθέντες ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἠρνήθησαν ἐπιμόνως νὰ υπογράψωσι τὴν τοιαύτην ἄδικον ἀπόφασιν τῶν συναδέλφων των (26 Μαΐου 1834)· πειραθέντες δὲ νὰ ἐξέλθωσι τῆς αἰθούσης τοῦ δικαστηρίου ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τῶν χωροφυλάκων πληττόμενοι νὰ παρασταθῶσι κατὰ τὴν υπογραφὴν καὶ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς καταδικαστικῆς ἐκείνης ἀποφάσεως. Διὸ ὁ Μάουρερ ἀπέλυσε αὐτοὺς τῆς ὑπηρεσίας καὶ τοὺς παρέπεμψεν εἰς δίκην, κατηγορηθέντας ἐπὶ ἀρνήσει ἐκπληρώσεως τῶν καθηκόντων των· ἀλλὰ τὸ δικαστήριον τοὺς ἠθώσεν, ἀποδοκιμασθείσας οὕτω τῆς ἀντιβασιλείας· τῶν δὲ καταδικασθέντων Κολοκοτρώνη καὶ Πλαπούτα ἡ θανατικὴ ποινὴ μετεβλήθη εἰς ισόβια δεσμὰ, εἴτα εἰς εἰκοσαετῇ· μετὰ δὲ τὴν ἐνηλικιότητα τοῦ Ὁθωνος ἀπελύθησαν διὰ χάριτος. Ὁ δὲ λαὸς ἐν εὐφημίαις προέπεμψεν αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον κραυγάζων εἰρωνικῶς Ζήτω ἡ δικαιοσύνη!

Ἡ ἐν Μάρῃ ἐπανάστασις. Μετὰ τὴν ἄδικον καταδικὴν τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ Πλαπούτα ἡ Μάνη, μαθοῦσα ὅτι ἡ ἀντιβασιλεία προτίθεται νὰ κατεδαφίσῃ τοὺς πύργους καὶ ἐξαλείψῃ τὴν ἑκρυθμὸν τῆς χειροδικίας κατὰστασιν, ἀνεστατώθη, ὑψώσασα σημαίαν ἐπαναστάσεως, καὶ ἤρξατο ὁ κατ' αὐτῆς πόλεμος· ἀλλ' οὐδὲν ἡδυνήθη ἡ Ἀντιβασιλεία νὰ κατορθώσῃ, καταστραφέντος τοῦ πλείστου μέρους τοῦ βαυαρικοῦ στρατοῦ, τοῦ ἀποσταλέντος πρὸς καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν ταῖς στενοποιαῖς τοῦ Ταυγέτου. Τούτου ἕνεκα ἡ Κυβέρνησις, ἵνα κατευνάσῃ τὰ ἠρεθισμένα πνεύματα, ἀπέλυσε τῶν φυλακῶν καὶ τοὺς ἄλλους δεσμώτας ἀγωνιστάς, οὓς μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη εἶχε φυλακίσει, καὶ συνεβιβάσθη μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τῶν Μανιατῶν διὰ χρημάτων καὶ ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ὅτι δὲν ἤθελέ ποτε προενοχλήσει τὴν Μάνην δι' ἀναμορφωτικῶν μέτρων.

Διαφωνία τῶν μελῶν τῆς ἀντιβασιλείας. Ἐπὶ τέλους τὰ μέλη τῆς Ἀντιβασιλείας περιῆλθον εἰς διάστασιν. Διὸ ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκος ἀντὶ τοῦ Μάουρερ διώρισε μυστικὸν σύμβουλον τὸν Κόβελλ· ἀντὶ δὲ τοῦ Ἀβελ τὸν Γρέινε, διατηρήσαντος τοῦ Ἀϊδεκ τὴν θέσιν. Μετὰ δὲ τὴν μεταβολὴν ταύτην ὑπῆρχε μὲν σύμπνοια μετὰ τῶν μελῶν τῆς ἀντιβασιλείας, ἀλλὰ τὰ πάντα ἐνηργοῦντο κατὰ βούλησιν τοῦ προέδρου αὐτῆς Ἀρμανσπεργ, εἰς οὗ τὴν γνώμην τὰ λοιπὰ μέλη πάντοτε ὑπέκυπτον.

Αἱ Ἀθῆναι ἀντὶ τοῦ Ναυπλίου κηρύσσονται πρωτεύουσα τοῦ Κράτους. Διὰ Διατάγματος τῆς 18 Σεπτεμβρίου 1834 ἡ ἀντιβασιλεία ὥρισεν ὡς ἔδραν τῆς Κυβερνήσεως ἀντὶ τοῦ Ναυπλίου τὰς περικλεεῖς Ἀθήνας τὰς ὁποίας ἐκτὸς τοῦ Θησαυρίου καὶ τῶν λοιπῶν τῆς ἀρχαιοτάτης μνημείων, ἐκάλυπτε σωρὸς ἐρείπειων ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων σποράδην ἔκειντο 150 οἰκίαι.

Ἐνδικοῦτος Ὁθωνος καὶ γάμος αὐτοῦ. Τῇ 18 Ἰουνίου 1835, ἐνγλυφθεὶς ὁ Ὁθων, ἀνέλαβε μόνος αὐτὸς τὴν κυβερνήσιν τῆς χώρας, τὸν δὲ Ἀρμανσπεργ διώρισεν ἀρχικαγκελάριον.

Ὁ Ὁθων ἐνυμφεύθη τῇ 10 Νοεμβρίου 1836 τὴν θυγατέρα τοῦ μεγάλου δουκὸς τοῦ Ὁλδεμβούργου Ἀμαλίαν, ἣτις ἦν νοήμων καὶ εἰς ἄκρον φιλόκαλος βασίλισσα, πολλὰ δεῖγματα τῆς φιλοκαλίας καὶ τοῦ φιλελληνισμοῦ οὐτῆς καταλιποῦσα τῇ Ἑλλάδι.

§ 29

Δ' ΤΕΧΝΗ

Αρχιτεκτονική. — Ἐμπόριον, ναυτιλία καὶ βιομηχανία. — *Πολεμική.* — Στρατὸς ἐπὶ Καποδοστρίου. — Βασιλικὸς στρατὸς καὶ διάλυσις τῶν ἀτάκτων ἑλληνικῶν σιφῶν. Ἐνδυμασία τῶν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως Ἑλλήνων στρατιωτῶν καὶ ὅπλισμός αὐτῶν.

Ἀρχιτεκτονική. Ἀπὸ τῆς κατακτήσεως τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἤρξατο παρακμάζουσα σὺν τῇ φιλολογίᾳ καὶ ἡ τέχνη ἐπὶ δὲ τῶν βυζαντινῶν ὅλως παρήκμασε, διετηρήθη ὅμως ἐν μέρει ἡ ἀρχιτεκτονική, ὡς καταφαίνεται ἐκ τοῦ ἐν τῷ Βυζαντίῳ διασωθέντος περικαλλεστάτου ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ ἄλλων ἱερῶν οἰκοδομῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Ἐμπόριον ναυτιλία καὶ βιομηχανία. Ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Βυζαντινῶν τὸ ἐμπόριον, ἡ ναυτιλία καὶ ἡ βιομηχανία ἤμικαν ἐν μέρει μέχρι τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Μετὰ δὲ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος τὸ μὲν ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία ἤμικαν διὰ τῆς καταστροφῆς τῆς πειρατείας, καταστραφείσης ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Κυβερνήτου διὰ τῆς ἀκαταβλήτου δραστηριότητος τοῦ θαλασσίου ἥρωος Μιαούλη, ἡ δὲ βιομηχανία μένει εἰσέτι ἐν τοῖς σπαργάνοις.

Πολεμική. Ἐπὶ Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, ὡς καὶ ἐπὶ Βυζαντινῶν μέχρι τῆς ἐφευρέσεως τῆς πυρίτιδος, ἦσαν ἐν χρήσει τὰ πα-

λικά ὅπλα. Κατόπιν καὶ ἐν Ἑλλάδι ἡ πολεμικὴ παρακολουθεῖ μέχρι τῆς σήμερον τὴν ἐν Εὐρώπῃ πολεμικὴν τέχνην.

Στρατὸς ἐπὶ Καποδίστρου. Ὁ Καποδίστριας, ἀφοῦ ἐκάνονισεν ἐκ τοῦ προχείρου τὰ τῆς θρησκείας, ἐστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ εἰς χιλιarchίας. ὠνόμασε στρατάρχην τὸν Ὑψηλάντην διήρρεσε τὰς ἐπαρχίας εἰς 13 τμήματα, ἅτινα ὠνόμασε θεματαρχίας καὶ ἐπεμψεν εἰς ἕκαστον τῶν τμημάτων τούτων ἀνὰ ἓνα ἐπίτροπον.

Βαυαρικὸς στρατὸς καὶ διάλυσις τῶν ἀτάκτων Ἑλληνικῶν σιφῶν. Ἡ Βαυαρία ὑπεσχέθη νὰ συνοδεύσῃ τὸν Ὁθωνα σῶμα βαυαρικοῦ στρατοῦ 3500 ἀνδρῶν, διατηρούμενον δαπάνῃ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ὑπὲρ τῆς πολεμικῆς ὑπηρεσίας τῆς χώρας καὶ πρὸς διατήρησιν τῆς ἐν Ἑλλάδι σαλευομένης τάξεως, ἀρνούμενων πολλῶν ὀπλαρχηγῶν νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Ἐνεκα δὲ τούτου ἄτακτα στρατιωτῶν στίφη πάντων σχεδὸν πολεμιστῶν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, ἀντὶ νὰ ὁργανωθῶσι, διελύθησαν, ἀντικατασταθέντα διὰ τακτικοῦ στρατοῦ, εἰς ὃν οἱ ἀγωνισταὶ δὲν ἔλαβον μέρος, μηδεμίαν ὑπόληψιν ἀπολαύοντες παρ' αὐτοῖς. Οἱ δὲ διαλυθέντες πολεμισταί, εἰς ἀπελπισμὸν περιελθόντες καὶ μηδὲν ἕτερον ἐπάγγελμα ἐπιστάμενοι ἢ τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων, διαβάντες τὰ τουρκικὰ σύνορα, ἐτόλπησαν ἐπὶ τὸν ἄγριον κλέφτικον βίον καταλαβόντες τὰς ἀπροσίτους χαράδρας τῶν ὄρεων καὶ τὰ δασώδη τῆς χώρας βουναί· ὁ δὲ παρσκευασθεὶς νέος τακτικὸς στρατός, συγκεείμενος ἐξ ἀνικάνων ἀξιωματικῶν, προαγομένων ἀναλόγως τῶν συστάσεων καὶ οὐχὶ τῆς ικανότητος αὐτῶν, εἰς οὐδὲν ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ.

ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΩΝ ΚΑΙ ΟΠΛΙΣΜΟΣ ΑΥΤΩΝ

Πάντες οἱ στρατιῶται ἦσαν ὁμοιομόρφως ἐνδεδυμένοι. Ἐφόρουσαν α') τὴν φουστανέλλαν, ἥτις ἦτο τὸ κύριον διακριτικὸν τῆς ἐνδυμασίας αὐτῶν καὶ χαρακτηρίζει ἔτι καὶ νῦν τὸ ἐθνικὸν ἡμῶν ἐνδυμα. αὕτη, οὗσα ἐκ λευκοῦ πανίου μετὰ πλείοτέρων ἢ ὀλιγωτέρων πτυχῶν, περιέβαλλε τὸ σῶμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τῶν γονάτων β') ζῶνην. ἐξ ἐρίου ἢ μετὰξξης, φέρουσιν κροσσοὺς εἰς τὰ δύο ἅκρα, δι' ἧς ἐζώννουν καὶ περιέσφιγγον τὴν φουστανέλλαν γ') σιλάχιον ἐπὶ τῆς ζώνης, φέρον πολλὰς πτυχὰς ἐκ δέρματος

κατειργασμένου, ἔζωσμένον διὰ λωρίδος ἐκ τῶν ὀπισθεν καὶ καλῶς προσηρμοσμένον ἐπὶ τῆς στομαχικῆς χώρας, ὅπερ ἐχρησίμευε πρὸς τοποθέτησιν τῶν πιστολίων, τοῦ γιγαταγανίου, τῆς καπνοθήκης καὶ ἄλλων χρειῶδων δ) διπλοῦν ὑποδύτην ἄνωθεν τοῦ ὑποκαμίσου, ἦτοι γιλέκι καὶ μεϊντάνι ὁμοιάζον μετὰ γιλέκιον, ἀλλ' ὀλίγον βραχύτερον τούτου, ἀνοικτὸν πρὸς τὰ ἔμπροσθεν καὶ με χειρίδας, ἀνοικτὰς κατὰ τὸ πλεῖστον πρὸς τὰ ἔνδον τοῦ βραχίονος καὶ μέρους τοῦ πήχεως, καὶ περιβάλλον τὸ σῶμα μέχρι τῆς ὀσφύος ε) τὴν φέρμελην, περιβάλλουσαν τὰς ὠμοπλάτας μέχρις ὀσφύος καὶ τὰ πλάγια τοῦ θώρακος, μετὰ μεγάλη κομβία εἰς τὰ ἔμπροσθεν πολυτελῶς διασκευασμένην καὶ πεποικιλμένην διὰ μεταξωτῶν ἢ χρυσῶν κεντημάτων ταύτην ἔφερον ἰδίως οἱ εὐποροὶ καὶ οἱ ὀπλαρχηγοί· στ) τὸ φέσιον, κάλυμμα ἐρυθρὸν ἐκ πιλήματος (κετσέ) μετὰ θυσσάνου (φούντας) ἐπὶ τῆς κορυφῆς ζ) τὰς περικνημίδας (κάλτσες), κατασκευαζομένας ἐξ ὑφάσματος λευκοῦ ἐρίου, καὶ ἀκριβῶς προσηρμοσμένας ἀπὸ τὴν βάσιν τοῦ ποδὸς μέχρι τοῦ μηροῦ, ἃς συνέσφιγγον ἄνωθεν τῆς κνήμης καὶ κάτωθεν τοῦ γόνατος διὰ καλυσσοειῶν, αἵτινες ἦσαν δύο βραχεῖαι καὶ στεναὶ λωρίδες ἐκ μετάξης κατειργασμέναι η) τὰ τσαρούχια (πέδιλα), ἐκ κατειργασμένων ἢ ἀκατεργάστων δερμάτων βοῶν, αἵτινα ἦσαν ἑλαφρὰ καὶ εὐμεταχειρίστα. Ἐπενδύτας δὲ ἔφερον θ) τὴν φλοκάταν, ἐκ λευκοῦ καὶ παχέος ὑφάσματος ἐξ ἐρίου προβάτων κατασκευαζομένην, καλουμένην δ' οὕτως ὡς ἐκ τῶν φλόκων (κροσσῶν), οὓς εἶχεν εἰς τὰ ἔνδον, ἄνευ χειρίδων μὲν, ἀλλὰ μετὰ ἐπωμίδας προεχούσας ἐπὶ τῶν ὤμων, οὓς ἐκάλυπτε, καὶ ι) τὴν κάπαν, ἐξ ἐρίων αἰγὸς κατασκευαζομένην, φέρουσαν χειρίδας ἢ ἑτέρα τῶν χειρίδων τούτων, ἣν δὲν ἐνεδύοντο, ῥαπτομένη εἰς τὰ ἄκρα, ἐχρησίμευεν ὡς μικρὸν θυλάκιον, ἐν ᾧ ὁ φέρων αὐτὴν ἐναπέθετεν ἐν ἀνάγκῃ τροφᾶς καὶ ἄλλα χρειώδη. Τοὺς ἐπενδύτας τούτους, οἵτινες περιεκάλυπτον τὸ σῶμα μέχρι τοῦ γόνατος, μετεχειρίζοντο κατὰ τοῦ ψύχους καὶ τῶν βροχῶν ἐν καιρῷ χειμῶνος. Κατὰ δὲ τὰς ἐκστρατείας ἐχρησίμευον εἰς πᾶσαν ἐποχὴν κατὰ τὰς νύκτας ὡς σκέπασμα καὶ στρωμνὴ.

Ἡ ἐνδυμασία τῶν ὀπλαρχηγῶν ἦτο ὁμοία τῇ τῶν στρατιωτῶν· διέφερε μόνον κατὰ τοῦτο· ὅτι εἶχε τὴν φουστάνελλαν μετὰ πλειοτέρας πτυχᾶς, τοὺς ὑποδύτας καὶ τὴν φέρμελην ἐκ καλλιτέρων ὑφασμάτων καὶ πεποικιλμένην διὰ βαρυτίμων χρυσῶν ἢ μεταξωτῶν κεντημάτων.

Τὴν τοιαύτην ἐνδυμασίαν, κατὰ τι διαφέρουσιν, τηροῦσι καὶ νῦν τὸ πλεῖστον τῶν Ἑλλήνων, ὅσοι δὲν ἐνεδύθησαν ἔτι τὴν εὐρωπαϊκὴν, ἐξαιρουμένων τῶν νησιωτῶν, οἵτινες ἀντὶ τῆς φουστανέλλας ἔφερον καὶ φέρουσιν ἔτι τὸ διακριτικὸν τῶν ἐνδυμα, τὴν βράκα, εὐρείαν ἢ στενὴν, κατὰ τὸ ἔθος ἐκάστης νήσου ἢ τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν ἐκάστου, διάφορον τὴν ὑπόδυσιν, ὡς καὶ τὴν λοιπὴν ἐνδυμασίαν.

Ὁ δὲ ὅπλισμός αὐτῶν συνίστατο α) ἐξ ἐνὸς τουφέκιου (ἐμπροσθογεμοῦς καὶ ἐπιμήκους πυροβόλου ὅπλου) μετὰ πυρολίθων, β) ἐνὸς ἢ δύο πιστολίων (βράχέων πυροβόλων) καὶ ἐνὸς χαρμπίου, αἰχμηροῦ ὀργάνου, προσηρμοσμένου ἐντὸς τῆς θήκης του, χρησιμεύοντος καὶ διὰ τὴν γόμφωσιν τῶν πιστολίων, καὶ ὡς ἀρχηγάρχου ὅπλου, ἅτινα ἐτοποθέτουσαν ἐντὸς τοῦ σελαχίου. γ) ἐκ δύο παλάσκων, ἐξ ὀρειχάλκου ἢ ἀργύρου κατασκευαζομένων, αἵτινες, συνεδέοντο ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν κρίκων διὰ λωρίδος καὶ τὰς ἐξώωννον εἰς τὴν ὁσφὺν ὀπισθεν· αὗται ἐχρησίμευον ἰδίως ὡς ἀποθήκαι τῶν φυσιγγίων καὶ πυριτοβολῶν, δ) ἐνὸς φυσικελικίου (μικρᾶς παλάσκας), ὅπερ ἔφερον ἀριστερὰ ἐπὶ τῆς ὁσφύος, καὶ ἐχρησίμευεν ὡς ἀποθήκη φυσιγγίων καὶ πυριτοβολῶν καὶ ταῦτα ἦσαν ὀρειχάλκινα ἢ ἀργυρᾶ. ε) ἐνὸς ξίφους ἢ πάλλας (πάλλαι δὲ ἐκαλοῦντο τὰ ξίφη, ἅτινα εἶχον πλατυτέραν καὶ κυρτὴν τὴν λεπίδα καὶ τὴν λαβὴν διαφέρουσιν τῆς τοῦ ξίφους) κρεμαμένην ἐκ τοῦ δεξιοῦ ὤμου παρὰ τὸν μηρὸν διὰ μεταξίνου τελαμῶνος μετὰ κροσσῶν εἰς τὰ ἄκρα ἐντὸς θήκης ἀργυρᾶς. ς) ἐκ γυαταγαγίου ἢ παραξιφίδος (ἦν δὲ τοῦτο βραχύτερον τοῦ ξίφους μὲ πλατεῖαν καὶ ἰσχυρὰν λεπίδα, ὀλίγην κυρτὴν ἐν τῷ μέσῳ ἔχουσαν διάφορον τὴν λαβὴν ἀπὸ τὴν τοῦ ξίφους), κρεμαμένου καὶ τούτου εἰς τὸ αὐτὸ μέρος, ἢ τοποθετουμένου ἐν τῷ σελαχίῳ, καὶ τούτου δὲ ἡ λαβὴ καὶ ἡ θήκη ἦν ἀργυρᾶ ὡς καὶ τοῦ ξίφους.

Οἱ δὲ ἐπισημότεροι καὶ εὐπορώτεροι τῶν στρατιωτῶν, καὶ ἰδίᾳ οἱ ὀπλαρχηγοί, ἔφερον πιστόλια, παλάσκας καὶ ξίφη ἀργυρᾶ, ἐνίοτε δὲ καὶ τουφέκια ἀργυρᾶ καὶ ἐπίχρυσα, ἐκτὸς τῆς κἀννης, σιδηρᾶς οὐσης κατ' ἀνάγκην· τὰ δὲ πυροβόλα ὅπλα κατὰ τὸ εἶδος αὐτῶν ὠνομάζοντο καρυφύλλια, μιλιόρια, γαλιάνια, σιοῦτες, ἀρμοῦτες, γάτακες, λαζαρίτες, σκουριανέδες κλπ. ὁ δὲ κατὰ θάλασσαν στρατὸς ἐκτὸς τῶν τηλεβόλων ἔφερε τρομπόνια ἅτινα ἦσαν εἶδος τουφεκίων βραχύτερα ὅμως ἐκείνων, ἔχοντα πλάτος διπλάσιον καὶ πλεόν τῶν τουφεκίων, τὸ δὲ στόμιον αὐτῶν ἔτι

εὐρύτερον ἐπλήρουν δὲ αὐτὰ διὰ πολλῶν σφαιρῶν καὶ σφαιριδίων καὶ τριπλασίας ποσότητος πυρίτιδος τῆς ἀπαιτουμένης διὰ τὴν πλήρωσιν τῶν ὀπλῶν· ἔφερον δὲ καὶ πελέκεις, ξίφη, καὶ πιστόλια.

Πάντες δέ, οὐδὲ τῶν ἀρχηγῶν ἐξαιρουμένων, ἔφερον κόμην μακρὰν (τσιαμπάν) ἣν ἐτύλισσον ἐντὸς τοῦ καλύμματος τῆς κεφαλῆς (φεσίου) καὶ μόνον ἀντικείμενον συνδιαλέξεως εἶχον τοὺς ἡρωϊκοὺς θανάτους καὶ τὰ ἀνδραγαθήματα τῶν πεσόντων κατὰ διαφόρους μάχας στρατιωτῶν, ὧν ἐφιλοτιμοῦντο νὰ γείνωσι μιμηταὶ καὶ ἐνίοτε ὑπέρτεροι.

ΤΕΛΟΣ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

§ 1.

ΑΓΩΝΕΣ ΘΕΗΣΚΕΥΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΤΟΥ ΗΝΩΜΕΝΟΥ ΡΩΜΑΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΤΕΛΕΥΤΩΝΤΟΣ

Τουλιανός, ὁ Παραβάτης (361—363) μ. Χ.).—Θεοδόσιος ὁ Μέγας (379).—Διαιρέσεις τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους (395).—Βυζαντινὸν κράτος ἢ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία.—Συμφορὰ ἐκ τῆς διαιρέσεως τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Σελ. 1— 8

§ 2

ΕΠΙΔΡΟΜΑΙ ΒΑΡΒΑΡΩΝ

Γότθοι (395).—Βανδῆλοι (465—475).—Βούλγαροι (499—1892).—Σλαῦοι (527—568).—Οὔννοι (548 καὶ 558).—Άδαροι (580 ἢ 589). Σελ. 8— 14

§ 3.

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Ιουστινιανός (527—565).—Στάσις τοῦ Νίκα, Νομοθεσία (529) Διάλυσις τῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν, Καταστροφή ἀγαλμάτων, Μεταξουργία, Φρούρια, Λοιμός καὶ σεισμός.—Ἡράκλειος (610—641). Κατακτήσεις.—Υψώσεις τοῦ Σταυροῦ (641). Σελ. 14— 17

§ 4.

ΜΕΤΑΡΡΙΘΜΙΣΕΙΣ

Λέων ὁ Ἰσαυρὸς (527—741).—Υγρόν πῦρ.—Ἐπανάστασις Ἑλλήνων.—Πυρπόλησις Οἰκουμένης Σχολῆς.—Ἀναστήλωσις Εἰκόνων (787 καὶ 842). Σελ. 17— 18

§ 5.

ΔΙΑΦΟΡΑΙ ΔΥΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΝΟΤΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

(Σχίσμα Μίσ. τοῦ Θ' αἰῶνος—ΙΑ' αἰῶνος)—Φώτιος (820 μ.Χ.) Σελ. 18— 20

§ 6.

ΝΕΑΙ ΜΕΤΑΡΡΙΘΜΙΣΕΙΣ

Βασίλειος ὁ Μακεδών (867).—Λέων ὁ Σγρός (886—811). Σελ. 20— 21

§ 7.

ΑΓΩΝΕΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΒΑΡΒΑΡΩΝ ΚΑΙ ΤΜΗΜΑΤΑ
ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Κροᾶται, Σέρβοι, Νορμανδοί, Τούρκοι. Σελδούκοι· Ἀλέξιος Κομνηνός (1081—1118 μ. Χ.). Τμήματα Βυζαντινοῦ κράτους. Σελ. 21—22

§ 8.

ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑΙ

Ἐπτά σταυροφόρων ἐκστρατεία (1096—1248). — Ἰδρυσις χριστιανικῶν βασιλείων ἐν Ἱερουσαλὴμ καὶ ἀλλαγῇ τῆς Ἀσίας. — Καταπίσεις Βυζαντινῶν ἐπαρχιῶν ὑπὸ σταυροφόρων. Σελ. 22—24

§ 9.

ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ
ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ

Ἄλωσις τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τῶν Φράγκων (1204). — Διανομὴ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Σελ. 24—26

§ 10.

ΑΝΙΔΡΥΣΙΣ ΕΝ ΜΕΡΕΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Μικραὶ ἑλληνικαὶ ἡγεμονίαι (1222 — 1254). — Ἀνάκτησις Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων (25 Ἰουλίου 1261). — Ματαίᾳ ἀπόπειρα ἐνώσεως τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας (1263). — Ματαίᾳ ἀπόπειρα μεταρρυθμίσεων (1282). — Ἐπιδρομαὶ Ὀθωμανῶν κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους (1361). — Ἐμψύλιος πόλεμος. Σελ. 26—31

§ 11.

ΤΟΥΡΚΙΚΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΕΝ Τῷ
ΒΥΖΑΝΤΙΝῳ ΚΡΑΤΕΙ ΚΑΙ ΑΛΛΑΧΟΥ ΚΑΙ ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Ἀδριανούπολις, πρωτεύουσα τοῦ τουρκοῦ κράτους (1361). — Μάχη περὶ τὸ Κοσσυφοπέδιον, καὶ θάνατος Μουράτ. (1389). — Βαγιαζήτ. — Ἄλωσις Φιλαδελφείας. — Ἀποκλεισμός Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Βαγιαζήτ (1391). — Νίκη Βαγιαζήτ περὶ τὴν Νικόπολιν. — Ἡττα Βαγιαζήτ ἐν Ἀγκύρᾳ τῆς Φρυγίας καὶ αἰχμαλωσία αὐτοῦ (1402). — Μωάμεθ ὁ Α'. (1414). — Β'. πολιορκία Βυζαντίου ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἐκστρατεία αὐτῶν εἰς Πελοπόννησον. — Ἄλωσις Θεσσαλονίκης καὶ Ἰωαννίνων. — Νέα ἀπόπειρα πρὸς ἑνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ ἡ ἐν Φλωρεντίᾳ Σύνοδος (1439). — Μάχη Βάρνης (1444). — Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος καὶ κατακτῆ-

σεις Τούρκων ἐν Πελοποννήσῳ (1446). — Γεώργιος Σκενδέρ-
μπεης καὶ ὑποταγὴ Ἀλβανίας (1454—1468). — Ἀλβανοί. —
Ἦττα Οὐνιάδου ἐν Κοσσυφοπέδιῳ (1448). — Βλάχοι. — Κων-
σταντίνος ὁ Παλαιολόγος τελευταῖος αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντι-
νουπόλεως (1450). — Μωάμεθ Β' καὶ προπαρασκευαὶ αὐτοῦ πρὸς
ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. — Θάνατος ἡρωϊκῆς Κωνσταν-
τίνου Παλαιολόγου καὶ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως (29
Μαΐου 1453). — Κατακτήσεις τῶν Τούρκων μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς
Κωνσταντινουπόλεως (1666—1715). Σελ. 31— 56

§ 12.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΥΠΟ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ (1453—1821).

Θρησκεία. — Διοικήσεις καὶ τουρκικαὶ καταχρήσεις. — Νομοθεσία.
— Ἐκπαίδευσις. — Προνόμια (προεστοί, δημογέροντες, Βεκίλης). —
Φόροι. — Κεφαλικὸς φόρος (χαράτσι). — Δήμεις. — Παιδομά-
ζωμα Σελ. 56— 58

§ 13.

ΑΡΜΑΤΩΛΟΙ ΚΑΙ ΚΛΕΦΤΑΙ (1453—1821).

Κατσαντώνης (1805—1807). Σελ. 58— 62

§ 14.

ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑΙ ΑΠΟΠΕΙΡΑΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ (1769).

Ἐπανάστασις τοῦ 1769 (Ἀδελφοὶ Ὀρλώφ). — Εἰσβολὴ Ἀλβανῶν εἰς
Πελοπόννησον. — Ἐγκατάλειψις Ἑλλήνων ὑπὸ Ρώσων. — Κατα-
στροφὴ τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου εἰς Τσεσμέ. — Ἀνδρούτσος (1769
— 1803). — Λάμπρος Κατσώνης (1774—1804). — Ἦττα τοῦ
Κατσώνη παρὰ τὴν Κέα. — Ὁ Κατσώνης παρασκευάζεται εἰς
νέους θριάμβους. — Νέα κατορθώματα Ἀνδρούτσου. — Τέλος Ἀν-
δρούτσου (1803) καὶ Κατσώνη (1804). Σελ. 62— 67

§ 15.

ΑΛΗ ΠΑΣΣΑΣ (1788—1822).

Ἀκμὴ τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ. — Καταστροφὴ Γαρδικίου. — Πώλησις Πάρ-
γας ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν τῷ Ἀλῆ Πασσᾶ (1818 — Σουλιάται καὶ
Ἀγῶνες αὐτῶν κατὰ τὸν Ἀλῆ Πασσᾶ, (1790—1803). — Συμμα-
χία τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ μετὰ τῶν Σουλιωτῶν καὶ παρασπονδία αὐτοῦ.
— Ἐξοδος τῶν Σουλιωτῶν, ὁ μοναχὸς Σαμουήλ, καὶ καταστροφὴ
τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς. — Ἀποκρήρυξις τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ ὑπὸ τοῦ
Σουλτάνου (1820), πολιορκία καὶ θάνατος αὐτοῦ (1822). — Ναυ-
τικὸν τῶν Ἑλλήνων. — Πνευματικὴ τῶν Ἑλλήνων ἀνάπτυξις. Σελ. 67— 74

§ 16.

ΠΡΟΔΡΑΟΜΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ῥήγας ὁ Φεραίος (1797), σύλληψις καὶ θάνατος αὐτοῦ (1798).—
Ἑταιρεία τῶν Φιλικῶν (1814).—Ἀπονομή τῆς ἀρχηγίας τῷ
Καποδιστρίᾳ ἢ τῷ Ὑψηλάντῃ. καὶ ἀποδοχὴ ταύτης ὑπὸ τοῦ
Ὑψηλάντου (1820) Σελ. 74— 78

§ 17.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ (1821—1828).

Α'). Ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις Βλαχίας καὶ Μολδαβίας. Ὑψη-
λάντης καὶ Μιχαήλ Σούτσου (1821).—Σύστασις Ἱεροῦ Λόγου
(1 Μαρτίου 1821). Καθάρσεις Ὑψηλάντου καὶ ἄφορισμός Γρη-
γορίου τοῦ Ε'.—(30—31 Μαρτίου 1821) Ἱερὰ Συμμαχία.—Οὐδε-
τερότης τῆς Ἱερᾶς συμμαχίας.—Ἀποθάρρυνσις τοῦ Ὑψηλάντου
καὶ ὑποχώρησις αὐτοῦ πρὸς τὴν Τέρβιδα. — (1 Ἀπριλίου.
1821) Μάχη παρὰ τὸ Γαλάζιον, (1 Μαΐου 1821).—Μάχη
ἐν Σκουλενίῳ καὶ θάνατος Ἀθανασίου Καρπενησιώτου (17 Ἰου-
νίου 1821).—Μάχη Δραγατσάνου καὶ καταστροφὴ τοῦ Ἱεροῦ
Λόγου (7 Ἰουνίου 1821).—Θάνατος Ὑψηλάντου (20 Ἰουλίου
1828).—Μάχη ἐν τῇ Μονῇ Σέκκου, (8 Σεπτεμβρίου 1821).—
Θάνατος Γ. Ὀλυμπίου καὶ Γ. Φαρμάκης, καὶ τέλος τῆς ἐπανα-
στάσεως ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις (23 Σεπτεμβρίου 1821).—Κατα-
διωγμοὶ καὶ σφαγαὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαγῶν.—Θά-
νατος τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου (10 Ἀπριλίου 1821).—Αἱ
ὑμῖντες τῶν Τούρκων ὠρέλυσαν τὸν ἀγῶνα. Σελ. 78— 89

§ 18.

Β'. ΕΝΑΡΞΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΕΝ ΤΗ
ΚΥΡΙΩΣ ΕΛΛΑΔΙ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΒΑΛΤΕΤΣΙΩ ΜΛΗΣ.

Σουλῶται (Δεκέμβριος 1820). — Ἀφίξις εἰς Πελοπόννησον Κο-
λοκοτράνη, Ἀναγνωσταρᾶ καὶ Παπαφλέσσα — Πολιμικὴ προ-
παρασκευή—Προσίμια ἐπαναστάσεως καὶ πολιορκία Τούρκων ✓
ἐν Καλαβρύτοις (16 Μαρτίου 1821).—Ἀλωσις Πατρῶν ὑφ'
Ἑλλήνων (22 Μαρτίου 1821) καὶ ἀνάκτησις αὐτῶν ὑπὸ τῶν
Τούρκων (15 Ἀπριλίου 1821).—Ἀλωσις Καλαμῶν καὶ Μεσ-
σηνιακὴ Γερουσία (25 Μαρτίου 1821).—Ὑψώσεις ἐπαναστατικῆς
σημαίας ἐν Ἀμφίσσῃ, (27 Μαρτίου 1821) Λιδωρικίῳ (28 Μαρτίου
1821) Θήβαις, Λεδαδεῖα (1 Ἀπριλίου 1821) καὶ Λαμία (7 Ἀ-
πριλίου 1821), Ἀθήναις (25—26) Ἀπριλίου (1821) Πηλῶν Ζα-
γορᾶ (7 Μαΐου 1821), Μακεδονίᾳ Ὀλύμπῳ καὶ Εὐδοίᾳ (Μαΐου
1821).—Ἐπανάστασις Κεφίτης (16 Ἰουνίου 1821).—Ὑψώσεις
ἐπαναστατικῆς σημαίας ἐν Μοσολλογίῳ (20 Μαΐου 1821) καὶ Ση-
ρομέρῳ (25 Μαΐου 1826).—Ἐπανάστασις Ἀγράφων καὶ Καρ-

πενήσιου (Μάιος 1821). — Ὑψωσις ἐπαναστατικῆς σημχίας ἐν Βονίτση, Ὑδρα καὶ Σάμω (Ἀπριλίου 1821). — Ἐπανάστασις Ἀσπροποτάμου (30 Ἰουνίου 1821). — Καθιέρωσις τῆς 25 Μαρτίου ὡς ἡμέρας ἐνάρξεως τοῦ ἀγώνος. — Ἡ περὶ τὰς Θερμοπύλας μάχη. — Σὺλληψις Διάκου, ἡρωϊκὸς καὶ πολυώδυνος θάνατος αὐτοῦ (23 ἢ 24 Ἀπριλίου 1821). — Ἡ ἐν Γραβιᾷ μάχη (8 Μαΐου 1821). — Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουτσός. — Ἀφίξις Ἀλβανῶν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐν Τριπόλει φρουρᾶς. Σελ. 89—104

§ 19.

ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΒΑΛΤΕΤΣΙΩ ΜΑΧΗΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΠΤΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ

Μάχη ἐν Βαλτετσῳ καὶ ἤττα Μουσταφάμπεη (12 Μαΐου 1821). — Μάχη ἐν Βερβένοις καὶ Δολιανοῖς (19 Μαΐου 1821). — Μάχη περὶ τὸ Δάλα (24 Ἰουνίου 1821). — Σφαγαὶ τῆς Χίου (22 Ἀπριλίου 1822). — Σφαγαὶ τῶν Κυδωνιῶν (τέλη Μαΐου 1822). — Σφαγαὶ Κύπρου (9 Ἰουλίου 1822). — Ἀφίξις Ὑψηλάντου (7 Ἰουνίου 1821). — Ἀλωσις Μονεμβασίας καὶ Πύλου ὑπ' Ἑλλήνων (23 Ἰουνίου 1821). — Μάχη ἐν Βασιλικαῖς (26 Αὐγούστου 1821). — Ἀλωσις Τριπόλεως (23 Σεπτεμβρίου 1821). — Ἐκστρατεία κατὰ τῆς Καρύστου. — Θάνατος Ἡλίας Μαυρομιχάλη (11 Ἰανουαρίου 1822). Σελ. 104—113

§ 20.

ΑΠΟ ΤΗΣ ΠΤΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΙΒΡΑΗΜ

Μάχη ἐν Πέτα (4 Ἰουλίου 1822). — Μάχη περὶ τὸν λιμένα Φαναρίου (4 Ἰουλίου 1822). — Θάνατος Κυριακούλη Μαυρομιχάλη. — Πτώσις Σουλίου (29 Αὐγούστου 1822). — Εἰσβολὴ Δράμαλης. — Δερβενάκια (26, 27 καὶ 28 Ἰουλίου 1822). — Μάχη περὶ τὴν Ἀκράταν (6 Ἰανουαρίου 1823). — Ἀλωσις Ναυπλίου (29—30 Νοεμβρίου 1822). — Θάνατος Χουσιτ (1822). — Ἐξοδος διὰ συνθήκης τῶν ἐν Ἀκροκορίνθῳ πολιορκουμένων Τούρκων (26 Ὀκτωβρίου 1823). — Πρώτη πολιορκία Μεσολογγίου (11 Νοεμβρίου 1822). — Μάχη ἐν Ἀγίῳ Βλασίῳ (15 Ἰανουαρίου 1823). — Νυκτερινὴ ἐπίθεσις Μάρκου Βότσαρη κατὰ Τούρκων παρὰ τὸ Κεφαλόδερσον Καρπενήσιου, καὶ ἡρωϊκὸς θάνατος αὐτοῦ (9—10 Αὐγούστου 1823). — Μάχη τῆς Καλλικούδας (28 Αὐγούστου 1823). — Πολιορκία Αἰτωλικοῦ (30 Νοεμβρίου 1823). — Ἐλευσις Βύρωνος (24 Δεκεμβρίου 1823) καὶ θάνατος αὐτοῦ. (7 Ἀπριλίου 1824). Σελ. 113—127

§ 21.

ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΙΒΡΑΗΜ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΓΙΑΣ ΤΟΥ ΚΑΡΑΙΣΚΑΚΗ

Ἐπίμβασις τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ (1824). — Ὑποταγὴ τῆς Κάσσου

(7 'Ιουλίου 1824).—Υποταγή τῆς Κρήτης (4 Μαρτίου 1824).—Καταστροφή τῶν Ψαρῶν (12 'Ιουλίου 1824).—Μάχη τῆς Ἀμπλιανῆς (13 'Ιουλίου 1824).—Ἀπόδυναις στρατοῦ εἰς Πύλον καὶ ἄλωσης αὐτῆς (26 Ἀπριλίου 1825).—Μάχη παρὰ τὸ Μανιάκη καὶ θάνατος Παπαφλέσσα (19 Μαΐου 1825).—Ἡ ἐν Μύλοις Ναυπλίου μάχη (13 'Ιουλίου 1825).—Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου (28 'Ιουνίου 1825).—Ἀπόπειρα Ἰδραίου πρὸς ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου (13 Δεκεμβρίου 1825).—Ἀποτυχία τοῦ Ἰδραίου καὶ αἰτήσεις βοήθειας παρὰ τοῦ Κιουταχῆ.—Ἀλωσης Βασιλαδίου ὑπὸ τῶν Ἀράβων (26 Φεβρουαρίου 1826).—Ἀλωσης Ντολμα (28 Φεβρουαρίου 1826).—Ἀλωσης Αἰτωλικοῦ (1 Μαρτίου 1826).—Μάχη τῆς Κλείσσης (25 Μαρτίου 1826).—Ἡρώτισμός Κωνσταντίνου Δροσίνῃ, Ζαφίρῃ Ῥάπειτῃ, Πέτρου Γαλιώτου καὶ Γάκῃ Βαλτινοῦ.—Θάνατος Χουσεϊμπῆ.—Ἀλωσης Μεσολογγίου καὶ ἡρωϊκὴ ἐξοδος τῆς φρουρᾶς αὐτοῦ (10—11 Ἀπριλίου 1826).—Προδοσία τοῦ σχεδίου τῆς Ἐξόδου.—Ἐπάνδρις εἰς τὴν πόλιν μέρους τῆς φρουρᾶς.—Ανατίναξις πυριτιδαποθήκῃν.—Ἡ Ῥῶν.—Τάροι Βύρωνος καὶ Βότσηρη.—Μάχη τῆς μονῆς Βαρνακόδης (20 Μαΐου 1826).—Ἐκστρατεία τοῦ ὑπὸ τὸν Φαβιέρον τακτικοῦ στρατοῦ εἰς Εὐβοίαν καὶ ἀποχώρησις αὐτοῦ (12 Μαρτίου 1826).—Δευτέρα ἐκστρατεία Ἰδραίου Πισσᾶ εἰς Πελοπόννησον.—Πολιορκία Ἀθηνῶν (3 Αὐγούστου 1826).—Θάνατος Ὀδυσσεύς Ἀνδρούσσου (3 'Ιουλίου 1826).— Σελ. 127—148

§ 22.

ΑΠΟ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΑΣ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

Στρατηγία Καραϊσκάκη (19 Αὐγούστου 1826).—Πολιορκία ὑπὸ Κιουταχῆ τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν (3 Αὐγούστου 1826) καὶ ἔγγρα τῶν Ἑλλήνων ἐν Χαϊδάρι (8 Σεπτεμβρίου 1826).—Ἐξοδος εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τοῦ ὑπὸ τοὺς Κριεζιώτην, Μαμούρην καὶ Λέκαν σώματος πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς φρουρᾶς (11 Ὀκτωβρίου 1826).—Θάνατος Γκούρα (30 Σεπτεμβρίου 1826).—Πολεμικὸν Καραϊσκάκη σχέδιον καὶ ἀποτυχία ἀλώσεως Ἀταλάντης καὶ Δουδραίνης (28 Ὀκτωβρίου 1826).—Ἡ ἐν Ἀραχώθῃ (Ἀναμωρεῖα) τοῦ Παρνασσῶ πανωλεθρία τῶν ὑπὸ τὸν Μουσταίμπην τουρκαλδινῶν καὶ ἐνίσχυσις τῆς ἐπαναστάσεως (19—22 Νοεμβρίου 1826).—Αἱ περὶ τὸ Δίστομον μάχαι (19 Ἰανουαρίου 1826).—Ἐξοδος Φαβιέρου εἰς τὴν Ἀκρόπολιν Ἀθηνῶν (1 Δεκεμβρίου 1826).—Κίνδυνος Ἀκροπόλεως. Θάνατος Μπουρμπάκη (27 Ἰανουαρίου 1827).—Μάχη ἐν Καστέλλα (Πειραιῶς) (27 Ἰανουαρίου 1827).—Μάχη ἐν Κερατεινῷ (4 Μαρτίου 1827).—Ἐνέργειαι Κόχραν καὶ Τζώρτζι πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως (7 Ἀπριλίου 1827), καὶ ἐπιτυχία Ἀστιγοῦ κατὰ θάλασσαν.—Ἐξοδος τῶν ἐν τῷ ναυῷ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος; Ἀλβανῶν καὶ ῥόνος αὐτῶν (15 Ἀπριλίου 1827).—Θάνατος Καραϊσκάκη ἐν Φαλήρῳ (22 Ἀπριλίου 1827). Σελ. 148—158

§ 23.

ΑΠΟ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ ΚΑΡΑΙΣΚΑΚΗ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΚΑΘΟΔΟΥ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΟΥ ΕΙΣ ΕΛΛΑΔΑ

Συμβούλιον τοῦ Κόγχραν καὶ ἀφάσεις πρὸς ἔροδιν κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως (22 Ἀπριλίου 1827). — Ἐφοδος τοῦ Κιουταγῆ κατὰ τῶν Ἑλλήνων (24 Ἀπριλίου 1827). — Ἀπραξία τῶν ἐν τῷ ἐλαίῳ ἐλλήνων ὑπὸ τὸν Κίτσον Τζαζέλλαν καὶ ἀποχώρησις αὐτῶν εἰς Ἰσθμόν. — Πτώσις τῆς Ἀκροπόλεως (24 Μαΐου 1827). — Δῆωσις Ἀρκαδίας, Λακεδαιμόνης καὶ Μεσσηνίας ὑπὸ Ἰβραήμ (22 Σεπτεμβρίου 1827) καὶ ἀποχώρησις αὐτοῦ. Διαταγὴ τοῦ Κολοκοτρώνη περὶ γυνικοῦ ἐξοπλισμοῦ. — Καταναυμαχῆσις τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου ἐν Ναυαρίνῳ ὑπὸ τοῦ συμμαχικοῦ (8 Ὀκτωβρίου 1827). — Αἱ περαιτέρω ἐνέργειαι τῶν Δυνάμεων καὶ ἡ Πύλη (29 Νοεμβρίου 1827). — Ἐνέργειαι τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀναζωπύρῃσιν τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τὴν Στερεάν (5 Νοεμβρίου 1827). Σελ. 158—161

§ 24.

ΤΑ ΕΠΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

Ἐκλογή Καποδιστρίου ὡς Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος (17 Μαρτίου 1827) καὶ ἀπόδοσις αὐτοῦ εἰς Ναύπλιον (8 Ἰανουαρίου 1828). — Καταδάφισις καὶ πυρπόλησις Τριπόλεως ὑπὸ Ἰβραήμ (9 Φεβρουαρίου 1828). — Ἀφίξις τοῦ Γάλλου στρατάρχου Μαϊζὼν (17 Αὐγούστου 1828). — Ἀναχώρησις Ἰβραήμ (16 Σεπτεμβρίου 1828) καὶ ἀνάκλησις Μαϊζὼν (18 Ὀκτωβρίου 1828). — Ἐκστρατεία Ἑλλήνων εἰς Δωριίδα καὶ Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα (11 Αὐγούστου 1828). — Ἀλώσις Ἀραγωγίδος καὶ ἄλλων πόλεων ὑφ' Ἑλλήνων (31 Ὀκτωβρίου 1828). — Συμπλοκαὶ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων καὶ παράδοσις φρουρῶν τοῖς Ἑλλησιν ἐπὶ τῆς στρατηγίας τοῦ Αὐγουστίνου (13 Μαρτίου καὶ 2 Μαΐου 1829). — Μάχη ἐν Μαρτίνι τῆς Ἀταλάντης ἤττα καὶ φυγὴ Μαχμούτ Πασσᾶ (29 Ἰανουαρίου 1829). — Μάχη ἐν Ἀνηφορίτῃ (2 Ἰουνίου 1829). — Πρώτῃ μάχῃ περὶ τας Θήβας (11 Ἰουνίου 1829). — Δευτέρα μάχῃ Θηβῶν (24 Ἰουνίου 1829). — Ἐνδοξος μάχη τῆς Πέτρας (12 Σεπτεμβρίου 1829). — Συνομολόγησις συνθήκης τοῦ Ὑψηλάντου μετὰ τοῦ Ἀσλάμπεη (13 Σεπτεμβρίου 1829). — Θάνατος Καποδιστρίου (27 Σεπτεμβρίου 1831). Σελ. 165—174

§ 25.

ΝΑΥΤΙΚΑ

Πρώται ἐπιτυχίαι ἑλληνικοῦ στόλου ἐν τῷ λιμένι Μήλου (10 Ἀπριλίου 1821), Σμύρνης καὶ Θεσσαλονίκης. — Διοργανώσεις τοῦ ναυτικοῦ τῶν τριῶν νήσων. — Ἡ Μπουμπουλίνα. — Ἐπανστάσις τῆς Σάμου (17 Ἀπριλίου 1821). — Καταστροφὴ τουρκικῶν πλοίων ἐν

τῇ πορῇ τῆς Τζαγκλῆ. — Πυρπόλῃσις ἐν Ἐρρεσσῇ τουρκικοῦ διχρότου καὶ πυρπολικά (26 Μαΐου 1824). — Πλοῦς τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον καὶ ἡρωϊκὸς θάνατος Γεωργίου Παξιανοῦ (17 Ἀπριλίου 1821). — Καταστροφή δύο ἐχθρικών πλοίων ἐν τῷ λιμένι Χαλκίδος. — Πυρπόλῃσις Γαλαξειδίου ὑπὸ Τούρκων (23 Σεπτεμβρίου 1821). — Πυρπόλῃσις τουρκικῆς ναυαρχίδος ἐν Χίῳ (6—7 Ἰουνίου 1822). — Τὸ Ναύπλιον καὶ ὁ Δράμαλῃς ἀνευ τροφοδοτήσεως (7 Ἰουνίου 1822). — Ἡττα τουρκικοῦ στόλου παρὰ τὰ παράλια τῆς Χαλκίδος (Ἀπρίλιος 1823). — Ἀνάκτησις Ψαρόν ὑπὸ Ἑλλήνων ναυτῶν (1824). — Κατόρθωμα Κανάρη παρὰ τὴν Τένεδον (τέλη Μαΐου 1824). — Ἀγῶνες περὶ τὴν Σάμον Τούρκων καὶ Ἑλλήνων (30 Ἰουνίου καὶ 1 Αὐγούστου 1824). — Τὰ ἐν Πύλῳ καὶ ἡρωϊσμός Ἀρέως (20 Ἀπριλίου 1825). — Ναυμαχία παρὰ τὸν Καφηρέα (20 Μαΐου 1825). — Ἀτυχὴς ἀπόπειρα Ἑλλήνων ἐν Σοῦδα (31 Μαΐου 1825) καὶ Ἀλεξανδρεῖα (29 Ἰουνίου 1825). — Ναυμαχία πρὸ τοῦ Βασιλαδίου καὶ ἐπιστίσις Μεσολογγίου (τέλη Νοεμβρίου 1826). — Ματαία ἀπόπειρα Τούρκων πρὸς ἄλωσιν τῆς Σάμου (16 Ἰουλίου 1826), καὶ ναυμαχία παρὰ τὴν Μυτιλήνην (23 Αὐγούστου 1826). — Ἀποκλεισμός Κιουταχῆ ὑπὸ τοῦ ναυτικοῦ τῶν Ἑλλήνων 9 (Ἀπριλίου 1827). — Κατάληψις δύο τουρκικῶν πλοίων παρὰ τὴν Ζήκυνθον καὶ ἐπτά παρὰ τὴν Ἰτέαν (18 Ἰουλίου 1727). Σελ. 174—200

§. 26.

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ
ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΝΑΡΞΕΩΣ ΤΟΥ ΑΓΓΛΟΥ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Φιλελληνισμός. — Συνεισφορά. — Ὑπογραφή πρωτοκόλλου τῆς 23 Μαρτίου 1826 μεταξύ Ῥωσσίας καὶ Ἀγγλίας. — Συνθήκη μεταξύ Ἀγγλίας, Ῥωσσίας καὶ Γαλλίας (24 Ἰουνίου 1827). — Συνδιάσκεψις ἐν Πόρῳ μεταξύ Καποδιστρίου καὶ τῶν πρέσβων τῶν συμμάχων Δυνάμεων. — Ἐνίστασις τῶν πρέσβων μετὰ τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐκθέσεως τοῦ Κυβερνήτου (6—8 Δεκεμβρίου 1827). — Ἀπάντησις τοῦ Κυβερνήτου πρὸς τὰς Δυνάμεις μετὰ τὴν ἀποφασισμὸν τῶν πρέσβων. — Κυβερνήτου προσπάθειαι ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἐπεκτάσεως τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος καὶ συγκάλεσις τῆς ἐν Ἀργεῖ Δ' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως. — Τὸ ἐν Λονδίῳ πρωτόκολλον τῆς 10 Μαρτίου 1829. — Ἀντίστασις τῆς Πύλης. — Ἡ ἐν Ἀδριανουπόλει συνθήκη ἀπὸ 21 Αὐγούστου 1829. — Ἐκλογὴ Λεοπόλδου ὡς βασιλέως τῆς Ἑλλάδος. — Ἐντύπωσις τῆς ἀποφάσεως τῶν Δυνάμεων ἐν Ἑλλάδι. — Παραίτησις Λεοπόλδου. — (9 Μαΐου 1830). — Ἐκλογὴ τοῦ βασιλόπαιδος Ὁθωνος ὡς βασιλέως τῆς Ἑλλάδος (1 Φεβρουαρίου 1832). Σελ. 200—214

§ 27.

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Α'. Ὁρθοκεία. — Χριστιανισμός. — Β'. Φιλολογία. — Βυζαντινὴ φιλολογία. — (395—1453). — Νεοελληνικὴ Φιλολογία. — Νομοθεσία Σελ. 211—219

§ 28.

Γ'. ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΑΠΟ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΟΝ

Μοναρχία Βυζαντινή. — Μεσσηνιακή Γερουσία (25 Μαρτίου 1821). Πελοποννησιακή Γερουσία (26 Μαΐου 1821) — Γερουσία Δυτικής Ελλάδος (4 Νοεμβρίου 1821). — Άρειος Πάγος τῆς Ἀνατολικῆς Ελλάδος (15 Νοεμβρίου 1821). — Τοπικαὶ διοικήσεις. — Α'. Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐν Ἐπιδαύρῳ (1 Ἰανουαρίου 1822) τὸ πολίτευμα τῆς Ελλάδος καὶ ἡ κυανόλευκος σημαία. — Β'. Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐν Ἀστρει (13 Ἀπριλίου 1823). — Διοικητικὴ καὶ Διπλωματικὴ Ἐπιτροπὴ. — Συνέλευσις ἐν Ἑρμιόνη καὶ Τροιζίνι (19 Μαρτίου 1827). — Πανελλήνιον (18 Ἰανουαρίου 1828). Γενικὴ Γραμματεία. — Γ'. Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐν Ἐπιδαύρῳ (6 Ἀπριλίου 1828). — Δ'. Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐν Ἀργεῖ (16 Ἰουλίου 1828) — Σύστασις Γερουσίας, καὶ κοπὴ Ἐθνικοῦ νομίσματος. — Δημογερονταί. — Ἐκλογὴ τοῦ Αὐγουστίνου οἱ Κυβερνήτου τῆς Ελλάδος (27 Σεπτεμβρίου 1831) — Ἀντίδαστεία — Ἀναρχία (1832). Διορισμός πενταμελὲς Ἐπιτροπῆς πρὸς διοίκησιν τῆς χώρας (27 Μαρτίου 1832) — Οἱ ἐκ τῆς Στερεᾶς ἀποκηρύττουσι τὴν πενταμελὲ διοικητικὴν ἐπιτροπὴν. — Ἀποχώρησις τοῦ Αὐγουστίνου. — Πλήρης ἀναρχία 1832. — Διορισμός ἑπταμελοῦς Ἐπιτροπῆς (30 Μαρτίου 1832). — Ἐκλογαὶ πληρεξουσίων, καὶ ἡ ἐν Προνοίᾳ Συνέλευσις (14 Ἰουλίου 1832). — Διορισμός ἐπιτροπῆς ἀποσταλείσης τῷ Ὄθωνι ἐκ μέρους τῆς Συνελεύσεως, ἵνα προσενέγκῃ αὐτῷ τὸ στέμμα (26 Ἰουλίου 1832). — Ἀνασύστασις Γερουσίας. — Ἐλευσις Ὁθωνος (18 Ἰανουαρίου 1833). — Σύνθεσις καὶ διοικήσεις Ἀντιβασιλείας. — Ὁργανισμός τῆς Ἀντιβασιλείας. — Κατίσχυσις μοναρχικῶν ἰδεῶν. — Σχηματισμός ὑπουργείου Μαυροκορδάτου καὶ παραγκώνισις ἀγωνιστῶν. — Ἡ ἐπὶ Ἀντιβασιλείας ἐσωτερικὴ τῆς χώρας διοργάνωσις. — Καταπείσις τῆς χώρας ὑπὸ ἐνοικιαστῶν καὶ εἰσπρακτόρων. — Φυλάξεις καὶ καταδικαὶ Κολυκοτρώνη εἰς θάνατον καὶ γενναίου Φυλάδικαστῶν (7 Σεπτεμβρίου 1833). — Ἡ ἐν Μὲνῃ ἐπανάστασις (Μάϊος 1834). — Διαφωνία τῶν μελῶν τῆς Ἀντιβασιλείας. — Αἱ Ἀθῆναι ἀντὶ τοῦ Ναυπλίου κηρύσσονται πρωτεύουσα τοῦ Κράτους (18 Σεπτεμβρίου 1834). — Ἑνῆλικιότης Ὁθωνος (18 Ἰουνίου 1835) καὶ γάμος αὐτοῦ (10 Νοεμβρίου 1836). . Σελ. 216—230

§ 28.

Δ'. ΤΕΧΝΗ

Ἀρχιτεκτονική. — Ἐμπόριον, ναυτιλία καὶ βιομηχανία. — Πολεμική. — Στρατός ἐπὶ Καποδιστρίου. — Βαυαρικὸς στρατός καὶ διάλυσις τῶν ἀτάκτων ἑλληνικῶν σιφῶν. — Ἐνδυμασία τῶν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως Ἑλλήνων στρατιωτῶν καὶ ὅπλισμός αὐτῶν. Σελ. 230—233

ΤΙΝΑ ΤΩΝ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ

Σελίς	15	στιχ.	14	ἀντὶ χρόνου	γραπτ. χρόνου.
»	56	»	19	διχγράφεται ἡ λέξις	Γιανίτσαροι
»	60	»	10	» μετ' αὐτοῦ	γραπτ. κατ' αὐτοῦ
»	62		»	§ 4	» § 14
»	112	»	13	» 24 Σεπτεμβρίου	» 23 Σεπτεμβρίου
»	113	»	23	» Ἰμβραήμ.	» Ἰβραήμ.
»	128	»	7	» Κρήτας	» Κρήτας
»	140	»	6	» 29 Μαΐου	» 29 Μαρτίου

